

Zeitschrift für die Welt der Türken
Journal of World of Turks

ISSN 1868-8934 (Online) ISSN 1869-2338 (Print)

Vol. 15, No. 2 (2023)

Online Version

ZfWT

Vol. 15, No. 2 (2023)

Zeitschrift für die Welt der Türken

Journal of World of Turks [Türklerin Dünyası]

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT]

Deutschtürken Verband [Vr. 205808]

Institut für die Welt der Türken

Pelkovenstr. 139

80992 München Germany

editor@dieweltdertuerken.org

www.dieweltdertuerken.org - www.zfwt.org

ISSN 1869-2338 (Print)

ISSN 1868-8934 (Online)

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT] is a multidisciplinary, peer-reviewed journal, publishes research papers in the fields of social sciences (linguistics, literature, culture, sociology, education, philosophy, history, arts, etc.). ZfWT is published in both printed and online versions.

The views expressed in all contributions to the ZfWT are those of the individual authors and do not necessarily represent the views of the Board of Editors or the Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT].

All contributions are under copyright and protected by Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT].

Editorial Team

Editor-in-Chief: Prof. Dr. Necati DEMİR (Turkey)

Editors: Assoc. Prof. Dr. Erhan YEŞİLYURT (Turkey), Assist. Prof. Dr. Serdar SAVAŞ (Turkey), Assoc. Prof. Dr. Berker KURT (Turkey)

Section Editors: Prof. Dr. Ahmet BURAN (Turkey), Prof. Dr. Gürsel UYANIK (Turkey), Prof. Dr. Şener BAĞ (Turkey), Prof. Dr. Mustafa YAĞBASAN (Turkey), Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY (Azerbaijan), Prof. Dr. Gyasettin AYTAŞ (Turkey) Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Turkey), Prof. Dr. Robert LANGER (Germany), Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Turkey), Prof. Dr. Didem ATIŞ ÖZHEKİM (Turkey), Prof. Dr. Mehmet Ali AKINCI (France), Prof. Dr. Cevdet YILMAZ (Turkey), Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Turkey), Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL (Turkey), Prof. Dr. Mustafa TALAS (Turkey), Prof. Dr. Havva ENGİN (Turkey), Prof. Dr. Mübcecel GÖNEN (Turkey), Prof. Dr.Esma ŞİMŞEK (Turkey), Prof. Dr. Özkuş ÇOBANOĞLU (Turkey), Prof. Dr. Çağatay ÖZDEMİR (Turkey), Prof. Dr. Mahmut

ÇELİK (Republic of Macedonia), Prof. Dr. Qosimjon Sodiqov (Özbekistan), Dr. Gous Mashkooor Khan (İndia)

Board of Directors

Prof. Dr. Necati DEMİR (Turkey), Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ (Turkey), Zeki GENÇ (Germany), Noreddin Mohamad ESSAM (Germany), Dr. Öğr. Üyesi Berker KURT, Dr. Öğr. Üyesi Celal Can ÇAKMAKCI (Turkey), Dr. Ramazan ERYILMAZ

Advisory Board

Prof. Dr. Robert LANGER (Germany), Prof. Dr. Gürsel UYANIK (Turkey), Prof. Dr. Cemal YILDIZ (Germany), Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Turkey), Prof. Dr. Havva ENGİN (Germany), Prof. Dr. Fadıl HOCA (Republic of Macedonia), Prof. Dr. Mustafa TALAS (Turkey), Prof. Dr. Turgut TOK (Turkey), Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (Republic of Macedonia), Assoc. Prof. Dr. Benedek PERİ (Hungary), Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ (Turkey)

Scientific Advisory Board

Prof. Dr.:

Necati DEMİR (Turkey), Robert LANGER (Germany), Michael JOHN (Austria), Galina MİŞKİNİENE (Lithuania), Ekrem CAUSEVİC (Croatia), Fadıl HOCA (Republic of Macedonia), Amina Siljak JESENKOVIĆ (Bosnia and Herzegovina), Bernt BRENDEMOEN (Norway), Mustafa SAFRAN (Turkey), İrfan MORİNA (Republic of Kosovo), Gülşen SEYHAN ALIŞIK (Turkey), Mehmet Ali AKINCI (France), Seyfeddin RZASOY (Azerbaijan), Serap BUYURGAN (Turkey), Violeta DİMOVA (Republic of Macedonia), Ahmet BURAN (Turkey), Gürsel UYANIK (Turkey), Havva ENGİN (Germany), Mehmet ŞAHİNGÖZ (Turkey), Arif ÜNAL (Turkey), Adem EFE (Turkey), Murat YILDIZ (Turkey), Yılmaz ÖZBEK (Turkey), Mehmet ÖZ (Turkey), Sevin ALİL (Republic of Macedonia), Nazım Hikmet POLAT (Turkey), Tahsin AKTAŞ (Turkey), Nazım İBRAHİM (Republic of Macedonia), Turgut GÖĞEBAKAN (Germany), Altan ALPEREN (Turkey), Mustafa KOÇ (Canada), Ali Osman ÖZTÜRK (Turkey), Şener BAĞ (Turkey), Mustafa YAĞBASAN (Turkey), Ülkü ESER ÜNALDI (Turkey), Cemal YILDIZ (Germany), Mehmet SAĞIR (Turkey), İsmail ÖZER (Turkey), Aytekin ALBUZ (Turkey), Mübeccel GÖNEN (Turkey), Fatma ALİSİNANOĞLU (Turkey), Jerzy WIATR (Poland), Kerim TÜRKMEN (Turkey), Yaşar ÖZBAY (Turkey), Galip YÜKSEL (Turkey), Recai KARAHAN (Turkey), Kazım Özkan ERTÜRK (Turkey), Mustafa DENKTAŞ (Turkey), Ramazan QAFARLI (Azerbaijan), Sevim PİLICKOVA (Republic of Macedonia), Şevki HASAN (Egypt), Ali YAKICI (Turkey), İ. Çetin DERDİYOK (Turkey), Nimetullah HAFIZ (Republic of Kosovo), Celil GARİBOĞLU NAĞİYEV (Azerbaijan), Nurullah ÇETİN (Turkey), Esmâ ŞİMŞEK (Turkey), Veliyev İSMAYİL (Russian Federation), Neşe ÖZDEN (Turkey), Jumabay YUSUPOV (Uzbekistan), Zekiyevic ZEKİYEV (Russian Federation), Firudin AĞASI OĞLU CELİLOV (Russian Federation), Muratgeldi SÖYEGOV (Turkmenistan), Ramiz ASKER (Azerbaijan), Dmitriy VASILYEV (Russian Federation), Leyla KARAHAN (Turkey), Dilyara USMANOVA (Russian Federation), Jabbor Eshonkul (Uzbekistan), Hatice ŞAHİN (Turkey), Salih AKKAS (Turkey), Vahit TÜRK (Turkey), Kenan ARINÇ (Turkey), Tuncer GÜLENSOY (Turkey), Emine

GÜRSOY NASKALÍ (Turkey), Mehmet Ali ÖZDEMİR (Turkey), Dae Sung KIM (Republic of Korea), Gyu Suk YEON (Republic of Korea), Çağatay ÖZDEMİR (Turkey), Özkul ÇOBANOĞLU (Turkey), Gürer GÜLSEVİN (Turkey), Remzi KILIÇ (Turkey), Danuta CHMIELOWSKA (Poland), Hasan ONAT (Turkey), Elfine SIBGATULLINA (Russian Federation), Hakkı YAZICI (Turkey), Sönmez KUTLU (Turkey), Rahmi DOĞANAY (Turkey), Mustafa ÖNER (Turkey), Roya S. TAGHIYEVA (Azerbaijan), Mehmet OKUR (Turkey), Ali İhsan KOLCU (Turkey), Ahmet GÜNŞEN (Turkey), Erdal AÇIKSES (Turkey), Cevdet YILMAZ (Turkey), Asiye Mevhibe COŞAR (Turkey), Recep KARADAĞ (Turkey), Sabri YENER (Turkey), Ali AKAR (Turkey), Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ (Turkey), Ahmet SARI (Turkey), Gadir GÖLKARİAN (Turkish Republic of Northern Cyprus), Metin COŞAR (Turkey), Metin ÖZARSLAN (Turkey), Enis ŞAHİN (Turkey), Kutlay YAĞMUR (Netherlands), Chong Jin OH (Republic of Korea), Erdoğan ALTINKAYNAK (Turkey), Mehmet KIRBIYIK (Turkey), Gıyasettin AYTAŞ (Turkey), Nazmi AVCI (Turkey), Mustafa TALAS (Turkey), Mahmut ÇELİK (Republic of Macedonia), Mustafa SEVER (Turkey), Bilgehan Atsız GÖKDAĞ (Turkey), Servet KARABAĞ (Turkey), Mariya LEONTİÇ (Republic of Macedonia), Başak KOCA ÖZER (Turkey), Didem ATİŞ ÖZHEKİM (Turkey), Mehmet Zeki İBRAHİMGİL (Turkey), Zeki BOYRAZ (Turkey), Abdürreşit Celil KARLUK (Turkey), Ahmet ÇAYCI (Turkey), Ebubekir SOFUOĞLU (Turkey), Turgut TOK (Turkey), Yıldırım ÖZBEK (Turkey), Yunus KOÇ (Turkey), Suat KOLUKIRIK (Turkey), Ali TİLBE (Turkey), Hakan KIRIMLI (Turkey), Mümtaz SARIÇİÇEK (Turkey), Bayram DURBİLMEZ (Turkey), Ömer ÖZKAN (Turkey), Bülent AKSOY (Turkey), Halil ÇELTİK (Turkey), Mustafa YILDIZ (Turkey), Yusuf DOĞAN (Turkey), Osman KUNDURACI (Turkey), Ufuk KARAKUŞ (Turkey),

Assoc. Prof. Dr.:

Erhan YEŞİLYURT (Turkey), Esra Nur TİRYAKİ (Turkey), Berker KURT (Turkey), Doç. Dr. Dilorom Hamroeva (Özbekistan), Kamelya TEKNE (Turkey), Cemile AKYILDIZ ERCAN (Turkey), Benedek PERİ (Hungary), Birsal KARAKOÇ (Sweden), Hüseyin ERSOY (Turkey), Edina SOLAK (Bosnia and Herzegovina), Turhan ÇETİN (Turkey), İlkay ŞAHİN (Turkey), Ali SELÇUK (Turkey), Erhan ÖZDEN (Turkey), Qaliba HACIYEVA (Azerbaijan), Marzena GODZINSKA (Poland), Bülent AKBABA (Turkey), Lemara SELENDILI (Ukraine), Barış DEMİRCİ (Turkey), Olga RADOVA-KARANASTAS (Republic of Moldova), Rıza GÖKLER (Turkey), M. Taner ŞENGÜN (Turkey), Sedef ARAT KOÇ (Canada), Recep ŞURİYEL (Republic of Serbia), Ömer ADIGÜZEL (Turkey), Ümit DENİZ (Turkey), Zilâle HUDAYBERGENOVA (Uzbekistan), Hakan KOÇ (Turkey), Kamil ALİYEV (Republic of Dagestan – Russian Federation), Ahmet ŞİMŞEK (Turkey), Soyalp TAMÇELİK (Turkish Republic of Northern Cyprus), Fergane KAZIMOVA (Azerbaijan), Bedri SARIYEV (Turkmenistan), Paşa YAVUZARSLAN (Turkey), M. Murat HATİPOĞLU (Turkey), Shih-Kang PENG (Taiwan), Bünyamin KOCAOĞLU (Turkey), Bayram ÇETİN (Turkey), Tudora (Fedora) ARNAUT (Ukraine), Iryna M. DRYGA (Ukraine), Afaq RAMAZANOVA (Azerbaijan), Lupa ÇİMPOES (Republic of Moldova), Ali Şamil HÜSEYİNOĞLU (Azerbaijan), Zeynep Rüçhan ŞAHİNOĞLU (Turkey), Nuray ALAGÖZLÜ (Turkey), Celil ARSLAN (Turkey), Sultan Murat TOPÇU (Turkey), Celal Teyyar UĞURLU (Turkey), Mutlu DEVECİ (Turkey), Mustafa ŞENEL (Turkey),

Özgür Kasım AYDEMİR (Turkey), Elvan YALÇINKAYA (Turkey), Muhammet KOÇAK (Turkey), İsmail KIVRIM (Turkey), Mehmet KARA (Turkey), Burçin UÇANER ÇİFDALÖZ (Turkey), Barış KARAELMA (Turkey), Fikret Mehmet ARARGÜÇ (Turkey), Erkan YEŞİLTAŞ (Turkey), Kasım KARAMAN (Turkey), Mustafa ÖZDEMİR (Turkey), Fuat USTAKARA (Turkey), Gül Banu DUMAN (Turkey), Kemalettin DENİZ (Turkey), Müzeyyen ALTUNBAY (Turkey), Türker KURT (Turkey), Ergenekon SAVRUN (Turkey),

Assist. Prof. Dr.:

Serdar SAVAŞ (Turkey), Akın KONAK (Turkey), Yüksel ERSAN (Turkey), Remzi AYDIN (Turkey), Mustafa ŞAHİNER (Turkey), Selçuk HAYLİ (Turkey), Ahmet FEYZİ (Turkey), Meltem DEMİRCİ KATIRANCI (Turkey), Bayram POLAT (Turkey), Kemale ELEKBEROVA (Azerbaijan), Ayşe Ülkü KAN (Turkey), Bülent GÜNER (Turkey), Murat KARABULUT (Turkey), Ashı SAĞIROĞLU ARSLAN (Turkey), Malik YILMAZ (Turkey), Mehmet AKPINAR (Turkey), Asiye DUMAN (Turkey), Leyla ERCAN (Turkey), Celal Can ÇAKMAKCI (Turkey), H. Elif DAĞLIOĞLU (Turkey), Hikmet YILMAZ (Turkey), Abdullah KARAÇAĞ (Turkey), Mehmet ÖZMENLİ (Turkey), Hüsnüye MAYADAĞLI (Turkey), Eylem ŞENTÜRK KARA (Turkey), Güllü KARANFİL (Republic of Moldova), Ayhan URAL (Turkey), Hatice Gonca USTA (Turkey), İbrahim KILIÇ (Turkey), Atilla JORMA (Finland), Ümmühan ÖNER (Turkey), Abdullah KARATAŞ (Turkey),

Dr.:

Dr. Dilan KALAYCI (KKTC), Dr. Aya Bapaeva (Kırgızistan), Elisabetta RAGAGNIN (United Kingdom), Kamila Barbara STANEK (Poland), Rafael MUHAMETDINOV (Republic of Tatarstan – Russian Federation), Ayse KIZILDAĞ (Sweden), Ferah BURGUL ADIGÜZEL (Turkey), Stepan VARBAN (Republic of Moldova)

Technical Jobs

Ashı UYSAL (Turkey), Elif OĞUZHAN (Turkey), Eda SAYGIN (Turkey)

**VOL 15, NO 2 (2023)
TABLE OF CONTENTS****EDITORIAL****Sunuş**

Necati DEMİR..... XI-XIV

ARTICLES**DİL ETKİLEŞİMİ VE MAKEDONYA TÜRKÇESİNDE
FARKLI YAPIDAKİ BAZI CÜMLELER ÜZERİNE***Hülya SKUKA* 1-14**SÖZCELEME KURAMINA GÖRE SÖZ
AKTARIMLARINDA ÖZNEİN ÜÇ HÂLİ***Ufuk ŞAHİN*..... 15-32**ÇİNCE AYRILABİLEN KELİMELERİN KULLANIM
ŞEKİLLERİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ***Mesut KESKİN* 33-54**ISLAMIC VALUES, LOVE AND RESPECT IN
MODERN DAY AZERBAIJANI FAMILY***Tünzale ALIYEVA* 55-62**“SELİM İLERİ’NİN ROMANLARINDA
ANİMA/ANİMUS ARKETİPLERİNİN SAĞLIKSIZ
GELİŞİMİ: EŞCİNSEL KARAKTERLER***Mümtaz SARIÇİÇEK - Büşra ÖZSÖZGÜN* 63-78

- ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'IN ŞİİRLERİNDE TANIMLI
BİR AŞK: AYTEN 79-88
Nuray 3.KARAKAYA - Bilge SAKÇI
- “NECİP İLE TELLİ” HİKÂYESİNİN ARKETİPSEL
SEMBOİZM BAKIMINDAN İNCELEMESİ
Funda AYDIN 89-100
- HOLLANDA'DA UYGULANAN VWO MERKEZİ
TÜRKÇE SINAVININ BARRETT TAKSONOMİSİNİN
BASAMAKLARI DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ
Ayça Tuğçe BOZKIRLI - Özlem BAYRAK CÖMERT.. 101-112
- TÜRKÇE RAP ŞARKILARININ SIFAT KULLANIMI
AÇISINDAN İNCELENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ
Kübra ORAN - Özlem BAYRAK CÖMERT 113-130
- MÜZİĞİN FARKLI DİSİPLİNLERLE İLİŞKİSİ VE
MÜZİK ALANINDA YAZILAN TEZLERİN
BİBLİYOMETRİK ANALİZİ
Gülden Filiz ÖNAL - Özlem AKSARAY 131-150
- THE EFFECTS OF SINGING FOR ON BREATHING
HEALTH
Derya AYDIN ERDEM - Sadık ÖZÇELİK 151-164

SOSYAL PROBLEMLERİN TAHLİLİNDE GÖZ
ÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN HUSUSLAR*Arzu BOZDAĞ TULUM* 165-180STUDY ON THE ALTERNATIVE WEAVING
PATTERNS ON FOUR SHAFT LOOMS*Fatma Nur BAŞARAN - Esra BEKİROĞLU* 181- 204OSMANLI ARŞİVLERİ CEVDET TASNİFİ ASKERİYE
EVRAKINDA MUĞLA BÖLGESİ DOKUMACILIĞI İLE
ALAKALI BAZI BELGELER*Ahmet AYTAÇ* 205-212KAMAN KALEHÖYÜK ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE
BULUNAN SERAMİK YÜZEYLERDEKİ GEYİK
MOTİFLERİ*Hande KILIÇARSLAN Pınar MACAR KÖKSAL*..... 213-232DEVELOPING OF CROP PATTERN BY USING
DECISION SUPPORT SYSTEM IN A SAMPLE FARM*Sedef KURTULDU- Yıldız KEN- Sait ENGİNDENİZ
Murat KILIÇ - -* 233-248ALLAHSIZ GENÇLİK: METAFİZİKSEL DEĞİŞİM VE
TANRI ARAYIŞI*Recep BODUR* 249-260“YÜZ HƏDİS VƏ YÜZ HEKAYƏ” ƏSƏRİNDƏ LEKSİK
CƏHƏTDƏN ARXAİK FEİLLƏR*Rəxşanə BABAZADƏ* 261-274

ZfWT

Vol. 15, No. 2 (2023)

Zeitschrift für die Welt der Türken

Journal of World of Turks [Türklerin Dünyası]

DIGITAL SKILLS IN TEACHER COMPETENCIES

Sevinç AKSAY ALBUZ 275-290

AZERBAJCAN’DA SIKLIKLA KULLANILAN
BAŞLANGIÇ PİYANO METOTLARININ
İNCELENMESİ

Gamze PAŞA - Birsen JELEN 291-302

NECATİ DEMİR , OĞUZNAME (7 CİLT)

Elif OĞUZHAN 303-312

SUNUŞ

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks, sosyal bilimlerin farklı alanlarına ait 21 özgün makale ile 15. cildin 2. sayısını (Yıl 15, Cilt:2, 2023) siz değerli okurları ve bilim dünyası ile paylaşmaktadır. Sosyal bilimlerin Türk dili, edebiyat, eğitim, tarih, coğrafya, din, sosyoloji, iletişim, müzik, güzel sanatlar alanlarına önemli katkılar sağlayacağına inandığımız *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*'ün bu sayısında yer alan çalışmaların içerikleri şöyledir:

“Dil Etkileşimi ve Makedonya Türkçesinde Farklı Yapıdaki Bazı Cümleler Üzerine” adlı makaleyi Hülya Skuka yazmıştır. Araştırmada Makedonya’da yayımlanan “Sevinç” dergisinin belli sayılarının taranmasıyla elde edilen örnekler üzerinden, dil etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan farklı yapıdaki bazı cümle çeşitlerine değinilmiştir.

“Sözceleme Kuramına Göre Söz Aktarımlarında Öznenin Üç Hâli” adlı makale Ufuk Şahin tarafından yazılmıştır. Araştırmada amaç Türk Dili ve Edebiyatı alanında önemli çalışmaları ve eserleri bulunan Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz’ın 1995 yılında yayımlanan Erzurum İli Ağzıları adlı bütüncü çalışması içerisinden seçilmiş bazı söz aktarımı örneklerini Fransız dilbilimciler Oswald Ducrot ve Dominique Mainguenea’nın geliştirdiği “bölünmüş özne” (“split subject”) kuramı ışığında incelemektir.

Mesut Keskin’in yayıma hazırladığı “Çince Ayrılabilen Kelimelerin Kullanım Şekilleri Yönünden İncelenmesi” adlı çalışmada ayrılabilen kelimeler örnekler yardımı ile incelenerek doğru ve hatalı kullanım şekilleri yönünden gözlemlenmiştir. Çalışma neticesinde eylem bildiren ayrılabilen kelimelerin kullanım şekillerine uygun olan koşullar belirlenmiş, bu kelimelerin hangi koşullarda hangi tip kullanım biçimleri ile doğru ifade oluşturabildikleri maddeler halinde somut bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tünzala Alıyeva’nın yazdığı “Islamic Values, Love and Respect in Modern Day Azerbaijani Family” adlı makalenin amacı günümüz Azerbaycan ailesinde İslami değerler, sevgi ve saygı hakkında bilgi vermektir.

Mümtaz Sarıççek ve Büşra Özsözgün’ün yayıma hazırladığı “Selim İleri’nin Romanlarında Anima/Animus Arketiplerinin Sağlıksız Gelişimi: Eşcinsel Karakterler” adlı çalışmada Selim İleri’nin romanlarında yer alan karakterler incelenmiş ve karakterlerin benlik bütünlüğü ile yer alan

arketiplerin sağlıklı gelişimi neticesinde benliklerindeki değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Nuray Karakaya ve Bilge Sakçı'nın hazırladığı “Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Şiirlerinde Tanımlı Bir Aşk: Ayten” adlı çalışmada ilk olarak aşkın kavramsal çerçevesi ve yolculuğu hakkında bilgi verilmiş ardından Oğuzcan'ın şiirlerinde yer alan aşk ve kadın temaları Ayten ekseninde tahlil edilmiştir.

“ ‘Necip ile Telli’ Hikâyesinin Arketipsel Sembolizm Bakımından İncelemesi” adlı makale Funda Aydın tarafından yazılarak Anadolu'nun Kars yöresinde anlatılan ve büyük ilgi ile dinlenen Necip ile Telli hikâyesindeki kahramanların arketipsel formları Joseph Campbell'in “ayrılış-erginlenme-dönüş” formülü esas alınarak incelenmiştir.

Ayça Tuğçe Bozkırlı ve Özlem Bayrak Cömert tarafından hazırlanan “Hollanda’da Uygulanan VWO Merkezi Türkçe Sınavının Barrett Taksonomisinin Basamakları Doğrultusunda İncelenmesi” adlı araştırmanın amacı Hollanda merkezli ölçme değerlendirme kurumu olan CITO'nun, ortaöğretime geçiş amacıyla 2019 yılında uyguladığı VWO merkezi Türkçe sınavının Barrett Taksonomisi basamaklarına göre incelemektir. Sınavda kullanılan soru türleri incelendiğinde, çoktan seçmeli sorulara diğer soru türlerinden daha fazla yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

“Türkçe Rap Şarkılarının Sıfat Kullanımı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi” adlı çalışma Kübra Oran ve Özlem Bayrak Cömert tarafından hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı seçilen 10 Türkçe rap şarkısında kullanılan sıfatları tespit etmektir. Bunun için Youtube isimli platformda dinlenme sayısı 5 milyonun üzerinde olan, öğrencilere örnek teşkil edebilecek ve Türkçe Dersi Öğretim Programının dil becerisi kazanımlarına hizmet edebilecek 10 Türkçe rap şarkı incelenmiştir.

“Müziğin Farklı Disiplinlerle İlişkisi ve Müzik Alanında Yazılan Tezlerin Bibliyometrik Analizi” adlı makale Gülden Filiz Önal ile Özlem Aksaray tarafından yazılmıştır. Bu çalışmanın amacı, müzik disiplini ile ilgili yazılmış yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik ve uzmanlık tezlerinin; yıllara, üniversitelere, enstitülere, türlere, konularına ve danışmanlara göre bibliyometrik bir analizini yapmaktır.

Derya Aydın Erdem ve Sadık Özçelik tarafından yazılan “The Effects of Singing for on Breathing Health” adlı makalede amaç şarkı söylemenin fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlık üzerinde ne gibi etkiler sağlayabileceğini göstermek üzere sınırlılıklar kapsamında belirtilen hususlar çerçevesinde yapılmış olan bazı ulusal ve uluslararası çalışmalara işaret etmektir. Araştırma sonuçlarına göre şarkı söylemek, solunum hastalıkları ve standart tıbbi bir bakımı tamamlayan rahatsızlıklar için yardımcı bir tedavi olarak görülmektedir.

“Sosyal Problemlerin Tahlilinde Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar” adlı makale Arzu Bozdağ Tulum tarafından yayıma hazırlanmıştır. Yapılmış olan bu çalışmada ilk olarak sosyal problemin ne olduğuna açıklık getirilmeye çalışılmış daha sonra toplumsal problemlerle ilgili temel kavramlardan; sapma davranış, sosyal çözülme, kurumsal krizler kavramlarına değinilmiştir.

“Study on the Alternative Weaving Patterns on Four Shaft Looms” adlı makale .Fatma Başaran ve Esra Bekiroğlu tarafından yayıma hazırlanmıştır. Tezgah özelliklerinden kaynaklanan sınırlılıklara rağmen pek çok alternatif uygulamanın yapılabileceğini vurgulamak amacıyla hazırlanan bu çalışmanın hedef kitlesi dokuma tasarımcıları ve özellikle tekstil tasarımı eğitimi alan öğrencilerdir.

“Osmanlı Arşivleri Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakında Muğla Bölgesi Dokumacılığı ile Alakalı Bazı Belgeler” adlı çalışma Ahmet Ayaç tarafından yapılmıştır. Makalede Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Cevdet Tasnifi Askeri Evrakı’nda yer alan Muğla dokumacılığı ile ilgili belgelerin bir kısmının içeriğine değinilmiş hem askeri açıdan hem de Osmanlı döneminde Muğla’da el dokumalarının günlük kullanımı ve dolayısıyla Türk kültürünün önemi üzerinde durulmuştur.

Hande Kılıçarslan ve Pınar Macar Köksal’ın hazırladığı “Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Seramik Yüzeylerdeki Geyik Motifleri” adlı makalede Türklerde kutsal olarak görülen geyik motifleri, bu araştırma kapsamında Kırşehir ili Kaman ilçesi Çağırkan Kasabası Kalehöyük Arkeoloji Müzesi’ndeki seramik yüzeylerde incelenmiştir.

“Developing of Crop Pattern by Using Decision Support System in a Sample Farm” adlı çalışmayı Sedef Kurtuldu, Yıldız Ken, Sait Engindeniz ve Murat Kılıç hazırlamıştır. Bu araştırmanın amacı; örnek bir tarım işletmesinde karar destek sisteminden yararlanarak ürün deseninin geliştirilmesidir. Araştırmada amaç fonksiyonu, optimum ürün deseni ile tarımsal üretimden elde edilen net geliri maksimize etmektir.

Recep Bodur’un yayıma hazırladığı “Allahsız Gençlik: Metafiziksel Değişim ve Tanrı Arayışı” adlı makale ile romana bambaşka bir perspektiften yaklaşıp, ön plana gençlerin çıkarılmadığı, aksine romanın başkahramanı olan öğretmenin nasıl Tanrı arayışına girdiği ve bu süreçte neler yaşadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun için de Alımlama Estetiği (Rezeptionsästhetik) ve Yorumlayıcı İnceleme (Hermeneutik) yöntemlerine başvurulmuştur.

Rəxşanə BABAZADƏ’nın yazdığı “Yüz Hədis və Yüz Hekayə Əsərində Leksik Cəhətdən Arxaik Feillər” adlı makalede Mustafa Zarir’in nesir olarak kaleme aldığı “Yüz Hadis ve Yüz Kıssa”, eseri hakkında bilgiler verilmektedir. Azərbaycan-Türk dili tarihi için büyük önem taşıyan bu yazılı

eserin dikkatli bir şekilde araştırılması, Orta Çağda yazılı edebî dilin oluşumundaki sorunların çözülmesi açısından önemlidir.

“Digital Skills in Teacher Competencies” adlı makale Sevinç Aksay Albuz tarafından hazırlanmıştır. Çalışmanın amacı, öğretmenlerden sahip olunması beklenen dijital yeterliklerle ilgili karşılaştırmalar yaparak mevcut durumu belirlemektir. Bu amaç kapsamında doküman tarama çalışması yapılmış ve öğretmen yeterliklerine ilişkin dünya literatürü kapsamında Türkiye'deki öğretmen yeterlikleri üzerinden karşılaştırmalar yapılmıştır.

Gamze Paşa ve Birsen Jelen'in yayıma hazırladığı “Azerbaycan'da Sıklıkla Kullanılan Başlangıç PiyanoMetotlarının İncelenmesi” adlı makalede Azerbaycan Kültürüne ait metotlar incelenerek, piyano eğitiminde farklı öğrenme yöntemlerinin önemi vurgulanmıştır. Bu araştırma Azerbaycan'ın piyanodaki başarılarının temelinde bulunan eğitimin başlangıcında, sıklıkla kullandıkları 3 piyano metodunun incelenmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda “Fortepianino Çalmağ Üçün İbtidai Dərslik Kitabı”, “Fortepianoda Çalmağ Üçün Vəsait (Dərslik)”, “Школа игры на фортепиано (School of Piano Playing)” metotları incelenmiştir.

Elif Oğuzhan tarafından yazılan kitap tanıtımında Necati Demir'in 7 ciltten oluşan Oğuzname adlı eseri tanıtılmıştır. Tanıtımda her bir cilt hakkında ayrı bilgi verilmiştir.

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks'ün bir sonraki sayısı 15 Aralık 2023 tarihinde yayımlanacaktır. Dergimizin bugünlere gelmesinde emeği geçen yazarlarımıza, hakemlerimize, okurlarımıza en derin saygı ve teşekkürlerimizle...

15 Ağustos 2023

Prof. Dr. Necati DEMİR

Editor in Chief

DİL ETKİLEŞİMİ VE MAKEDONYA TÜRKÇESİNDE FARKLI YAPIDAKİ BAZI CÜMLELER ÜZERİNE

ON LANGUAGE INTERACTION AND SOME SENTENCE STRUCTURES IN MACEDONIAN TURKISH

*Hülya SKUKA**

Özet

Çok dilli bir coğrafyada yaşayan Makedonya Türklerinin, standart Türkçeden ve Anadolu ağızlarından farklı bir süreci yaşaması, dil etkileşimi ile açıklanabilecek bir durumdur.

19. yüzyılın sonlarından itibaren Makedonya’da, hakim dil konumundan hükmedilen dil konumuna geçen Türk dili, Makedoncanın ve Arnavutçanın etkisine açık hale gelmiştir. Türkçenin aleyhine işleyen bu etki, Makedonya Türk ağızını, Hint-Avrupa dillerinden olan Balkan dillerine yaklaştırırken, Türkiye Türkçesinden uzaklaştırmıştır.

Bu çalışmada, Makedonya’da yayınlanan “Sevinç” dergisinin belli sayılarının taranmasıyla elde edilen örnekler üzerinden, dil etkileşiminin sonucu ortaya çıkan farklı yapıdaki bazı cümle çeşitlerine değinilmiştir. Bu cümlelerin, Türkiye Türkçesindeki benzer yapılardan ayrılan yönleri üzerinde durulmuş ve işlevsel açıdan bunların yerine kullanılan cümle çeşitleri ele alınmıştır.

Taranan metinlerde tespit edilen cümle örneklerinde, standart Türkçede kullanılan isim-fiil cümleler yerine Hint-Avrupa dillerinden kopyalanan ve emir-istek kipiyle kurulan isim yan cümlelerinin kullanıldığı, “ne zaman” şeklinin bazı sıfat-fiil şekillerinin işlevine sahip olduğu, “ki” bağlacını ve “diye” zarf-fiilini gerektiren doğrudan anlatımlarda bunların kullanılmadığı gibi, Türkçenin cümle yapısına ters düşen şekillenmelere gidildiği görülmüştür.

Makedonya’da yaşayan Türklerin konuşma ve yazı dilinde, dil etkileşimi sonucu olagelen farklı yapıların tespit edilmesi, bunların nedenlerinin anlaşılması ve doğru şekillerinin gösterilmesi, dilimizde meydana gelen bozulma ve yabancılaşmanın önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: çok dillilik, dil etkileşimi, cümle yapısı, isim-fiiller, Makedonya Türkçesi

Abstract

The fact that Macedonian Turks living in a multilingual geography experience a different process from standard Turkish and Anatolian dialects is an event that can be explained by language interaction.

* Prof. Dr., Ss. Cyril and Methodius University Ss. Kliment Ohridski, Faculty of Pedagogy Türkçe Öğretmenliği Bölümü Üsküp / KUZHEY MAKEDONYA ahskuka@gmail.com ORCID: 0000-0002-1434-3907

Since the late 19th century in Macedonia, the Turkish language, which transitioned from a dominant language to a dominated language, has become susceptible to the influence of Macedonian and Albanian. This influence, which works against Turkish, has brought the Macedonian Turkish dialect closer to the Balkan languages, which belong to the Indo-European language family, and distanced it from Turkish in Turkey.

In this study, based on examples obtained by scanning certain issues of the “Sevinç” magazine, which was published in Macedonia, some sentence types resulting from language interaction are discussed. The distinctive aspects of these sentences, which differ from similar structures in Turkish in Turkey, are emphasized, and alternative sentence types used in their functional context are examined.

In the identified sentence examples from the scanned texts, it is observed that noun-relative clauses, constructed with the imperative-mood and borrowed from the Indo-European languages, are used instead of nominal verbal sentences used in Standard Turkish. It is also noted that the phrase “ne zaman” takes on the function of certain adjectival verbs, and in direct speech constructions requiring the conjunction “ki” and the adverbial verb “diye” they are not used. Furthermore, it is evident that formations contradicting the sentence structure of Turkish are employed.

The identification of different structures resulting from language interaction in the spoken and written language of Turks living in Macedonia is crucial in terms of understanding their causes, demonstrating their correct forms, and preventing deterioration and alienation in our language.

Keywords: multilingualism, language interaction, sentence structure, nominal verbal sentences, Macedonian Turkish

Giriş

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Balkan ülkelerinde kullanılmaya başlayan Türk dilinin, Balkan dilleri ve dolayısıyla Makedon dili üzerinde, ses ve şekil bilgisinden söz dizimine kadar büyük etkisi olmuştur.

Türkçenin Balkan dillerine tesirini konu edinen ilk çalışma, Miklosich (1884) tarafından yapılmış çalışmadır. Birkaç yıl sonra “*Nachtrag*” adlı eseriyle, Türk dilinin Balkan ve güney sloven dilleri üzerinde yaptığı etkiye değinen Miklosich (1889), Türk dilinin, bu dillerin kelime kadrosundaki izlerini belirtmekten ve bu kelimelerin sınıflandırmasını yapmaktan öteye gidememiştir.

F. Miklosich’i, Popoviç (1884), Prince (1931), Skok (1938), Polenakoviç (1939), Şkalyiç (1957) gibi isimler ve onların eserleri izlemiştir.

Türkçenin Makedon diline etkisi ile ilgili, Golab’ın (1959) yayınladığı “*The Influence of Turkish upon the Macedonian Slavonic Dialects*” adlı çalışması kayda değer bir çalışmadır.

Ancak, bu konuyu derinlemesine inceleyen ve bu alanda önemli çalışmalar yapan Nasteva’dır. Nasteva (1987, s.56), Türk dilinin Makedoncanın oluşması ve gelişmesinde çok önemli rolü olduğunu belirtir.

XIX. yüzyılın sonları, Türkçenin Balkan dilleri üzerine etkisinin en üst

kerteye ulaştığı dönem olarak sayılabildiği gibi, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü nedeniyle bu zaman parçası, Türk dilinin etkisinin azalmaya başladığı zaman olarak da görülebilir.

Bu dönemden sonra diğer Balkan dillerinde olduğu gibi, Makedon dilinde de bir özleşme hareketinin başladığı ve artık ters yönde bir etkinin olduğu, daha doğrusu Makedon dilinin Türk dili üzerine etki yapmaya başladığı söylenebilir.

Çok dilli bir coğrafyada yaşayan ve nüfusça azınlıkta olan Makedonya Türklerinin, ana dillerini koruması ve yaşatması açısından, bura Türk yazar, şair ve gazetecilerinin katkısı çok büyük olmuştur. Ancak yazılanlarda, Makedonca ve Arnavutçanın etkisiyle, ses ve şekil bilgisinden söz dizimine kadar birçok hatanın yapıldığı, birçok yabancı unsurun dilimize girdiği gözlemlenmiştir.

Demek ki, bir dilde, öteki dilin etkisiyle olagelen değişiklikler, Weinreich'in (1979, s.15) tanımıyla *sapmalar*, sadece konuşma dilinde kalmayıp, yazı dilini de etkilemektedir.

Aksan (2000, s.139), bu etkilerin, değişik toplumların bir arada, iç içe yaşadıkları yerlerde, dillerin çehresini değiştirecek kadar büyük ölçüde olduğunu ileri sürer.

Dil etkileşimi açısından Batı Rumeli ağızlarındaki değişimleri inceleyen Günşen (2010, s.426-494), Türk söz dizimini bozan ileri düzeydeki Hint-Avrupa dillerinin etkisinin, Balkanlar coğrafyasında Türkçenin geleceğini endişeye düşürdüğünü belirtir.

Bu çalışmada, Makedonya Türklerinin yazı dilinde, dil etkileşimi sonucu ortaya çıkan farklı yapıdaki bazı cümle çeşitleri ele alınmıştır. Bu cümlelerin, Türkiye Türkçesindeki benzer yapılardan ayrılan yönleri üzerinde durulmuş, işlevsel açıdan bunların yerine kullanılan cümle çeşitleri verilmiş, bunların nedenleri belirtilmiş ve doğru şekilleri gösterilmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Dokümanlar, araştırmalarda etkili bir biçimde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini kapsar (Yıldırım & şimşek, 2016).

Çalışmada *Standart Türkçe – ST.*, *Makedonya Türklerinin Ağızları – MTA.*, *Makedonya Türklerinin Yazı Dili – MTYD.*, *Makedonca – MK.*, *Arnavutça – AR.*, *Sevinç dergisi – SÇ.*, *sayı – sa.*, *sayfa – s.* kısaltmaları ile gösterilmiştir.

Yazılı materyal olarak kullandığımız “*Sevinç*” dergisinden alıntı yaptığımız cümlelerin hangi yıla, aya, sayıya ve sayfaya ait olduğu, her cümlenin altında veya yanında, parantez içinde belirtilmiştir.

Makedonya Türkçesinde Emir-İstek Kipli İsim Yan Cümleleri

Makedonya Türklerinin, Makedonca, Arnavutça gibi Hint-Avrupa dillerinin etkisiyle, Türkçede fiilimsilerin sağladıkları ilişkileri başka kelime çeşitlerine yükleyerek, Türkçenin söz dizimine aykırı cümleler kurdukları görülmüştür (Skuka, 2014, s.963).

Her fiilimsi, kurduğu önerme ile birlikte, türlü yönlerden, temel önermenin tümleyicisi olur. Böylelikle de birkaç duyguyu, birkaç isteği, birkaç düşünceyi ya da bunların her çeşidinden bir ikisini bir tümce içinde anlatma kolaylığı sağlar. Bu nedenle, birden fazla düşünce, duygu, istek vs. bir cümleye sığdırılmak istendiğinde, çekimsiz fiillere başvurulur.

“Bu konuda Türkçe ile çoğu çağdaş Hint-Avrupa dilleri arasında temel bir fark vardır. Türkçede cümlelerden birinin yüklemi *isim-fiil*, *sıfat-fiil* ya da *zarf-fiil* haline getirilir; Hint-Avrupa dillerinde ise yüklem pek fazla bir değişikliğe uğramazken, yan cümlenin önüne bir bağlaç konulur.” (Brendemoen, 2008, s. 166)

Bu bölümde, standart Türkçede kullanılan bazı *isim-fiilli* cümleler yerine Makedon ve Arnavut dillerinden kopyalanan ve *emir-istek* kipiyle kurulan *isim yan cümlelerine* değinilmiştir.

Bilindiği üzere, *isim-fiil* ekleri olan **-mAk**, **-mek**; **-mA**, **-me** ve **-ış/-uş** ekleri, fiil kök ve gövdelerine gelerek, fiilleri geçici olarak isimleştiren eklerdir. **-mA** ve **-mAk** *isim-fiil* ekleri, kullanım sıklığı en yüksek olan ve istisnasız bütün fiillere gelebilen eklerdir. Buna göre, Türkçede ne kadar fiil varsa o kadar da **-mAk** ve **-mA** eki almış *isim-fiil* var demektir. **-İş/-Uş** *isim-fiil* ekinin kullanım sıklığı ise **-mAk**, **-mA** eklerine göre daha seyrektr.

Türkçede, **-ma(k)** (**+iyelik**) + **çekimli fiil** ile kurulan cümleler, sık kullanılan *isim-fiilli* cümlelerdir. Bu cümlelerde yer alan çekimli fiiller genelde, *istek*, *niyet*, *karar*, *şüph*e, *korku*, *rica*, *emir*, *hareket* gibi anlamlar taşıyan birer çekimli fiildir.

Örneğin, *okumayı sevmek*, *gitmek istemek*, *söylemesini emretmek*, *öpmeye kalkmak*, *telefon etmeye gitmek* gibi. Örnek cümlelerden de gördüğümüz gibi, bu cümleler daha çok *ma*'lı *isim-fiil* ekleri ile kurulur. Bunun nedeni de, Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine uzanan gelişme sürecinde bir daralmaya uğrayan **-mak**'lı isim-fiillerin bazı ekleri **-ma**'lı isim-fiillere aktarmasıdır. Sonuç olarak, **-ma**'lı isim-fiiller, iyelik ve ad durum ekleri olarak adlaşabilen ve cümlelerde türlü unsurların yerini tutabilen kelime çeşitleri olmuşlardır.

Dilimizde **-ma(k)** (**+iyelik**) + **çekimli fiil** ile kurulan bu cümleleri, Makedonca ve Arnavutçada, diğer Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi, sağa dallanan ve genellikle ana cümlenin ögesi olarak kullanılan bağımlı cümlecikler karşılar.

Makedoncada bu bağımlı cümleler *da* edatı ile (Koneski, 2021) /Sakam *da* şetam. Odite *da* vidite. vd./; Arnavutçada ise *të* edatı ile (Agalliu vd., 2002) / Dua *të* shëtis. Shkoni *të* shikoni. vd./ genişletilmiş cümlelerdir.

Makedonya Türkleri, bu edatları alan fiilleri, Türkçeye emir-istek kipli birer fiil olarak tercüme ederler.

Örneğin:

MTA. Severim *gezem*.
ST. *Gezmeyi* severim.

MTA. Gideceniz *güresınız*.
ST. *Görmeye* gideceksiniz.

MTA. *Senden isteym* bu çocuğu bulasın.
ST. Senden bu çocuğu *bulmanı istiyorum*.

MTA. Yavaş yavaş *başlamış yürüsün*.
ST. Yavaş yavaş *yürümeye başlamış*

MTA. Bilirlar mi *okusunlar*?
ST. *Okumayı* biliyorlar mı?

Kıbrıs (Demir, 2003) ve Trabzon (Brendemoen, 2008) ağızlarında da, muhtemelen Rumcanın etkisiyle, isim-fiil eklerinin kullanılmadığı bu tasvir cümlelerinin, son derece yaygın olduğunu görüyoruz. Trabzon ağızlarını ele alan Brendemoen (2008, s.170), Rumcanın etkisinin ağır bastığını, fakat söz diziminde Farsça ile ortak özellikler varolduğundan, bunların da üzerinde durulması gerektiğini belirtir.

MTA'nda da, Makedonca ve Arnavutçanın etkisi dışında, Farsçanın etkisinin ve Eski Anadolu Türkçesi ile bağlantılarının da belirlenmesi, konunun tümüyle aydınlığa kavuşmasını sağlayacaktır.

Ancak *-ma(k)* (*+iyelik*) + *çekimli fiil* yapısındaki cümlelerin yerine *dilek-emir* kipli cümlelerin kullanılması, tamamen Hint-Avrupa dillerinin etkisi sonucu ortaya çıkmış bir kullanımdır.

Mastar cümlelerinin dilek-emir kipli cümleler ile yer değiştirmesi olayının Batı Rumeli Türkçesi ve Gagavuz dilinde de görüldüğünü ileri süren Friedman (2002, s.455-463), bu yapıdaki cümlelerin Hint-Avrupa Balkan dillerinin bir karakteristiği olduğunu belirtir.

Dolaylı emir kipinin ve amaç cümleciklerinin ifade edilmesi için dilek-istek kipi veya emir kipinin kullanılması başka Türk dillerinde ve lehçelerinde de karşımıza çıkıyor (Kakuk 1960; Mollov & Mollova 1966). Ancak Balkan Türkçesinde çok daha yaygın ve çok daha sık kullanılması, Türkçe dışı Balkan dillerinin etkisini gösteriyor.

Bu alanda değerli çalışmalarda bulunan Günşen (2021, s. 61), “Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında *emir kip(lik)i* veya *emir-istek kip(lik)inin*, hem ölçünlü Türkçeden hem de Doğu Rumeli Türk ağızlarından

farklı bir kullanımı vardır ki, o da dil ilişkilerine bağlı olarak, sosyal ve kültürel olarak baskın durumdaki yerli dillerin etkisiyle Hint-Avrupa dillerine özgü ilgi yan cümlecği kuracak şekilde kullanılmasıdır. Elbette bir seçimlik kopya örneği olan bu cümle tipi, Türk söz dizimine aykırıdır.”der.

Günşen’e göre (2021, s.63) bu durum, birçok dilin konuşulduğu bir dil bilimi alanında sıradan bir dil etkileşim sürecinde gerçekleşen bir kopyalama örneği olmaktan öte, Makedonya ve Kosova’da yaşayan Türklerin ana dili kullanımı ve Türkçe konuşuru olarak dil ve kimliklerini koruyup sürdürmeleriyle ilgili olarak da birtakım veriler, hatta uyarılar sunmaktadır.

Hint-Avrupa kökenli Makedon ve Arnavut dillerinin etkisinde kalmış olan MTA’nda, **-ma(k) (+iyelik) + çekimli fiil** yapısındaki cümleler büyük ölçüde kullanımdan düşmüştür. Bu *isim-fiilli* cümlelerin yerine, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Makedoncada **da** edatı (Doydov **da** vidam); Arnavutçada **të** (*Dua të shëtis*) edatı ile kurulan cümleler esas alınmış ve Türkiye Türkçesinde kullanılmayan, farklı yapıda cümleler oluşturulmuştur. Bu cümlelerin, sadece konuşma dilinde değil, Makedonya Türklerinin yazı dilinde de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Y/ **Severim** içlerinde **dolaşayım**, avcılık **yapayım**, **bağrayım** sadamın var kuvvetiyle. (SÇ, Aralık 1993, sa.12, s.2)

D/ İçlerinde **dolaşmayı**, avcılık **yapmayı**, sadamın var kuvvetiyle **bağrmayı severim**.

Y/ İstiyor musunuz resim **çizelim?** (SÇ, Eylül 1970, sa.1, s.9)

D/ Resim **çizmek** istiyor musunuz?

Y/ “Eyvah” diye hayret etti öğretmen, nasıl bir kızsın sen, **olur şey mi** babanın adını **bilmiyesin** !.. (SÇ, Eylül 1980, sa.1 s.8) Mustafa Karahasan

D/ “Eyvah” diye hayret etti öğretmen, nasıl bir kızsın sen, babanın adını **bilmemek olacak şey mi!**..

Y/ Seni küçük, nerelere **götüreyim istiyorsun?** (SÇ, Kasım 1997, sa.3, s.8) Çeviri

D/ Seni küçük, nerelere **götürmemi istiyorsun?**

Y/ **Fena olmazdı** siz de öğretmenlerinizle bunları bizden **aratrassınız**. (SÇ, Ocak 1982, sa.5, s.2)

D/ Sizin de öğretmenleriniz aracılığıyla bunları bizden **aratmanız (istetmeniz) iyi olurdu**.

Y/ **Korkuyorum** bu badava sucuklar, çok pahalıya **tutulmasın**.

(SÇ, Kasım 1952, sa.3, s.8) Çeviri

D/ Bu badava sucukların çok pahalıya **tutulmasından** (mal olmasından) **korkuyorum**.

Y/ Ona yabancı bir evde “ben kırdım” **desin çok ağır geliyordu**.

(SÇ, Aralık 1951, sa.4, s.4) Çeviri

D/ Ona, yabancı bir evde “ben kırdım” **demek çok ağır geliyordu**.

Y/ Kar, buz, karpuz gibi şeylerle **serinlensin arar**.

(SÇ, Eylül 1953, sa.1, s.6)

D/ Kar, buz, karpuz gibi şeylerle **serinlemek ister**.

Y/ “ – **Bırakmayın kaçsınlar!** ” (SÇ, Şubat 1953, sa.6, s.5)

D/ “ – **Kaçmalarına izin vermeyin!**”

Y/ –**Vakitir okuyasın!** (SÇ, Ekim 1955, sa.2, s.7) Sabit Muharem

D/ – **Okuma vaktidir!**

Y/ Ben **unutmuşum söyleyeyim** daha erken kaldırasın!

(SÇ, Kasım 1955, sa.3, s.7)

D/ Ben daha erken kaldırmamı **söylemeyi unutmuşum!**

Y/ Nekadar **istedim** bu vapurda **makiniist olayım**.

(SÇ, Ocak 1956, sa.5, s.1)

D/ Bu vapurda **makiniist olmayı** nekadar **istedim**.

Y/ Bir gözün için **ne istersin vereyim?**

(SÇ, Ocak 1958, sa.5, s.7)

D/ Bir gözün için **ne vermeme istersin?**

Y/ “Hayatım ağır, çok ağırdı” diye **başladı anlatsın hikayesini** gururlu Drina.
(SÇ, Eylül 1958, sa.1, s.6)

D/ “Hayatım ağır, çok ağırdı” diye **hikayesini anlatmaya başladı** gururlu Drina.

Y/ ... **korkarlar** herhangi taşıt aracının **altında kalmaları**.

(SÇ, Eylül 1960, sa.1, s.9)

D/ ... herhangi bir taşıt aracının **altında kalmaktan korkarlar**.

Makedonya Türkçesinde “Ne Zaman” Şeklinin Kullanımı

Makedonca **koga** (Koneski, 2021) ve Arnavutça **kur** (Agalliu vd., 2002) sözcüklerinden işlev aktarması yolu ile **ne zaman (ne vakit)** şeklinin kullanılması, “... **diği zaman** yapılarını ortadan kaldırmıştır.

Örneğin:

MK. **Koga** te vidov mnogu se izraduvav.

AR. **Kur** të pashë, u gëzova shumë.

MTA. **Ne zaman** gürdüm seni çok sevmişim.

MK. Denes se setiv, kolku ubavo si pomina vme **koga** bevme vo kino.

AR. Sot u kujtova sa bukur kaluam **kur** ishim në kinema.

MTA. Bugün geldi aklıma **ne vakit** gitmiş idik sinemaya ne güzel geçmiş idik.

Ne soru sıfatı bu cümlelere soru anlamı kazandırmış. Oysa bu cümlelerin asıl maksadı soru sormak değil, esas eylemin gerçekleşme zamanını belirtmektir. Bu cümlelerin doğru ve anlaşılır olabilmesi için, *ne* soru sözcüğünün atılması ve asıl eylemin gerçekleşme zamanını kendisindeki gerçekleşme zamanına bağlayan bir işleve sahip “... **diği zaman**” sıfat tamlamasının kullanılması gereklidir.

Bu yanlış kullanımlar MTYD’nde de mevcuttur.

Y/ Evin hanımı:

– Ben de bunu bilirim.

Hizmetçi kız cevap vermiş:

– Evet **ne zaman** ben **öğretirim**.

(SÇ, Aralık 1956, sa.4, s.16) Çeviri

D/ Evin hanımı:

– Ben de bunu bilirim.

Hizmetçi kız cevap vermiş:

Evet ben **öğrettiğim zaman** (bilirsin).

Y/ – Yoldaş Tito, ben sizi Belgrat’ta görmüşümdür.

– Ne zaman?

– **Ne zaman** Celal Bayar **gelmişti**.

(SÇ, Ocak 1956, sa.5, s.1) Mustafa Karahasan

D/ – Yoldaş Tito, ben sizi Belgrat’ta görmüştüm.

– Ne zaman?

– Celal Bayar **geldiği zaman** (görmüştüm).

Y/ **Ne vakit** eve **girdim**, ne göreyim?

(SÇ, Kasım 1951, sa.3, s.6) Şevki Mahmut

D/ Eve **girdiğim zaman** ne göreyim?

Y/ **Ne vakit yapaysın** bir işi tam lazım yapasın.

(SÇ, Eylül 1978, sa.9, s.8) Çeviri

D/ Bir işi **yaptığın zaman** tam yapmalısın.

Y/ Dedemi **ne vakit aldılar**, çok üzüldüm.

(SÇ, Kasım 1996, sa.5, s.6) Çeviri

D/ Dedemi **aldıkları zaman** çok üzüldüm.

Makedonya Türkçesinde Kullanılan “*Kim + Ne + Var + Çekimli Fiil*” Yapıları

Cümlelerin bazılarındaki bozukluk da, Makedoncada kullanılan “**što, koj...**soru adılı + **ima** kelimesi + **da** edatı ...” (Koneski, 2021) yapısındaki cümlelerin, dilimize olduğu gibi aktarılmasından kaynaklanmaktadır. **što** (ne), **koj** (kim) gibi soru adılarının yer aldığı bu cümleler, anlam kayması yoluyla, sorulanın tam aksinin gerçekleşeceği anlamını yüklenmişlerdir.

“**što ima da pravime!**” (Ne var yapalım!), “**Koj ima da doznae!**” (Kim var anlasın!) şeklindeki bu cümleler dilimize, yüklem görevli *var (ima)* kelimesi kullanılmadan tercüme edilmelidir. Yani bu cümleler, *ne* ya da *kim* soru adılı ve bir çekimli eylem ile bu çekimli eylemi tamamlayan unsurlardan oluşmalıdır. Bu yapıdaki cümlelerin yüklemi, genelde, cümlede sorulan, geleceğe yönelmiş bir hareket, bir eylem olduğundan **-acak, -ecek** ekli bir eylem ya da yapılması istenen, düşünülen bir hareket, bir eylem olduğundan *dilek-istek* kipli bir eylemdir.

Y/ **Kim var olsun**, ben, bin yıllık koca çınar!

(SÇ, Mayıs 1959, sa.9, s.9)

D/ **Kim olacak**, ben, bin yıllık koca çınar!

Y/ – **Ne var olsun**, millet hayini!

(SÇ, Mayıs 1975, sa.1, s.7) Recep Murat

D/ – **Ne olacak**, millet hayini!

Y/ – **Ne var yardım edesin!** (SÇ, Eylül 1989, sa.1, s.3) Çeviri

D/ – **Ne diye yardım edeceksin!**

Y/ “Büyüdüğüm zaman ne olacağım? diye soruyorsunuz. **Ne var olayım** Denizci? (SÇ, Eylül 1999, sa.1, s.5) İbrahim Abdullah

D/ “Büyüdüğüm zaman ne olacağım? diye soruyorsunuz. **Ne olacağım**, Denizci.

Y/ Oraya gittik mi sanki **ne var yapalım**, hiçbir şey.

(SÇ, Kasım 1991, sa.1, s.2) Lütfi Seyfula

D/ Oraya gittiğimizde **ne yapacağız** sanki, hiç bir şey.

Y/ **Kimi var gürelim**, hiç kimseyi!

(SÇ, Ekim 1967, sa.2, s.7) İskender Müzbeğ

D/ **Kimi göreceğiz**, hiç kimseyi!

Y/ Daha **ne var anlatayım** oğlum!

(SÇ, Aralık 1951, sa.4, s.13) Çeviri

D/ Daha **ne anlatayım** oğlum!

Y/ **Ne var yapalım!**? (SÇ, Ekim 1997, sa.2, s.7) İskender Müzbeğ

D/ **Ne yapalım!**?

Makedonya Türkçesinde Dolaysız Anlatım Cümleleri

Bir başkasının sözlerini, düşüncelerini hiçbir değişiklik yapmadan, olduğu gibi yazıya aktarmak istediğimizde *dolaysız* (direkt) *anlatıma*, kendi sözlerimizle aktarmak istediğimizde de *dolaylı* (indirekt) *anlatıma* başvururuz.

Çalışmamız esnasında, dolaylı ve dolaysız anlatım konusunun, dil bilgisi kitaplarında yeterince ele alınmadığını, ancak terim sözlüklerinde, dolaylı ve dolaysız anlatımların tanımlarının yapılmış olduğunu gördük. (Topaloğlu, 1989, s.59-60; Çotuksöken, 1992, s.55; Vardar, 1998, s.84; Korkmaz, 2003, s.71)

Konuyla ilgili belli bilgilere ve örneklere, Türkolog Đindiç`in (1996) ve Çauşeviç`in (1996) dilbilgisi kitaplarında da ratladık.

Dolaysız anlatımlara değinen Özmen (2006, s.265), bu yapıların, Türkçenin her döneminde ve sahasında kullanıldıklarına ve dilimizin çok önemli, çok özel bir anlatım biçimi olduklarına ancak bugüne kadar yeterince incelenmediklerine dikkat çeker.

Türkmen (2018, s.281), aktarma cümlesi teriminin, dilbilim terimleri sözlüklerinde yer almadığını, sadece dolaylı anlatım (indirect speech) ve

dolaysız anlatım (direct speech) maddeleri açıklanırken örneklerine yer verildiğini belirtir.

Çalışmamızın bu bölümünde, *ki* bağlacını ve *diye* gerundiumunu gerektiren dolaysız anlatımların, Makedonya Türkçesindeki kullanımlarını ele alacağız. Öncesinde, dolaysız anlatım cümlelerinin yapısına değinelim.

Bize ait olmayan sözlerin yazıya dolaysız aktarımı *ki* ile bağlı ve iç içe birleşik cümlelerle olur.

• Yüklemler *demek* eyleminin çekimli şekli olan ana cümle başta, yardımcı cümle sonda yer alırsa, *demek* eyleminin sonuna *ki* bağlacı getirilmelidir.

Örneğin:

Zeynep kardeşine dedi **ki**: Bu işi en kısa zamanda bitirmelisin!
Ablam diyor **ki**, beni seviyorsa gelsin, korkmayın diyor.

Demek ki, *ki*'li birleşik cümle yapısındaki cümlelerde, diziliş “*ana cümle+ki+iki nokta(:) +aktarılan cümle* veya *cümleler*” ya da “*ana cümle+ki+aktarılan cümle* veya *cümleler*” biçimindedir.

• Yüklemler *demek* eyleminin çekimli şekli olan ana cümle sonda veya yardımcı cümlenin içinde yer alırsa, *demek* eylemi *ki*'siz kullanılır.

Örneğin:

Deniz, seni seviyorum, dedi.
Bin arabaya, dedi, sana da yer var.

• Ana cümlenin yüklemi *demek* eyleminin çekimli şekli değilse, başkasının sözlerini aktaran yardımcı cümle, ana cümleye *diye* gerundiumu (zarf-fiili) ile bağlanır.

Örneğin:

Siz kimi bekliyorsunuz? **diye** sordu.
Ne duruyoruz? **diye** bağırmaya başladılar.

“*Diyerek*'e yakın anlamda kullanılan *diye* zarf-fiili, bağımsız sözleri tümce içine almaya, tümceye bağlamaya yarar.” (Gencan, 2007, s.458)

Makedon dilinde, dolaylı (indirekt) anlatımda “*deka*”, “*oti*” (Koneski, 2021) gibi bağlaçlar kullanılırken, dolaysız (direkt) anlatımda, yüklemi *demek* eyleminin çekimli şekli olan ana cümle ile başkasının sözlerini aktaran yardımcı cümle arasında hiç bir bağlayıcı unsur kullanılmaz. Kısacası, ana cümlenin yükleminden hemen sonra yardımcı cümle gelir.

Örneğin:

MK. – Znaeš li da čitaš? praša.

MTA. – Okumayı biliyor musun? sordu.
ST. – Okumayı biliyor musun? **diye** sordu.

MK. Petar rekol:
– I nie imame pravo
MTA. Petar dedi:
– Bizim de hakkımız var.
ST. Petar dedi **ki**:
– Bizim de hakkımız var.

Dil teması olgusuna bağlı olarak ortaya çıkan, Türkçenin söz dizimine aykırı olan bu yapıdaki dolaysız anlatım cümleleri, sadece Makedonya Türk ağzlarında kalmayıp yazı diline de geçmiştir.

Y/ – Petko amca yaşasın - daha büyükleri **bağrıştılar**.
(SÇ, Eylül 1970, sa.1, s.8)

D/ – Petko amca yaşasın **diye** daha büyükleri **bağrıştılar**.

Y/ – Uh, nankör, görmüyor musun! - ondan büyük arkadaşları **karşılık verdiler**.
(SÇ, Eylül 1970, sa.1, s.8)

D/ – Uh, nankör, görmüyor musun! - **diye** ondan büyük arkadaşları **karşılık verdiler**.

Y/ Şimdi ne yapmalı? – **söylendi Ülker**.
(SÇ, Ekim 1967, sa.2, s.7) İskender Müzbeğ

D/ Şimdi ne yapmalı? – **diye söylendi Ülker**.

Y/ – Al sana! ... – **bağırıldı**.
(SÇ, Ekim 1967, sa.2, s.7) İskender Müzbeğ

D/ – Al sana! ... – **diye bağırıldı**.

Y/ – Korkmayınız! ... – **bağırıyordu**.
(SÇ, Ekim 1967, sa.2, s.7) İskender Müzbeğ

D/ – Korkmayınız!... – **diye bağırıyordu**.

Y/ Eşek kendi kendine: “– Arslan benden korktu” **düşünerek** ...
(SÇ, Aralık 1993, sa.4, s.5)

D/ Eşek kendi kendine: “– Arslan benden korktu” **diye** düşünerek

Y/ – Ne yapıyorsun oğlum, **sorunca** ...
(SÇ, Aralık 1982, sa.4, s.2)

D/ – Ne yapıyorsun oğlum, **diye** sorunca ...

Y/ ... aklıma geldi de ondan, **fısıldayarak**...
(SÇ, Aralık 1961, sa.4, s.13)

D/ ... aklıma geldi de ondan, **diye** fısıldayarak...

Y/ – Sen kardeşim nerelisin? **sordum**.
(SÇ, 1958, Aralık, sa.4, s.12) Şükrü Ramo

D/ – Sen kardeşim nerelisin? **diye sordum**.

Y/ – Hangi iyilik perisi yolladı seni buraya Murat? **konusmasını sürdürdü** köylü. (SÇ, 1979, Nisan, sa.8, s.4) Avni Abdullah

D/ – Hangi iyilik perisi yolladı seni buraya Murat? **diye konuşmasını sürdürdü** köylü.

Y/ – Sonra, sonra daha neler dedi? **soruyor**.

(SÇ, 1972, Kasım, sa.3, s.6) Şükrü Ramo

D/ – Sonra, sonra daha neler dedi? **diye soruyor**.

Y/ – Anne, anne Nihat amca nerede? **sordu**, sabırsızlanarak.

(SÇ, 1982, Eylül, sa.1, s.6) Enver İlyas

D/ – Anne, anne Nihat amca nerede? **diye sordu**, sabırsızlanarak.

Y/ – Adın ne? **sordu**. (SÇ, 1983, Mart, sa.7, s.5) Enver İlyas

D/ – Adın ne? **diye sordu**.

Y/ “Acaba parıldıyan bu nedir?” **düşündü** çocukcaz.

(SÇ, 1986, Aralık, sa.4, s.10) Hüsamettin Vardar

D/ “Acaba parıldıyan bu nedir?” **diye düşündü** çocukcağız.

Y/ – Bana iki tane al – **söze karıştı** Suat.

(SÇ, 1991, Ekim, sa.2, s.7) Avni Abdullah

D/ – Bana iki tane al – **diye söze karıştı** Suat.

Y/ – Merak etme oğlum, **yanıtladı** babası.

(SÇ, 1998, Eylül, sa.1, s.5) Hümaşah Vardar

D/ – Merak etme oğlum, **diye yanıtladı** babas

Y/ Ali'nin annesi güzel, misk kokulu yaptığı tatlıları bir tabakta bırakarak dışarıya bir iş için çıkarken, oğluna **dedi**: ...

– Ali, dışarıya çıkıyorum ... (SÇ, Ekim 1971, sa.2, s.15) Çeviri

D/ Ali'nin annesi, yaptığı güzel, misk kokulu tatlıları bir tabağa koyarak dışarıya bir iş için çıkarken, oğluna **dedi ki**: ...

– Ali, dışarıya çıkıyorum ...

Y/ Çünkü Vang sana **demiş**: “Senin istediğini de ver ...”

(SÇ, Kasım 1981, sa.3, s.9)

D/ Çünkü Vang sana **demiş ki**: “Senin istediğini de ver ...”

Y/ Ayı **demiş**:

– Sus, eğer susmazsan aslan gelip her ikimizi yer.

(SÇ, Eylül 1993, sa.1, s.10) Çeviri

D/ Ayı **demiş ki**:

– Sus, eğer susmazsan aslan gelip her ikimizi yer.

Sonuç

Bu çalışmada, Makedonya Türklerinin yazı dilinde kullanılan farklı yapıdaki bazı cümlelerin, Türkiye Türkçesindeki benzer yapılardan ayrılan yönleri üzerinde durulmuş, işlevsel açıdan bunların yerine kullanılan cümle çeşitleri verilmiş, bunların nedenleri belirtilmiş ve doğru şekilleri gösterilmiştir.

Taranan metinlerde tespit edilen cümle örneklerinde, Türkçenin cümle yapısına ters düşen başlıca şu şekillenmelere gidildiği görülmüştür:

- Standart Türkçede kullanılan bazı isim-fiilli cümleler yerine Hint-Avrupa dillerinden kopyalanan ve emir-istek kipiyle kurulan isim yan cümleleri kullanılmış. **Örneğin: İsterim gidem** sinemaya. – Sinemaya **gitmek istiyorum**.
- “Ne zaman” şekli bazı sıfat-fiil şekillerinin işlevine sahip olmuş. **Örneğin: Ne zaman gürdüm** tanıyamadım. – **Gördüğüm zaman** tanıyamadım.
- *ki* bağlacını ve *diye* zarf-fiilini gerektiren doğrudan anlatımlarda bunlar kullanılmamış. **Örneğin: Ben gidiyorum – seslendi. / Ben gidiyorum – diye seslendi.**
Ali dedi: – Kuzenim çok yakışıklıdır. / Ali dedi **ki**: – Kuzenim çok yakışıklıdır.
- Standart Türkçede kullanılmayan kim/ne + var + çekimli fiil yapıları kullanılmış. **Örneğin: Kim / ne var olsun? – Kim / ne olacak?**

Makedonya Türkçesinde, Hint-Avrupa dillerinden olan Makedonca ve Arnavutçanın etkisiyle ortaya çıkan farklı yapıdaki bu cümle çeşitlerinin ele alınması, bu ağız bölgesinde kod kopyalama etkisinin nereye vardığını belirlemek ve bu alanda geniş çaplı çalışmaların yapılması gereğini vurgulamak açısından önemlidir.

Ağızlar farklı nedenlerden dolayı çeşitlilik gösterebilir ancak birleştirici fonksiyonu olan yazı dilinin, geçerli olduğu her yerde aynı kalması gerekir. Bu, Türk dünyasında ortak bir yazı dilinin oluşturulabilmesi için önemli hususlardan biridir.

Kaynaklar

- Agalliu, F., Demiraj, Sh., Domi, M., (2002). *Gramatika e Gjuhës Shqipe*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë. Tiranë.
- Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Brendemoen, B. (2008). Anadolu Ağızlarındaki Sözdizimi Üzerine Bir Not / A Note on Syntax in Anatolian Dialect. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3(3), 166–175. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.336>
- Čaušević, E. (1996). *Gramatika Suvremenoga Turskog Jezika*, Hrvatska Sveučilišna Naklada. Zagreb.
- Çotuksöken, Y. (1992). *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Cem Yayınları. İstanbul.
- Demir, N. (2003). Kıbrıs Ağızı Üzerine Çeşitlemeler. *Türk Dili*, 614/Şubat, 203–208.
- Đinđić, S. (1996). *Udžbenik Turskog Jezika*, Zavod Udžbenike i Nastavna Sredstva. Beograd.
- Friedman, V. (2002). Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi. *Türkler*, 455–463. Chicago.
- Gencan, T.N. (2007). *Dilbilgisi*. Tekağaç Eylül Yayıncılık. Ankara.
- Golab, Z. (1959). The Influence of Turkish upon the Macedonian Slavonic Dialects. *Folia Orientalia*, Vol. L, 26–45.

- Günşen, A. (2010). Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine – I (Makedonya ve Kosova Türk Ağızları Örneği). *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 5(1), 426–494. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1267>
- Günşen, A. (2021). Makedonya ve Kosova Türk Ağızlarında Emir Kip(lik)inin Farklı Biçim ve İşlevleri. *Uluslararası Balkanlarda Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, BALTED*, 51–66.
- Kakuk, S. (1960). Constructions hypotactiques dans le dialecte turc de la Bulgarie occidentale, *Acta Orientalia Hungarica*, 11. 249–57.
- Koneski, B. (2021). *Grammar of the Macedonian Literary Language*. Macedonian Academy of Sciences and Art. Skopje.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. TDK. Ankara.
- Miklosich, F. (1884). *Die türkischen Elemente in den südosteuropäischen Sprachen (Griechisch, albanisch, rumunisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, grossrussisch, polnisch), I-II Hälfte*. Wien.
- Miklosich, F. (1889). *Nachtrag zu der unter dem gleichen Titel im XXXIV und XXXV Bande der Denkschriften gedruckten Abhandlung*. Wien.
- Mollov, R. ve Mollova, M. (1966). Parlers turcs des Rhodopes de l'Ouest au point de vueslavistique, *Balkansko Ezikoznanie*, 11, 1. 121-136.
- Nasteva, Olivera J. (2001). Турски лексички елементи во Македонскиот јазик. *Институт за Македонски јазик*. Скопје.
- Özmen, M. (2008). Türkçede Dolaysız Anlatım. *XX. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, Maltepe Üniversitesi Yayınları*, 265–276.
- Polenakoviç, H. (1939). *Турски елементи у аромунском дијалекту*. Скопје.
- Popovič, H. (1884). Турске и друге источанске речи у нашем језику. *Гласник српског уч. друштва*, 59. Београд.
- Prince, John D. (1931). Surviving Turkish Elements in Serbo–Croatian. *Journal of the American Oriental Society*, 5(3), 241–261.
- Škaljić, A. (1957). *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine*. Knjiga I (A–J), Knjiga II (K–Ž). Sarajevo.
- Skok, P. (1938). *Prilozi proučavanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku*. Slavia. Praga.
- Skuka, H. (2014). Dil Etkileşimi ve Makedonya Türklerinin Yazı Dilinde Çekimsiz Fiiller Üzerine. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9(6), 959 – 971. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6684>
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü*. Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- Türkmen, E. (2018). Türkçede Aktarma Cümleleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(9), 274–285.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- Weinreich, U. (1979). *Languages in Contact*. Mouton Publishers. New York.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

SÖZCELEME KURAMINA GÖRE SÖZ AKTARIMLARINDA ÖZNEİN ÜÇ HÂLİ

THREE STATES OF THE SUBJECT IN SPEECH PRESENTATIONS ACCORDING TO THE THEORY OF ENUNCIATION

Ufuk ŞAHİN*

Özet

Bu makale, Türk Dili ve Edebiyatı alanında önemli çalışmaları ve eserleri bulunan Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz'ın 1995 yılında yayımlanan *Erzurum İli Ağızları* adlı bütüncü çalışması içerisinde seçilmiş bazı söz aktarımı örneklerini Fransız dilbilimciler Oswald Ducrot ve Dominique Maingueneau'nun geliştirdiği "bölünmüş özne" ("split subject") kuramı ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma sözcü ve sözcüleme kavramları, sözcüleme kuramının kökenleri, ana ilke ve kavramları ile ilgili açıklamalara yer verdikten sonra "bölünmüş özne" kuramına odaklanmakta ve alıntılanan örnekleri ayrıntılı olarak çözümlemektedir. Yakından incelendiğinde, gerçek bir kişinin anlattığı askerlik hatırasından alınan on altı söz aktarımı örneğinin başta dolaysız söz olmak üzere dolaylı söz, serbest dolaysız söz ve anlatsal söz raporu örneği sunduğu görülmüştür. Örneklerin hepsinde, konuşmaları yazıya geçiren Efrasiyap Gemalmaz konuşan öznedir. Birinci şahıs anlatıcı görevini üstlenen Kâzım Ceylan ise sözcüleme işlemini gerçekleştiren birincil özne (locutor) olmasının yanı sıra alıntılanan sözcülerin çoğunda bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator) olma özelliğini taşır. Bazı örneklerde ise ikincil sözcüleyen özne, birincil ve ikincil bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne olarak farklı kişiler görev üstlenmektedir.

Dolayısıyla, çalışma Fransız sözcüleme kuramı ile söz aktarımı birleşiminin veya ilişkisinin okuyuculara, öğrencilere ve biçemcilere edebi olmayan bir eserdeki iletişimi anlamada ve çözümlemede yararlı olacak farklı bir yol sunduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ducrot, Maingueneau, "Bölünmüş özne", Gemalmaz, sözcüleme

Abstract

This article aims to analyze some examples of speech presentation selected from Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz's corpus study named *Erzurum İli Ağızları*, published in 1995, in the light of the "split subject" theory developed by the French linguists Oswald

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Erzurum / TÜRKİYE ufuk.sahin@atauni.edu.tr ORCID: 0000-0001-5268-756X

Ducrot and Dominique Mainguenea. After giving explanations about the concepts of utterance and enunciation, the origins, main principles and concepts of enunciation theory, the study focuses on the theory of "split subject" and analyzes the cited examples in detail. Upon a close examination, it has been observed that sixteen examples of speech presentation taken from the memory of his military service told by a real person present examples of indirect speech, free direct speech and narrative report of speech, particularly direct speech. In all of the examples, Efrasiyap Gemalmaz, who transcribed the speeches, is the speaking subject. Kâzım Ceylan, who takes on the role of the first person narrator, is the primary locutor who performs the enunciation process, as well as the enunciator in most of the utterances quoted. In some instances, different persons are assigned as the secondary locutor, the primary and secondary enunciators.

Thus, this study tries to show that the combination of or relationship between French enunciation theory and speech presentation offers readers, students, and stylisticians a different way of understanding and analyzing communication in a non-literary text.

Key Words: Ducrot, Maingueneau, "split subject", Gemalmaz, enunciation

Giriş

Yapısalcı terimlerden biri olan sözceleme (İng. enunciation, Fr. énonciation) terimini Katie Wales şu şekilde açıklamaktadır:

"Sözceleme (L'énonciation), (YETERLİLİK olarak) dilin dilde (PERFORMANS olarak) gerçekleştirilmesine, yani özne söylem tarzının veya KONUŞMA OLAYI (speech event)'nin bir parçası olarak, zaman ve mekânda belirli bir bağlam içinde bir sözce üretmenin fiziksel eylemine atıfta bulunur." (2011: 138).

Sözceleme kavramının akla getirdiği isimlerden birisi Fransız dilbilimci Émile Benveniste'dir. Benveniste 1930'lardan itibaren Ferdinand De Saussure'ün gösterge kuramına dayanan genel dilbilimin eksikliklerini belirleyen bir dilbilimci olarak adından söz ettirmiş ve Hint-Avrupa dillerinin karşılaştırmalı çalışmalarında uzmanlaşmıştır. Saussure'ün dile (la langue) öncelik tanınmasına karşın, Benveniste çalışmalarında sözü (la parole) savunmuş, 1966 yılında tekrar basımı yapılan *Genel Dilbilim Sorunları (Problèmes de linguistique générale)* adlı kitabında öne sürdüğü düşünceleri daha sonraları postyapısalcılık olarak adlandırılacak olan akımı ve özellikle de 1960'ların sonlarında Roland Barthes, Derrida, Jean-Joseph Goux, Julia Kristeva ve Philip Sollers'ten oluşan Tel Quel grubu tarafından ortaya atılan "metinsel" öznellik kuramını harekete geçirmekte etkili olmuştur (Taylor ve Winquist, 2001: 34-35).

Benveniste, sözcelemeyle bireyin dili kullanarak eyleme geçirmesi olarak görür ve bu eylemin konuşmacıyı dili söyleme dönüştürmeye mecbur ettiğini belirtir (1966-1974/1995: 139). Sözceleme kuramı dil felefesinden ve Benveniste'nin yanı sıra Austin, Searle, Grice, Bakhtin, Jakobson ve Bally'nin çalışmalarından da etkilenmiştir. Bu araştırmacılar soyut bir sistem olarak

dille ilgilenmek yerine dilin konuşanları ve bağlamı ile olan ilişkisine odaklanmışlardır. Dolayısıyla sözceleme kuramı, söylem edimliliğiyle yakından ilişkilidir ve “yaklaşımı, bir söylemin sözcelemelerinin kaçınılmaz olarak onları üreten edimin (sözceleme), üretildikleri bağlamın ve üreticinin öznelliğinin izlerini içerdiği önermesine dayanır” (Marnette, 2001: 244).

Sözceleme kuramı gelişmesinde önemli rol oynayan diğer Fransız akademisyenler ise Oswald Ducrot ve Dominique Mainguenea’dır. Sophie Marnette de "The French théorie de l’*énonciation* and the study of speech and thought presentation" başlıklı makalesinde, sözceleme eyleminden sorumlu ve "Ben" (the locutor: sözceleyen özne) olarak anılan kişiyi içeren cümleleri, sözceleme kuramı kapsamında bu iki önemli Fransız dilbilimci tarafından geliştirilen "bölünmüş özne" kuramını açıklamak için ve Ducrot’nun *Slovenian Lecture, Introduction to Argumentative Semantics*'te verdiği örneklerden esinlenerek kurmuş ve incelemiştir.

Marnette çalışmasında bu kuram ile söz ve düşünce aktarımı arasında yakın bir bağlantı kurmakta ve Fransızca söz ve düşünce aktarımı üzerine yapılan çalışmaların son yirmi yılda bu kuramın kapsamına giren yapılardan biri olduğunu belirtmektedir (Marnette, 2001: 243). Ona göre bunun nedeni şudur:

“[...] bildirilen söylem (reported discourse), yalnızca sözceleme eyleminden sorumlu olan ve ben olarak anılan kişi olan "sözceleyen özne (the locutor)"nin öznelliğiyle değil, aynı zamanda sözceye "harmanlanan" diğer seslerin ("bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan öznelerin (enunciators") öznelliğiyle de ilgilenir.” (2001: 244-245).

Dolayısıyla, bu çalışmanın temel amacı, daha önce Marnette tarafından işaret edilen bu bağlantıya, edebi olmayan bir metinden, yani Efrasiyap Gemalmaz’ın Türk Dil Kurumu tarafından 1995 yılında yayımlanan *Erzurum İli Ağızları* adlı bütüncü çalışmasında yer alan Erzurum iline bağlı Geyik köyünde yaşayan Kâzım Ceylan’ın askerlik hatırasını anlattığı bölümden seçilmiş bazı söz aktarımı örneklerini (bkz. Ek 1) incelemek suretiyle katkıda bulunmaktır. Çalışma dolaylı olarak da, Erzurum ağızlarına ve Gemalmaz’ın uzun yıllar önce yaptığı bu eşsiz çalışmaya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan metin analizi yöntemi kullanılmıştır. Efrasiyap Gemalmaz’ın, Türk Dil Kurumu tarafından 1995 yılında yayımlanan *Erzurum İli Ağızları* adlı eserinin ikinci cildinde yer alan, ses kayıt cihazı aracılığıyla kaydedip sonrasında yazıya geçirdiği ve Erzurum’a bağlı Geyik köyünde yaşayan Kâzım Ceylan’a ait askerlik

hatırasını anlattığı bölümden seçilmiş bazı söz örnekleri bölünmüş özne kuramından yararlanılarak incelenmiştir.

Bu amaca yönelik ilk olarak sözce ve sözceleme kavramları, sözcelem dilbilimi başta Emile Benveniste'nin *Genel Dilbilim Sorunları* adlı eseri olmak üzere farklı kaynaklardan yararlanılarak açıklandıktan sonra bölünmüş özne kuramı ele alınmıştır. Sonraki bölüm ise söz konusu bütünceden seçilen örneklerin analizine ayrılmıştır.

Sözce ve Sözceleme Kavramları

Sözce kavramı *Türkçe Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde “(dil.: metindil.) Bir konuşucunun belirli bir bağlamda ürettiği söz. Eşanl. **İfade**. Sözce sözcük de olabilir, tümce de, paragraf da, birkaç paragraflık metin de...” (Çotuksöken, 2012: 193) şeklinde tanımlanır.

Bir sözce iki temel ögeden oluşur:

SÖZCE

Parçasal göstergeler
(Biçim ve Sözdizimle ilgili)

Parçaüstü göstergeler
(Tonlama ile ilgili)

(Yılmaz ve Yılmaz, 2006: 202. Kıran vd., 2003: 216)

Sözceleme kavramı ise *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde şu şekilde açıklanmaktadır:

“(Alm. Äusserung, Fr. Énonciation, İng. Enunciation). Sözce üretme edimi; bireyin sözceleri belli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirmesi. Sözceleme kuramı dili bir edim olarak kavramaya çalışmakta, sözceyi salt göndergesel işlevi dışında, konuşucunun edimiyle özdeşleşmesi ve dinleyicide bir etki yaratması açısından ele almaktadır. Adıllar, yer ve zaman belirteçleri, vb. ancak sözceleme çerçevesinde bir anlam kazanır.” (Vardar, 2007: 181)

Frederik Stjenfelt ve Nikolaj Zeuthen sözceleme kavramını kısaca ifadeler ve bu ifadeleri üreten durum olarak tanımlar. Araştırmacılara göre sözceleme göstergibilimsel bir problem olarak değerlendirildiğinde yapılması gereken “farklı dil göstergeleri bir ifade ile bu ifadenin üretildiği durum arasındaki farklı bağlantıları nasıl kodlayabilir?” sorusuna açıklama getirmektir. Bu açıklamayı getirebilmek için yararlanılacak birinci temel araç ise bir dilbilgisi kategorisi olan, yani ifade içerisinde kullanılan fiilin zamanıdır. Diğer kategoriler ise görünüş (aspect), kiplik (modality), niyet (intention), söz edimi fiilleri (speech act verbs), zaman ve yer belirteçleri

(time-and-place-adverbs), artgönderim (anaphora) ve gösterim (deixis) şeklinde sıralanmaktadır (2007: 351-352).

Benveniste'nin kendisi de sözcelemi bireyin dili kullanarak onu işleyiše geçirmesi olarak görür ve bu edimin konuşanın dili söyleme dönüştürmesini zorunlu kıldığı ifade eder (Benveniste, 1966-1974/1995: 139). Ona göre;

“Sözcelemden önce, dil yalnızca dilin bir olanağıdır. Sözcelemden sonra, dil bir konuşucudan kaynaklanan, dinleyiciye ulaşan, sesli bir biçim ve karşılığında başka bir sözcelem doğuran bir söylem edimi olarak gerçekleşir.”
(Benveniste, 1966-1974/1995: 140).

Benveniste'nin fikirlerinden hareketle, Zeynel Kıran “Sözceleme ve Gösterebilim” başlıklı makalesinde “[a]ynı sözce üretildiği bağlama, yani sözceleme durumuna göre farklı değerler kazanacaktır.” der ve bu yüzden de “bir sözcenin sözceleme durumu dikkate alınmadan, sadece ilk anlamıyla, sözlüksel anlamıyla yetinilirse, yanlış anlamalara meydan verilebil[eceğini]” (1999: 94-95) vurgular. Dolayısıyla, metin içerisinde kimin kiminle konuştuğunun yanı sıra nerede ve ne zaman konuştuklarını da belirlemek her hangi bir sözcenin anlamlandırılmasında önem arz etmektedir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, bir sözcenin anlamını yalnızca söylemi üreten özneyi değil aynı zamanda o sözcenin hangi toplum, koşullar ve bağlam içerisinde üretildiğini dikkate alarak tespit etmek mümkündür:

“Gönderen ve alıcı soyut varlıklar değildir, kendilerine özgü ruhsal durumları, tarihsel ve toplumsal konumları, bilgi birikimleri olan gerçek bireylerdir. Kısacası bir takım kültürel ve dilsel edimlere sahiptirler. Bunlar sözcenin anlaşılmasında çok önemli rol oynar. Alıcı, sözceyi daha önceki birikimlerine, deneyimlerine göre yorumlar. Aynı şekilde, konuşucunun yani göndericinin edimleri, söz konusu sözceyi yeniden kullanmasında ve sözcenin üretilmesinde ona rehberlik eder, çünkü hiçbir sözce, hiçbir zaman ilk kez söylenmiş ya da söyleniyor olamaz.” (Kıran, 1999: 95).

Sözceleme öznesi elbette bu süreç içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu özne dil aracılığıyla ürettiği her sözcede kendi izlerini bırakır. Böylece dil, Benveniste'nin de ifade ettiği üzere, konuşanın kendisini özne olarak konumlandığında, yani kendisine “ben” zamiriyle gönderme yaptığından olanaklıdır. Benveniste'nin “dilde öznellik” olarak adlandırdığı bu özelliğe dayalı olarak sözcelem dilbilimi dili kullanan kişinin dili nasıl söyleme dönüştürdüğünü ve bu değişim sürecinde meydana gelen değişiklikleri incelemeyi amaçlar (Gürata, 2018: 280-281).

Benveniste'ye göre gönderim de sözcelemin önemli bir ögesidir. Çünkü sözcelem içerisinde, sözcelemi oluşturan ve ben zamiriyle belirtilen konuşmacı söylem aracılığıyla sen zamiriyle belirtilen dinleyiciye gönderimde

bulunur. Başka bir ifadeyle, birey kendisini bazı strareji ya da yöntemlerle ortaya koyduğunda dili üstlenir, dolayısıyla da karşısına bir başka bireyi, yani bir dinleyiciyi yerleştirir. Böylece, konuşmacı ve dinleyici arasında bir ben-sen bağıntısı oluşur. Her konuşmacının karşılıklı etkileşim içerisinde bir dinleyiciye de dönüşebileceği de unutulmamalıdır. Sözcelemde ben-sen zamirleri dışında, yer ve zaman bildiren zarflar, gösterme sıfatları da önemli bir yer tutar. Bu dil birimleri her bir sözcelemde yeni bir anlam kazanır, her kullanımda yeni bir kişi, yer ve zaman belirtirler (Benveniste, 1966-1974/1995: 140-141).

Sözcelemin bir diğer önemli unsuru ise sözcelem içinde ve sözcelem aracılığıyla oluşan zaman kavramıdır. Eylem zamanları şimdiki zamana göre belirlenir, çünkü şimdiki zaman, Benveniste'nin belirttiği gibi, zamanın kaynağıdır (Benveniste, 1966-1974/1995: 140-141). Ona göre:

"Şimdiki zaman, yalnızca sözcelemin olanaklı kıldığı bir dünyada var değildir; çünkü iyi düşünülürse insanın "şimdiyi" yaşamayı ve onu gerçekleştirmesi için, dünyaya sözcelemi katmaktan başka bir olanağı yoktur. Çeşitli dillerde zaman dizgelerini inceleyerek şimdiki zamanın özekteki konumunu gösterebiliriz. Biçimsel şimdiki zaman her sözcelem üretiminde yenilenen, sözceleme bağlı şimdiki zamanı belirtir ve bu sürekli nitelik taşıyan ve kendi varlığımızla eşkaplamlı olan şimdiki zamanla bilincimizde "zaman" dediğimiz bir süreklilik izlenimi yerleşir; bireyin şimdiki zamanı olan bu sözcelemin süreklilik gösteren şimdiki zamanında oluşan süreklilik ve zamansallık, iç gönderim yoluyla şimdiki zaman olacakla artık şimdiki zaman olmayan arasında belirlenir." (1966-1974/1995: 141-142)

Sözcelem dilin sözdizimi kurallarını da yerine getirmek zorundadır. Konuşmacı bir şekilde dinleyicinin davranışlarını etkilemek için dili kullandığında dilin sözdizim ilkelerinden yararlanır (Benveniste, 1966-1974/1995: 142).

Bölünmüş Özne Kuramı

Sözceleme kuramı içinde, Fransız akademisyen Oswald Ducrot, Bakhtin'in "çok seslilik" kuramına dayanarak, "konuşan hakkında konuşulduğu zaman, ayırt edilmesi gereken üç farklı şeyin anlaşıldığını" ileri sürmüştür (Ducrot, 2009: 30). Marnette de, Ducrot'nun, Lacancı bölünmüş özne fikrini temel alarak, bir sözcede tek bir konuşmacının değil, birden çok varlığın olduğunu ileri sürdüğünü belirtir: konuşan özne, sözceleyen özne (locutor) ve sözcü içerisinde bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator).

Ducrot'nun kendisi orijinal olarak üretici (le producteur empirique), sözceleyen özne (le locuteur) ve bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne

(l'Énonciateur) terimlerini kullanır ve bu terimlere şu şekilde açıklamalar getirir:

“Bir sözün üreticisi (the producer), etkinliği bir sözün üretilmesiyle sonuçlanan kişidir. Sözü üreten kişi hem fonetik faaliyeti hem de sözün üretimi için gerekli olan entelektüel faaliyeti yürüten kişidir. Ne zaman bir söz söylene, o sözün üretilmesi için belirli bir etkinliği gerçekleştirilmesi gereken bir toplumsal aktör vardır.” (2009: 30).

“Sözleyen özne (locutor), bir ifadenin tam anlamıyla anlamına göre, o ifadeden sorumlu olan kişidir. Şu noktayı vurgulamak isterim: O, sözün kendisinde, o sözden sorumlu olarak tayin edilen kişidir.” (2009: 32).

Ducrot tüm ifadelerin bir veya birkaç bakış açısını temsil ettiğini belirtir ve sözce içerisinde bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator) derken, bir sözcede temsil edilen farklı bakış açılarının kaynaklarını kasteder. Bir ifade içerisinde, bir kişi, hakkında konuştuğu bir durumu, bir veya birkaç kişinin bakış açısından görüldüğü gibi yansıtır. Olayların durumu sözce içerisinde bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan öznelerin bakış açılarından görülür. Böylece, bakış açısının kaynağı olarak gördüğü bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator) rolü ile sözleyen özne (locutor) rolünü birbirinden ayırır (2009: 35).

Ducrot, *Slovenian Lectures* adlı kitabında, daha çok Fransız romanlarından ya da oyunlarından alıntılıdığı cümleleri incelemiştir. Hem Ducrot hem de bir edebiyat eserinde anlatıcıyı Ducrot'nun fikirlerinden yola çıkarak inceleyen bir diğer Fransız bilim adamı Maingueneau, bir yandan konuşan özne ve yazar, diğer yandan sözleyen özne ve anlatıcı kavramları arasında bir karşılaştırma yaparlar. Maingueneau, konuşan özneyi yazar, yani bir kitabın üreticisi ve sözleyen özneyi de metindeki ifadenin garantisi olan anlatıcı olarak görür (Marnette, 2001: 249-250).

Ayrıca, bir karakterin söylemi dolaysız kipte sunulduğunda, anlatıcı genellikle birincil kişi olduğu için bu karakterin ikincil sözleyen özne haline geldiğini belirtir. Metinde bir karakter başka bir karakterin söylemini aktarıyorsa, konuşması aktarılan karakter sözleyen özne olur. Bazı durumlarda, bir karakter-sözleyen özne, metnin ikinci derece anlatıcısıdır. Farklı karakterlerin söylemleri dolaylı söylem kipinde sunulursa, bu karakterler, söylemleri "anlatıcının/konuşanın anlatısı içine gömülü (dolaylı söylem) veya harmanlanmış (serbest dolaylı söylem)" olduğu için, anlatıcı/bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özneler haline gelir. (Marnette, 2001: 250).

Aslına bakılırsa, anlatısal söylem modu Ducrot'nun kuramı içerisinde yer almaz, ancak Marnette, bu modun da yukarıda belirtilen modlarla aynı şekilde analiz edilebileceğini düşünmektedir (2001: 248). Bu nedenle,

Marnette'i takiben, bu çalışma aynı zamanda anlatsal söylemin birkaç örneğini de içermektedir.

Söz Aktarımı Örneklerinde Bölünmüş Özneler

Bu bölümde analizi yapılan metin içerisindeki olaylar Erzurum İli Geyik köyünden Kâzım Ceylan tarafından aktarılmaktadır. Ceylan geçmişte kendi başından geçenleri, askerlik hatıralarını anlattığı için birinci şahıs anlatıcı görevini üstlenmekte ve kendisi ile arkadaşları arasında geçen bazı konuşmaları farklı türde söz aktarımları şeklinde sunmaktadır. Söz aktarımları ve bu aktarımlar içerisindeki bölünmüş özneler sırasıyla şu şekildedir:

Örnek 1: *arhadaşlar, şindi başıma geçen, asgerde bir hekaye var; size annadacam. amma kusura bahmayın başızı ağırdacaam.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne (locutor)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	Kâzım Ceylan	

Kâzım Ceylan'ın askerlik anılarını kaydedip yazıya döken Efrasyap Gemalmaz konuşan özne (speaking subject), birinci şahıs anlatıcı Kâzım Ceylan ise sözceleme işlemi gerçekleştiren özne (Fr. locuteur, İng. locutor) ve aynı zamanda sözce içerisinde bakış açısı ya da sesi yansıtılan özne¹ (Fr. énonciateur, İng. enunciator) görevlerini üstlenir.

Örnek 2: *arhadaşın bi tenesi, beş gişi bize üyhlemiş ki, bunnar gaytarici.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne (locutor)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	arhadaşın bi tenesi	

Dolaylı söylem özelliği gösteren bu örnekte Kâzım Ceylan yine birinci şahıs anlatıcı olarak sözceleyen özne, onun "arhadaşın bi tenesi" şeklinde bahsettiği kişi bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne olarak karşımıza çıkmaktadır. Ceylan'ın ismini vermediği bu asker arkadaşı, onunla birlikte dört

¹ Fr. locuteur, İng. locutor ve Fr. énonciateur, İng. enunciator kavramları Türkçeye "sözceleyen" şeklinde çevrildiği için bu iki kavramı birbirinden ayırmak ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla çalışma içerisinde "locutor" için sözceleyen ya da sözceleme işlemi gerçekleştiren özne, "enunciator" için ise bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne terimleri kullanılacaktır.

arkadaşını daha “gaytarıcı” olmakla suçlamış ve bu sebeple de komutana şikâyet etmiştir.

Örnek 3: *beş gişi kim onnar çıhsınar.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
sözceleyen özne 1 (locutor 1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
sözceleyen özne 2 (locutor 2)	Komutan	
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	Komutan	

Serbest dolaysız söylem niteliğindeki bu örnekte ise Kâzım Ceylan birinci sözceleyen özne rolünü üstlenirken, Komutan hem ikinci sözceleyen özne hem de sözce içerisinde bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne görevi görür.

Örnek 4: *çağırdılar.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne (locutor)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	Onlar (Komutan, vb.)	

Örnek 4'teki bu sözce bir konuşmanın gerçekleştiğini ancak konuşmada kullanılan sözcükleri birebir kullanmadan anlatıcının söz konusu konuşmayı özet şeklinde aktarması nedeniyle anlatsal söylem raporu özelliği taşımaktadır. Birinci şahıs anlatıcı Ceylan sözceleyen özne iken, “onlar” yani komutan ve diğerleri bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özneye dönüşmektedir.

Örnek 5: *isimce gelin, niye gaydardız*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne 1 (locutor 1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
Sözceleyen özne 2 (locutor 2)	Onlar (Komutan, vb.)	
Bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne 1 (enunciator 1)	arkadaşın bi tenesi	

Bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne 2 (enunciator 2)	Onlar (Komutan, vb.)	
---	----------------------	--

Serbest dolaysız söylem örneği olan bu sözcede Kâzım Ceylan birincil sözceleyen özne, komutanı ve diğer yetkili askerleri içeren “onlar” öznesi ikincil sözceleyen özne görevini üstlenmektedir. Sözcede birincil olarak bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne Ceylan ve arkadaşlarını komutana şikâyet eden “arhadaşın bi tenesi” iken, bu görevi ikincil olarak onlar, yani komutan ve diğer yetkililer yerine getirmektedir.

Örnek 6: *hayır, gaytarmadıh.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne 1 (locutor 1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
Sözceleyen özne 2 (locutor 2)	Kâzım Ceylan ve diğer 4 arkadaşı	
Bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne 1 (enunciator 1)	arhadaşın bi tenesi	
Bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne 2 (enunciator 2)	Biz (Kâzım Ceylan ve 4 arkadaşı)	

Yine serbest dolaysız söylem olan bu örnekte, Ceylan birincil sözceleyen özne, o ve onunla birlikte komutana şikâyet edilen dört arkadaşı ikincil sözceleyen öznedir. Birincil olarak bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne bu defa onlar için ilk defa “gaytarıcı” ifadesini kullanan “arhadaşın bi tenesi”, ikincil olarak da “hayır, gaytarmadıh.” sözcüyle ona karşı çıkan “biz”, yani Kâzım Ceylan ve dört arkadaşıdır.

Örnek 7: *kazım ceylan, gel buraya dedi.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
sözceleyen özne 1 (locutor 1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
sözceleyen özne 2 (locutor 2)	Komutan (Özkan Başçavuş)	
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	Komutan (Özkan Başçavuş)	

Örnek 7 dolaysız söylemdir ve Ceylan anlatıcı vasfıyla birincil sözceleyen özne, Özkan Başçavuş ise ikincil sözceleyen özne olmasına ek olarak bakış açısı sunulan ya da sözcede sesi duyulan özne işlevine sahiptir.

Örnek 8: *buyurun!*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
sözceleyen özne (locutor)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	Kâzım Ceylan	Olayları deneyimleyen

Kâzım Ceylan geçmişte komutanına cevaben ürettiği bu sözceyi “dedim, diye seslendim” gibi her hangi bir niteleyici söylem² (attributive discourse) ifadesi kullanmadan sunarak sözcenin serbest dolaysız söylem özelliği göstermesini sağlamaktadır. Sözce sonundaki ünlem işareti sözceye duygu katmakta ve bu duyguyla komutanın emrine karşılık olarak kendisinin yükselen tonlamasını yansıtmaktadır. Dolayısıyla Ceylan aynı zamanda bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne işlevini de yerine getirmektedir.

Örnek 9: *niye gaytardız?*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne 1 (locutor 1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
Sözceleyen özne 2 (locutor 2)	Komutan (Özkan Başçavuş)	
Bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne 1 (enunciator 1)	arhadaşın bi tenesi	Lütfi
Bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne 2 (enunciator 2)	Komutan (Özkan Başçavuş)	

Ceylan bir önceki örnekte olduğu gibi bu sözcede de serbest dolaysız söylem kullanmayı tercih etmektedir. Birinci şahıs anlatıcı olması nedeniyle yine birincil sözceleyen öznedir. Ancak bu defa kendi sözlerini değil Özkan Başçavuş’un sözlerini aktardığı için Özkan Başçavuş ikincil sözceleyen öznedir. “gaytarici” ifadesini ilk kullanan kişi arkadaşları Lütfi olduğu için birincil olarak bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne Lütfi’dir. Onun bu sözünü hesap sormak için tekrarlayan Özkan Başçavuş ise ikincil bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne konumundadır.

Örnek 10: *dedim: müsaaden olursa dedim, sene bişe söylüyim. bi ifade alır da mi asallar, almadan mi asallar?*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
--	-------------------	-------

² Niteleyici söylem: Bir eyleyeni ve söz eylemini, düşünceyi ya da algıyı niteleyen diegetik (anlatmaya dayalı) bir tümce ya da “eklenti” (tag)dir (Jahn, 2005/2015: 121)

Sözceleyen (locutor)	özne	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan (enunciator)	özne	Kâzım Ceylan	Olayları deneyimleyen

Kâzım Ceylan Örnek 10’da kendi sözlerini dolaysız söylem şeklinde sunmaktadır. Kendisi hem birinci şahıs anlatıcı olarak sözceleyen özne hem de olayları deneyimleyen bizzat kendisi olduğu için sözcede kendi duygularını, görüşlerini ve bakış açısını ifade ettiği için bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan öznedir.

Örnek 11: *ne ifadesi ulan dedi, gel burya.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne 1 (locutor 1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
Sözceleyen özne 2 (locutor 2)	Komutan (Özkan başçawuş)	
Bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	Komutan (Özkan başçawuş)	

Dolaysız söylem cümlesi olan bu örnekte de Kâzım Ceylan birinci şahıs anlatıcı olarak birincil sözceleyen özne işlevi görürken, Özkan başçawuş hem ikincil sözceleyen özne hem de bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne rolünü üstlenir.

Örnek 12: *dedim wur, amma dedim, acısı bir yerden çihar dedim, wur.*

Örnek 13: *Beş tene zoppa atdi ama bene, dedim, o şikayet edende bir şey, taşım gumandani, ombaşi, a birlerin.*

Örnek 14: *dedim, pekala dedim, lütfi; bu işi bize etdin, allah süre çihara dedim. ama, dedim. amma eşgere söyledim; hepsinin yanında, bele bir cümle arhadaşların hepsinin yanında.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen (locutor)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan (enunciator)	Kâzım Ceylan	Olayları deneyimleyen

Örnek 12-14’te Kâzım Ceylan kendi sözlerini dolaysız söylem şeklinde aktarmaktadır. Bir yandan birinci şahıs anlatıcı olarak bu işlemi yaptığı için tek sözceleyen özne, diğer yandan da sözcede kendi duygu ve bakış açısını

ifade ettiği için de yine bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan tek özne bizzat kendisidir.

Örnek 15: *bu arhadaşlar dedi, wola vertiye dedi, cenabi allah bir ahi kimsenin üstünde birağmaz.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne 1(locutor 1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
Sözceleyen özne 2(locutor 2)	arhadaşlar	Kâzım Ceylan ile yemek yiyen askerler
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	arhadaşlar	Kâzım Ceylan ile yemek yiyen askerler

Örnek 15’te birinci şahıs anlatıcı Kâzım Ceylan arkadaşlarının sözlerini dolaysız söylem olarak aktarmaktadır. Dolayısıyla, Kâzım Ceylan birincil sözceleyen özne iken, arkadaşları ikincil sözceleyen öznedir. Sözce içerisinde bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne ise bu defa çoğuldur, yani “arhadaşlar”dır.

Örnek 16: *gidir sorillar. o da inkar edir.*

Konuşan özne (speaking subject)	Efrasyap Gemalmaz	Yazar
Sözceleyen özne 1(locutor1)	Kâzım Ceylan	Birinci şahıs anlatıcı
Sözceleyen özne 2(locutor 2)	arhadaşlar	soranlar
(Sözce içerisinde) bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (enunciator)	ombaşi	inkâr eden (Lütfi)

Örnek 16 “arhadaşlar” ile “ombaşi (Lütfi)” arasında bir konuşmanın geçtiğini bildiren bir sözcüktür. Ancak bu konuşma birinci şahıs anlatıcı Kâzım Ceylan tarafından orijinal konuşmada kullanılan sözcükler birebir kullanılmadan özet şeklinde aktarılmaktadır. Dolayısıyla sözce anlatsal söylem raporudur. Birinci şahıs anlatıcı Kâzım Ceylan yine birincil sözceleyen özne, arkadaşları ise soru soran kişiler olarak ikincil sözceleyen öznedir. Olanları inkâr eden Lütfi onbaşi ise bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan öznedir.

Sonuç

Fransız sözceleme kuramı içinde geliştirilen “bölünmüş özne” kuramı, eş zamanlı seslerin ve bakış açılarının çeşitliliğini içerdiği için dilin çoksesli bir özellik taşıdığını ön plana çıkarır ve özne ile öznenin kendisinin ve

başkalarının söylemi arasındaki ilişkiye odaklanır. Böylece de söz ve düşünce aktarımını analiz etmek için alternatif bir yöntem sunar.

Bu bilgiler ışığında gerçekleştirilen bu kısa çalışmada, bölünmüş özne kuramı açısından incelenen toplam on altı sözce Efrasiyap Gemalmaz tarafından Erzurum'un bazı ilçe ve köylerinden derlenen örneklerden oluşan bir bütüncü içerisinden seçilmiştir. Yapılan incelemede söz konusu metnin yoğunluklu olarak dolaysız söylem örnekleri olmak üzere dolaylı söylem, serbest dolaysız söylem ve anlatsal söylem raporuna örnekler sunduğu görülmüştür (bkz. Ek 3).

Örneklerin hepsinde yazar olması nedeniyle Gemalmaz konuşan özne iken, birinci şahıs anlatıcı konumunda olan Kâzım Ceylan birincil sözceleyen öznedir. Ceylan aynı zamanda dört örnekte birincil olarak bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne görevini de üstlenir. İkincil sözceleyen özne görevi Özkan başçavuş, Ceylan'ın arkadaşları ve aynı zamanda olayları deneyimleyen kişi rolü nedeniyle Ceylan'ın kendisi tarafından yerine getirilir. Ceylan'ın arkadaşlarından bir tanesi (Ceylan'ı ve dört arkadaşını şikâyet eden kişi), komutan, onlar (komutan vb.), Özkan Başçavuş, Onbaşı (Lütfi) gibi kişiler de ikincil olarak bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne olarak görev yaparlar (bkz. Ek 4).

Sonuç olarak, Gemalmaz'ın eserinde yer alan ve yazılı hale getirilmiş konuşma metninin, ilk olarak olarak Ducrot tarafından ortaya atılan ve Dominique Mainguneau tarafından geliştirilen "bölünmüş özne" kuramına göre incelenmesinin, gerçek kişilerin konuşmalarından oluşan bir metin içerisinde söz aktarımları gibi bir dil yapısının incelenmesinde ve anlamlandırılmasında faydalı olacak alternatif bir bakış açısı sağladığı görülmüştür.

Ek 1:

Kâzım Ceylan - Askerlik Hatırası

arhadaşlar, şindi başıma geçen, asgerde bir hekaye var; size annadacam. amma kusura bahmayın başızı ağırdacaam. şindi arhadaşın bi tenesi, beş gişi bize üy/lemiş ki, bunnar gaytarıcı. beş gişi kim onnar çıhsınnar. gece dersinde çihduh biz de; çağırdılar. isimce gelin, niye gaydardız. hayır, gaytarmadıh. sıradan bunnari bir adam ahıllı, özkan başçawuş varıdı, allahsızdur, gendisi bacaşsızidi amma çoğ insafsızidi. çocuqları sıradan geçürdi. ben de en sondayam. kazım ceylan, gel buraya dedi. getdim. buyurun! niye gaytardız? dedim: müsaaden olursa dedim, sene bişe söyliyim. bi ifade alır da mi asallar, almadan mi asallar? ne ifadesi ulan dedi, gel burya. dedim wur amma dedim, acısı bir yerden çihar dedim, wur. Beş tene zoppa atdı ama bene, dedim, o şikayet edende bir şey, taħım gumandani, ombaşı, a birlerin. dedim, pekala dedim, lütfi; bu işi bize etdin, allah süre çihara dedim. ama, dedim. amma eşgere söyledim; hepsinin yanında, bele bir cümle arhadaşların hepsinin yanında... (Gemalmaz, 1995: 23). [...] bu arhadaşlar dedi, wola vertiye dedi, cenabi allah bir ahi kimsenin üstünde biraħmaz. vetiyede çıhmiş. ama insannuħdan heğiği çıhmiş. ağız göz burun garişmiş. gidir sorıllar. o da inkar edir... (Gemalmaz, 1995: 23).

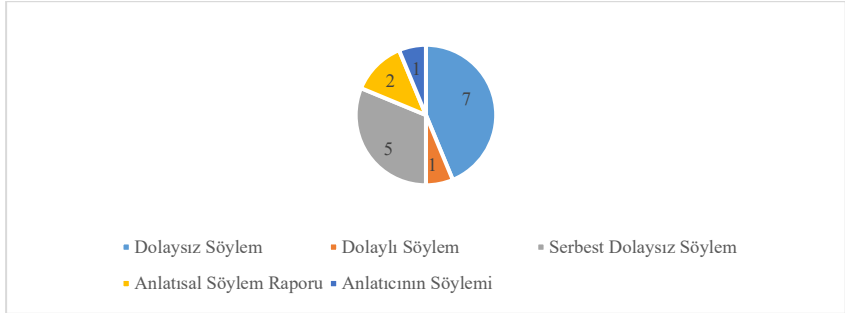
Ek 2: Genel Analiz Tablosu

	Örnek	Sözceleyen (Locutor/s)	Özne	Sözce içerisinde bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne (Enunciator/s)
Anlatıcının söylemi	1	Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı)		Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı)
Dolaysız söylem	7	1.Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı) 2.Komutan (Özkan Başçawuş)		Komutan (Özkan Başçawuş)
	10	Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı)		Kâzım Ceylan (olayları deneyimleyen)
	11	1.Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı) 2.Komutan (Özkan başçawuş)		Komutan (Özkan başçawuş)
	12-13-14	Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı)		Kâzım Ceylan (olayları deneyimleyen)
	15	1.Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı) 2.arhadaşlar		arhadaşlar
Dolaylı söylem	2	Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı)		arhadaşın bi tenesi
Serbest dolaysız söylem	3	1.Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı) 2. Komutan		Komutan

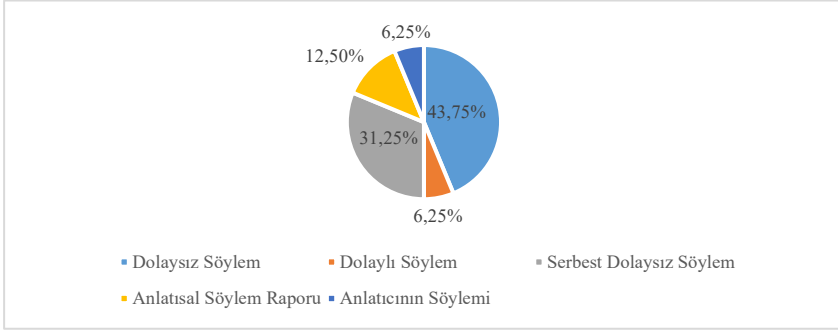
	5	1.Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı) 2. Onlar (Komutan, vb.)	1. arhadaşın bi tenesi 2. Onlar (Komutan, vb.)
	6	1.Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı) 2.Kâzım Ceylan (olayları deneyimleyen) ve diğer 4 arkadaşı	1.arhadaşın bi tenesi 2. Biz (Kâzım Ceylan ve 4 arkadaşı)
	8	Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı)	Kâzım Ceylan (olayları deneyimleyen)
	9	1.Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı) 2. Komutan (Özkan Başçavuş)	1. arhadaşın bi tenesi (Lütfi) 2.Komutan (Özkan Başçavuş)
Anlatsal söylem raporu	4	Kâzım Ceylan (birinci şahıs anlatıcı)	Onlar (Komutan, vb.)
	16	1.Kâzım Ceylan 2.arhadaşlar (soranlar)	inkâr eden (Lütfi)

Ek 3: Dolaylı Söylem, Dolaysız Söylem, Serbest Dolaysız Söylem, Anlatsal Söylem Raporu ve Anlatıcının Söylemi Kullanım Sıklığı

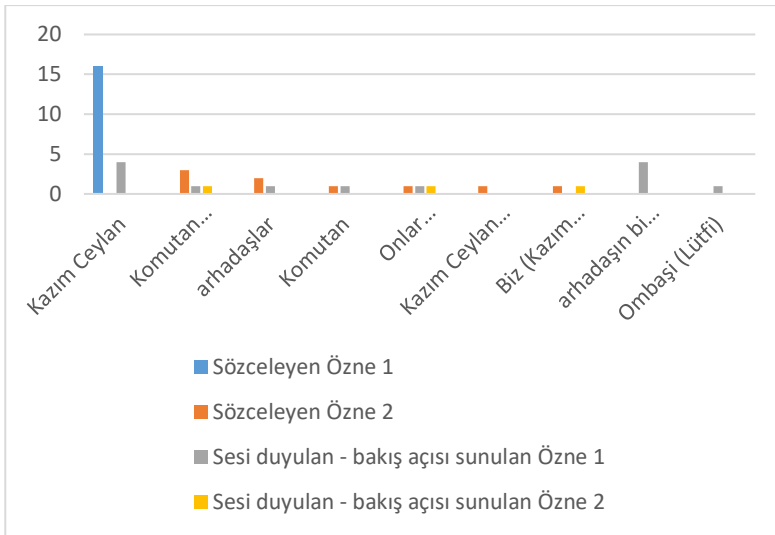
a. Sayı olarak

b. Yüzde olarak

Ek 4: Sözcileyen özne 1 ve 2, Sözcce içerisinde bakış açısı sunulan ya da sesi duyulan özne 1 ve 2 kullanım sıklığı

Kaynakça

- Benveniste, E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. [Problèmes de linguistique générale] (Çev. Erdim Öztokat). Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi – 19. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinal basımı 1966-1974).
- Çotuksöken, Y. (2012). *Türkçe Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Papatya Yayıncılık Eğitim. İstanbul.

- Ducrot, O. (2009). *Slovenian Lectures. Introduction to Argumentative Semantics*. (Ed.). Igor Ž. Žagar. Pedagoški InSTITUTE. Ljubljana.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları. İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler*. II Cilt. Türk Dil Kurumu Yayınları: 589. Ankara.
- Gürata, E. K. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözçeleme Kuramından ve Edimbilimden Hareketle Örnek Ders Malzemesi Geliştirilmesi. *International Journal of Language Academy*. V. 6(5), 278-291.
- Jahn, M. (2015). *Anlatıbilim, Anlatı Teorisi El Kitabı*, [Narratology: A Guide to the Theory of Narrative] (Çev. Bahar Dervişcemaloğlu). Dergâh Yayınları. İstanbul. (Eserin orijinal basımı 2005).
- Kıran, A. E., Korkut, E., Ağıldere, S. (2003). *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*. Multilingual. İstanbul.
- Kıran, Z. (1999). Sözçeleme ve Göstergibilim. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. 10, 93-99.
- Marnette, S. (2001). The French théorie de l'énonciation and the study of speech and thought presentation. *Language and Literature*. Sage Publications. London. Vol. 10(3), 243-262.
- Stjenfelt F. and Zeuthen, N. (2007). The Representation of Consciousness in Language and Fiction, A Cognitive Theory of Enunciation. *Semiotica*. 165 – 1, 351-90.
- Taylor, V. E. and Winquist, C. E. (2001). *Encyclopedia of Postmodernism*. (Ed.). Routledge. London and New York.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları. İstanbul.
- Wales, K. (2011). *A Dictionary of Stylistics*. Third Edition, England: Pearson Education Limited.
- Yılmaz, S. ve Yılmaz, A. U. (2006). Konuşma Dili Olarak Türkçenin İki Temel Alanda İncelenmesi: Tonlama ve Sözçeleme. *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXXV, 197-228.

ÇİNCE AYRILABİLEN KELİMELERİN KULLANIM ŞEKİLLERİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

A PRAGMATIC STUDY ON CHINESE SEPERABLE WORDS

*Mesut KESKİN**

Özet

Kelimeler diller için şüphesiz en önemli yapı taşlarındandır. Bunun yanı sıra ifadelerde her bir kelime türünün kendine has bir fonksiyonu bulunmaktadır. Genel olarak bir dilin öğreniminde sayısal açıdan gerekli görülen miktarlarda kelime öğrenimine ulaşılması durumunda öğrenilen kelimelerin tipolojik söz dizimi açısından o dil ile aynı şekilde sınıflandırılmış olan diğer dillere benzer konumlar veya şekiller ile kullanılarak doğru ifadelere ulaşılması doğal bir süreç olarak kabul edilmektedir. Ancak, Çin dilinde durum çok daha farklı bir şekildedir. Çin dilinde kelimeler sıradışı olan kullanım özellikleri ile dünyadaki diğer hiçbir dil ile benzememektedirler. Özellikle eylem bildiren ayrılabilen kelimeler için durum bu şekildedir.

Çin dilinde eylem bildiren ayrılabilen kelimelerin (fiillerin) aynı anda ayrı ve birleşik kullanılabilme özellikleri mevcuttur. Ayrılabilen kelimeler kullanım şekilleri yönünden birlikte yer aldıkları diğer öğelerden etkilenerek normal kelimelerden farklı şekillerde kullanılırlar. Dolayısıyla gerek Çince öğreticileri gerek ise Çince öğrenen öğrenciler için her daim zor bir konu olmuştur. Çalışma'da, ayrılabilen kelimeler örnekler yardımı ile incelenerek doğru ve hatalı kullanım şekilleri yönünden gözlemlenmiştir. Çalışma neticesinde eylem bildiren ayrılabilen kelimelerin kullanım şekillerine uygun olan koşullar belirlenmiş, bu kelimelerin hangi koşullarda hangi tip kullanım biçimleri ile doğru ifade oluşturabildikleri maddeler halinde somut bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle bu kelimelerin kullanımlarında uygun olan koşullara ulaşılması ve doğru kullanım biçimlerinin daha hızlı bir biçimde anlaşılması için bir temel oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çince, Ayrılabilen Kelimeler, Fiiller, Ayrılabilme Kriterleri, Kullanım Şekilleri.

Abstract

Words are undoubtedly one of the most considerable elements of languages. In addition to this, each type of word has its own unique function in expressions. In general, if the necessary amount of vocabulary learning is achieved numerically in the learning of a language, it is considered a natural process to reach correct expressions by

* Dr. Beijing Language and Culture University Faculty of Linguistic Sciences Department of Linguistics and Applied Linguistics PEKİN / ÇİN mesutkeskin@shisu.edu.cn ORCID: 0000-0002-3308-2175

using the learned words in positions or forms similar to other languages that are classified in the same way as that language in terms of typological syntax. However, the situation is very different in the Chinese language. Words in Chinese are unlike any other language in the world due to their unusual usage characteristics. This is especially true for separable verbs that express action.

Chinese separable words are verbs used to express certain behaviors. This type of verb also has the characteristics of “li (separation)”, which means to be used separately, and “he (combination)”, which means to be used together. From a pragmatic point of view, they are often influenced by other elements in the process of using them. These influences can cause separable words to be pragmatically different from general inseparable verbs. Therefore, separable words are not only the key content of Chinese teaching, but also a major difficulty for Chinese learners. This paper aim to analyze the example sentences and sorts out the differences between the correct and misused words, and then draws the corresponding pragmatic conditions.

Key words: Chinese, Separable Words, Separable Conditions, Pragmatic Analysis.

Giriş

Ayrılabilen kelimeler Çince içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze birçok farklı isim ile tanımlanmışlardır. Wang. L. (1946) yılındaki çalışmasında bu kelimeleri, kalıp haline gelmiş olan birleşik kelimeler “*伋语 (lèyǔ)*” olarak tanımlamıştır. Peng (1954) `de ayrılıp birleşimi mümkün olan “*可分离词 (kěfēnlící)*” kelimeler olarak yeniden tanımlamıştır. Wang.S. (1956) `da bu kelimeler için “*破裂词 (pòliècí)*” parçalanabilen kelimeler tanımını kullanmıştır. Hong`a (1957) göre bu kelimeler için kelimeleşen, kelimeye dönüşen birleşik kelimeler “*词化词组 (cíhuàcízǔ)*” tanımı daha uygundur. Zhang (1957) göre en uygun tanım ayrılıp birleşebilen fiiller “*离合动词 (líhé dòngcí)*” şeklindedir. Lu (1979) `da en temel, basit, küçük cümle yapısı “*基本短语 (jīběn duǎnyǔ)*” ve cümle halindeki kelimeler “*短语词 (duǎnyǔcí)*” şeklinde iki adet tanımda bulunmuştur. Zhang.L. (1982) bu kelimeler için fiilleşmiş cümleler “*短语动词 (duǎnyǔ dòngcí)*” tanımını kullanmıştır. Bunların dışında daha farklı görüşler de mevcuttur. Lu`ya (1979) göre bu yapıları tek bir kelime mi, değil mi şeklinde değerlendirildiğinde özellikle fiil ve isimlerin birleşiminden türeyen “*睡觉 (uyumak), 跑步 (koşmak)*” şeklindeki sözcükleri tek bir kelime olarak değerlendirmek mümkündür, ancak bu kelimeler oluşturulan ifadeler içerisinde gözlemlendiğinde, sanki bağımsız olan iki sözcükten oluşan kelime grubu gibi değerlendirilebilmesi dilbilgisi açısından reddedilemeyecek bir gerçektir. Jin`e (2009) göre ayrılabilen kelimeler normal kelimeler ile hiçbir benzerliğe sahip değildir. Ayrılabilen kelimelerin birleşik kullanımları kök hallerini, ayrılarak kullanılmaları ise değişime uğramış hallerini ya da özgülüklerini göstermektedir.

Açıkça görüldüğü üzere bu kelimeleri birçok farklı şekilde tanımlamak mümkündür. Bu kelimeleri genel olarak çoğunlukla tek bir anlama işaret eden iki ya da daha fazla karakterden meydana gelen sözcükler olarak nitelemek doğru olacaktır. Genelde eylem bildirmelerine karşın bazı durumlarda isim olarak da kullanılabilirler. Bu sebepten dolayı kullanımı yaygın olan kaynaklar içerisinde ayrılabilen fiiller olarak değil de ayrılabilen kelimeler olarak sınıflandırılmıştır. Yapılan gözlem doğrultusunda fiil olarak eylem bildiren ayrılabilen kelimeler isim görevi üstlendikleri ifadelerde ayrılmadan isimler ve ayrılamayan fiiller ile benzer bir kullanıma sahip olduğu saptanmıştır. Ayrılabilen kelimeler fiil olarak kullanılmadıkları zamanlarda ayrılabilme özelliklerini kullanamamaktadırlar. Elbette yine de bazı durum ve koşullarda eylem bildirirken birleşik kullanıldıkları durumlar da mevcuttur. Bu tür durumları içeren ifadelerde farklı koşul ve öğelerden yararlanılmaktadır. Çalışma eylem bildiren ayrılabilen kelimeler ile sınırlıdır. Dolayısıyla metinler içerisinde kelimeler yerine fiiller terimi daha sık kullanılmıştır.

İç yapıları açısından gözlemlendiklerinde basitçe aynı anlama sahip olan iki karakter, farklı anlama sahip iki karakter, biri anlamlı diğeri ise anlamsız olan iki karakter, biri fiil diğeri ise sıfat olan iki karakter, biri fiil diğeri ise isim olan iki karakter, biri fiil diğeri ise ek (yardımcı sözcük) olan iki karakterden meydana gelmektedirler. Başka bir ifade ile ayrılabilen kelimelerin iç yapılarını “Eylem + X (V + O)” şeklinde belirtmek doğru olacaktır. Bu kelimeler için kısaca “Eylem + Eylem”, “Eylem + İsim”, “Eylem + Sıfat” “Eylem + Ek (ya da edat)” şeklindeki kısa ifade cümlelerinin zaman içerisinde belirli kalıplara oturarak çeşitli kullanım özellikleri edinmeleri ile “Eylem1 + Eylem2 (V1 + V2)” şeklinde tek bir anlama işaret eden parçalanabilen fiiller olarak Çin dili içerisindeki yerlerini almışlar diyebiliriz.

Ayrılabilen kelimeler ya da diğer adı ile ayrılabilen fiiller dilbilisi kitaplarında özel bir yere sahiptir. Sözlüklerde tek bir sözcük ve kalıp olarak yer almaktadırlar. Ayrılarak kullanılabilme özelliği bulunmayan eylem bildiren kelimelerden (isim + fiil kombinasyonlarından) farklı yollar ile ayrılabilen kelimeler elde etmek mümkün değildir. Ayrılabilen kelimeler sabittir ve istek doğrultusunda türetilmemektedir. Bunun yanı sıra, Çince de aynı anlama sahip olan eş anlamlı ayrılabilen kelimeler ve ayrılamayan kelimeler mevcuttur. Bazen kısaltma amacı ile normalde iki karakterden oluşan, sözlükte tek olarak yer almayan ayrılabilen kelimelerin bir tanesi kullanılarak eylem belirten cümleler kurulabilmektedir. Bu durum da ayrılabilen kelimelerin ayrılmayan kelimeler ile kolayca karıştırılmalarına sebep olabilmektedir.

Ayrılabilen kelimeler yaklaşık olarak en erken milattan önce “960 - 1276” yılları arası 宋 (sòng) ve yine 宋 (sòng) hanedanlığı dönemi

tamamen bitmeden milattan önce “1271 - 1368” yılları 元 (yuán) hanedanlıkları dönemlerinden kalan yazılı kaynaklarda görülmüş olup, “1368 - 1644” yılları arasında mevcut olan 明 (míng) hanedanlığı döneminde, günümüzde mevcut olan fiil + isim şeklindeki kombinasyon dışındaki diğer kullanım şekillerinin de gelişerek kullanımına başlandığı, yapılan incelemeler doğrultusunda gözlemlenmiştir. Ayrılabilen kelimeler genelde iki karakterden oluşurlar. Ancak üç adet (çoğunlukla sözlü iletişimde) karakterden oluşan ayrılabilen kelimeler de mevcuttur. Çinin kuzey bölgelerinde dili “儿(ér)” sesini ilave ederek kullanan (Pekin, Tianjin vb.) şehirlerde yaygındır.

Eylem bildiren ayrılabilen kelimeler diğer dillerde tek bir eyleme işaret etmektedir. Kullanımları açısından diğer diller ile oldukça farklıdır. Diğer dillerde ayrılabilme özelliği bulunmayan sinirlenmek, uyumak, tuzağa düşmek, yardım etmek, yenmek, görüşmek, koşmak şeklindeki birçok sözcük (fiil) Çin dilinde ayrılabilen kelime olarak sınıflandırılmıştır. Kullanım şekilleri ayrılamayan normal sözcüklerin (fiillerin) kullanım şekillerinden oldukça farklıdır. Çince ayrılabilen ve ayrılamayan tamamen eş anlamlı kelimeler mevcut olduğundan ayrılabilen kelimeleri normal kelimeler ile aynı şekilde kullanmak, normal kelimeleri ayrılabilen kelimeler ile aynı şekilde kullanmak Çince öğrenen öğrencilerin en sık yapmış oldukları hatalardandır. Farklılığın daha net bir biçimde anlaşılması amacı ile aşağıdaki örneklerden yararlanabiliriz.

a) 帮助 (bāngzhù)

b) 帮忙 (bāngmáng)

Yukarıda verilmiş olan (a) ve (b) örneklerindeki kelimeler dilimizde “Yardım etmek/ Yardımcı olmak” anlamlarına karşılık gelmektedir. Çince sözlükler içerisinde her iki sözcük eş anlamlı sözcük olarak ayrı ayrı yer almaktadır. Tek bir anlamı ifade etmelerine karşın, kullanım şekilleri yönünden büyük farklara sahiptirler. (a) örneğinde birleşik olarak kullanım zorunluluğu bulunan normal kelime sıklıkla (b) örneğinde ayrılabilme özelliğine sahip olan kelime ile karıştırılarak kullanılmaktadır. 帮助 (bāngzhù) sözcüğü ayrılmadan isimlerin önlerinde yer alabilirken, 帮忙 (bāngmáng) sözcüğünün ayrılmadan isimlerin önlerinde yer alması yanlıştır.

Örneğin:

c) 他是个好人，所以很想[帮助]你。 [Doğru]

“O iyi bir insandır, bu yüzden çok istiyor [yardım etmek] sana.”

(O iyi bir insan olduğu için sana yardım etmek istiyor.)

d) 他是个好人，所以很想*[帮忙]你。 [Yanlış]

“O iyi bir insandır, bu yüzden çok istiyor *[yardım etmek] sana.” (O iyi bir insan olduğu için sana yardım etmek istiyor.)

Yukarıda verilmiş olan (c) ve (d) ifadeleri anlamları açısından tamamen aynı olmalarına karşın, (c) örneği dilbilgisi ve iletişim alışkanlıkları yönünden doğru olarak kabul edilirken, (d) örneği tamamen yanlış olarak kabul edilmektedir. “帮助” ve “帮忙” ikinci tekil şahısa işaret eden “你” karakterinden önce gelmiştir. İfadeler arasındaki tek fark eylem bildiren kelimelerin kullanım şekilleri yönünden karıştırılmış olmalarıdır. (d) örneğinde ayrılabilen kelime ayrılarak sen anlamına gelen “你” karakterini “帮+Sen+忙” şeklinde ortaya almadığından yanlış bir kullanım oluşmuştur. Bunun dışında sıkça görülen bir hata ise, ayrılabilen kelimelerin kullanımını belirli düzeye kadar kavramış olan öğrencilerin, ayrılmadan kullanılması gereken eş anlamlı sözcükleri ayrılabilen kelimeler ile karıştırarak ayırarak kullanmalarıdır.

Örneğin:

e) 老师很喜欢自己的学生，所以很想[帮他们忙]。 “Doğru”

“Öğretmen çok seviyor kendi öğrencilerini, bu sebeple çok istiyor [A + onlara + B]”: (Öğretmen öğrencilerini çok sevdiği için onlara yardım etmek istiyor.)

f) 老师很喜欢自己的学生，所以很想*[帮他们助]。 “Yanlış”

“Öğretmen çok seviyor kendi öğrencilerini, bu sebeple çok istiyor* [A + onlara + B]”: (Öğretmen öğrencilerini çok sevdiği için onlara yardım etmek istiyor.)

Görüldüğü üzere (e) geçerli bir ifade iken, (f) geçersiz, hatalı bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. “帮忙” sözcüğü ayrılabilme işlevini yerine getirerek “帮 + onlara + 忙” şeklinde bir sıralama kullanmıştır. “帮助” sözcüğü ayrılmaması gerekirken, “帮忙” sözcüğüne benzer bir şekilde “帮 + onlara + 助” hatalı bir sıralama kullanmıştır. Verilen örnekler ile ayrılabilen kelimelerin eş anlamlı olan ayrılamayan kelimeler ile karıştırılmaması gerektiği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla çeşitli amaçlar doğrultusunda Çince kullanan kişi ve öğrencilerin, sözlü ya da yazılı iletişimde ortaya çıkabilecek hatalardan kaçınmaları için ayrılabilen kelimeleri diğer kelimelerden ayıran özellikleri net bir biçimde kavramaları büyük bir yarar sağlayacaktır. Bunların dışında ayrılabilen kelimelerin ayrılmadan kullanıldıkları durumlar da mevcuttur. Bu tür kullanımlar aşağıdaki örnekler ile belirtilmiştir.

g) 我不想[帮忙]。

“Ben –mıyor iste- [Yardım etmek].”

(Ben yardım etmek istemiyorum.)

h) 你去[帮忙]。

“Sen gidip [Yardım et].”

(Sen gidip yardım et.)

(g) ve (h) örneklerinde açıkça görüldüğü üzere ayrılabilme özelliği bulunan kelimeler eğer nitelenen bir diğer öge (isim/kişi zamiri vb.) ile birlikte kullanılmadıkları taktirde ayrılabilme özelliği bulunmayan diğer kelimelere benzer şekilde olumlu ya da olumsuz ifadelerin oluşturulmasında kullanılabilir. Ayrılabilen kelimeler ile ayrılamayan kelimelerin bazı durumlarda aynı şekilde kullanılabilirler net bir biçimde görülmektedir. Ayrılabilen fiiller hangi durumlarda aynı, hangi durumlarda farklı kullanımlara sahiptirler? Kullanımlarında dikkat edilmesi gereken koşullar nelerdir? Çalışmamızda bu sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Daha akıcı, etkili ve doğru bir iletişim için ayrılabilen kelimelerin öğrenimine önem verilmelidir. Ayrılabilen kelimelerin hatalı kullanımları ile girilen yazılı sınavlardan düşük not alınabilir, anadili kullanıcıları ile kurulan iletişimlerde ise ortaya çıkacak olan anlam karmaşaları ya da anlamsız ifadeler nedeni ile oldukça büyük rahatsızlıklara sebebiyet verilebilir. Bu sebeple ayrılabilen kelimelerin (fiillerin) Çin dili öğrenimi ve öğretimi açısından öncelikli bir duruma gelmesi bu tür sorunların azalması ve belki de ileri düzeylerde tamamen ortadan kalkmasına imkan sağlayacaktır. Ayrılabilen kelimeler Çinde yabancı dil olarak Çince öğrenen araştırmacılar ve anadilleri Çince olan eğitimcilerin yapmış olduğu birçok çalışmaya konu olmuş, ancak kelimelerin tümüne ilişkin basit bir kural elde edilemediğinden tam bir verime ulaşamamıştır.

Çalışmamız dillerin karakteristik özelliklerini belirlemede bir öncelik olan kullanım yöntemlerini farklı koşullar, ögeler ile ilişkileri yönünden gözlemleyerek bu kelimeler için özel ve geçerli olan kullanım koşullarını somut bir biçimde ortaya koymaya çalışmıştır.

1. Ayrılabilen Kelimelerin (Fiillerin) İncelenmesi:

Eylem bildiren ayrılabilen kelimeler (fiiller) ile ayrılamayan kelimeler arasında oldukça büyük farklar vardır. Ayrılabilen kelimeler kişi zamirleri, işaret zamirleri, isimler, sayılar, sıfatlar, zaman belirten sözcükler, olumsuz ifade oluşumunda kullanılan sözcükler, edatlar ile birlikte kullanımları açısından farklılık göstermektedir. Bunun dışında Çin dilinde fiillerin tekrarlanarak kullanılması gibi sık kullanılan bir dil alışkanlığı mevcuttur. Eylem belirten ayrılabilen kelimeler tekrarlanarak kullanımları yönünden de büyük bir farklılık sergilemektedirler.

Dolayısıyla ayrılabilen kelimelerin ayrılamayan kelimeler ile benzer ve farklı yönlerinin tesbit edilerek, somut bir şekilde işlenmesi büyük bir öneme sahiptir. Aşağıda ayrılabilen fiillerin hangi durumlarda ayrılıp, hangi durumlarda ayrılmadan kullanıldıkları örnekler yardımı ile somut bir biçimde belirtmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda ayrılabilen kelimeler ile ayrılabilen fiiller aynı anlamda kullanılmıştır. Çin dilinde geçerli olmayan kullanım şekilleri ve ifadeler örneklerde “*” işareti ile belirtilmiştir.

1.1. İsimler Ve Zarflar İle Kullanımları

Ayrılabilen fiiller ifadelerde doğrudan bir nesneye ya da kişiye işaret ediyorlar ise ayrılarak kullanılmaları mecburidir.

(1a) 她说最喜欢*[跳舞中国]。 “Yanlış”

“O söylüyor en çok sevdiği [dans etmek] Çin.”

(O en çok Çin dansını etmeyi sevdiğini söylüyor.)

(1b) 她说最喜欢[跳中国舞]。 “Doğru”

“O söylüyor en çok sevdiği [A+ Çin + B].”

(O en çok Çin dansını etmeyi sevdiğini söylüyor.)

(1c) 艾莎一直以来很想*[报仇他]。 “Yanlış”

“Ayşe oldum olası çok istiyor [intikam almak] ondan.”

(Ayşe oldum olası ondan intikamını almak istiyor.)

(1d) 艾莎一直以来很想[报他的仇]。 “Doğru”

“Ayşe oldum olası çok istiyor [A+ondan+B].”

(Ayşe oldum olası ondan intikamını almak istiyor.)

(1e) “A”国*[上当“B”国]。 “Yanlış”

“A ülkesi [Tuzağa düştü] B ülkesinin.”

(A ülkesi B ülkesinin tuzağına düştü.)

(1f) “A”国[上“B”国的当]。 “Doğru”

“A ülkesi [tuzağa düştü + B ülkesinin + tuzağa düştü].”

(A ülkesi B ülkesinin tuzağına düştü.)

Türkçede dans etmek, intikam almak ve tuzağa düşmek anlamlarına karşılık gelen kelimeler Çince isim ve zamirler ile birlikte kullanıldıklarında “A + isim/ kişi zamiri +B” şeklinde, belirttikleri öğeleri sararak kullanılırlar. Yukarıda (1a), (1c) ve (1e) örneklerinde ayrılabilen

fiiller ayrılamayan fiillere benzer biçimde “AB + isim/ kişi zamiri” şeklinde yanlış kullanılmıştır. Doğru kullanımları (1b), (1d) ve (1f) örneklerindeki gibidir. Bu’da gösteriyorki eylem belirten ayrılabilen kelimeler kişi zamirleri ve isimler ile birlikte kullanımlarında ayrılamayan kelimelere benzer bir şekilde birleşik olarak kullanılmamalıdır.

1.2. Sayılar İle Kullanımları

Çincece sayılar yemek kitaplarında isimlerin sonlarında yer aldıkları özel koşullara sahip oldukları durumlar dışında çoğunlukla isimlerden önce, fiillerden sonra yer almaktadır. Ancak ayrılabilen fiiller için durum farklıdır. Ayrılabilen fiiller sayılar ile etkileşime geçtikleri ifadelerde ayrılarak kullanılma zorunluluğu taşımaktadır. Normal fiiller ayrılmadan sayılardan önce yer alırlar.

(2a) 仙女每千年*[睡觉一百年的]。 “Yanlış”

“Peri her bin yıl [uyuyor] yüz yıl.”

(Peri her bin yılda bir yüz yıl uyuyor.)

(2b) 仙女每千年[睡一百年的觉]。 “Doğru”

“Peri her bin yıl [A + yüz yıl + B].”

(Peri her bin yılda bir yüz yıl uyuyor.)

(2c) 米拉每天三圈*[游泳]。 “Yanlış”

“Mila her gün üç tur [yüzüyor].”

(Mila her gün üç tur yüzüyor.)

(2d) 米拉每天[游三圈泳]。 “Doğru”

“Mila her gün [A + üç tur + B].”

(Mila her gün üç tur yüzüyor.)

(2e) 她*[洗澡]了五个小时。 “Yanlış”

“O [yıkan] -dı beş saat.”

(O beş saat yıkandı.)

(2f) 她[洗了五个小时澡]。 “Doğru”

“O [A +dı + beş saat + B].”

(O beş saat yıkandı.)

(2a) örneğinde her iki ögesi “睡 (shuì)” ve “觉 (jiào)” ayrı ayrı uyumak anlamına gelen fiil “睡觉(shuìjiào)”, (2c) örneğinde yine her iki

ögesi “游(yóu)” ve “泳(yǒng)” ayrı ayrı yüzmek anlamına gelen fiil “游泳(yóuyǒng)” ve (2e) örneğinde ilk ögesi tek başına yıkama eylemine işaret eden fiil “洗(xǐ)”, ikinci ögesi ise günümüzde beden olarak kullanılan isim “身体(shēntǐ)” nin geçmişte sık kullanılan halinden türemiş olan isim “澡(zǎo)”dan meydana gelmiş olan yıkanmak anlamındaki fiil “洗澡(xǐzǎo)” ayrılmadan sayıların önlerinde yer aldıkları için hatalı bir kullanıma sebebiyet vermiştir. Görüldüğü üzere ayrılabilen fiillerin her iki ögesinin fiil olması ya da bir diğer ögesinin başka bir sınıftan olmasının ayrılma şekilleri ile doğrudan ilişkili olmadığı açıkça görülmektedir. Ayrılabilen fiiller sayılar ile kullanıldıklarında (2b), (2d) ve (2f) örneklerindeki gibi “A+Sayı+B” şeklinde doğru biçimde kullanılmalıdır. Ayrıca (2f) örneğinde eylemin işlendiği zamanı belirtmek için kullanılan öge “了” sayıdan önce yer almıştır. Bu’da ayrılabilen fiillerin zaman yönünden nitelendikleri ve sayılar ile belirttikleri ifadelerde “A + Zaman Belirten Öge + Sayı + B” şeklinde kullanıldığının göstergesidir. Ayrılamayan fiillerde bu sıralama “AB+ Zaman Belirten Öge + Sayı” şeklindedir.

1.3. Zaman Belirten Ögeler İle Kullanımları

Ayrılabilme özelliğine sahip olan fiiller (kelimeler), eylemleri zaman yönünden sınırlayan “着(zhe),了(le),过(guò)” karakterleri ile birlikte kullanılmaları durumunda ayrılma zorunluluğuna sahiptirler.

(3a) 我每天早上*[跑步]了之后去大学上课。 “Yanlış”

“Ben her sabah [koş] -tuktan sonra gidiyorum üniversitedeki derse.” : (Ben her sabah koşuktan sonra okuldaki derse gidiyorum.)

(3b) 我每天早上[跑了步]之后去大学上课。 “Doğru”

“Ben her gün sabah [A + tuktan + B] sonra gidiyorum üniversitedeki derse”: (Ben her sabah koşuktan sonra okuldaki derse gidiyorum.)

(3c) 他们*[握手]着吵架。 “Yanlış”

“Onlar [tokalaş] -arak tartışıyor.”

(Onlar tokalaşarak tartışıyor.)

(3d) 他们[握着手]吵架。 “Doğru”

“Onlar [A +-arak + B] tartışıyor.”

(Onlar tokalaşarak tartışıyor.)

(3e) 阿里和艾莎之前*[见面]过吗? “Yanlış”

“Ali ile Ayşe önceden [görüş] -müşler mi?”

(Ali ile Ayşe önceden görüşmüşler mi?)

(3f) 阿里和艾莎之前[见过面]吗? “Doğru”

“Ali ve Ayşe önceden [A + -müşler + B] mi?”

(Ali ile Ayşe önceden görüşmüşler mi?)

Örneklerde görüldüğü üzere, Çincede koşmak, el sıkışmak, görüşmek anlamlarını taşıyan fiiller zaman yönünden sınırlandıklarında, zaman belirten sözcükleri ayrılarak “A + 着/了/过 + B” şeklinde ortalarına gelecek şekilde sararlar. Aynı fiillerin ayrılmadan kullanıldıkları ifadeler doğrudan yanlış olarak kabul edilmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, ayrılabilen fiillerin kullanıldığı ifadelerde, eylemlerin işaret ettiği bir isim, kişi zamiri ya da ikinci bir fiil bulunmuyorsa, geçmiş zamanı belirten “了” karakteri ile sınırlandırılan ayrılabilen fiillerin “AB + 了” şeklinde ayrılmadan kullanılmaları mümkündür. Örneğin: “握手了, 睡觉了, 见面了, 生气了, 结婚了” gibi. Fakat şimdiki zamanda eylemlerin devamlılığını belirtmek için kullanılan ve mışlı geçmiş zamanı belirtmek için kullanılan karakterler için böyle bir durum söz konusu değildir. “着” ve “过” karakterleri ayrılabilen fiiller ile kullanımlarında her koşulda “A + zaman belirten öge + B” şeklinde ayrılan fiillerin ortalarında yer alma zorunluluğu taşımaktadırlar.

1.4. Soru İfadesi Oluşturan Sözcük İle Kullanımları

Çincede ayrılabilen fiiller dilimizde “Ne?” anlamında karşılık bulan “什么?(shénme)” karakteri ile birlikte kullanımlarında birleşik olarak kullanılamazlar.

(4a) 你都不怎么认识她, *[帮忙] 什么啊! “Yanlış”

“Sen hiç de tanıımıyorsun onu, [yardım etmek] ne ya!”

(Sen onu hiç tanıımıyorsun, ne yardım etmesi ya!)

(4b) 你都不怎么认识她, [帮什么忙]啊! “Doğru”

“Sen hiç de tanıımıyorsun onu, [A + ne +B] ya!”

(Sen onu hiç tanıımıyorsun, ne yardım etmesi ya!)

(4c) 今天喝了那么多, 头这么晕* [唱歌] 什么啊! “Yanlış”

“Bugün içtin o kadar çok, başın böyle dönerken [şarkı söylemek] ne ya!” (Bugün öyle bir içtin ki, başın böyle dönerken şarkı söylemek de nesi ya!)

(4d) 今天喝了那么多，头这么晕[唱什么歌]啊! “Doğru”

“Bugün içtin o kadar çok, başın böyle dönerken [A + de nesi + B] ya!” (Bugün öyle bir içtin ki, başın böyle dönerken şarkı söylemek de nesi ya!)

(4e) 家里来了不少人，* [睡觉]什么! “Yanlış”

“Eve geldi çok kişi, [uyumak] ne ya!”

(Eve bu kadar kişi gelmişken ne uyuması!)

(4f) 家里来了不少人，[睡什么觉]! “Doğru”

“Eve geldi çok kişi, [A + ne + B]!”

(Eve bu kadar kişi gelmişken ne uyuması!)

Yukarıda verilen (4b), (4d) ve (4f) örneklerinde uyumak, yardım etmek ve şarkı söylemek anlamlarındaki ayrılabilen fiiller “A+什么+B” şeklinde geçerli bir ifade oluşturmuştur. Aynı fiiller (4a), (4c) ve (4e) örneklerinde “AB+什么” şeklinde dilbilgisi açısından geçerli olmayan, yanlış bir ifade oluşturmuştur. Açıkça görülüyorki, ayrılabilen fiiller “Ne?” anlamındaki “什么” karakteri ile birlikte kullanımlarında ayrılma zorunluluğuna sahiptirler. Ayrılabilme özelliği taşımayan fiillerde böyle bir durum söz konusu değildir. Ayrılabilen fiilleri ayıramayan fiiller gibi birleşik kullanmak, ayıramayan fiilleri ise ayrılabilen fiiller gibi ayırarak kullanmak en sık rastlanan kullanım hatalarındandır. Aşağıda ayrılmayan fiillerin ayrılarak kullanımlarına birkaç örnek verilmiştir.

(4g) 你还说*[了什么解]武术学校之类的话。 “Yanlış”

“Sen hala konuşuyorsun, [A + ne + B] kungfu okulu tarzında!”

(Sen hala ne kungfu okulu gibi yer tanıdığından bahsediyorsun!)

(4h) 你还说[了解] 什么武术学校之类的话。 “Doğru”

“Sen hala konuşuyorsun, [tanıdığından] ne kungfu okulu gibi!”
(Sen hala niye kungfu okulu gibi yer tanıdığından bahsediyorsun!)

(4i) 关于她你还*[想什么念]啊! “Yanlış”

“İlgili onun sen hala, [A + ne + B] ne ya!”

(Sen hala onun ne özlemini duyuyorsun ya!)

(4j) 关于她你还[想念] 什么啊。 “Doğru”

“İlgili onun sen hala, [özlemini duymak] ne ya!”

(Sen hala onun ne özlemini duyuyorsun ya!)

Yukarıda Çin dilinde sık kullanılan iki adet ayrılmayan fiil kullanılmıştır. Bu fiiller ayrılabilen fiillere benzer bir şekilde iki karakterden oluşmuştur. Ancak “Ne?” anlamındaki “什么” karakteri ile birlikte kullanıldıklarında yalnızca ayrılmadan “什么” karakterinin önünde yer aldıkları ifadeler geçerli olarak kabul edilmektedir. Bu’da eylem bildiren ayrılabilen kelimelerin, eylem bildiren ayrılmayan kelimelerden farklı kullanıma sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

1.5. Ayrılabilen Kelimelerin Olumsuz Halleri

Çince içerisinde ifadelere olumsuz bir anlam kazandırmak için “不 (bù)” karakterinden yararlanırlar. Eylemlerin olumsuz hallerinin belirtildiği ifadelerde ayrılabilen fiiller ile ayrılmayan fiiller aynı şekilde kullanırlar.

(5a) 孩子绝*[道不歉], 你能把她怎么样。 “Yanlış”

“Çocuk asla, [A + - mez + B] , sen ona ne yapabilirsin.”

(Çocuk (asla) özür dilemezse, (sen ona) ne yapabilirsin.)

(5b) 孩子绝不[道歉], 你能把她怎么样。 “Doğru”

“Çocuk asla, - mez [özür dile-] , sen ona ne yapabilirsin.”

(Çocuk (asla) özür dilemezse, (sen ona) ne yapabilirsin.)

(5c) 我和她约定*[吵不架]。 “Yanlış”

“Ben ve o karar kıldık [A + - ma (-maya) + B].”

(Benle o tartışmamaya karar kıldık.)

(5d) 我和她约定不[吵架]。 “Doğru”

“Ben ve o karar kıldık- mamaya [tartış-].”

(Benle o tartışmamaya karar kıldık.)

(5e) 你敢*[毕不业]吗? “Yanlış”

“Sen cesaret ediyor [A + -ma (-maya) + B] musun?”

(Sen mezun olmamaya cesaret ediyor musun?)

(5f) 你敢不[毕业]吗? “Doğru”

“Sen cesaret ediyor -ma (-maya) [mezun ol-] musun?”

(Sen mezun olmamaya cesaret ediyor musun?)

Çin dilinde özürl dilemek, tartışmak, mezun olmak en sık kullanılan ayrılabilen fiillerdendir. Bu fiillere olumsuz anlam kazandırmak için “不 (bù)” karakterinden yararlanıldığında ayrılabilme özelliklerini tamamen kaybederek birleşik bir biçimde kullanılırlar. Ayrılabilen kelimelerin olumsuz hallerinin ayrılamayan kelimeler ile benzer olması öğrencilerin kolaylıkla hata yapmalarına sebebiyet verebilmektedir. Çin dilinde “不 (bù)” karakteri aynı zamanda soru ifadesi oluşturmak veya ifadelere tavır ekleyerek bir yaptırım belirtmek amacı ile de kullanılabilir. Bu tür cümle yapılarında ayrılabilen fiillerin ilk ögesi iki defa tekrarlanarak “A+不+AB” şeklinde kullanılır. Örneğin: 睡不睡觉?, 比不毕业?, 见不见面?, 吵不吵架? gibi. Ayrılamayan fiiller soru ifadesi oluştururken bu şekilde kullanılamamaktadırlar. Ayrılabilen fiillerin ve ayrılamayan fiillerin tekrarlı kullanım şekillerine aşağıda yer verilmiştir.

1.6. Ayrılabilen Fiillerin Tekrarlı Kullanımları

Çince fiillerin tekrarlı kullanımı yazılı ve sözlü iletişimde alışıla geldik bir durumdur. Hem normal fiillerin, hem de ayrılabilen fiillerin tekrarlı kullanım biçimleri mevcuttur. Ayrılabilen fiillerin tekrarlı kullanım biçimleri normal fiiller ile farklılık gösterdiğinden tekrarlı kullanımları açısından sıklıkla normal fiiller ile karıştırılabilmektedirler. Farkları net bir biçimde gözlemleyebilmek için ilk önce ayrılamayan fiillerin tekrarlı kullanım şekillerine bir göz atalım. Burda tamamlayıcı kullanılmayan ifadeler yer verilmiştir. Tamamlayıcıların ayrılabilen fiillerin kullanım şekillerine etkisi bir sonraki başlıkta işlenmiştir.

(6a) 你去[了解了解], 他俩到底是什么关系呢? “Doğru”

“Sen git [anla (AB) + anla (AB), o ikisi nihayetinde ne tür bir ilişki içerisinde.” (Sen gidip, (nihayetinde) o ikisinin ne tür bir ilişki içerisinde olduğunu anlayıver.)

(6b) 你去*[了解了解], 他俩到底是什么关系呢? “Yanlış”

“Sen git [anla (A) + anla (AB), o ikisi nihayetinde ne tür bir ilişki içerisinde.”(Sen gidip, (nihayetinde) o ikisinin ne tür bir ilişki içerisinde olduğunu anlayıver.)

(6c) 米米, 你[帮助帮助]他吧! “Doğru”

“Mimi, sen [yardım et (AB) + yardım et (AB), ona bari!”

(Mimi, sen gidip ona yardım ediver bari!)

(6d) 米米, 你*[帮帮助]他吧! “Yanlış”

“Mimi, sen [yardım et (A) + yardım et (AB), ona bari!”

(Mimi, sen gidip ona yardım ediver bari!)

Yukarıda verilen örneklerde anlamak/soruşturmak anlamına gelen normal fiil “了解 (liǎojiě)” ile yardım etmek anlamına gelen normal fiil “帮助 (bāngzhù)” iki farklı şekilde tekrarlanarak kullanılmıştır. Bu fiiller (6a) ve (6c) örneklerinde “AB+AB” şeklinde tekrarlanmış iken, (6b) ve (6d) örneklerinde “A+AB” şeklinde tekrarlanarak kullanılmıştır. (6a) ve (6c) örnekleri normal fiiller için doğru olan tekrarlama biçimlerine sahiptir. (6b) ve (6d) örnekleri ayrılabilen fiiller için doğru olan tekrarlama biçimleridir. Dolayısıyla ayrılamayan fiillerin “A+AB” şeklinde tekrarlı kullanımları yanlış olan kullanımların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Şimdi de ayrılabilen fiillerin tekrarlı kullanımlarına bir göz atalım.

(6e) 有时候在操场[跑步], 有时候在水深的地方[游泳].
“Doğru” “Bazen spor alanında[koşuyorum (A) + koşuyorum (AB)], bazen derin su olan yerde [yüzüyorum (A) + yüzüyorum (AB)]: Bazen spor alanında koşu koşu veririm, bazen ise suyu derin olan yerde yüzü yüzü veririm.

(6f) 有时候在操场*[跑步跑步], 有时候在水深的地方*[游泳游泳]. “Yanlış” “Bazen spor alanında[koşuyorum (AB) + koşuyorum (AB)], bazen derin su olan yerde[yüzüyorum (AB) + yüzüyorum (AB)]: Bazen spor alanında koşu koşu veririm, bazen ise suyu derin olan yerde yüzü yüzü veririm.

(6g) 大夫说你感冒了, 吃些东西, 休息休息, [睡觉睡觉]吧。
“Doğru” “Doktor dediki sen grip olmuşsun, bir şeyler yiyip, dinlenip dinlenip,[uyu (A) + uyu (AB)], bakalım”: Doktor grip olduğunu söyledi, bir şeyler ye, uyu dinlen.

(6h) 大夫说你感冒了, 吃些东西, 休息休息, *[睡觉睡觉]吧。
“Yanlış” “Doktor dediki sen grip olmuşsun, bir şeyler yiyip, dinlenip dinlenip,[uyu (AB) + uyu (AB)], bakalım”: Doktor grip olduğunu söyledi, bir şeyler ye, uyu dinlen.

(6e) ve (6g) örneklerinde, koşmak, yüzmek ve uyumak anlamına gelen ayrılabilen fiiller sadece ilk öğeleri tekrarlanarak “A + AB” şeklinde kullanılmıştır. Aynı fiiller (6f) ve (6h) örneklerinde normal fiillere benzer “AB + AB” şeklinde hatalı bir tekrarlama oluşturmuştur. Dolayısıyla Çince kullanıcıları için anlaşımı güçleştiren, belki de anlaşılamayan yanlış ifadelerin oluşumuna sebebiyet vermiştir. Ayrılabilen fiillerin normal fiiller ile benzer biçimde tekrarlanarak kullanılması hem yazılı, hem de sözlü iletişim açısından hiçbir şekilde kabul görmemektedir. Bu sebeple kullanımlardaki farklılıkların anlaşılması oldukça büyük bir öneme sahiptir.

1.7. Edatlar İle Kullanımları

Ayrılabilen fiiller birliktelik durumu belirtme niteliği taşıyan edatlar ile birlikte kullanıldıkları durumlarda ayrılmadan kullanılabilirler.

(7a) 我*[生气]他。 “Yanlış”

“Ben [sinirlendim (AB)] o(-na).”

(Ben ona sinirlendim.)

(7b) 你*[结婚]她。 “Yanlış”

“Ben [evleniyorum(AB)] o(-nunla).”

(Ben onunla evleniyorum.)

(7c) “A”*[帮忙]“B”。 “Yanlış”

“A [yardım ediyor (AB)] B.”

(A, B ye yardım ediyor.)

(7d) “C”*[见面]“D”。 “Yanlış”

“C [görüşüyor (AB)] D (ile).”

(C, D ile görüşüyor.)

Yukarıda görüldüğü üzere, dilimizde kızmak, evlenmek, yardım etmek, görüşmek şeklinde karşılık bulan Çince ayrılabilen fiiller, ifadelerde eylemin muhattabını oluşturan isim veya kişi zamirleri ile doğrudan ayrılmadan kullanıldıklarında yanlış olarak kabul edilmektedir. Çin dilinde bu fiiller ayrılmadan doğrudan kullanılmamalarına karşın dilimizde bu fiiller ile benzer kullanıma sahip olan tanıştırmak anlamındaki “介绍 (jièshào)” fiili yukarıdaki fiiller ile yer değiştirdiğinde geçerli olan bir ifade elde edilebilmektedir. Aynı dil içerisinde fiillerin kullanım şekilleri yönünden böylesine farklılık göstermesi, şüphesiz oldukça ilginç ve sıradışı bir durumdur. Yukarıdaki ifadeler ne sözlü iletişimde, ne de yazılı iletişimde kabul edilebilir değildir. Ancak, eğer ayrılabilen fiillerin doğrudan ayrılmadan kullanılması gerekli olduğu durumlarda ifadelere edat eklenerek ayrılabilen fiillerin ayrılmadan kullanımı sağlanabilmektedir.

(7e) 我和他 [生气]。 “Doğru”

“Ben ile [sinirlendim (AB)] ona.”

(Ben ona sinirlendim.)

(7f) 你和她 [结婚]。 “Doğru”

“Ben ve[evleniyorum (AB)] o.”

(Ben onunla evleniyorum.)

(7g) “A” 跟 “B” [帮忙]。 “Doğru”

“A ye [yardım ediyor (AB)] B.”

(A, B ye yardım ediyor.)

(7h) “C” 跟 “D” [见面] 。 “Doğru”

“C ile [görüşüyor (AB)] D.”

(C, D ile görüşüyor.)

Yukarıda (7a), (7b), (7c) ve (7d) örneklerinde ayrılmadan kullanıldıkları için yanlış olarak kabul edilen ifadelerin, (7e), (7f), (7g) ve (7h) örneklerinde beraberlik durumu belirtmek için sıkça kullanılan eş anlamlı “和 (hé)” ve “跟 (gēn)” edatları yardımcı ile birleşik kullanım koşullarını elde ettikleri net bir biçimde görülmektedir. Konu ile doğrudan ilgili olmamasına rağmen bu iki edat ile oluşturulan ifadelerde fiillerin cümle sonlarında yer alması, fiilleri nesne önlere yer alan dil olarak kabul görmüş olan Çince fiilleri önde olan diller için sıra dışı bir durum olmalıdır. Bu durumu oluşturan şart ve koşulların şüphesiz edatlar konusu içerisinde incelenmesi daha doğru olacaktır. Yukarıdaki ifadelerde normal fiil kullanılması durumunda, edat kullanımına ihtiyaç duyulmamaktadır.

1.8. Tamamlayıcılar İle Kullanımları

Çin dilinde eylemlerin oluş bitiş durumlarının doğrudan belirtilemediği ya da eylemlerin sıfatların zarf görevi üstlendikleri ifadelerde doğrudan nitelenemediği durumlarda, eylemleri gerçekleştirme, tamamlanma durumları yönünden tanımlamak için tamamlama öğelerinden yararlanılır. Tamamlayıcı öğeler Çin dilinde “补语 (bǔyǔ)” şeklinde isimlendirilmektedir. Bu tür ifadeler genel olarak tamamlama ögesi rolü üstlenen “得 (dé)” karakteri yardımcı ile oluşturulur. Sıfat ve zarflar bu ifadelerde fiillerden sonra yer alabilmektedirler.

Ayrılabilen fiillerin ayrılmadan kullanılması ve eylemlerin sıfat zarf şeklinde nitelenme ihtiyaçlarının olduğu durumlarda, ayrılabilen fiillerin doğal kombinasyon şekilleri olan “A+B” den “B + A” şeklinde ters bir sıralama ile kullanılmalarına imkan sağlamaktadır. Normal olan “A+B” sıralaması yanlış, “B + A” sıralaması ise doğru kullanımdır.

(8a) 玛丽* [唱歌](得)很好。 “Yanlış”

“Mali [şarkı söylüyor (AB)] çok iyi.”

(Mali çok iyi şarkı söylüyor.)

(8b) 玛丽[歌唱](得)很好。 “Doğru”

“Mali [şarkı söylüyor (BA)] (tamamlayıcı) çok iyi.”

(Mali çok iyi şarkı söylüyor.)

(8c) 婴儿* [睡觉](得)很香啊! “Yanlış”

“Bebek [uyuyor (AB)] (tamamlayıcı) çok güzel.”

(Bebek çok güzel uyuyor.)

(8d) 婴儿[觉睡](得)很香啊! “Doğru”

“Bebek [uyuyor (BA)] (tamamlayıcı) çok güzel.”

(Bebek çok güzel uyuyor.)

(8e) 这*[理发](得)有什么问题? “Yanlış”

“ Bu [saçın kesilmesinde (AB)] (tamamlayıcı) sorun ne?”

(Öğretmen saçını kestirirken keyif aldı.)

(8f) 这[发理](得)有什么问题? “Doğru”

“Bu [saçın kesilmesinde (BA)] (tamamlayıcı) sorun ne?”

(Bu saçın kesilmesinde sorun ne?)

(8a), (8c) ve (8e) örneklerinde ayrılabilen fiiller ayrılmadan “AB+ tamamlayıcı(得)+ sıfat zarf” şeklinde bir sıralama ile kullanılmıştır. Bu ifadeler Çin dili içerisinde yanlış olarak kabul edilmektedir. Ayrılabilen fiillerin doğrudan nitelenmesi gerekli olan durumlarda ayrılarak kullanılmalrı gerekmektedir. Örneğin: “ 婴儿 睡了好觉 ” açıkça görüldüğü üzere uyumak anlamına gelen ayrılabilen “睡觉 (shuǐjiào)” fiili, ayrılarak “A + Sıfat + B” şeklinde kullanıldığında geçerli bir ifadeye ulaşılabilir. (8b), (8d) ve (8f) örneklerinde aynı fiillerin “AB → BA” şeklinde “A” ve “B” öğeleri arasında yer değiştirilerek geçerli olan ifadelerle ulaşılmıştır. Bu da demek oluyorki ayrılabilen fiiller tamamlayıcı kullanımı ile birlikte ayrılmadan kullanılabilirler. Ancak “A” ve “B” öğelerinin yer değiştirmesi zorunludur. Bu durum tüm ayrılabilen fiiller için geçerli değildir. İç yapıları “fiil + fiil” ve “fiil+isim” şeklindeki ayrılabilen fiiller tamamlayıcı kullanımı ile birlikte ayrılmadan “AB” den “BA” ya dönüştürülerek “BA + tamamlayıcı + zarf/ sıfat” şeklinde kullanılabilir. İç öğeleri farklı öğelerden meydana gelen ayrılabilen fiillerin tamamlayıcılar ile sıfat olarak nitelendiği ifadelerde böyle bir kullanım mevcut değildir.

1.9. Ayrılabilen Fiillerin Tamamlayıcılar İle Tekrarlı Kullanımları

Ayrılabilen fiillerin tekrarlı kullanımlarında da tamamlayıcıların kullanımı söz konusudur. Ayrılabilen fiillerin tamamlayıcılar yardımı ile sıfat/ zarf olarak tekrarlı bir biçimde kullanılması tekrarlama şekillerinde büyük bir farklılık yaratmaktadır. Normalde “A+AB” şeklinde tekrarlanan ayrılabilen fiiller, “AB+A” şeklinde tekrarlanacak biçimde değişiklik göstermektedir.

(9a) 玛丽[唱歌]得很好。 “Doğru”

“Mali [şarkı söylüyor (AB) + şarkı söylüyor (A)] (tamamlayıcı) çok iyi.” (Mali şarkıyı çok iyi söylüyor.)

(9b) 这个外国人[跑步]得很快。 “Doğru”

“Bu yabancı [koşuyor (AB) + koşuyor (A)] (tamamlayıcı) çok hızlı.” (Bu yabancı çok hızlı koşuyor.)

(9c) 坦斯丽[跳舞]得很棒。 “Doğru”

“Tansili [dans ediyor (AB) + dans ediyor (A)] (tamamlayıcı) harika.” (Tansel harika dans ediyor.)

Yukarıdaki verilen örneklerde normal tekrarlı kullanım biçimleri “A+AB” olan ayrılabilen fiillerin “AB+A” şeklinde tekrarlanarak kullanıldığı net bir biçimde görülmektedir. Örneğin (9b) ifadesinde yer alan koşmak fiili “跑步” tamamlayıcı ile birlikte kullanılmaması durumunda (6e) örneğinde kullanıldığı şekli ile “跑跑步 (A+AB)” tekrarlanarak kullanılması gerekmektedir. Yukarıda verilen ifadeler Çin dili açısından geçerli ve doğal olan kullanımlardandır. Bu tür tekrarlı kullanımların olabilmesine imkan sağlayan en temel unsur ifadelerde fiillerden sonra “tamamlayıcı (得) + Sıfat/Zarf” kombinasyonlarının mevcut olmasıdır. Bir diğer unsur ise ayrılabilen fiillerin oluşumunda rol oynayan öğelerden birinin fiil, diğerinin isim ya da her ikisinin fiil olmasıdır. İç öğeleri farklı olan diğer fiiller için bu şekilde bir ters sıralama durumu mümkün değildir. Ayrılabilen fiillerin tamamlayıcı almadan tekrarlandığı ifadeler önceki konularda değinilmiştir.

2. Ayrılabilen Fiillerin Kullanım Özellikleri

Yukarıda verilen örnekler doğrultusunda, yapılan inceleme ile ayrılabilen fiillerin (kelimelerin), ayrılma özelliği bulunmayan normal fiillerden (kelimelerden) farklı kullanım biçimlerine sahip olduğu açıkça görülmektedir. Ayrılabilen fiillerin, ayrılmayan fiiller ile farklarını basitçe aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Normal fiiller isimleri doğrudan niteleyebilmektedirler. Ancak, ayrılabilen fiiller için böyle bir durum söz konusu değildir. Ayrılabilen fiiller isimler ile birlikte oluşturdukları ifadelerde ayrılarak isimleri ortalarına alma, “A + isim + B” şeklinde sarma zorunluluğu taşırlar.
- Normal fiillerin zaman belirten sözcükler ile kullanımları hiçbir değişime neden olmaz iken, ayrılabilen fiiller zaman belirten sözcükler ile birlikte kullanımlarında ayrılma zorunluluğu taşırlar.
- Eğer ifadelerde doğrudan nitelenen, belirtilen isim (kişi zamiri) mevcut değil ise, ayrılabilen fiiller ayrılmadan kullanılabilir.
- Ayrılabilen fiillerin isim olarak yer aldığı ifadelerde ayrılabilme durumu mevcut değildir. Dolayısıyla, ayrılabilen fiillerin isim halleri ayrılabilen kelimeler içerisinde çıkarılarak isim olarak sınıflandırılmalı.
- Ayrılabilen fiiller zaman belirten diğer sözcük ya da ögeler tarafından nitelenerek sınırlanmadıkları durumlarda ayrılmadan kullanılabilir. Fakat ifade edilen eylemlerin muhattabını oluşturan isim ya da kişi zamiri gibi ögelerin kullanılmamış olması gerekmektedir.
- Ayrılabilen fiillerin sayılar ile doğrudan etkileşime geçerek kullanıldığı ifadelerde “A + Sayı + B” şeklinde ayrılmaları zorunludur.
- Ayrılma özelliği bulunmayan fiiller tekrarlandıklarında “AB + AB” şeklinde kullanılırlar, ayrılabilen fiiller ise yalnızca ilk ögesini tekrarlayarak “A + AB” şeklinde kullanılırlar.
- Ayrılabilen fiiller tamamlayıcılar ile kullanıldıkları ifadelerde “AB” den “BA” sıralamasına dönüşebilirler. Normal fiillerde böyle bir kullanım mevcut değildir. Bu durum yalnızca iç yapıları fiil + fiil, fiil + isim şeklindeki ayrılabilen fiiller için geçerlidir.
- Ayrılabilen fiillerin tamamlayıcı aldıkları ifadelerde tekrarlanmaları gerekli olduğu durumlarda normal tekrarlanma biçimleri “A + AB” den “AB + A + tamamlayıcı” şekline dönüşmek zorundadır.
- Ayrılabilen fiiller ile normal fiillerin olumsuz halleri benzerdir. Ayrılabilen fiiller olumsuz anlam kazandıran

ifadeler ile birlikte kullanıldıklarında ayrılabilme özelliklerini kaybederek birleşik bir biçimde kullanılırlar.

- Ayrılabilen fiillerin edatlar ile birlikte yer aldığı ifadelerde birleşik bir biçimde ayrılmadan kullanılmaları mümkündür.

Sonuç

Çalışma neticesinde eylem bildiren ayrılabilen kelimelerin kullanım şekilleri yönünden ayrılabilme özelliği bulunmayan eylem bildiren kelimeler ile çok büyük farklılıklara sahip olduğu açık ve net bir biçimde görülmektedir. Bu kelimelerin öğretiminde kullanım şekilleri yönünden normal kelimeler ile aynı şekilde öğretilmemesi ve kullanım şekilleri yönünden özellikle aynı anlamlara sahip olan diğer ayrılamayan kelimeler ile ne gibi somut farklılıklara sahip olduklarının ayrıntılı ve kalıplaşmış maddeler halinde öğrencilere sunulması hem Çin dilinin karakteristik özelliklerinin daha iyi anlaşılması, hem de öğrencilerin Çin dilinde ilerleme süreçlerini hızlandırması açısından önemli olacaktır. Ayrılabilen fiiller ile normal fiiller arasındaki farkları kısaca şu şekilde kapsamak mümkündür. Ayrılabilen fiiller yalnızca olumsuz anlam kazandıkları ifadelerde ve eylemlerin muhatabını oluşturan isim, kişi zamiri şeklindeki ögeler ile birlikte kullanılmadıklarında ayrılmadan kullanılabilirler. Bu açıdan normal fiiller ile oldukça büyük bir farka sahiptirler. İç yapıları fiil ve isim şeklindeki ögelerden oluşmuş olan ayrılabilen fiiller tamamlayıcılar ile birlikte kullanıldıkları, sıfatlar ile zarflardan önce yer aldıkları ifadelerde iki ögesi arasında “A + B” den “B + A” şeklinde yer değiştirerek kullanılabilirler. Normal fiillerde böyle bir durum mevcut değildir. Ayrılabilen fiillerin tekrarlı kullanımlarında ikinci öge “A + AB” şeklinde sadece bir defa tekrarlanır, normal fiillerde her iki öge tekrarlanır.

Ayrılabilen kelimeler çoğunlukla eylem bildirdiklerinden sözlü ve yazılı iletişim içerisinde önem arz eden bir konu olarak ele alınmalı, öğrencilerin bu konuyu daha net bir biçimde anlamaları için ilk olarak benzer anlamlı olan ayrılabilen fiiller ile ayrılamayan fiiller arasında sözlü ve yazılı şekilde örnekli karşılaştırma ve sonrasında da dersin içeriği ve hedeflenen amacına yönelik oluşturulmuş olan alıştırmalar içerisinde mümkün olduğunca fazla ayrılabilen kelime işlenmesi yolu ile öğrencilerin bu konuyu daha iyi kavraması sağlanabilir. Öğrencilerin eğitim içi ve eğitim dışında gerek sözlü iletişimlerde gerek ise, yazılı ifadeler içerisinde yapmış oldukları hataların gözlemlenerek analiz edilmesi bu kelimelerin doğru olarak kavranabilmesi açısından oluşturulan kural ve koşulların sürekli olarak iyileştirilerek daha somut ve geçerli bir hal almasını sağlanmasında rol oynayarak, bu konunun öğrenciler tarafından basit olarak anlaşılabilen diğer konulara benzer bir biçimde kolaylıkla anlaşılmasını mümkün kılacaktır ya da en azından bu yönden

faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Chen, J. N. (2018). *The Error Analysis of the Chinese Separable Words by Some Thai Native Chinese Teachers* (Yüksek Lisans Tezi, Çin, Guangdong Yabancı Diller Üniversitesi). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD201901&filename=1018870790.nh>
- Cui, P. Z. (2021). *Analysis of the Bias in the Acquisition of Chinese Clitics by Korean Students and Teaching Measures* (Yüksek Lisans Tezi, Çin, Dalian Yabancı Diller Üniversitesi). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFDTEMP&filename=1021695076.nh>
- Hong, X. H. (1963). *Hanyu Yufa Wenti Yanjiu*. Fujian: Fujian Renmin Chubanshe.
- Hong, X. H. (1985). *Hanyu Zhishi Jianghua – Nengyuandongci Quxiangdongci Panxinci*. Shanghai: Shanghai Jiaoyu Chubanshe.
- Hou, T. T. (2021). *The Error Analysis and Teaching Advice of Homomorphic Li-he Words for Japanese Students* (Yüksel Lisans Tezi, Çin, Liaoning Normal Üniversitesi). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD202102&filename=1021646639.nh>
- Jin, P. (2009). *Xiandai Hanyu Liheci Yanjiu* (Yüksek Lisans Tezi, Çin, Yangzhou Üniversitesi). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD2010&filename=2009192939.nh>
- Lu, S. X. (1979). *Hanyu Yufa Fenxi Wenti* (Lu Shu Xiangde Zixuanji). Shanghai: Shanghai Jiaoyu Chubanshe.
- Meng, Y. (2020). *Research on the Acquisition of Verb-pbject Seperable Words Based on the New HSK Outline* (Yüksek Lisans Tezi, Çin, Bohai Üniversitesi, Liaoning). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD202101&filename=1020750527.nh>
- Peng, C. N. (1954). *Liangzhongci He Sange Lianxie Biaozhun*, Zhongguo Yuwen,4.
- Qi, H. Y. (2000). *Xiandai Hanyu Duanyu*, Shanghai: Huadong Shifan Chubanshe.
- Ruanli, W. X. (2019). *Research on Seperable Words In Vietnamese – Chinese Teaching* (Doktora Tezi, Çin, Merkezi Çin Normal Edebiyat Üniversitesi). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CDFDLAST2020&filename=1019248813.nh>
- Tu, W. (2015). *The Research on the Difference Between “bang” “bangmang” “bangzhu” Teaching As a Foreingn Language* (Yüksek Lisans Tezi, Çin, Hunan Normal Üniversitesi). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD201601&filename=1015388942.nh>
- Wang, D. C. (2006). *Duiwai Hanyu Luncong Diwuji*. Shanghai: Shanghai Shiji Chuban Gufen Youxian Gongsi.
- Wang, H. F. (2003). *“A Shenme B” Jiegoushi Chutan*, Sichuan Daxue Xuebao, 126(3), 90-92.
- Wang, L. (1946). *Hanyu Yufa Gangyao*, Shanghai: Kaimingshuguan.
- Wang, L. (1953). *Ci He Qieyude Jixian Wenti*, Zhongguo Yuwen, 15, 3-8.

- Wang, L. (1985). *Hanyu Yufa Congshu Zhongguo Xiandai Yufa*, Beijing: Shangwu Yinshuguan Chuban.
- Wang, S. M. (1956). *Tantan Xiandai Hanyu Cihui Guifanhua*, Heilongjiang: Tongsuduwu Chubanshe.
- Wang, X. Y. (2019). *The error Analysis of the Acquisition of Chinese Separable Words by Myanmar Students - Taking Mandalay University of Foreign Languages as an Example* (Yüksek Lisans Tezi, Çin, Yunnan Üniversitesi). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD202001&filename=1019174592.nh>
- Yue, J. M., ve ZHANG, K. (2006). *Yuyan Ceshi Lilun Ji Hanyu Ceshi Yanjiu*. Beijing: Shangwu Yinshuguan.
- Zhang, L. M. (1982). *Lun Duanyu Dongci*, Yuwen Yanjiu, 4(1), 86-91.
- Zhou, T. (2018). *The error Analysis And Teaching Strategy of the Verb – Object Clutch Words In Teaching Chinese As a Second Language* (Yüksek Lisans Tezi, Çin, Soochow Üniversitesi, Suzhou). Erişim adresi: <https://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbname=CMFD201901&filename=1018146664.nh>

**ISLAMIC VALUES, LOVE AND RESPECT IN MODERN DAY
AZERBAIJANI FAMILY**

**GÜNÜMÜZ AZERBAIJAN AİLESİNDE İSLAMİ
DEĞERLER, SEVGİ VE SAYGI**

*Tünzale ALIYEVA**

Summary

Family life is a love nest, a love castle, a castle of love that separates men and women without alienation and brings them closer, even making them feel like each other over time, transforming them from being “you-me” to literally “us”. Family life is a soul partnership that is measured a hundred times, carries not only emotions but also the basis of reason and logic, and aims for eternal happiness as well as living together for a lifetime. Family life is one of the greatest blessings God has given to people. For this reason, Imam Zeynalabdin (peace be upon him) says: “May or female, each of you should thank Allah for the existence of each other”. Let each of you know that you are a blessing from God to each other.

Everyone has the right to marry and start a family. No sane person gets married to get divorced later. The success of a marriage is measured by reminding one of the heavenly life. Failure is living hell. Let's note one thing, the fate of unsuccessful families should not frighten the younger generation and deter them from getting married. Everyone, each family has their own destiny and share of happiness. Couples getting married to start a family make life more enjoyable. But what is the family itself? A family is not just two people living under one roof. Living together, sitting next to each other, sitting at the same table, going shopping together, etc. Issues are not yet about being a family. Being a family means that the parties open up to each other spiritually, share their heart world, share their most intimate feelings, and build their partnership on compassion and love.

Keywords: Family, Islamic values, Imam Zeynalabdin, married

Özet

Aile hayatı bir aşk yuvası, bir aşk kalesi, kadın ve erkekleri yabancılaşmadan ayıran ve onları yakınlaştıran, hatta zamanla birbirleri gibi hissettiren, onları “sen-ben” olmaktan kelimenin tam anlamıyla “biz” e dönüştüren bir aşk kalesidir. Aile hayatı, yüzlerce kez ölçülen, sadece duyguları değil, akıl ve mantığın temelini de taşıyan, ömür boyu birlikte yaşamının yanı sıra sonsuz mutluluğu hedefleyen bir ruh

* Araş. Gör. Dr., - Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi Felsefe Bölümü Bakü / AZERBAIJAN semseddinova@mail.ru ORCID: 0009-0000-3289-6575

ortaklığıdır. Aile hayatı, Tanrı'nın insanlara verdiği en büyük nimetlerden biridir. Bu nedenle İmam Zeynelabdin (sav) şöyle der: “Kadın olsun ya da olmasın, her biriniz birbirinizin varlığı için Allah'a şükretmelisiniz”. Her biriniz, birbiriniz için Allah'tan bir lütuf olduğunuzu bilin.

Herkesin evlenme ve aile kurma hakkı vardır. Akı başında hiç kimse daha sonra boşanmak için evlenmez. Bir evliliğin başarısı, göksel yaşamdan birini hatırlatarak ölçülür. Başarısızlık cehennemi yaşamaktır. Bir şeyi not edelim, başarısız ailelerin kaderi genç nesli korkutmamalı ve evlenmelerini engellememelidir. Herkesin, her ailenin kendi kaderi ve mutluluk payı vardır. Aile kurmak için evlenen çiftler hayatı daha keyifli hale getirir. Ama ailenin kendisi nedir? Bir aile sadece bir çatı altında yaşayan iki kişi değildir. Birlikte yaşamak, yan yana oturmak, aynı masada oturmak, birlikte alışverişe çıkmak vb. Meseleler henüz aile olmakla ilgili değil. Aile olmak, tarafların ruhsal olarak birbirlerine açılmaları, kalp dünyalarını paylaşmaları, en mahrem duygularını paylaşmaları ve ortaklıklarını şefkat ve sevgi üzerine kurmaları anlamına gelir.

Anahtar Kelimeler: Aile, islami değerler, İmam Zeynelabdin, evlilik

Introduction To The Problem

Yes, “why are we getting married?” We would like to take the issue to a specific answer by saying. The answer is very simple: “To start a family and to open the door to the happiness of life”. We have to build the family state, the family palace in such a way that it will help us reach the main goal and embellish every page of our lives with beauty. For this, we must work with dignity, protect the honor and trust entrusted to our shoulders, spread the culture of mutual forgiveness, and most importantly, protect our exemplary past, national and Islamic values. If we do not want our homes to be deprived of peace, abundance and true love, then we must use our spiritual resources. As people work, struggle and overcome obstacles, new features emerge. However, as a family, it is necessary to know the emergence of new challenges and learn to open knots. It is this struggle that binds the family together with special threads. It should be known that cultural disagreements do not destroy the family, the real scary thing that destroys the family is not being able to solve the problems in time and living in a veiled manner. But unresolved problems pile up in our hearts and minds, and one day they begin to swell, grow, and crush us. People who know why they got married not only solve their problems together, but also renew and educate themselves both spiritually and mentally.

At The Stage Of Development Of The Article

One of the most discussed issues today is women's rights. Because the violation of these rights negatively affects the general development of the society. Before Islam, women were not even called by name. They called them by number or color. Islam has given women the right to self-defense and freedom of expression.

Academician Salahaddin Halilov, writer-journalist Sabir Genceli, theological scholars Gamar Cevadzade, Sirajeddin Haji, Dilavar Mammadov, Agha Hajibeyli, Muhtar Caferli etc. Some scholars have talked about the virtues of the value given to women in their works and speeches and how important the place and role of women in Islam is. In connection with this issue, we tried to show some nuances in the article. In Islam, family values, male-female relations, the value given to woman-mother, and the understanding of parent-child are the most sensitive and sensitive aspects of the Muslim family. This subject has been constantly examined and researchers have mentioned this subject from time to time in the article about Islam and women and their position in the family and in the works we have mentioned before.

It is said that the lives of married couples will become more livable. A family is not just two people living under one roof. Living together, sitting next to each other, sitting at the same table, going shopping together, etc. Issues are not yet about being a family. Being a family means that the parties share each other's souls, hearts, and most intimate feelings, and build their partnership on compassion and love. It is such a family castle that no foreign hand that seems secret and private can even touch the doorknob. Here couples share each other's sorrows, joys and sorrows. This is such a union that all distances between spouses disappear and no foreign thoughts are allowed to enter.

The most important thing in a family is love and respect. Both of these should be considered together. Because if there is love in the heart, there is also respect, and it is also present in every respect. There is no respect without love, no love without respect. Love is the concept that people need most in life. Love is the reason for existence and the strongest bond that binds beings together. Love is the factor that turns the world from black and white to colour. A family life established with a sincere love is a journey that two young people take to the pleasure of Allah and Paradise by holding hands... This is why men and women need each other's love.

It is a sign of love when a man and a woman value each other's personality, ideas, and treat their thoughts and tastes with respect. The ruler of lovers, Hz. Muhammad (sallallahu 'alaihiwasallam) states the following: "If a man says 'I love you' to his wife, he will never be erased from her heart. This will cause the woman to love her husband and support him in difficult times"(Oktar, 2013).

It is an important principle in a multi-family environment that men and women forgive, ignore and understand each other's faults and mistakes. Failure to pay attention to this issue will turn the atmosphere of sincerity and peace within the family into an environment of anxiety, dissatisfaction, pessimism and nervousness. In the hadiths, the effects of forgiveness such as

calming the soul, removing grudges, increasing dignity, and prolonging life are mentioned in the hadiths. The Messenger of Allah (may peace be upon him) said: “Three things elevate a person in this world and in the hereafter: to forgive those who oppress you, to be close to those who cut off their relations with you, and to be patient and gentle with those who treat you ignorantly”. Men and women should not react harshly to each other's faults and unpleasant behaviors, and should approach each other with compassion and understanding. Because it is natural for both men and women to have speech and behavior flaws that they do not like.

Purpose And Tasks

Love, sincerity, and mutual respect are very important conditions in the family. Even though life consists of pain and worries, it starts and continues with love and sincerity.

Religion has a certain influence on the development of the nation. The great German philosopher and historian I.G. Herder wrote in his book "Ideas on the Philosophy of Human History" in the 18th century: "Islam had a great role in increasing the external beauty of the Turks." The role of the Islamic religion in unifying the peoples living in Azerbaijan for several centuries under the common name of "Azerbaijani" due to common spirituality, traditions and way of life has not diminished" (Khalilov, 2010).

Let's not forget and never forget a truth that is engraved in our hearts: “The best gift given to love is loyalty”... Every person's family home, which is a small paradise, stands on the pillar of loyalty. Loyalty is easy to damage and very difficult to repair. Unfortunately, sometimes infidelity costs a life. Even a spouse's infidelity affects more than the shock of his death... Husband and wife's loyalty to each other is of incomparable value. It is increasingly understood today that loyalty has a very important place in the continuation of family life. Because the high rates of infidelity, cheating and betrayal among the reasons for divorce, which are increasing day by day, clearly reveal how important this important value is.

The opposite of loyalty is betrayal. In the Qur'an, “O you who believe! Do not betray Allah, His Messenger and those you entrust (children, spouse, etc.)!” (Surat al-Anfal - 27) (Siraceddin, 2017). He put an end to this issue with a hadith that covers all kinds of things and gave a serious warning as “The cheater is not from us”.

Our beloved Prophet and the legendary Hz. Hatice's support in every matter, showing her trust in her husband, not leaving him alone, and other superior virtues helped our Prophet (saas) never forget this faithful and believing Companion and remember him throughout his life. good luck in every phase of your life.

Methods

Husband and wife's support can help them navigate the world with ease and embark on a journey of eternal happiness. Fidelity brings love between spouses, and infidelity casts doubt on them. Let alone cheating, even cheating on each other, even if it raises doubts in their hearts, seriously affects the happiness of the family. Intelligent people are those who think of ending the life they started with loyalty without planting a seed of doubt in each other's hearts. Losing the value of loyalty in the family negatively affects the parents and turns the world upside down. It upsets children and also damages the fabric of society. Individuals who want to experience instant pleasures lay the groundwork for years of problems and hand over fatherless children to society.

Fidelity, which means “friendship”, “loyalty” and “truthfulness”, begins with marriage within the family. Marriage is the commitment of two people to remain faithful to each other no matter what. This oath is a very heavy word. The Qur'an expresses this word as “a great word, a heavy oath, a strong covenant” (“An-Nisa”-21.) (Mammadaliyev ve Bunyadov, 1992). In addition, Allah Almighty praises those who make promises and keep their promises as “faithful”, “those who keep their promises to Allah”, “faithful men and believing women”. This promise that spouses make to each other is also a trust. If they look at each other as a trust from Allah, there will never be betrayal between them.

Loyalty

Loyalty - causes one to be satisfied and satisfied with the outward appearance and character of one's spouse and not seek other pursuits. Spouses have to protect this feeling against each other in terms of their duties and chastity. Because it is not possible to think of loyalty apart from chastity. In addition, Allah Almighty ordered men to behave chastely without discriminating between men and women, and directed the first addressee to men: “(O Messenger of Allah!) Tell the believing men to keep their eyes on what is haram and to protect their chastity and chastity. It is better for them. Surely, Allah is aware of what they do! Tell the women who are honored with faith to turn their eyes away from haram and protect their chastity and chastity...” (Surat an-Nur - 30, 31).

A faithful person is attached to his wife not only by his material possessions, but also by his spirituality - his heart and soul. Research shows that the thing that a person loses and regrets the most in life is his life partner. In other words, the loss of a spouse affects people more than the loss of a mother, father, brother or even a child. At the same time, researches confirm that the family home, which is a small paradise for each person, stands on the pillar of loyalty. Loyalty is easy to damage and very difficult to repair.

Sometimes the price of infidelity is a lifetime. In order not to fall into these troubles, we must avoid even the specter of disloyalty and guard our thoughts and minds. Because infidelity, like other sins, often begins in a dream.

Patience

Patience is a means of consolation for troubled hearts and the manifestation of Allah's mercy...

Patience in this world, which is a series of tests, is to endure various misfortunes without crying, to submit to the judgment of our Lord without rebelling. In addition, one of the basic conditions of our spiritual progress is to pass through the filter of patience. Almighty Allah, who is unmatched in his patience as in everything, and who forgives those who ask for patience, states the following: "O my beloved! Good news for those who are patient..."", "Allah is equal to those who are patient..."", "Allah loves those who are patient"...

There is no doubt that men and women do not have the same nature, character, structure and creation. What one might call "white" the other might call "black" sometimes. This is natural, but these behaviors should not be caused by anger and stubbornness. The most frightening and unpleasant feelings that spouses have towards each other are anger and stubbornness. Because the devil skillfully uses these emotions to tear apart and destroy families. Incorrect use of anger, rage, and stubbornness is a flaw we sometimes don't realize. The most effective and correct way to correct this defect is to forgive. Those who share the joys and sorrows of the world together, laugh together and cry together, our Lord will give endless pleasure and beauty. Because they have endured all the sufferings of the world in order to protect their homes and fill them with peace, they have put their trust in Allah and showed great patience, shoulder to shoulder.

Love admirer Movlana Celaledin Rumi describes how patience is beautiful: "The patience of the moon makes it beautiful, the patience of a rose makes it smells good" (6, p. 92). Therefore, the patience of men and women with each other's thoughts, behaviors, faults and mistakes, the pains of raising and raising their children, as well as their tolerance for parents, is a fountain opening to their desires, feelings and thoughts. the pinnacle of perfection on the path of life. We would like to share the opinion of one of the scholars of science and spirituality regarding the necessity of patience in the family. Those who see the difficulties and troubles of the scholar in the family ask with amazement: "Why do you go to so much trouble, let this woman perish and you will be saved". And he gives an instructive answer: "If I get divorced, both I and my wife will lose. Because neither he will find someone who is patient like me, nor will I find someone who is rewarded for patience like him. As a result, we both lose". Then he continues his words as follows:

“Don't you know that patience in the family brings Heaven to both sides?”... Our ancestors said it well for this: “Patience is like a bridge with Heaven on the other side”.(6 , p. 91).

Family

The family is a strong, impregnable fortress, the bearer of national and spiritual values, a warm home whose yeast is kneaded with purity. The family is the cornerstone of society, the nation's civic institution. It is such a force that shapes society, and society shapes the nation. The situation of those whose families are strong is stable. The environment is the most important factor that makes this small state - a family - unshakable. Dozens of values such as a beautiful environment, sincere communication, correct guidance, loyalty and dedication make the family an impregnable fortress. It's easy to start a family, but it's hard to keep it alive. It is the spouses who protect this sacred home like a guardian angel. It is also the companion of joy and sorrow. The person who suffers understands what pain is and respects the rights of the other person. She loves him as herself and values her opinions. He prioritizes his own interests in every matter and tries to look at his thoughts and behaviors from the positive side. He seeks the truth by exchanging ideas with him on the most serious issues.

The companion of pain will protect his love for the rest of his life. On the very first day, he stands behind the promises made in the presence of Allah at the wedding table. While helping, he does not avoid anything, does not diminish his love, does not despise her in any way... Yes, the ideal groom for a lady should be the groom, and for a gentleman, his wife. The most ideal lady. This is the look of an integrated family together. This vision will keep the family alive and happy, as well as support the education, training and personality formation of children.

His wife is also a compassionate person: Because he has loved his confidant all his life, he apologizes if he does something hurtful or hurtful. Apologizing is considered part of self-sacrifice; He never puts his partner's mistakes in his face. He looks for excuses for his mistakes. He talks about his virtues among relatives and relatives whenever he finds the opportunity. Such an approach brings abundance to the family garden. Despite being poor, they live like a rich family with a full-hearted approach to everything. Yes, the person who receives the status of spouse should also be a comrade in pain - so that he can fulfill his roles and duties in a healthy way. This isn't really a new look at family; Ancestor is a value entrusted to us in our national-spiritual heritage; For example, our religion says that when it is appropriate for a man or a woman to express his wife's positive behavior and character in the presence of relatives, it improves the moral atmosphere of the family (unfortunately), there are many people who do the opposite).

Result

A parent should express their love sometimes with a caress, sometimes with a small gift, sometimes with a hug, sometimes with a kiss. This warm relationship encourages serious progress and success for the child. But it is wrong to go to extremes in love. When the amount of love is excessive, the child's feelings of selfishness begin to increase. But a borderline parent speaks the language of love, wisely understands his counsel, and sets aside sufficient time for it. Children also notice this time allotted to them. Neither play, nor bus, nor lesson preparations can replace this allotted time... Love is a special need, it should be given on time so that the loved one feels loved.

Parents, who try to prepare their children for life, explain their duties to them on the way they will go, and try to instill the qualities they need to behave in difficult times, have to use education correctly. Therefore, education is a means of mercy that illuminates the heart with the light of love, gathers scattered thoughts for a purpose, nourishes the soul with lofty values, and directs the insight – the eye of the heart – to the beauty of the sky. heights. The spiritual awe that occurs in the heart as a result of this right direction, the luminous exuberance manifested in the conscience, and the power of wisdom accumulated in the mind knead and shape the nature of the verse and direct it to the truth. source.

Reference list

1. Hajibeyli, A. (2011). Heart of Happiness-Family.
 2. Ibrahimova, G. (2009). From the history of socio-political thought of Azerbaijani women.
 3. Ganjali, S. (2001). Woman, beauty and sublimity, "Attitude towards women in the Qur'an".
 4. Mammadaliyev, V., Bunyadov, Z. (1992). Holy Quran (explanatory translation).
 5. Maulana Jalaladdin Rumi. (2009). "The Butterfly of Love".
- Newspapers and websites**
6. Khalilov, S. (2010). How is a woman valued in the Quran?. "*Ideological emptiness and religion*", 525th newspaper, March 19, 2010
 7. Oktar, A. (2013). "Contrasts." February 5, <http://www.anl.az/down/megale/tezadlar/2013/fevral/292578>
 8. Siraceddin, H. (2017). "Introduction to the Holy Quran". <http://www.anl.az/el/Kitab/2018/10/cd/Azf-299438.pdf>

**SELİM İLERİ'NİN ROMANLARINDA ANİMA/ANİMUS
ARKETİPLERİNİN SAĞLIKSIZ GELİŞİMİ: EŞCİNSEL
KARAKTERLER**

**UNHEALTHY DEVELOPMENT OF ANIMA/ ANIMUS ARCHETYPES
IN THE NOVELS OF SELİM İLERİ: HOMOSEL CHARACTERS**

*Mümtaz SARIÇİÇEK**
*Büşra ÖZSÖZGÜN***

Özet

İnsan davranışlarını açıklamak için insanlığın ortak geçmişini ele alan ve bu bağlamda ortak bilinçdışının birimleri olan “arketip” kavramını psikoloji bilimine kazandıran Carl Gustav Jung, insan benliğini bütünleyici değere sahip dört temel arketipten bahsetmiştir. Bu temel arketipsel birimlerden olan anima/animus arketipleri, biyolojik olarak çift cinsiyetçilik olarak da kabul edilen kadının ve erkeğin benliğinde bulunan ve bireyin karşıt cinsiyetini anlayabilmesi ve kendi bedeni ile bütünleşebilmesi için ruhunda taşınan imge ve izlerdir. Bireylerin içinde bulunan bu ruhsal imge ve izler Carl Gustav Jung’a göre bireylerin sağlıklı benlik gelişimi için oldukça önemli olsalar da kontrolsüz ve sağlıksız gelişimleri durumlarında bireylerin ruhsal gelişimlerini tersi yönde etkileyip karşı cinsle ait imgelerin, kişinin benliğini ele geçirmesi ve takiben de kadınsı erkekler, erkeksi kadınlar veya eşcinsel benliklerin ortaya çıkmasına neden olur. Bu bağlamda birey olamamanın nedenlerini işleyen Cumhuriyet dönemi yazarı Selim İleri'nin romanlarında anima ve animus arketiplerinin sağlıksız gelişimi ile toplumdaki uzak karakterler yer almaktadır. Çalışmamızda da Selim İleri'nin romanlarında yer alan karakterler incelenmiş ve karakterlerin benlik bütünlüğü ile yer alan arketiplerin sağlıksız gelişimi neticesinde benliklerindeki değişimler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arketip, roman, eşcinsel, Selim İleri

Abstract

Carl Gustav Jung, who dealt with the common transition of humanity in order to explain human behavior and brought the concept of "archetype", which are the units of the collective unconscious, to the science of psychology, mentioned four basic archetypes that have a complementary degree of the human self.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kayseri / TÜRKİYE mumtazs@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1701-5084

** Yüksek Lisans öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kayseri / TÜRKİYE
busraozsozgun@gmail.com ORCID: 0000-0003-0310-0392

The anima / animus archetypes, which are accepted as one of these basic archetypal units, are the imagery and gripping in the soul of women and men, who are also biologically given as bisexuality, in order to understand the human mixed gender and integrate with their own body. According to Carl Gustav Jung, although these spiritual images and traces in individuals are very important for the healthy self-development of individuals, their uncontrolled and unhealthy development affects the mental development of individuals in the opposite direction in their clinics, and the images of the opposite sex take over the individual's self, and later on, feminine men and masculine women. or cause homosexual selves to occur. In this context, the unhealthy development of anima and animus archetypes and characters who are far from society take place in the novels of the Republican period writer Selim İleri, who explains the reasons for not being anything.

In our study, the characters in Selim İleri's novels were examined and tried to reveal the decisions in the self within the healthy development of the archetypes in the characters' self-integrity.

Keywords: archetype, novel, homosexual, Selim İleri

Giriş

Birey ve toplum ilişkilerinde karşılıklı bir yönlendirme olsa da bu ilişkide çoğunlukla toplum, baskın bir işlev görür ve bireylere bir yaşama biçimi dayatarak belirli değerleri ve rolleri yükler. Bireyin bu beklentiler dışında bir davranışta bulunması, yadırganmasına hatta toplumdaki uzaklaştırılmasına neden olmaktadır.

Bireyler için biyolojik kimliğin ötesinde toplumun koymuş olduğu ahlaki kurallar bağlamında belirlenen cinsel kimlikler söz konusudur. Bireyden beklenen yaklaşım, bu kimliğe uygun sosyolojik bir varlık olarak davranmasıdır. Fakat bu zorunluluk bireyin bazı eğilimlerini gizlemeye ve bastırmaya çalışmasına yol açar.

Toplumsal cinsiyet rolleri gereğince erkek, davranışlarında “erkeksi”; yani sert ve kuralcı olmalı ve cinsel tercihini kadına yöneltmelidir. Kadın ise “dişil”; yani, nazik ve duygusal olmalı; erkekle birliktelik yaşamalıdır (Aktan, 2020, s. 25). Buna karşılık, tartışmalı olsa da bu kimliklerin dışında üçüncü bir kimlikten söz edilmektedir. Bu görüşü savunanlara göre, biyolojik ve duygusal bakımdan bir gerçek olan üçüncü kimlik toplumsal bakımdan da tanımlanarak kabul görmelidir. “Eşcinsellik” biçiminde adlandırılan bu eğilim, bireyin cinsel ve duygusal açıdan hemcinsine yönelik olması olarak açıklanabilir.

Eşcinsellik kavramının psikolojik bir kategori olarak ilk bahsi M. Foucault'a göre Westhal'in *Ters Cinsel Duyarlıklar* isimli makalesinde yer almıştır. Bahsi geçen makalede eşcinsel kimliğe sahip olan bireylerin, karşı cinslere olan cinsel yaklaşımlarının aksine kendi benliklerindeki erkeklik ve kadınlık gibi duygusal ve cinsel yaklaşımları özel bir şekilde kullanılabiliyor olması üzerinde durulması ise dikkate değerdir (Jagose, 2017, s. 21). Bununla birlikte cinsel eğilimler üzerinde çalışmalar yapan Mandimore ise üçüncü bir benliğe ait eşcinsellik kavramının kullanıldığına daha önce şahitlik etmediğini

ifade ederek bu kavramı, ilk kez 1869 yılında, Almanya Adalet Bakanına yazılan bir broşürde gördüğünü ve kavramın ilk kullanım tarihinin 1869'a ait olduğunu belirtmiştir.

Nitekim üçüncü kimlikleri adlandırmak için kullanılan “eşcinsellik” kavramının 1870’li yıllara kadar bahsi geçmemiş ve bu durum sınıflandırmada yer alan bireylerin kendisini toplumun bir parçası olarak görememesine sebebiyet vermiştir (Mondimore, 1999, s. 25).

Yakın dönemlere kadar toplumca yadırganan eşcinsellik tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görülmüştür. Psikanalizin kurucularından Freud, bireylerin cinsel yönelimleri ile çocukluk dönemleri arasında bir bağ kurmuş, özellikle kadınlardaki bu yönelimi, kız çocuklarının anne ile libidinal dönemdeki ilişkileri üzerinden açıklamıştır.

Freud’a göre annenin ikinci bir çocuğa sahip olması ile ilk çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarının bölünmeye başlanması veya çocuğun yaş olarak anne ile fiziksel bağı olan memeden kesilmesi anne ve çocuk arasındaki sevgi bağının zarar görmesine ve çocukta oral gerginliğe neden olmaktadır. Çocuğun ihtiyaç duyduğu ilginin daha az karşılanıyor oluşu çocuğun anneden uzaklaşmasına ve ilgi ihtiyacının yön değiştirerek babaya evrilmesine bununla birlikte de anneden arta kalan ilgi eksikliğinin, cinsel isteklerin, bilinçaltına bastırımına sebebiyet vermektedir (Freud, 2021, s. 189-201).

Freud, bireyin eşcinsel bir cinsel kimlik benimsemesinde, çocukluk yıllarında eksikliğinde hissedilen ilgi, sevgi ve beraberinde getirdiği gerilimleri işaret edişinin yanı sıra oğlunun cinsel yöneliminden dolayı kaygılanarak kendisinden yardım isteyen bir anneye vermiş olduğu cevabında, çocuğun yaşadığı bu yönelimin adının “eşcinsellik” olduğunu ifade etmesi ve eşcinselliğin utanılacak bir yönelim veya bir hastalık olmadığını, bunun cinsel işlev çeşitlerinden biri olduğunu belirtmesi, eşcinselliğe bakışın farklı bir yön aldığına da göstergesidir (Engindeniz N. , s. 23).

Freud’un cinsel kimlik ve eşcinsellik üzerine görüşleri, ölümünden sonra da tartışılmaya devam etmiştir. Wilhem Rich, Otto Kernberg, Socarides gibi psikanalistler, Freud’un görüşlerini net bir şekilde belirtmediği gerekçesi ile Freud’un düşüncelerine karşı çıkmış ve eşcinsel kimliği günah, hastalık veya sapkınlık olarak nitelendirerek daha muhafazakâr bir düşüncüyü benimsemişlerdir.

Yirminci yüzyılın önemli psikanalistlerinden Alfred Adler, *Eşcinsellik Üzerine* başlıklı eserinde “normal” birlikteliğin kadınla erkek arasında vuku bulunduğunu; aksi durumlarda ortaya çıkan tüm birlikteliklerin birer ruhsal bozukluk ve sapkınlık olduğunu belirtmiştir. Adler’e göre bu sapkınlıklar toplumların bireye dayatmış olduğu cinsel rollere karşı birer başkaldırı niteliğindedir. Zayıf kişiliklerin, toplumca biçilen cinsiyet rollerine karşı kendi kişiliklerini yüceltmek amacı ile kendi rollerinden kaçtıklarını, *İnsan Tabiatını Tanıma* adlı eserinde *Cinsiyet* başlığı altında inceleyen Adler, kadının, kadınlık

rolünden kaçarak erkeksi bir benliğe bürünmesine dair görüşlerini de şu sözler ile ifade etmektedir:

“Bu tip bir kadın, erkeklerin tavrından ileri gelen kötülüğü “erkekçe” bir tepki göstererek telafi etmeye çalışmaktadır. Kadınlığa karşı kadınlığı savunma tavrı bütün varlığının temelidir. Böyle bir insan, halk arasında “erkek gibi kız” (Erkek Fatma), “oğlan gibi kız”, “erkek gibi kadın” vb. deyimlerle nitelenmektedir. Ne var ki, böyle bir niteleme yanlış anlamadan ileri gelir. Birçok insan, bu gibi kızlarda doğuştan gelen bir etkenin rol oynadığını, belli bir erkeklik hormonu ya da maddesinin bu kızların “erkekçe” bir tavır takınmalarına yol açtığını sanır. Oysa, bütün uygarlık tarihi, kadınlar üzerinde yapılan baskıya ve kadınların bugün katlanmak zorunda kaldıkları engellemelere hiçbir insanın katlanamayacağını göstermektedir; böyle bir durumda kalan her insan isyan edecektir. Bu isyan şimdi “erkekçe” dediğimiz bir yönde ortaya çıkıyorsa, bunun nedeni, yalnızca mümkün olan iki cinsel rolün bulunmuş olması ile ilgilidir, insan kendini iki modelden birine doğru ya ideal bir kadına ya da ideal bir erkeğe doğru yöneltmek zorunda kalmaktadır. Kadınlık rolünden kaçma, bu bakımdan, ancak “erkekçe” bir tavır takınmakla mümkündür.” (Adler, 2021, s. 117-118).

Kendi zihinsel gelişimini izlemek adına psikanalize yönelerek Freud'un çalışmalarını takip eden ve bir süre onunla çalışan Carl Gustav Jung'un cinsellik ile ilgili görüşleri ise başta hocası Freud olmak üzere diğer psikanalistlerden ayrılmaktadır. Jung, *Anılar, Düşler, Düşünceler* adlı kitabında Freud'un çocuklarda oluşan cinsel bastırma ve bununla birlikte oluşan nevrozlarına dair görüşlerine şu ifadeler ile karşı çıkar:

“Bastırmanın içeriğine geldiğimde durum farklılaştı. Bu konuda Freud'un düşüncelerine katılamıyordum. Bastırmayı cinsel bir travmaya bağlıyordu. Meslek deneyimlerim bana nevrozda cinselliğin ikincil bir rol oynadığını, örneğin topluma uyum sağlama, yaşamın acı gerçeklerinin verdiği baskı ve prestij gibi öğelerin daha ön planda olduklarını göstermişti. Daha sonra Freud'a bu tür vakalar sundum ama o cinsellikten başka bir etken kabul etmiyordu. Bu da bana yetmiyordu.” (Jung, 2009, s. 125).

Cinsellik görüşünün dogmatik olarak kabul edilmesini savunan Freud'un kendi otoritesini, gerçeklikten daha önemli gördüğünü fark eden Jung, hocasının fikirlerinden uzaklaşmıştır. (Jung, 2009, s. 132) Böylece Freud ile ortak çalışmalarını sonlandıran Jung, 1911 yılında Uluslararası Psikanaliz Derneğini kurmuş ve cinsellik üzerine çalışmalarının amacını *“(…) cinselliğin kişisel önemi ve biyolojik işlevinden öte ruhsal bağlamı ve gizemli yönünü irdelemek ve böylece Freud'un büyülediği ama anlayamadığı yönünü ortaya çıkarmak”* (Jung, 2009, s. 138) sözleri ile açıklamıştır. Jung, analitik psikolojinin de kurucusu kabul edilmiş; düş yorumlama deneyleri ile ortak simgelerin bahsine değinerek “ortak bilinçdışı” kavramını da keşfetmiştir.

Jung'un bilincimizin doğduğu yer ve en karanlık bölgesi olarak bahsettiği ortak bilinçdışı, kişisel olmayan birçok deneyimin kalıtım yolu ile insanlara miras kalan kısmıdır. Ortak bilinçdışı, ilk imgeler olarak adlandırılan ve atalarımızın geçmişinden kalıtım yolu ile aktarılan imgelerin bulunduğu saklı imgeler hazinesidir. Jung'a göre bu imgeler sadece insanlık tarihine ait

değil, insanlık öncesine de aittir (Hall & Nordby, 2016, s. 38). Fakat Jung'un bu ortak imgeler ile aktarmak istediği atalarımızın yaşantısının bizlere olduğu gibi kalıtımla geçtiği fikrinin aksine ortak imgelerin, beynimizin, insanlığın uzak geçmişindeki yaşantılarının etkisi altında kalması ile davranışlarımıza kaynaklık etmesidir (Gürol, 1977, s. 11).

“Her ne kadar devraldığımız miras fizyolojik yollardan oluşmaktaysa da bu yolu ortaya çıkaran atalarımızın zihinsel etkinlikleri olmuştur. Bugün bu izler kişinin bilincine ancak zihinsel süreçler biçiminde ulaşabilir. Bu süreçler yalnızca kişisel deneyim yoluyla bilince yerleşebiliyor ve böylece kişisel kazanımlar olarak görünüyorsa da her şeye karşın onlar kişisel deneyimle bilinçten, “çıkarılıp atılmış”, eskiden var olan izlerdir. Yaşanan her “etkileyici” deneyim, eski, fakat daha önce bilinçdışı olan bir ırmak yatağında oluşan böyle bir izlenimdir.” (Fordham, 2019, s. 27-28)

İnsanlığın geçmişi ile kurulan anlamsal bağı kavrayabilmek için kullanılan imgeler, ortak bilinçdışının ürünleri arketiplerdir. Jung arketipleri *“önceden var olan kavrayış biçimleri”* (Fordham, 2019, s. 28) olarak tanımlamıştır. Jung'a göre insanoğluna atalarından miras kalan, insanlığın yaşayışının izlerini bulunduran ve ortak bilinçdışı çekirdek yapıları olan arketipler, bireylerin kişiliğini oluşturmakta ve davranışlarının şekillenmesinde büyük öneme sahiptirler. Evrensel bir role sahip olan arketipler, insanların davranışları ile yansıtılmakla birlikte, bireylerin kontrolleri dışında gerçekleşmektedir. Benliklerindeki arketiplerin varlığından haberdar olmayan bireylerin davranışlarını bastırması veya kontrol etmeye çalışması gibi durumlarda arketipler bireyin rüyalarında ve hayallerinde ortaya çıkmakta ve dışa vurulmaktadır. Jung bu özellikler ile insanın neticesinde arketipleri *“İnsanı insan kılan özellikler ve insanın eylemlerinin insana özgü biçimleri”* (Jung, 2020a, s.20-21) ifadeleri ile açıklamaktadır.

Ortak bilinçdışında yer alan arketipler bir araya gelerek birtakım birleşik yapılar ile yeni arketipleri oluşturabilirler. Sınırsız biçime ulaşabilecek bu arketiplere rağmen Jung, bazı arketiplerin kişiliğimizin ve davranışlarımızın oluşmasında diğer arketiplere göre daha büyük rol oynadığını ifade ederek bu arketipleri benliğimizdeki dört temel arketip olarak ifade etmiştir. Bu arketipler öz-ben, persona, anima ve animus ve gölge arketipleridir. (Fordham, 2019, s. 32)

Jung'un ortak bilinçdışı kavramı ile psikanalitik teoriye kazandırdığı arketipsel kavramda cinsiyetlere göre bir ayırım bulunmaktadır. Örneğin gölge arketipinde erkeğin gölgesi erkeğe; kadında beliren gölge de kadına ait dürtüler taşımaktadır. Fakat anima ve animus arketiplerinde Jung, cinsiyet kavramına farklı bir yaklaşımda bulunarak erkeğin ve kadının benliklerinde karşı cinse ait kalıtımsal imgelerin bulunduğunu ifade etmiştir. Buna göre kadının benliğinde yatan kalıtım yolu ile aktarılan eril enerji ile erkeksi özellikler “animus”, erkeğin benliğinde yatan ve kalıtım yolu ile aktarılan dişil enerji ile kadınsılık

ise “anima”dır. Jung’un anima ve animus arketipleri cinsiyetlerin birliğini simgelemesi bakımından da oldukça önemlidir.

Bütün arketiplerin sağlıklı gelişmelerinin yanı sıra gölge taraf ile birleşip bireyin benliğinde sağlıksız bir şekilde yer aldığı iyi veya kötü özellikler de bulunmaktadır. Buna göre animanın bireyin benliğinde normal bir şekilde yer alması, kadın ve erkeğin karşı cinsin benliğini daha iyi anlamasına ve sağlıklı ilişkiler kurmasına imkân tanımaktadır. Salt tek bir cinsiyetin bir benlik içinde yer almayacağı fikri ile açıklanan anima ve animus arketiplerini Jung, şu ifadeler ile açıklamıştır:

“(...) Bir erkeğin tam olabilmesi için daha ne kadar kadınlığa gerek duyduğunu biliyor musun? Bir kadının tam olabilmek için daha ne kadar erkekliğe gerek duyduğunu biliyor musun? (...) Sen, kadın, erkeklerde erkekliği arama, erkekliği kendi içinde üstlen çünkü ona en başından beri sahiptin. (...) Oysa insanoğlu erkek ve kadındır, yalnızca erkek ya da kadın değil, Ruhunun cinsiyetini öylece söyleyemezsin. Oysa yakından bakarsan en erkeksi erkeğin kadın ruhu olduğunu, en kadınsı kadının erkek ruhu olduğunu görürsün.” (Jung, 2021, s. 193)

“Erkeklerdeki kadınlık kötülükle bağlıdır. Onu şehvet yolunda bulurum. Kadındaki erkeklik kötülükle bağlıdır. Bu nedenle insanlar kendi ötekilerini kabullenmekten nefret eder. Oysa onu kabul ettiğinde, insanın tamamlanması ile bağlantılı olan gerçekleşir.” (Jung, 2021, s. 194)

Jung davranışlarımızı şekillendirmede öne çıkan dört arketipin arasında bulunan anima ve animus arketiplerini cinsellik biyolojisine dayandırmaktadır. Ayrıca Jung, bu arketiplerin kadın ve erkeğin benliklerinde yer alan karşı cinsle ait imgelerin, bireylerin benliklerinde yer alan diğer arketipler ile bütünlendiğini ifade etmektedir. Buna göre kadının benliğindeki güç, cesaret ve erkeğin benliğindeki hassaslık, duygusallık ve sezgiselcilik gibi duygular anima ve animusun getirdiği özelliklerdir. Fordham, erkeğin benliğindeki sezgisel özelliklerinin erkeğin gizli kadınlık yönleri olduğunu ve bu nedenle oluştuğunu ifade etmektedir (Fordham, 2019, s. 68). Animanın sağlıklı bir biçimde benlik ile bütünleştirilmesinin sağlandığı durumlarda ise birey farklı bir figür olan “mana- kişiliği” ile karşılaşmaktadır. Jung’a göre anima “mana”, yani gücünü yitirdikten sonra bu güç animayı özümseyen kişiye geçmiş olmalıdır. Böylece bu kişi bir “mana-kişilik” üstün irade ve bilgelik varlığı haline gelir (Jung, 2021, s. 73). Kişiliğin dengeli bir durumda olması, erkeğin benliğindeki dişliliğin ve kadının benliğindeki erilliğin bilinçlice davranışlarımızda dışı vurulması bakımından önemlidir. Kadının eril özelliklerini animusunu bastırarak sadece dişil yönlerini yansıtmaması, benliğindeki eril yönün etkisiz kalıp kişiliğin dengesinin bozulmasına sebebiyet vermektedir.

Edebiyat bilimci Sarıçipek, *Modern Kahramanın Mitolojik Yolculuğu* adlı eserinde anima ve animusun arketipsel bir figür olması sebebi ile yok edilmesinin imkânsız ve gereksiz olduğunu ifade etmiş ve animanın dengeli bir biçimde taşınabilmesi durumunda erkeğin kadını daha iyi anlayacağını ve

toplumun dayatmış olduğu iş bölümünü, rolleri daha kolay bir şekilde kabul edebileceğini belirtmiştir. (Sarıççek, 2020, s. 27).

Freud'un cinsel bastırımları ve nevrozları ile açıklamaya çalıştığı eşcinsel yönelimi Jung, anima ve animus arketiplerinin anne ile olan ilişkisi üzerinden açıklamıştır. Jung'a göre kadının benliğindeki eril kimlik ve erkeğin benliğindeki dişil kimliğin özellikleri ilk olarak çocukların anne ve babalarını tanımaya başlaması ve anima, animus özelliklerinin görülmesi ile aktif olmaktadır. Örneğin annenin, kız ve erkek çocukları üzerinde farklı sonuçlanan olumsuz psikolojik yönleri bulunmakta ve bu gibi durumlarda da anima ile animusun benlik içinde denetimsiz gelişmesi gözlemlenmektedir. Özellikle anne kompleksinin erkek çocuklarda Don Juancılık, iktidarsızlık ve eşcinsellik gibi durumları ortaya çıkardığını ifade eden Jung'un anima ve animus kavramları ile cinsiyet kavramı ve cinsel yönelimleri arketiplerinin sağlıklı ve denetimsiz- sağlıklı gelişimi üzerinden açıklamaya çalıştığı gözlemlenmektedir (Jung, 1998, s. 125).

Toplumun izlerini taşıyan, bireyin hem toplumsal hem de içsel yaşantısını gözler önüne seren edebî eserlerde de anima ve animus arketiplerinin yansımaları gözlemlenmektedir. Eserlerin yazarının ve yazıldığı dönemin, sosyal ve kültürel çevrenin ürünleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, edebî eserlerin toplumun ve bireyin aynası olduğu fikrine ulaşılabilir. Birçok toplumda gözlemlenen ve bu nedenle de edebiyatlarına yansımış olan eşcinsellik, Türk edebiyatında da divan şiiri ve halk şiiri ile imgelerle işlenmiştir. Eşcinsellik eserlerde ilk olarak kısmi şekilde yansıtılmıştır. Bununla birlikte ise Atilla İlhan, Ferit Edgü, Bilge Karasu, Leyla Erbil, Kamuran Şipal, Şahabettin Süleyman, Murathan Mungan, Ayşe Kulin gibi edipler Türk Edebiyatında eşcinsellik kavramını eserlerinde işleyen yazarlarımızdandır.

Hem yönetmenliğini üstlendiği hem de oyuncular arasında yer aldığı, yazdığı film ve senaryoların yanı sıra edebiyatımızın roman, şiir hikâye, tiyatro ve deneme gibi çeşitli alanlarında da kaleme aldığı nitelikli eserler ile üretkenliğini de gözler önüne seren çok yönlü bir sanatçı kimliğine sahip olan Selim İleri'nin başta romanları olmak üzere birçok eserinde eşcinsel karakterler yer almaktadır. Selim İleri, toplumun en küçük yapısını "birey" olarak görmesi sebebi ile de bireyin zengin iç dünyasını yansıtmıştır. Selim İleri'nin eserlerinde yer alan kahramanlarda Jung'un anima ve animus arketiplerinin izlerini ve benliklerin bu dişil-eril kimliklerdeki savaşlarını görmek mümkündür. Selim İleri'nin romanlarında yer alan karakterlerin çoğunlukla dişil-eril kimlikleri arasında mücadele veren ve mutsuz karakterler olması dikkat çekmektedir. Bu karakterler arasında anima ve animus arketipinin sağlıklı gelişimi ile personaları arasında sıkışmış bunun neticesinde de topluma uyum sağlayamamış, dışlanmış, eşcinsel yönelimli bireyler yer almaktadır.

Selim İleri'nin *Yarın Yapayalnız, Ölüm İlişkileri, Kafes ve Cemil Şevket Bey – Aynalı Dolaba iki El Revolver* adlı eserlerinde anima ve animus arketiplerinin sağlıksız gelişiminin izleri yansıtılmıştır;

1-Eril Benliğin İçindeki Dişil Hâkimiyet

Erkeğin benliğinde varoluşundan bu yana taşıdığı, benliğini bütünüleyici göreve sahip dişil öge, anima olarak adlandırılmakta ve Jung, *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri* adlı eserinde animanın tanımı için şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Bir erkeğin duyguları adeta bir kadının duygularına benzer ve düşlerde de bu biçimde, yani dişil yaratık kılığında açığa vurur kendini. Ben bu düşsel figüre, erkeğin kolektif bilinçdışıyla bağlantısını sağlayan yetersiz işlevin kişileşmesi olduğunu göz önünde tutarak anima diyorum.” (Jung, 1998, s. 117)

Eril benlik için animayı oluşturan ilk kadın imgesi ise annedir. Anne kimliği, erkek çocuğun benliğini şekillendirmekte ve zihnindeki kadın imgesini de biçimlendirmektedir (Fordham, 2019, s. 67). Fakat ilerleyen yaşlarda eril benlik kendisini annesine dair anima büyüsten kurtarmak zorunda kalmalıdır. Bu durumun aksinde animanın kimliği eşcinsellik ile nitelendirilir. Fakat tek yönlü oluşan cinsel eğilim bir noktaya kadar tek yönlü bir cinsel varlığın kaybettiği ilk insan arketipini barındırdığı için olumsuz olarak yaklaşılmalıdır (Jung, 2020b, s. 146).

Jung, animası tarafından zapt edilen erkeğin büyük zorluklarla karşılaşacağını ifade etmiştir. Animanın eril benlik içinde büyük dişil hâkimiyetinin barındığı ve erkeğin animasının dişil ya da hermafrodit olduğu durumlarda eşcinselliğin vuku bulduğunu ifade etmektedir (Jung, 2020c, s. 162). Bununla birlikte animanın birey tarafından bastırılması ise olanaksızdır. Eril benlik, animasını kontrol etmeye, bastırmaya çalıştığı gibi durumlarda da animanın karanlık tarafı aktif olmaktadır (Sarıçipek, 2020, s. 27).

Selim İleri'nin *Kafes* romanında Nevesar Reşat, *Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver* adlı eserde yer alan Cemil Şevket Bey, *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın* romanında dansör, *Ölüm İlişkilerinde* Cemal ve *Yarın Yapayalnız* adlı eserde yer alan Mustafa Hatice, animanın hâkimiyeti ile kadınsı özellikler gösteren erkek karakterler arasında yer almaktadır.

Toplum, erkeklik ve erillik kavramlarını eril bedenlere davranışsal olarak sert ve daha cesur bir kimlik dayatması olarak görmüş bu nedenle toplumdaki cinsiyet görüşü gereği erkeği daha zor işlerde çalışan, daha güçlü, atletik yapılı, sahiplenici ve korkusuz bir benlik ile bütünleştirmiştir. Nitekim Jung'un cinsiyetlerin bütünlüğü ve eril, dişil zıtlığı görüşünde de açıkladığı gibi eril benlikte mutlaka bir dişil öge olarak belirtilen anima bulunmaktadır. Anima erkeğin duygularına etki ederek duygusal, hassas olmalarını sağlayabildiği gibi kadında bulunan sezgisellik gibi özellikleri de bulunmasına

olanak tanıyarak erkeğin benliğindeki gizli kadınlık yönlerini oluşturmaktadır (Fordham, 2019, s. 68).

Selim İleri'nin *Cemil Şevket Bey – Aynalı Dolaba İki El Revolver* adlı eserinde toplumun değer yüklediği erkeklik özelliklerinden çok dişil benliğinin etkisi ile kadınsı benliği ortaya çıkan Cemil Şevket Bey yer almaktadır. Cemil Şevket Bey, kadınsı benliğini bastırmaya çalışan fakat bu konuda başarılı olamayan bir karakterdir.

Animanın erkeğin duygularına etkisi söz konusu olduğunda duygusal işlerin yoğunlaştığı ve kabardığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Animanın eril benlik içinde güçlü bir şekilde kümeleştiği gibi durumlarda ise erkeğin sert kişiliği yumuşamakta ve daha alıngan, değişken, kıskanç, kibirli ve uyumsuz olmaktadır (Jung, 2020c, s. 145).

Toplumun dayatmış olduğu cinsel kimliği benimsemekte zorlanan Cemil Şevket Bey, kadınsı özelliklerini reddetmeye ve toplumun kendisinden beklediği cinsel kimliğinin özelliklerini yansıtmaya çalışsa da kendisine küçükken verilen “erkekler özgü oyuncaklar” ile oynamayı reddedişi ve kız çocuklarının bebeklerine ilgi duymaya başlaması ile de kadınsı duygularına yönelik farkındalığı ileriki yaşlarda kabullenmiştir.

Cemil Şevket Bey, yaşayamadığı duygularını kendisini eşcinsel erkeklerin arasında sohbet ederken ve bir bahariye zabiti ile sevgili olduğunu hayal ederken ortaya çıkarmıştır. Cemil Şevket bu hayallerini daha sonra bastırmaya çalışsa da bu durum Cemil Şevket Bey'in benliğinde yer alan eril ve dişil benliklerinin çatışmasına ve kadınsı özelliklerinin gölge yanına itilmesine sebebiyet vermiştir.

Kafes romanında yer alan Neveser Reşat/ Esat Bey'de Cemil Şevket Bey gibi benliğinde yer alan kadınsı özellikleri küçük yaşlarda farkına varmıştır. Fiziksel olarak erkek bedenine sahip olsa da ruhani olarak kendisini tamamen kadın hissetmekte ve bir erkeğin kendisine yaklaşmasının bile benliğinde yer alan kadın kimliğine ait bir yaklaşım ve temas olarak düşünmekte, eril belikten ziyade dişil benliğinin etkisini hissetmektedir.

Anima ve animus arketipleri, benlikte dengeyi sağlayan iki arketiptir. Bu iki arketipten birinin daha baskın olması benliğin cinsel kimliğine etki eder.

Dişil benlik ile bir bütünlük kurabilmesi için eril benliğin kendini tamamlayabilmesi oldukça önemlidir. Animanın sağlıklı gelişimi ile oluşan bu bütünlüğün yanı sıra sağlıklı gelişimi sonucu eril benliklerde oluşan dişil ruhun egemenliği ile erkeğin benliğinde yer alan kadınsı duyguların, özelliklerin erile baskınlığı veya dişil benliğin tamamen hâkimiyeti ele geçirip aynı cinsiyete karşı cinsel yönelime sahip olması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

Esat Bey'de gözlemlenen eril benliğinin hâkimiyetinin kaybedilişi kendisini Neveser Reşat olarak tanıtmaya sebebiyet vermiştir. Kendini kadın

kimliği altında tanıtarak içindeki Esat Bey'in varlığını reddeden fakat bu anlamlandıramadığı tarafını sorgulayan Esat Bey, kendisini benliğinde bir yabancı olarak görmektedir. Neveser Reşat'ın benliğine baskın gelen animası ile yüzleşmesi ise Kamer Hanım'ın "Nevoş!" hitabı ile seslenmesi ile gerçekleşmiştir.

"(...) hiç tanımadığı veya çok az tanıdığı bir zatın

Meselâ Esat Bey isimli bir yabancının hüviyetiyle baş başa kaldığını hissetmişti. Bir meçhul kişi! Bu yabancı Esat Bey kendisinin ruhunda çok ıstırap verici sancularla dönüşüm yaratıyor ve kendisi, ruhunun iblisçe işgal edildiğini hissediyordu. Ruh elden gidiyor!" (İleri, 2012, s. 226).

Eril benlikte yer alan bütünleyici dişil ögenin baskınlığı gibi durumlarda toplumun dayatmış olduğu cinsel kimliğin dışına çıkamayan benlikler, baskınlaşan animayı tanımlayamamakta ve sorgulamaktadırlar. Çoğu zaman bu durum tekrar bastırmaya çalışmaya ve inkara yöneltse de İleri'nin romanlarında animanın etkisi ile kadınlaşmış erkekler de yer almaktadır.

"Karı kılıklı herif" olarak anılan *Mavi Kanatlarında Yalnız Benim Olsaydın* adlı eserde yer alan dansör, animanın hâkimiyetini kabullenen ve toplumda animanın eril benliğindeki hâkimiyeti sonucunda ortaya çıkan özellikleri bastırmadan, gizlemeden yansıtın karakterlere örnektir.

Kalçalarını sallayarak yürüyen, kıvrak bir biçimde dans eden ve dudaklarını büzerek sözcükleri yayarcasına konuşan dansör, aynı zamanda ellerini ve bedenini tıpkı bir kadının hâkimiyetinde gibi nazik ve kıvrak kullanmaktadır. Dansörün görünümü eserde şu sözler ile ifade edilmektedir.

"(...) hali tavrı diğer genç erkeklerinkine tıpatıp benzemeyen, hiç kravat takmayan, gömlekleri mintan yaka, hatta pantolonları vücuduna yapışmışçasına dar, üstelik deriden, saçları ise Öznur'un kiler gibi kıpkızıl ışıltılı, adeta herkesinkinden farklı kesilmiş, sanki bildiğimiz erkek berberlerine kestirilmemiş, hele kaşları azla düzgün, cımbızla alınmışçasına şekilli, tırnakları uzun, sivri, parlak (...)" (İleri, 2008b, s. 35)

Dansörün benliğindeki animanın hâkimiyeti sadece kadınsı özellikler göstermesi ile sınırlı kalmamaktadır. Dansör aynı zamanda eşcinseldir ve bu durum dansörün ağabeyinin, eşi ile seyahate çıktığında, ağabeyinin evinin bodrum katında başka bir erkeğin kendisine çıplak bir biçimde dansörlük yapması ile ortaya çıkmıştır.

Abartı cümleler, konuşmalarındaki yersiz ünlemler, giyinişi ve yürürken daima kolunda çanta taşınması, davranışları ve hissiyatı ile çevresi tarafından bir kadın gibi değerlendirilen diğer bir karakter ise Selim İleri'nin *Bodrum Dörtlemesi* romanlarından biri olan *Ölüm İlişkileri*'nde yer alan Cemal'dir. Kadınlar ile büyüyen Cemal, evde baba figürünün olmayışı ile eril kimliğin varlığından habersiz büyümüştür. Nitekim bu durum onun animasının kontrolsüz gelişimini etkilemiş ve kadınların özellikle de Madam Jozef'in

davranışlarını kendisine rol model seçmesine ve kadınlar gibi davranmasına sebebiyet vermiştir.

Cemal saplantılı bir aşk ile Uğur'a bağlı olsa da kendi cinsel yönelimini itiraf edememekte hatta “*Ne kadını ben ne erkeğim ne de eşcinsel! Neyim ben? Neyim?*” (s. 336) soruları arasında cinsel kimliğine dair sorgulamalarda bulunmaktadır.

“*Hele Cemal! Cemal’i kadın ya da erkek cinselliğinden soyutlamak gerekiyordu. ‘Ama bir eşcinsel de değil’ diyordu Gökmen, Emre de onaylıyordu; bir eşcinsel değildi demek, neydi, kadın olmak isteyen bir erkekti, öyle miydi, bir sapkın...*” (İleri, 1985, s. 20)

Cemal, arkadaşı Uğur'a âşık olmasına rağmen eşcinsel olduğuna dair söylemler eserde yer almamakla birlikte eser daha çok eşcinsel olmadığına dair görüşlerini barındırmaktadır. Cemal’in erkeklere olan cinsel yönelimine rağmen kendisini eşcinsel olarak kabullenmeyişi onun cinsiyetinin “erkek” olarak adlandırmamasından kaynaklanmaktadır. Payetli çantalar takan ve koyu rujlar ile makyaj yapan Cemal, kendisini “kadınca” bulmaktadır.

“*Peki, ben kadın gibi miyim, yoksa kadınca mıyım, belki de kadını...*” (İleri, 1985, s. 273)

Cemal’in kadınlığa olan bu yönelimi Uğur'a beslediği aşka karşılık alamamasına neden olmuştur. Cemal’in çevresindeki arkadaşları, Uğur ile birlikte olabilmesi için Cemal’e “erkek” gibi davranmasını söylemelerine rağmen Uğur’un kendisine hiç umut vermediğinden yakınan Cemal’in “*Keşke bir fahişe olsaydım*” (İleri, 1985, s. 142) sözlerinin ardından ağlayarak sitem etmesi, Cemal’in kadın kimliğine saplanması da gözler önüne sermektedir.

Yarın Yapayalnız eserinde yer alan Mustafa da kendisini biyolojik kimliğinin yanı sıra bir kadın gibi hisseden karakterlere örnektir. Mustafa, kadınlığa özenmesi ile Mustafa Hatice adını alsa da onun dişil benliğine sahip olma isteği sadece fiziksel bir görünüm ile sınırlıdır. Mustafa Hatice dişil benliğe sahip olarak kadınlığa ne kadar özeniyor olsa da dişil kimliğe ait cinsel bir yaşantının olmasını istememektedir. Mustafa Hatice’nin kadınsılığı cinsellik olarak reddederek sadece fiziki olarak istemesi onu diğer karakterlerden ayıran bir özelliktir.

2-Dişil Benliğin İçindeki Eril Hâkimiyet

Kadının benliğinde yer alan ve animanın karşısında konumlandırılan tamamlayıcı öge animustur. Animus kadında eril ilkeleri oluşturmakta ve bu ilkeler de kadına erkekler ile olan ilişkilerinde karşı cinsi anlamasına ve erkeğin ruhunu anlamlandırmasına olanak tanımaktadır. Anima gibi animus da karşı cinsi anlamlandırmasını ve bu sayede de kendi kimliğinin tamamlanmasını sağlamaktadır (Fordham, 2019, s. 71).

Dişil benliğin içindeki eril kimliğin hâkimiyeti gibi durumlarda ise kadın daha çok çevre tarafından erkek olarak anılmakta ve kendisinin bu

durumu kabullenmesi ile de dış görünüşünün aksine bir erkek kimliğine bürünmeye çalışmakta ve kendi kimliğini erkek olarak tanımlamaktadır.

Selim İleri'nin animus arketipinin kontrolsüzce gelişimi *Gramafon Hala Çalıyor* eserinde Refia Hanım'da, *Yarın Yapayalnız* adlı eserinde ise Handan Sarp ve Gelengül karakterlerinde gözlemlenmektedir.

Gramafon Hala Çalıyor adlı eserde Refia Hanım, kadınların pantolon giymesinin normal karşılanmadığı bir dönemde daima pantolon giymeyi tercih etmektedir. Refia Hanım pantolonun yanı sıra erkeklere özgü ceketler, boyun bağları ve yelekleri giymekte hatta erkeklerin kullandığı gibi altın kordonlu bir cep saatini yeleğine iliştiyerek sokaklarda dolaşmaktadır. Refia Hanım tercih ettiği kıyafetler neticesinde "Refi Bey" veya "fıstanlı erkek" olarak anılmaktadır.

Animusun sağlıklı gelişimi kadının benliğini bütünlemesi adına oldukça gerekliyse de eril kimliği anlamak adına kadının benliğinde yer alan sertlik, erkeksilik gibi eril özelliklerin kadının benliğinde kontrolsüzce gelişimi gibi durumlar da gözlemlenmektedir. Bu gibi durumlarda animusun sağlıksız gelişimi kadının sadece kıyafetlerinde veya görünüşüne tesir etmez. Kadın, aynı zamanda biyolojik bir değişim çabasına da girişircesine bilinçlice sesini kalınlaştırabilmekte, davranışlarını ve konuşmalarını daha çok naiflikten uzaklaştırabilmekte ve kendi gücünü ön plana atmaya çalışabilmektedir.

Refiha Hanım için de animusunun hâkimiyeti sadece giydiği kıyafetler ile bir erkeğe benzemesi ile sınırlı kalmamıştır. Refiha Hanım kıyafetlerinin, yürüyüşünün, erkeklerde bulunan kalın ses tonuna sahip olmasının, sert vurgular ile konuşmasının yanı sıra aynı zamanda bir erkeğin karakteristik özelliklerinde de sahiptir.

Animusun etkisinde olan kadın, eleştirel kararlar alan ve daha sert bir tutum benimseyen bir kadın olarak belirmektedir. Kadının naifliğine rağmen animusun etkisi kadındaki iktidar olma gayesini tetiklemekte ve bu nedenle kadın daha sert bir kişilik yapısına bürünerek saldırgan kişilik özelliklerini sergilemektedir (Fordham, 2019, s. 74). Eril benliğin getirisi olan sertlik, şiddet ve cesaret gibi özellikler animusun etkisi ile Refiha Hanım'ın karakterinde de tezahür etmiştir. Küfre yatkın olan ve davet edildiği yerlerdeki sert ve şiddete başvuran tutumları ile dikkat çeken Refiha Hanım hemcinslerine dahi sert davranması ve kadınlar tarafından kabadayı olarak nitelendirilmektedir. Bu durum animusun etkisinde iktidar olma gayesi ile özdeşleşmektedir.

Eril hâkimiyet ile gelen özellikler ile kadın erkeksi davranışlara ek olarak cinsel yönelimi de taşımakta ve hemcinslerine ilgi duyarak cinsel birlikteliklerinde hemcinsine yönelmektedir.

Selim İleri'nin *Yarın Yapayalnız* adlı eserinde ise animusun kontrolsüz gelişimi kahramanların cinsel yönelimleri üzerinde etkisini göstermektedir. Eserde yer alan ve eşcinsel yönelimi ile karşımıza çıkan Handan Sarp,

küçüklüğünden itibaren farkında olduğu yönelimini yer yer toplumun baskıcı tutumundan dolayı gizlemeye çalışsa da ileriki yaşlarında toplumun yönelimine karşı olan tutumunu umursamayarak hem hemcinsi hem de kendisinden oldukça küçük bir kız ile birliktelik yaşayarak kendisini ve duygularını toplumun karşısında konumlandırır.

Handan Sarp, kendi yönelimine ait toplumun olumsuz görüşlerini eserde sık sık yermiş bununla birlikte de yer alan şu ifadeler ile cinsel yönelimlere ve bakış açılarına olan görüşlerini açıklamıştır:

“Kimseye cinsel hayatını sormadım.

Lezbiyen: hiç hoşlanmadığım bir kelime. Sevici bile ondan anlamlı ya da kalbi pek o kadar incitmiyor. ‘Sevi’yi çağrıştırıyor. ‘Sevi’den yola çıkıyor en azından. Aşka dair bir şey söylemek istiyor sanki.

(...)

Eskiden cinsî sapıklık deniyordu, şimdi cinsel tercih. Ömrümün yarısını geçtikten sonra gülüyorum artık, acı acı gülüyorum.

Eski sözlüklere hiç baktınız mı? Sevici: erkek yerine kadınla sevişme sapıklığında bulunan kadın. Niye “erkek yerine”, niye sapıklık? Şimdi sözlükler daha ölçülü, kadın eşcinselliği falan diyorlar. Yıllarca canımı yaktı o tanım: erkek yerine kadınlarla sevişmek istiyordum...” (İleri, 2011, s. 22)

Handan Sarp animusun etkisindeki diğer karakterlerden farklı olarak giyinmesi, konuşması görünümü ile kendisini bir kadın olarak hissetmesine ve görünüşüne oldukça dikkat eden bir kadın olarak eserde yer almasına rağmen birlikteliklerde kendisini bir erkek olarak hissetmektedir. Bu durum Handan Sarp’ın dişil benliğinin cinsellik gibi durumlarda eril benliği tarafından baskılandığını da göstermektedir.

“Aşık olurken ‘kadın’ olduğumu unutuyordum. Oysa giyimimle kuşamımla şık bir kadındım. Buna özeniyordum.” (İleri, 2011, s. 67)

Yarın Yapayalnız eserindeki diğer bir kadın karakter olan Handan Sarp’ın arkadaşı Gelengül de animusun baskınlığı altında kalan bir karakterdir. Gelengül, fiziksel olarak bir kadın gibi gözükmesine karşın benliğinde eril kimliğin hâkimiyetini hissetmekte bunun neticesinde kendisini çevresindeki insanlara erkek olarak tanıstırmaktadır. Fiziksel olarak güzel, dikkat çekici bir kadın olan ve iri göğüsler ile iri kalçalara sahip olan Gelengül, giymiş olduğu bol kıyafetler ile bedeninin dolgunluğunu, dikkat çekiciliğini kapatmaya ve erkek gibi gözükmeye çalışmaktadır. Gelengül’ün yakın arkadaşı olan Handan Sarp da arkadaşının benliğindeki hâkimiyet için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Başlı başına bir çarpıklık efsanesi: kadınlığını reddetmiş, ‘erkekliğini ikinci elden yaşamaya mahkûm.

Haliyle tavırları eskiden kalma. Bir geçmiş zaman sevicisi.

Kişiliğini çürütmüş. Kişiliğini yok etmiş. Başarmış bunu. Kendine özgü ahlak değerleri yaratmış (...)

Kişilik dediğim, cinsel kimliği. Daha “ilk” günden erkek rolünü, erkekliği seçmiş. Kadınlığından söz açılmasına tahammülü yok.” (İleri, 2011, s. 288)

Ailesinin kız çocuğuna sahip olacağı hevesi ile Gelengül adını verdikleri ve “özene bezene , gül gelecek diye” (İleri, 2011, s. 293) anlamını taşıyan bu adın manevi ağırlığı altında kendisini ezilmiş hisseden Gelengül, adının maneviyatını örtebilmek için daha erkeksi davranmaya çalışmış fakat buna rağmen dolgun vücut hatlarının getirmiş olduğu kadınlığı örtemeyince kendisinin erkek olduğuna çevresindeki inandırmak için hemcinsleri olarak kadınlar yerine erkeklerden bahsetmekte ve kadınlara erkeklerin cinsel hayatını biliyormuşçasına ilişkiler konusunda tavsiye vermekte “...benden önceki herifler boşalıp kalkmışlar üstünden, boşalıp kalkmışlar. Bu zavallı, orgazmı bilmiyor. Benimle tattı... çıldırdı. Erkeksen, altına aldığı zevkini ihmal etmeyeceksin.” (İleri, 2011, s. 89) gibi müstehcen konulardaki sitemlerini de toplum içinde dikkat çekmek için bağırarak dile getirmektedir. Fakat Gelengül, hâkimiyeti altına girdiği eril benliğin etkilerini ne kadar yansıtmaya çalışsa da bu durum onun toplum tarafından “erkek” olarak anılmasından daha çok “utanmaz biri” olarak anılmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç

Arketipsel eleştiri bağlamında ele alınan metinler okura ve eleştirilenlere esere dönük yeni yorumları mümkün kılmaktadır. Selim İleri'nin *Gramofon Hala Çalıyor, Yarın Yapayalnız, Kafes, Cemil Şevket; Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver, Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın ve Ölüm İlişkileri* adlı romanları, denge durumunda olmayan anima ve animus arketiplerine yer veren eserlerdir. Bu eserler bireyde gözlemlenen sosyal ve psikolojik durumlara örnek teşkil etmeleri için seçilmiştir. Anima ve animus arketiplerinin baskınlığı sonucunda kadın erkek karakterlerde gözlemlenen kendi benliklerine yönelttikleri değişen bakış açıları, sorgulamaları, karşı cinsle ait rolleri benimsemeleri ve değişen cinsel yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda erkeğin bilinçdışını bütünleyici anima arketipinin denge durumunda olmadığı, sağlıksız geliştiği benliklerde, erkek kahramanlarda dış görünüşün ve cinsel yöneliminin değiştiği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte kadın karakterlerde dişil benliği, erkeksi özellikler ile bütünleyici nitelik taşıyan animus arketipinin sağlıksız gelişimi söz konusu olduğunda erkek kahramanlarda gözlediğimiz gibi kadın kahramanlarda da dış görünüşü ve cinsel yöneliminin değiştiğine, kadın kahramanların erkekleştiğine dair bulgular elde edilmiştir.

Cemil Şevket Bey- Aynalı Dolaba İki El Revolver adlı eserde Cemil Şevket, kadınlara dair empati duygusunu geliştirerek, kadının toplumdaki yerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmasının yanı sıra toplumda ayrıştırılan kız ve erkeklerin toplumsal görevlerine küçüklüğünden itibaren karşı koymaya çalışan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Cemil Şevket Bey'in verdiği bu savaş, onun toplumdaki yerini sarsarak kendisini ait hissetmediği erkeklerin içinden ayırmasına sebep vermiş ve anima arketipinin baskınlığı ile cinsel

kimliğinde hemcinsel yakınlık duymasında etkili olmuştur. *Kafes* ve *Mavi Kanatlarla Yalnız Benim Olsaydın* eserlerinde animanın sağlıklı gelişimi, kadınsı özelliklerinin baskınlığına sebep olarak incelenen erkek karakterlerin kadın kimliğini benimsemeleri örneklenmiştir. *Ölüm ilişkileri* adlı eserde ise animanın baskınlığı Cemal'in kendi benliğine dair cevabını bulamadığı sorular içinde boğuşmasına ve toplumdaki soyutlanmasına örnek oluşturmuştur. *Yarın Yapayalnız* adlı eserde ise animanın baskınlığı karşı cinsin fiziksel özelliklerini benimsemesine ve dişil benliğin sahip olduğu kadınsılık gibi özellikleri benimsemesine sebebiyet vermiştir. *Gramofon Hala Çalıyor* adlı eserde animusun baskınlığı ile erkeğe ait dış görünüme ve saldırgan kişiliğe bürünen kadın karakterlerin yer alması, kadının erkeksi olarak görülen güç ve iktidar olma isteğini yansıtmaktadır. *Yarın Yapayalnız* romanında ise animusun hâkimiyeti dış görünüşü ve güzelliği ile oldukça dikkat çeken fakat bu ilgiyi reddeden kadın karakterler üzerinden örneklendirilerek kadının toplum içindeki dış görünüşü ile farkına varılmaktansa, bu özelliklerini bastırıp yerine erkeksi kimliğini öne çıkararak güçlü durmaya çalışan bir karakteri benimseyişi örneklenmiştir. İncelenen romanlarda animanın baskınlığı erkeğin eksikliğini hissettiği duygusal yönlerinin hâkimiyetini ön plana çıkarırken animusun baskınlığı ise kadının toplumdaki yerini değiştirecek olan egemenlik, güç gibi duyguların eksikliğini örtmekte ve bu bağlamda anima ve animus arketiplerinin sağlıklı gelişimi ile farklılaşan cinsel yönelimlerinin sebebiyet verdiği kadının ve erkeğin toplumdaki değişen yerini, sosyal ve psikolojik olarak ortaya koymakta ve okuyucuya karakterlere ait farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Kaynakça

- Adler, A. (2017). *Eşcinsellik Üzerine*. İstanbul: Say Yayınları.
- Adler, A. (2021). *İnsan Tabiatını Tanıma*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- Fordham, F. (2019). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Say Yayınları
- Freud, S. (2021). *Psikanaliz Üzerine*. İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Freud'dan Eşcinsellik Üzerine Bir Mektup. (2016, Kasım 8). Libido Dergisi: <https://libidodergisi.com/freuddan-escinsellik-uzerine-bir-mektup>
- Gürol, E. (1977). *Carl Gustav Jung*. İstanbul: Cem Yayınevi Eğitim Dizisi.
- Hall, C. S., & Nordby, V. J. (2016). *Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- İleri, S. (1985). *Ölüm İlişkileri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- İleri, S. (2008a). *Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver*. İstanbul: Doğan Kitap
- İleri, S. (2008b). *Mavi Kanatlarla Yalnız Benim Olsaydın*. İstanbul : Doğan Kitapçılık.
- İleri, S. (2011). *Yarın Yapayalnız*. İstanbul: Everest Yayınları.
- İleri, S. (2012). *Kafes*. İstanbul: Everst Yayınları.
- Jagose, A. (2017). *Queer Teori Bir Giriş*. İstanbul: Note Bene Yayınları.
- Jung, C. G. (1998). *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Jung, C. G. (2009). *Anılar, Düşler Düşünceler* . İstanbul: Can Yayınları.
- Jung, C. G. (2020a). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları.

Mümtaz SARIÇİÇEK- Büşra ÖZSÖZGÜN

Selim İleri'nin Romanlarında Anima/Animus Arketiplerinin Sağlıksız Gelişimi: Eşcinsel Karakterler / Unhelathy Development of Anima/ Animus Archetyps in The Novels of Selim İleri: Homosel Characters

- Jung, C. G. (2020b). *Feminen Dişillığın Farklı Yüzleri*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Jung, C. G. (2020c). *Maskülen Erilliğin Farklı Yüzleri*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2021). *Kırmızı Kitap- Liber Novus*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Mondimore, F. M. (1999). *Eşcinselliğin Doğal Tarihi*. Ankara: Sarmal Yayınları.
- Sarıççek, M. (2020). *Modern Kahramanın Mitolojik Yolculuğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

**ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'IN ŞİİRLERİNDE TANIMLI BİR
AŞK: AYTEN**

**A DEFINED LOVE IN ÜMİT YAŞAR OĞUZCAN'S POEMS:
AYTEN**

*Nuray 3.KARAKAYA**
*Bilge SAKÇI***

Özet

Aşk konusu insanlık tarihi boyunca çeşitli düşünceler ve inançlar bağlamında farklı bakış açıları kazanmış ve anlam dağarcığını genişletmiştir. Bu bakımdan aşk evrensel bir tema haline gelmiştir. Dünden bugüne pek çok şair, aşk temasına farklı çerçevelerden yaklaşmış ve duygularını bu tema üzerinden ifade etmiştir. Kimi yazar ve şairler aşk temasını tanımlı olmayan başka bir deyişle gerçekte olmayan bir kişiye duygular beslerken kimisi de gerçek hayatta gördüğü ve tanıdığı bir kadına duygular besler. Burada tanımlı aşk kavramı ortaya çıkmaktadır. Örneğin Nazım Hikmet'in Piraye'ye olan aşkı, Sezai Karakoç'un Muazzez Akkaya'ya, Yahya Kemal Beyatlı'nın Celile Hanım'a ve Özdemir Asaf'ın Mevhibe Beyat'a olan aşkı bunlardan sadece bir kaçıdır. Aşkı tanımlı bir kişi üzerinden yaşayan şairlerden biri de Ümit Yaşar Oğuzcan'dır. Oğuzcan'ın pek çok şiirinde Ayten isimli bir kadına rastlanmaktadır. Şiirlere bakıldığında şairin, bu kadına karşı şiddetli duygular beslediği başka bir deyişle Ayten'e âşık olduğu görülmektedir. Özellikle "Ayten'li Şiirler" olarak da tanımlanabilecek "Milyon Kere Ayten", "Ayten'in Sonu", "Ayten'e Dönüş" ve "Kadınlar İçin Sone" adlı şiirlerde Ayten ismi önemli bir yere sahip olmuştur. Oğuzcan bu tanımlı aşk üzerinden Ayten'e atıflarda bulunmaktadır. Bu karakter, şairin dış dünyayı daha farklı algılamasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamdan hareketle çalışmada ilk olarak aşkın kavramsal çerçevesi ve yolculuğu hakkında bilgi verilmiş ardından Oğuzcan'ın şiirlerinde yer alan aşk ve kadın temaları Ayten ekseninde tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aşk, şiir, Ayten, Ümit Yaşar Oğuzcan

Abstract

The subject of love has gained different perspectives in the context of various thoughts and beliefs throughout the history of humanity and has expanded its meaning.

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Zonguldak / TÜRKİYE dilrubakarakaya@hotmail.com ORCID: 0000-0002-2406-1065

** Yüksek Lisans, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Zonguldak / TÜRKİYE bilge076837@gmail.com ORCID: 0000-0002-3217-1598

In this respect, love has become a universal theme. From past to present, many poets have approached the theme of love differently and expressed their feelings through this theme. While some writers and poets have feelings for a person whose love theme is not defined, in other words, an indefinite woman, some have feelings for a woman they see and know in real life. Nazım Hikmet's love for Piraye, Sezai Karakoç's love for Muazzez Akkaya, Yahya Kemal Beyatlı's for Celile Hanım and Özdemir Asaf's love for Mevhibe Beyat are just a few of them. Ümit Yaşar Oğuzcan is one of the poets who lived through a person whose love was defined. A woman named Ayten can be found in many of Oğuzcan's poems. When we look at the poems, it is seen that the poet has strong feelings towards this woman, in other words, he is in love with Ayten. The name Ayten has an important place especially in the poems "Milyon Kere Ayten", "Ayten'in Sonu", "Ayten'e Dönüş" and "Sone for Women", which can also be defined as "Poems from Ayten". In this study, firstly, information about the conceptual framework and conceptual journey of love was given, and then Oğuzcan's view of the woman named Ayten in his poems was analyzed within the framework of love and woman themes.

Keywords: Love, poetry, Ayten, Ümit Yaşar Oğuzcan

Giriş

1. Aşkın Kavramsal Yolculuğu

Arapça 'ışk ve Aramice 'aşak kökünden türeyen ve Türkçede 18. yüzyıla kadar "ışk" biçimiyle kullanılan aşk, "şiddetle sevme, şiddetli ve yakıcı sevgi", "karışma, haşır neşir olma, bir şeyle uğraşma" şeklinde tanımlanmıştır (Ermiş, 2008: 63). Fakat tarih boyunca pek çok düşünür, aşk kavramına farklı yaklaşmış ve farklı anlamlar yüklemiştir. Bu sebeple kelimenin anlam tabakası gün geçtikçe zenginleşmiştir.

Batı dünyasında hocası Sokrates'in rehberliğinde "Akademi" felsefe okulunu kuran Platon, diyaloglardan oluşan "Şölen" adlı eserinde aşkın felsefesiyle ilgili ilk örneklere yer vermiştir (Taşdelen 2007: 383-404). Örneğin eserde Platon, Apollodorus'un zengin arkadaşı Agathon, Sokrates ve Alkibiades'in isteği üzerine Agathon'un evinde aşk konuşması hakkında konuştuklarından bahsetmektedir (Platon, 2014: 23-173). Platon, Antik Yunan'da Sokrates'ten başlayarak aşkı cinsellik dışında bir düşünce olarak yorumlamış ve bu kavramı Türkçeye 'sevgi' ya da 'aşk' olarak çevrilebilecek "Eros" kavramıyla bağdaştırmıştır. Eros, aynı zamanda Yunan mitolojisinde aşk tanrısının adıdır. Bunun dışında cinsel duygu ve istekleri de temsil eder. Bu bakımdan Platon'un düşüncesinde cinsel çağrışımlardan ziyade romantik bir içerik tercih edilmiştir (İlboğa, 2011: 35).

Sempozyumda aşkın ve güzelliğin kökeni araştırılmakla kalınmaz, aynı zamanda varoluşsal sistem perspektifinden yola çıkılarak izafi güzellikten hayatta kalma amacına kadar pek çok konuyu kapsamaktadır (Taşdelen 2007: 383-404). Platon, özellikle bu diyaloglarda karşıt cinsler arasındaki aşk ilişkisinin temelinde dostluk, umut ve arkadaşlık olduğunu vurgular. Sokrates'in düşüncesinde ise aşk daha çok bireyin kendini açığa çıkartma, kendini tanıma gibi bir çerçeve altında değerlendirir. Platon, aşkı yersel ve

göksel olarak ikiye ayırmıştır. “Yersel aşk”, bedene yönelik hazza temas ederken “göksel aşk” ise manevi güzelliği ve insani erdemlere dikkat çeker (Kargı, 2015: 110). Platon’un tanımladığı göksel aşk başka bir deyişle manevi güzelliği ve insani erdemleri ortaya koyan aşk ise “platonik” kavramını doğurmuştur. “Devlet” adlı eserde platonik aşk, gerçekleşmesi mümkün olmayan fakat arzulara tercüman olan bir duygu olduğu belirtilmiştir. (Platon, 2005: 15-30).

İslam felsefesinde ise aşk kavramı daha çok manevi boyutuyla ele alınmış ve mistik bir çerçeveye beraber açıklanmıştır. Örneğin ünlü Türk mutasavvıf Mevlâna aşkı, tasavvufun temeline oturtmuş ve yaratılışın sebebi olarak görmüştür. Tasavvuf tarihinde aşkı ilk defa ıstırap ve elem şeklinde anlayan ve bu tarzda tarif eden Hallâc *Kitâbü’l-Ĥavâsîn*’de ilâhî aşkı kâinatın olmazsa olmazı olarak görmüştür. Dolayısıyla ona göre her şeyin temelinde aşk vardır ve en büyük aşk Tanrı’ya olan aşktır (Çetinkaya, 2011). İslam felsefesinde aşk tüm varlıklara verilen bir hediye olarak görülmektedir. İslam düşünürlerinden Gazzali de bu konuyu şu şekilde ele almaktadır: “*Mârifet arttıkça sevgi de gelişir ve güçlenir. Bunun neticesindeki sevgiye de aşk denir. Sevginin bu şekilde aşk halini alması, kulun mârifette yetkinleşerek ilâhî güzelliği idrak etmesinden ileri gelir; bu idrak arttıkça aşk da güçlenir*” (Uludağ, 2023). Dolayısıyla açıklamadan anlaşıldığı üzere Gazzali aşkı daha uhrevi bir boyutta ele almaktadır. Bu bağlamdan hareketle hayattaki tüm varlıkların Allah’ı hatırlatması yolunda bir araç olarak görülmüş ve bu durum vahdet-i vücud anlayışını ortaya çıkarmıştır (Arslanoğlu, 2000: 5-8).

Beşir Ayvazoğlu’nun konuyla ilgili düşünceleri önem taşımaktadır. Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği* adlı çalışmasında estetik kavramını tasavvuf çerçevesinde ele almıştır. Çünkü yazar için aşk, tasavvuf düşüncesinin en önemli kavramlarından biridir. Aşk, tasavvufta ve klasik kültürde evrensel bir prensip olarak varoluşun esas gayesi olarak görülmüştür. Buradan hareketle Ayvazoğlu, Sûfiler’in “bir-olan”a ulaşmanın ilk ve tek şartı olarak aşkı gördüklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla estetik meselesinde de temel amacın “birlik” olduğu belirtilmiştir (Ayvazoğlu, 2014). Aşk, bu özellikleriyle hem edebiyatın hem de tüm İslâm sanatlarının en önemli konularından biri olmuştur.

Aşk temel konu ya da fon gibi edebi eserlerde işlenmiştir. Bir kısım eserler popüler edebiyat içerisinde yer almakla birlikte bazı edebi eserler seçkin bir tutumla çok yönlü olarak kaleme dökmüştür. Örneğin *Leyla ile Mecnun* mesnevisi, *Anna Karenina* romanı ve *Sevdan Beni* şiiri gibi eserler farklı türlerde olsalar da aynı konu üzerine yazılmış yapıtlardır. Bunların dışında da aşkı konu alan birçok eser bulunmaktadır.

Tasavvufi açıdan bakıldığında da aşkı konu edinen önemli eserlerden biri Şeyh Galib’in *Hüsn ü Aşk* adlı eseridir. Eser, kurgusal anlamda Hüsn (Güzellik) isminde bir kız ile Aşk isminde bir erkeğin aşkını anlatmaktadır. Ruhani yolculuk, kendini arama ve gerçek aşka ulaşma kurgusunu barındıran

mesnevîde, ilah aşk için çekilen çilelerden ve zorluklardan bahsedilmiştir. Dolayısıyla konu olarak tasavvufî bir temaya dayanmaktadır (Bingöl, 2013). “Seyrüsülükü anlatan *Hüsn ü Aşk*’ta bütün kişi ve yer adları tasavvufî birer semboldür. Hüsn hüsn-i mutlak (Allah), Aşk sâlik, derviş, Benî Mahabbet tarikat, Mekteb-i Edeb dergâh, Molla-yı Cünûn mürşid, Sühan kâmil mürşid, Gayret mücâhede, İsmet ihlâs, Kalp Kalesi gönül, Hûşrübâ nefistir. Ayrıca eserde yer alan kuyu, cadı, gulyabani, harâbe-i gam, deryâ-yı âteş ile diğer kişi ve yerler sâlikin aşmak zorunda olduğu engelleri temsil etmektedir. Eser ilâhî aşka erişebilmenin, Aşk’ın Hüsn’e kavuşmasının güçlüğünü belirtmek amacıyla kaleme alınmıştır” (Okçu, 1999).

Bu bilgilerden hareketle eserler incelendiğinde aşk teması çoğu zaman cinsellikle ilişkilendirilirken çoğu zaman da uhrevî bir haz olarak görülmüştür. Aşk kavramı içerisinde durulması gereken bir diğer konu ise tanımlı aşk kavramıdır. Yazılan pek çok aşk konulu şiirde herhangi bir sevgili ismine rastlanmamaktadır. Bu tarz şiirlerde genel olarak aşk hakkındaki duygu ve düşünceler anlatılmaktadır. Fakat bazı şairler özellikle şiirlerde belirli kişilerin ismini kullanır. Türk edebiyatında pek çok çağdaş şairin şiirlerinde tanımlı olan aşklar görülmektedir. Bunlardan birkaçı şu şekildedir:

Tablo 1. Şairler ve Tanımlı Aşkları

Şairler	Tanımlı aşkları
Nazım Hikmet	Piraye
Sezai Karakoç	Muazzez Akkaya
Yahya Kemal Beyatlı	Celile Hanım
Özdemir Asaf	Mevhibe Beyat
Bedri Rahmi Eyüboğlu	Mari Gereckmezyan
Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever	Tomris Uyar
Attila İlhan	Maria Missakian
Cahit Sıtkı Tarancı	Mihrimah Hanım
Abdurrahim Karakoç	Mihriban
Ahmed Arif	Leyla Erbil
Ahmet Muhip Dranas	Fahriye Abla

Tablodan hareketle görüldüğü üzere pek çok şairin şiirinde özellikle kadın ismi net bir şekilde yer almaktadır. Bunların hemen hemen tamamı platonik bir aşkı anlatmaktadır. Bu tür aşk hikâyelerinde çiftler genelde muratlarına eremez ve dolayısıyla evlenemezler, evlenmiş olsalar dahi boşanmak zorunda bırakılırlar (Usta, 2014: 54). Bunlardan bir kaçısı şu şekildedir:

Nazım Hikmet, hocası Yahya Kemal’den özel şiir dersi almaktadır. Yahya Kemal bu sebeple sık sık Celile Hanım’ın evine gelmektedir. Derslerden arta kalan zamanlarda Beyatlı, Celile Hanım’la sanat ve edebiyat konularında sohbetler etmeye başlar. İlerleyen süreçlerde ise ikisi arasında bir aşk başlar. Yahya Kemal, Celile Hanım’a olan aşkını “Ela Gözlü Pars” şiiriyle

dile getirir. Fakat ikisi bir araya gelemez (Birateş, 2019: 67-71). Benzer bir aşk hikâyesi Abdurrahim Karakoç'ta da rastlanılır. Karakoç, gençlik yıllarında Mihriban isminde bir kıza âşık olur. Abdurrahim Karakoç, kıza evlenmeye niyetli olsa da kız tarafının ailesi bu birlikteliğe sıcak bakmaz. Bu sebeple Abdurrahim Karakoç ve Mihriban bir araya gelip kavuşamazlar (Atmaca, 2020).

Tanımlı aşklara bir örnek de Ahmet Muhip Dıranas'ın "Fahriye Abla" adlı şiirde görülmektedir. Fahriye Abla şiiri temelde bir hikâyeyi anlatmaktadır. Dıranas, güzel bir mahallede, şirin bir evde yaşayan çapkın bir genç kız olan Fahriye Abla'nın hikâyesini anlatmaktadır (Kaplan, 2011: 93). Şiirdeki Fahriye Abla gerçek bir kişidir. Şair, çocukluk yıllarında kendisinden yaşça büyük olan bu kadına âşık olmuştur (Oruç, 2020). Dolayısıyla buna benzer pek çok aşk hikâyesi "tanımlı aşk" grubuna girmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirlerinde Ayten isimli kadının yeri ve önemi kendisine yazılan şiirler çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2. Ümit Yaşar Oğuzcan ve Aşk

22 Ağustos 1926 tarihinde Mersin'in Tarsus ilçesinde dünyaya gelen şair, şiire olan merakı daha küçük yaşlarda başlamıştır. Oğuzcan, babasının askerlik mesleğinden dolayı pek çok defa şehir değiştirmiş ve bunun neticesinde çeşitli okullarda eğitim hayatını tamamlamıştır. Ümit Yaşar Oğuzcan yaşadığı döneme damgasını vurmuş ve gazel, rubai, hiciv ve yergi gibi türlerde üslubunu oluşturmuş bir şairdir. Yıllar içinde belirli temalar çerçevesinde bir çizgi oluşturmuş ve bu doğrultuda şiirler yazmış, ancak herhangi bir edebî grup ya da akım içinde yer almamıştır (Doğan, 2003: 71). Ümit Yaşar, bazı ilkleri gerçekleştirmiş bir şairdir. Sanat hayatının 25. ve 40. yılında olmak üzere iki kez jübilesi yapılmış, beş şiir plağı doldurmuştur. Şiirlerinin bazıları Fransızca, İngilizce, Rusça, Bulgarca, Lehçe, Rumca ve Arapça'ya çevrilmiştir. Ayrıca şiirleri çeşitli antolojilere alınmıştır. Şiirlerinde ahenk ve musikiye çok önem vermesi, onların bestelenmesini de kolaylaştırmıştır (Anel, 1982).

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın sahip olduğu edebî görüş ve şiir anlayışı, Hisarcılar şiir topluluğunun anlayışıyla benzerlik göstermektedir. Fakat bu topluluğun tam bir üyesi olmamıştır. Ümit Yaşar Oğuzcan, yaşadığı dönem içerisinde otuz yedi şiir kitabı yayımlamıştır. Yaklaşık olarak iki bine tekabül eden şiirleriyle döneminin en üretken sanatçıları arasına girmiştir. Kendi sanatıyla ilgili bir çizgisi olan şair, hiçbir edebî görüşe ve harekete katılmamıştır. Böylelikle Oğuzcan, kendi tarzını oluşturmuş ve sanatta kuralların yer almasına karşı çıkmıştır. Şiirin temelini ilhama dayandıran şair, şiirlerinde oldukça sade bir dil kullanmıştır (Oğuzcan, 1961).

Oğuzcan'ın şiirlerinde iki tema dikkat çekmektedir. Bunlardan biri aşk diğeri de kadındır. İnsanlar, özellikle kadınlar şairin ilham kaynağıdır. Onun için, şiirden önce aşk vardır. Şairin hiciv şiirlerinin dışında en çok işlediği konular aşk, ölüm, yalnızlıktır. Oğuzcan için aşk, bir amaçtır. Şair, Varlık

dergisine (1962) verdiği bir röportajında şunları belirtmiştir: “Aşk şairi olarak tanındım, hep böyle kalmak isterim. Bu konuda şiirlerimde çok şey söyledim. Daha da söyleyeceğim. Aşk şairiyim, fakat sevmekten sevlmeye vakit bulamadım. Karşılıklı sevenlerin değil, sevip de sevlmeyenlerin şiirini yazdım. Aşkın karşılık beklemeden sevmek olduğuna inanıyorum” (Oğuzcan, 1967: 33).

Ümit Yaşar'ın kadınlarla ilgili şiirleri sadece kadına yönelik güzel, akıllı ve âşik olunan kadınlarla ilgili değildir. O ayrıca terk edilmiş, çaresiz, yalnız ve hatta çirkin kadınlar için de şiirler kaleme almıştır. Bu açıdan bakıldığında şair, bu kadınların yalnız ve sevlmemiş olmaları ile kendi yalnızlığı ve sevgisizliği arasında bağ kurmakta ve onlara bu açıdan yaklaşmaktadır. Dolayısıyla Ümit Yaşar hayatı boyunca kadınları sevmiş, fakat hiç sevlmemiş sonucuna ulaşılabilir. Oğuzcan'ın bu konuyla ilgili bir röportajı mevcuttur. 1957 yılında “Anahtar” dergisine verdiği röportajda, aşkı tatmamış bir aşk şairi olduğunu vurgulamıştır. Bu durumu kendisi de mizahi yönden yaklaşmış ve şu şekilde açıklamıştır: “Ben aşkı yaşamıyorum, onu arıyorum. Bulduğum zaman gerçek bir aşk şairi olabilirim.” (Oğuzcan 1967: 34-35).

Dolayısıyla şairin aşk kavramına olan bakış açısı açıkça görülmektedir. Oğuzcan, kadınlara olan duygularını açıkça ifade eder. Yukarıda ifade ettiği gibi o, aşkı arayan ve süreç içerisindeki arayıştan tatmin olan bir şairdir.

3. Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Şiirlerinde Ayten

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirlerinde aşk ve kadın teması çok sık geçmektedir. Oğuzcan'ın üç şiirinde Ayten isminde bir kadın yer almaktadır. Ümit Yaşar Oğuzcan, şiirlerde geçen Ayten isimli kadına âşıktır. Fakat bu aşk platonik bir aşktır. Bir çalışmada platonik aşk, “karşılıksız aşk sendromu” olarak tanımlanmıştır. Psikolojik bir terim olarak da bu konu literatürde bir spektrum bozukluğu olarak bilinmektedir. Platonik aşkta birey, arzusu umduğu düzeyde karşılık bulamaz ve isteği reddedilir (Göka, 1998: 33).

Ümit Yaşar, İş Bankası'nda çalıştığı dönemde Ayten ile tanışır. Ayten bankada stajyer olarak görev yapmaktadır. Oğuzcan ile Ayten arasında çok fazla yaş farkı olmasına rağmen şair, Ayten'e tutulur. Bu tutku basit bir duygu durumu olmaktan çıkmıştır. Çünkü şair şiirlerinde Ayten'le doğmakta, Ayten'le yaş almakta ve onunla ölmektedir. Eserlerinde çıkmaza düştüğü yaşam ve ölüm arasındaki çatışmalar Ayten sayesinde karara bağlanmaktadır.

Ümit Yaşar Oğuzcan'ın oğlu Lütfi Oğuzcan, babasını asıl meşhur eden şiirlerin Ayten'e yazılan şiirler olduğunu ifade etmiştir (Oğuzcan, 1961: 41). Hatta Kadir Aydemir'in yapmış olduğu söyleşide Lütfi Oğuzcan'ın Ayten ile ilgili ifadeleri çok önemlidir: “Ayten Hanım, babamın annemle evliyken yaşadığı platonik bir aşkıydı. Annemle babam 30 yıl evli kaldı. Sonra da Ulufer Hanım'la ikinci evliliğini yaptı”.

Ümit Yaşar, Ayten'e yazdığı yoğun duygular içeren şiirler sebebiyle de evliliği son bulur. Şiir yaşamı boyunca dört türde eser verdiğini belirten şair, bu şiiri "aşk ya da duygu şiiri diyebileceğim lirik şiirlerim" şeklinde tanımlamış ve bu başlık altında değerlendirmiştir. En geniş anlamıyla iki kere sevdiğini ifade eden şaire göre bu iki kişiden biri Ayten'dir. Kitapta bu bölüm şu şekilde geçmektedir: "En geniş anlamıyla iki kere sevdim. Ayten ve Mihriban. Bunların dışındaki sevgilerimi bir arayış, bir benzetiş sayıyorum. Onları da saymaya kalksam işin içinden çıkamayız" (Oğuzcan, 1961: 42).

Genel anlamda Oğuzcan'ın şiirlerinde pek çok defa Ayten ismi geçmektedir. İncelenen üç şiirde Ayten ismi toplam 25 kez tekrar etmiştir. Ayten isminin hangi şiirde kaç kez geçtiği şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 2. Şiirlerde Ayten'in Tekrarlanma Sıklığı

Şiirler	Ayten'in Tekrarlanma Sıklığı
Milyon Kere Ayten	16
Ayten'e Dönüş	4
Ayten'in Sonu	5

Şair, Ayten'e karşı neler hissettiğini en açık ifadelerle *Milyon Kere Ayten* başlıklı şiirinde yer vermektedir. Şairin diğer şiirlerinde duygu yoğunluğuna göre somut yaklaşımı da azalmaktadır. Fakat bu şiirde ihtirasları yoğunlaştıkça konu daha da gerçekliğe bürünmektedir. Şiirde geçen dörtlüklerden biri şu şekildedir:

*Ben bir Ayten'dir tutturmuşum oh ne iyi
Ayten'li içkiler içip sarhoş oluyorum ne güzel
Hoşuma gitmiyorsa rengi denizlerin
Biraz Ayten sürüyorum güzelleşiyor* (Oğuzcan, 2021: 549).

Şiirin ilk satırlarında şair bilinçli bir tavır sergilemektedir. Oğuzcan, sevdiği kadın olan Ayten'e ne kadar bağlı olduğunu ve Ayten ile yaşama hevesini göstermektedir.

"Saatim her zaman Ayten'e beş var/ Ya da Ayten'i beş geçiyor" dizeleriyle Ümit Yaşar için fiziksel zaman kavramı ortadan kalkmaktadır. Ayrıca şiirde yer alan rakamlar bir anlamda gerçekliği temsil etmektedir. Bu anlamda şairin, Ayten'i sayı yerine koyması onu sık sık vurgulama çabasından kaynaklanmaktadır. Şairin tek gerçeği, tek delili, tek ispatı Ayten olmuştur.

Ayten'e Dönüş şiirinde de şiirin tüm dizeleri Ayten karakteri üzerinden yorumlanmaktadır. Şiirin birinci dizelerinde yer alan "Yok yok bu iş olmayacak/ Gücüm yetmiyor unutmaya" dizeleri Oğuzcan'ın aşka olan teslimiyetini göstermiştir. Şiirdeki aşk, acı verir duruma gelmiştir. Burada şairin Ayten'e olan tutkusu tüm odağını ona çevirmiştir. "Bir o var" ifadeleri bu durumu desteklemektedir. Güzel-çirkin ikilisinden sadece güzel olanı Ayten'e atfederek aşka olan teslimiyetini öne çıkarmaktadır. Oğuzcan bu şiirde değindiği acı, keder ve perişanlık gibi duygulara karşı Ayten'i panzehir olarak

kullanmaktadır. Başka bir deyişle platonik aşkı onda kurtuluşa giden yol olmaktadır.

Bir diğer önemli şiir de “Ayten’in Sonu” isimli şiiridir. Şiir, 1840’da inşa edilen ilk adı “Passage Oriental” olan Markiz’de yazılmıştır. Timur Selçuk tarafından bestelenen bu şiirin ilk dörtlüğünde Ayten’den ve Ayten’in vurulduğundan bahsedilmiştir. Ayten’in vurulup yere düşmesi ile ağladığını ifade eden Oğuzcan, ayrılığın verdiği üzüntüyü dile getirmiştir. Kendi her ne kadar ölümü kurtuluş olarak görse de bu durumu Ayten’e yakıştıramamaktadır. İlerleyen dizelerde Ayten’in vurulma olayını betimler. Elindeki ustura ile Ayten’i vurduğunu söyleyen şair, güzellik olgusuna burada da yer verir. Ustura iziyle güzelliğini kaybetmesi öncesinde şair için mükemmel bir boyutta güzelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ümit Yaşar, önceden güzel olan Ayten’in, ölümünün ardından artık güzel olmadığını ifade eder. Başka bir deyişle ölüm Ayten’le birlikte anılacak bir kavram değildir.

*Onun da gözleri vardı, dudakları vardı
Mermerler dile gelirdi konuşunca
Ya elleri her zaman duygulu, serin
Başım dönerdi ellerini tutunca (Oğuzcan, 2021: 557).*

Ümit Yaşar şiirlerinde sıkça yer verdiği “Ayten” karakteri üzerinden güzellik algısını ve kendisinde uyandırdığı hisleri dile getirmiştir. Ayten sadece şiirlerinde kendini göstermemektedir. O, Ümit Yaşar’ın hayat tarzı haline gelmektedir. Şair, platonik aşkı olan Ayten’in fiziksel özellikleri üzerinden övgülerde bulunmuştur. Uzuvarları “Ayten’li Şiirler”de mutlaka dış dünyadan bir nesneye benzetilmektedir. Bu da şairin Ayten’i ne kadar gerçekleştirdiğine işaretler.

*Benzer dizelere Ayten’e Dönüş şiirinde de rastlanılır:
Bir o var bütün kusurlarıyla güzel
Bir o var çekilir yapan yaşamayı
Çocukcasına saf, pınarcasına berrak
Bir şarkı gibi suzi dilden
Ve şafaklar gibi, güller gibi
Bir o var kokusuyla, rengiyle baş döndüren (Oğuzcan, 2021: 561).*

Şair, dünyayı bir tarafa Ayten’i bir tarafa koymaktadır. Oğuzcan için tek güzel o’dur. Şair bu ve benzeri şiirlerinde Ayten’e aşk dışında görevler de vermektedir. Şiirlerinde bütün güç yani yönetim Ayten’in elindedir. Ayrıca platonik aşkı, Ümit Yaşar’ı dünyaya bağlayan halat görevindedir.

Kadınlar İçin Sone eserinde de benzer arzular görülmektedir. Bu eserde Oğuzcan direkt Ayten ismini zikretme de şiirin Ayten’e ithafen yazıldığını belirtmektedir (Oğuzcan, 2021: 409). Şiirin genelinde âşık olacağı kadında aradığı fiziksel ve ruhsal özellikler hakkında bilgilere yer verilmiştir. Fiziksel özellik anlamında şu dizeler önem taşımaktadır:

*Ben güzel gözlü kadınları severim
Bir de küçük ayaklıları, uzun boyunluları (Oğuzcan, 2021: 409).*

Yukarıdaki dizelerden hareketle şair için bir kadında güzel göz, küçük ayak ve uzun boyun önemlidir. Şiirin Ayten için yazılmış olması onun bir anlamda bu özelliklere sahip olduğunu gösterir.

Ruhsal anlamda ise şiirde bazı dizeler dikkat çekmektedir:

*Ben mahzun kadınları severim
Yavru ceylanca kadınları, ürkekçe* (Oğuzcan, 2021: 409).

Yine bir başka dizede fiziksel özelliklerinin yanında kadının zekâsı, konuşma tarzı gibi kadını ön plana çıkaran özelliklere yer verilmektedir:

*Ben akıllı kadınları severim
Düşünen, az konuşan, çok bilen
Her yerde, her zaman nazı çekilen* (Oğuzcan, 2021: 409).

Her ne kadar genele hitap edilen ifadeler olsa da bu sıralananlar Oğuzcan'ın platonik aşkı Ayten'de gördüğü özelliklerdir. Bu özellikleri barındıran kadın Oğuzcan'a her şeyi yapabilme ve yaptırabilme özelliğine sahiptir:

*Hem nasıl severim, öyle severim işte.
İçimde büyük, sonsuz ateşler yanmalı,
Ölümüm bile o kadın yüzünden olmalı* (Oğuzcan, 2021: 409).

Yukarıda yer alan dizeler şairin bir kadında başka bir deyişle Ayten'de gördükleri “kendisinde ne gibi hisler uyandıracaktır” sorusuna cevap vermektedir. Şiirlerinde sık sık rastlanılan ölüm temasına da yer vermektedir. “Ölümüm bile o kadın yüzünden olmalı” ifadesi aslında yüzüne baktığında içinde alevlenen ölüm hissini, bu dünyaya karşı tek kurtarıcısını görebilmeyi istemektedir.

Sonuç

Aşk ister beşeri tarafıyla ister uhrevi tarafıyla olsun kâinatta görülen ve insanoğluna bahşedilen gizemli ve derin bir duygudur. Hemen hemen her alanda görülen aşk, büyüklüğü ve yüceliğiyle insanoğlu tarafından konulan kuralları, gelenekleri ve tabuları yıpratmaya başlar. Başka bir deyişle tüm kural ve inançlar, âşıkların gözünde değerini yitirmeye başlar.

Fuzuli'nin *Leyla ile Mecnun*, Tolstoy'un *Anna Karenina*, Ahmet Arif'in *Sevdan Beni* eserleri gibi Ümit Yaşar Oğuzcan'ın “Ayten'li Şiirler”i aşkın büyüklüğünü ve kutsiyetini göstermiştir. Dolayısıyla farklı dönemlerde ve farklı toplumlarda pek çok şair ve yazar bu temayı işlemiş ve duygularını aktarmaya çalışmıştır. Bu kavram her yazarın kaleminde farklı açılardan ele alınsa da hepsinin ortak noktası aşktır.

Aşk ve kadın olmak üzere iki önemli temaya sık sık vurgu yapan Ümit Yaşar da, özellikle bu iki temayı Ayten isimli kadında birleştirmiştir. Oğuzcan'ın platonik aşkı olan Ayten, şiirlerde sık sık adından söz ettirmektedir. Şairin hayatı ve hayata bakış açısı üzerinde önemli rol oynayan Ayten, şiirde aşkın zirve noktasını temsil etmiştir. Bu aşk şiirlerinde kimi

zaman masalsi bir hal almış kimi zamanda çatışmaların ortasında yerini almıştır. Ayten'in fiziksel özellikleri olarak gözleri, dudakları şairde saflığı, temizliği temsil etmektedir bu manada Ümit Yaşar Oğuzcan dünyaya Ayten gözüyle bakmaktadır.

Çalışmada yer alan “Milyon Kere Ayten”, “Ayten’e Dönüş” ve “Ayten’in Sonu” adlı şiirler hep aşk ve kadın ekseninde yazılan şiirlerdir. Oğuzcan bu şiirlerinde Ayten’e olan aşkın ve sevginin büyüklüğünü ifade etmeye çalışmıştır. Ayten bu şiirlerde gizemli ve ulaşılmaz özellikleriyle karşımıza çıkmıştır.

Kaynaklar

- Anel, A. (1982). Ümit Yaşar Usta'ya, Ümit Yaşar Oğuzcan şiirle 40 yıl, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.
- Arslandoğlu, İ. (2000). Mevlâna'nın aşk ve insan felsefesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 0(16), 175-196.
- Atmaca, S. (2020). Mihriban türküleri üzerine bir değerlendirme. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 197-215.
- Ayvazoğlu, B. (2014). *Aşk estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bingöl, U. (2013). Hüsn ü aşk mesnevisinde şahısların dünyası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*. 2(4), 206–229.
- Birates, İ. (2019). *Yahya Kemal ve Nâzım Hikmet uzak dünyaların yakınları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çetinkaya, Y. (2011). Hz. Mevlâna, aşk ve musiki hakkında. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (51), 137-155.
- Doğan, A. (2003). Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiir dünyası. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 71-84.
- Ermiş, H. (2008). *Arapça'dan Türkçeleşmiş kelimeler sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Göka, E. (1998). Bir hastalık olarak aşk: karşılıksız aşk sendromu. *Kriz Dergisi*, 6(2), 33- 41.
- Kaplan, M. (2011). *Şiir tahlilleri 2*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kargı, B. (2015). Nur İçözü'nün Hürriyet adlı romanının Platon'un “aşk ve sevgi üzerine düşünceleri” bağlamında okunması. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 107-117.
- Oğuzcan, Ü. Y. (1961). *Hayat öyküm ve eserlerim*. İstanbul: Ümit Yaşar Yayınları.
- Oğuzcan, Ü. Y. (1967). *25. sanat yılı jübilesi dolayısıyla*, İstanbul.
- Oğuzcan, Ü. Y. (2021). *Şiir denizi I*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Okçu, N. (1999). Hüsn ü Aşk, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Oruç, O. (2020). Fahriye Abı'ya yeniden okuma denemesi. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, (7), 8-14.
- Platon (2005). Devlet. (C. Saraçoğlu - V. Atama, Çev.). İstanbul: Bordo Siyah.
- Platon (2014). *Symposium: şölen*. (E. Çoraklı, Çev.). İstanbul: Alfa Kitap
- Taşdelen, V. Bir güzellik ve sevgi felsefesi: Platon'un şölen diyalogu ile Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun mesnevisinin karşılaştırılması. Erişim Tarihi 20.04.2019.
- Uludağ, S. (2023) Aşk, TDV İslam Ansiklopedisi.
- Usta, İ. (2014). Klasik Arap edebiyatında platonik aşk (Kays B. Zerih ve Lübnâ Örneği). *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(7), 53-62.

**“NECİP İLE TELLİ” HİKÂYESİNİN ARKETİPSEL SEMBOLİZM
BAKIMINDAN İNCELEMESİ**

**AN EXAMINATION OF THE STORY “NECIP AND TELLİ” IN
TERMS OF ARCHETIPAL SYMBOLISM**

*Funda AYDIN**

Özet

Analitik psikolojiyi kurarak psikanalitik kuramı geliştiren Carl Gustav Jung, arketipsel sembolizm kavramını ileri süren öncü araştırmacıdır. Jung, tüm insanlarda ortak bilinçdışının varlığından söz ederek bunu “arketip” kelimesi ile karşılar. Bireyin bilinmeyen, karanlık yönünü temsil eden arketipler insanlığının evrensel ve kalıtsal mirası olarak yüzyıllardır varlığını korur. Bilhassa insanı merkeze alması, günlük yaşamda kendisini hissettirmesi yönüyle sanatsal ürünlerin ve edebî verimlerin incelenmesinde yaygın olarak tercih edilir. Konularında kimi zaman aşkı kimi zaman kahramanlığı işleyen edebî verimlerden, halk hikâyelerinde de insanlığın ortak tecrübesi, hafızası, yaşantısı neticesinde evrensellik kazanan arketipsel sembollerin zengin örneklerine rastlanır. Gölge, anima, yüce birey, tüm benlik arketipleri sembolik değerlerle örülerek sunulur. Bu makalede Anadolu’nun Kars yöresinde anlatılan ve büyük ilgi ile dinlenen Necip ile Telli hikâyesindeki kahramanların arketipsel formları Joseph Campbell’in “ayrılış-ergenlenme-dönüş” formülü esas alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: C. G. Jung, arketipsel sembolizm, Necip, Telli, Kara Bey.

Abstract

Carl Gustav Jung, who developed the psychoanalytic theory pioneered by Sigmund Freud, is the person who introduced the concept of archetypal symbolism. Jung speaks of the existence of common unconsciousness in all human beings and meets this with the word “archetype”. Archetypes are accepted as universal and hereditary heritage and have existed for centuries. Archetypal method that focuses on human; literature, philosophy, psychology. The method of archetypal symbolism is widely preferred especially in the study of artistic products and literary yields. There are rich examples of archetypal symbols that gained universality as a result of the common experience, memory and life of humanity in folk tales. Shadow, anima/animus, supreme individual all self archetypes are presented by knitting with symbolic values. In this article, the archetypal forms of the heroes in the story of Necip and Telli, which is told in the Kars region of Anatolia and listened with great

* Doktora, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD Nevşehir / TÜRKİYE
fundaaydin93@hotmail.com ORCID: 0000-0002-5484-9435

interest, are examined based on Joseph Campbell's "departure-initiation-return" formula.

Keywords: C. G. Jung, archetypal symbolism, Necip, Telli, Kara Bey.

Giriş

Psikoloji alanında yaptığı çalışmalar ile tanınan Carl Gustav Jung, analitik psikolojinin kurucusudur. S. Freud'dan farklı olarak bireyin bilinç ve bilinçdışı kavramları yanında kolektif bilinçdışı üzerine de yoğunlaşmaktadır. Ona göre; birey-toplum bir bütündür ve bireyin kendini ifade edişi birtakım farklılıklara rağmen tüm topluluklarda aynı kökene bağlıdır (Gökeri 1979: 8). Bu doğrultuda geliştirdiği ve “ilk örnek/köken” karşılığında kullandığı “*arketip*” kavramı kolektif bilinçdışının yansımasıdır. Bir nesne yahut eylem bir arketipi tekrar ettikçe gerçek ve var olabilir, örneği olmayan her şey gerçeklikten uzaklaşır (Eliade 2017: 19). Dolayısıyla ilk örnek tekrar edildiği sürece anlam kazanmaktadır.

Jung yalnızca kavram açıklaması ile sınırlı kalmamış, arketiplerin varlığını anlayabilmek ve anlamlandırabilmek için *arketipsel sembolizm yöntemi*ni de oluşturmuştur. Çünkü semboller, olayları ve bilgileri beynin algılayabileceği düzeye indirger, gözle görüp elle tutulamayan şeyleri kavramayı sağlar (Fromm 2015: 7). Yaygın kullanım alanına sahip olan bu yöntemde arketipler, bilinmeyenden gelen içsel sesin, ruhsal davranışa dönüşmüş biçimini yansıtır. Bu biçimler, evrensel semboller olarak kabul edilmektedir. Günümüzde dahi ritüellerde, anlatılarda, edebî verimlerde yaşatılmaktadır. Jung, arketiplerin devamlılığını kalıtsallığa bağlamakta ve aynı tip sayısız yaşantının psişik kalıntısından kaynaklandığını düşünmektedir (1997: 148). Her insanın bilinçdışında arketipsel imgeler yer almaktadır. Ruhsal ve yaşamsal benzerlikler neticesinde bireyin kalıtsal hafızasındaki kodları devreye girmektedir ve böylece birey arketiplerle aynı formlarda davranışlar sergilemektedir.

İnsanlığın en eski zamanlarından itibaren kuşaktan kuşağa ortak bilinçdışının yansıması olarak aktarılan arketipler özellikle topluma ve bireye dair inancı, geleneği, göreneği içeren edebiyat ve sanat mahsullerinde somutlaşmaktadır. Çünkü insan, psikoloji ve edebiyat bütünlük bir yapıya sahiptir. Arketipsel yöntem ile ruhsal ve sanatsal yapı arasındaki etkileşim saptanmaya, simgesel ifadeler çözümlenmeye ve psikolojik yapı açıklanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle arketiplerin, anlatının oluşmasındaki rolünü ortaya koymak amaçlanmaktadır (Gökeri 1979: 5-30). Çünkü hiçbir arketip anlatıda tesadüfî olarak yer almaz. Edebî verimlerden halk hikâyelerinde de kolektif bilinçdışının ürünü olan arketiplerin varlığı dikkat çekmektedir. Carl G. Jung araştırmaları neticesinde “kendilik, anne, baba, çocuk, yüce birey, anima-animus, persona, gölge vs.” pek çok arketipin var olduğunu ileri sürmektedir. Olumlu, yararlı ve aydınlık arketiplerin yanı sıra olumsuz, düşmanca, yeraltını ve kötülüğü çağrıştıran arketipler de mevcuttur. Arketiplerdeki bu

çeşitlilik kişinin içindeki zıtlıklardan kaynaklanmaktadır (1997: 95). Bu ikili arketipsel kodlar, belirli sembollerin perde arkasına gizlenmiştir ve açığa çıkarılmayı beklemektedir.

Arketipleri ve sembolik öğeleri barındıran gelenekli Türk anlatıları içinde âşık tarzı hikâyeler özel bir yer tutar¹. Âşık tarzı hikâyelerin kökeni destanlara dayanır (Ekici 1995, Durbilmez 2003: 219- 232, Durbilmez 2016: 483-505).

Necip ile Telli hikâyesi de içerisinde arketipleri ve sembolik öğeleri barındıran bir halk hikâyesi olması yönüyle dikkat çekmektedir. Hikâyenin; Âşık Nuri Merami'den (Saçkesen 2003), Âşık Sabri Yokuş'tan (Yılmaz 2009), Karanlı Âşık Murat Çobanoğlu'ndan (Durbilmez 2014), Âşık Mevlüt İhsani'den (Düzgün 2015) derlenen çeşitlenmeleri bulunmaktadır. Hazırlanan bu çalışmada Karanlı Âşık Murat Çobanoğlu'ndan derlenen çeşitlenme esas alınacaktır². Söz konusu çeşitlenmede diğer çeşitlenmelere nazaran arketipsel unsurların belirgin bir şekilde yer almaktadır. Önce hikâyenin bu çeşitlenmesi özetlenecek, ardından Necip ile Telli hikâyesinin ortak bilinçdışı yansıması olan arketipler ve unsurlar ele alınacaktır:

1. Hikâyenin Özeti

Sarıkamış'ın Tepecik Köyü'nde varlıklı bir ailenin Necip adında bir oğlu vardır. Babasını kaybeden Necip, Kars'a gitmeyi diler. Ancak annesi, düşmanları sebebiyle Necip'in oraya gitmesine razı olmaz. Buna rağmen yola düşen Necip Kars'a giderek Çelik Palas kahvesinde oturan Kara Bey ile tanışır, kan kardeş olur. Kahveden ayrılıp şehri gezerken düşmanı Ağa Dede'nin kapısından geçer. O sırada Necip'i gören Telli, Ağa Dede'den onu affetmesini ister. Düşmanlığa son veren Ağa Dede, Necip'i evine davet eder. Burada birbirini yakından görüp seven Necip ile Telli'nin bir müddet sonra düğünleri yapılır. Günler sonra Necip askere çağırılır ve Telli'yi, dostu Kara Bey'e emanet ederek vatanî görevine gider. Askerde babasının arkadaşı Erzincan Paşası Hamit'in bölüğüne düşer. Necip asker de bunları yaşarken o güne kadar Telli'nin yüzünü hiç görmemiş olan Kara Bey'in içine kötülük düşer ve Telli'ye sahip olmak ister. Ancak Telli'nin kendisini kovması üzerine Necip'e, Telli'nin yoldan çıktığını belirten bir mektup gönderir. Necip mektubu aldıktan sonra hastalanır, olayları öğrenen paşa, Necip'e bu mektuba inanmamasını, bunun kan kardeşinin bir kötülüğü olduğunu söyler. Ancak Necip duramaz ve Kara Bey'e mektup yazarak Telli'yi baba evine götürmesini istediğini belirtir. Kara Bey mektubu aldıktan sonra köylüye okur ve Telli'yi alıp Ağa Dede'nin kapısına geri götürür. Telli'ye göz dikmiş

¹ Bali 1973, Türkmen 1983, Boratav 1988, Aslan 1990, Türkmen 1995, Alptekin 1997, Durbilmez 1998: 10-11, Durbilmez 1999: 258-272, Alptekin 1999, Durbilmez 2006: 341-364, Durbilmez 2017, vd.

² Âşık Murat Çobanoğlu ve hikâye repertuarı hakkında bilgi için bkz. Durbilmez 2005: 119-122, Durbilmez 2014.

olan Kara Bey, Telli'nin akıl yoksunu kardeşini kandırarak Telli'yi çeşme başına getirmesini ister. Ertesi gün çeşme başında Telli'yi zorla atının terkesine alıp kendine aile yapar. Köyde bu olaylar olurken Necip'in hastalığına üzülen paşa yanına üç asker vererek Necip'i köyüne gönderir. Köye geldiklerinde Necip çeşme başında kız kardeşi Sırma'yı görür ve olanları öğrenir. Evine dönen Necip üzüntüden yatağa düşer ve son bir kez Telli'yi görmek ister. Herkes Kara Bey'e gidip Telli'yi bir kereliğine Necip'in yanına göndermesini ister. Köylünün hiddetini gören Kara Bey öldüreceklerinden korkup kardeşi ile Telli'yi belli şartlar altında Necip'in yanına gönderir. Olan biteni Telli'nin ağzından duyan Necip, Telli'nin kendisine küs olduğunu öğrenince dünyadan el çeker. Kara Bey'in kardeşi Telli'yi alır ve eve döner. O sırada Necip'in öldüğünü gören Mahmut Onbaşı ve askerler, Kara'nın evine gidip onu öldürür, Necip'in ailesini alıp paşanın yanına götürür. Yalnız kalan Telli bir süre sonra gezinirken çobanın koyun otlatığı yerde üzerinden duman çıkan bir mezar görür ve mezarın Necip'e ait olduğunu öğrenip ağlar (Durbilmez 2014: 444-450).

2. Arketipsel İnceleme:

Bireyleşme yolunda kahramanın ayrılma-erginlenme ve dönüş olmak üzere üç aşamalı monomitiden geçmesi gerekmektedir (Campbell 2015: 35). Ayrılma evresinde kahramanın; kendi isteğiyle, merkezî bir otoritenin zoruyla/emriyle yahut tesadüfî olayların zincirlemesi sonucu bilinçsizce ayrılışı söz konusudur. Bu ayrılış ile kahraman bilmediği bir dünyaya yolculuk yapar. Erginlenme evresinde çeşitli sınavlar verir. Sınavlardan zaferle ayrılan kahraman dönüşte ödüllendirilirken, mağlup olan dönüş sağlasa da cezalandırılır ki bu ceza çoğunlukla ölümle yüzleşme şeklindedir

2.1. Ayrılma Aşaması:

Hikâyenin başkahramanı Necip'in ilk yolculuğunu Kars'a yapmak istemesi onun bireyleşme yolundaki ilk adımıdır. Annesi onu bu isteğinden vazgeçirmeye çalışsa da Necip kararından dönmez: *Bir gün Necip Kars'a gelmek ister. Anası söyler: “Yavrum Kars'a gitme! Kars'ın Azat Köyü'nde bizim düşmanlarımız var.” Necip der: “Ne yapalım ana? Ömrümüz böyle geçecek değil ya!” (...)* Necip yiğit kahraman bir delikanlıydı. Günün birinde Kars'a geldi (Durbilmez 2014: 444).

Anne arketipi anlatılarda her ne kadar evin sihirli dişil otoritesi ve bakıp büyüten duygusal kadını (Jung: 2015: 22-23) olarak oğlunu bu yoldan alıkoymak istese de erginleşme için bu otoritenin kırılması gereklidir. Dolayısıyla Necip'in yola çıkışı sıradan bir olay değildir ve bilinçdışında var olan animasının etkisiyle gerçekleşmiştir. Kars, Necip'in aileler arasındaki düşmanlığı sona erdireceği ve sevgiliye ulaşacağı diyar olması yönüyle önemlidir. Bir nevi eşik olarak kabul edilebilir. Şenocak'ın belirttiği üzere eşik, *gizemli kapıların anahtarını simgeler* (2009: 111). Bu eşikten geçen

Necip'in hayatı da önceki gibi olmayacaktır. Çünkü kahraman gölgesi ve animası ile burada yüz yüze gelecektir.

Bireysel bilinçdışı, gölge ve persona olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Gölge, ilkel ve hayvanî isteklerin kaynağıdır. Maskenin arkasındaki ilk benimizdir. Bireyin bilinçaltına iterek gizlediği ancak yok edemediği bir parçası olarak kabul edilir. Jung ise bu durumu, güneş ve gölge bir bütündür güneş yoksa gölge de olmaz sözleriyle ifade eder (Fordham 2015: 63-65). Yani her bireyin bir gölgesi olmakla beraber tüm insanlığın birer gölgesi olduğu düşünüldüğünde gölge artık kolektif bir yapı kazanır. İçsel bir figür olmaktan çıkarak bilinçdışına ait ağabey, kız kardeş, en iyi arkadaş vs. gibi bireyin en yakınındaki figürlerden biri ya da birkaçı şeklinde ortaya çıkar (Türkan 2018: 140). Necip ile Telli hikâyesinde olaylara yön veren kahramanın gölgesidir. Yani Necip'in bir kahvehanede tanışarak kan kardeşi olduğu, askere giderken ailesini emanet edeceği Kara Bey'dir. Hikâyede:

Tanıştılar. Çay, kahve içtikten sonra Kara Bey dedi ki: "Necip seni çok sevdim. Olmaz mı seninle kardeş olmak?". "Hay hay, olur" der. İşaret parmaklarını keser, kan kardeş olurlar. Kanlarını içerler, kan kardeş olurlar" ve " Necip Bey'in askerlik kâğıdı çıkar. O zaman Necip'in kimsesi yok, düşünür. Der ki "Ya Rabbi, kime emanet edecem?" o zaman kan kardeşi Kara Bey aklına gelir. (Durbilmez 2014: 444-445) cümleleri ile Necip ve gölgesi arasındaki bağ sunulmaktadır.

Necip'in bilinçaltına itilen karanlık taraf temsilcisinin "Kara Bey" olarak adlandırılması da anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçekleştirilmiş, hikâyenin olay örgüsüne uygun olarak dikkatle seçilmiştir. Anlatının henüz başında iken kaygı ve korkuyla hareket eden kahramanın karşısına çıkan ilk kişinin karanlığı temsil eden Kara Bey olması da hikâyenin sembolik yapısını ortaya koyan unsurlardan biridir.

Kara Bey –gölge- olaylara Necip'in korku duyduğu zamanlarda dâhil olmaktadır. Bireyin hayatında birtakım aksiliklerin ve kaygıların yaşanması sonucunda ortaya çıkan "gölge" arketipini Jacobi, kahramanın erginleşmesini tamamlaması için en tehlikeli ve en gerekli arketip olarak tanımlar. Gölgenin belli bir seviyeye ulaşması beraberinde egoyu getirmektedir. Ego ise kendine uygun bir ortama kavuştuğunda sabitlik kazanır ve güçlenir (2002: 149). Bu doğrultuda kahramanın en büyük korkusu gurbete çıktığında sevgiliden kötü haber almaktır. Bu haberi veren kişi ise Kara Bey olacaktır. Nitekim Necip'in benliğe ulaşması ve erginleşmesini tamamlaması için korkusuyla yüzleşmesi gerekmektedir. Bu sebeple kahraman çağrı olarak nitelediğimiz "askerlik kâğıdının" gelmesiyle gurbete çıkarak erginleşme sürecine girecektir.

Bununla birlikte gölgenin olumlu bir figürü karşıladığı durumlar da mevcuttur (Jacobi 2002: 151). Başlangıçta Necip'in aile düşmanı olması

nedeniyle olumsuz gölgesi gibi görünse de hikâyedeki olumlu gölge figürü Ağa Dede'dir. Campbell kahramanın yolculukta güç bölgesine ulaşarak eşik muhafızı ile karşılaşacağını belirtir (2015: 94). Necip kahvehaneden ayrılarak şehri dolaşmaya başlar ve düşmanı Ağa Dede'nin kapısının önüne gelir. Necip'i gören Telli, *“Baba Allah'ımı seversen gelene değme. Bu gelen, bak o kadar dostları var, kimsenin kapısına gitmez de bizim kapımıza gelir. Ahmet Ağa'nın oğlu Necip Bey... Buna değme!”* (Durbilmez 2014: 444) diyerek muhafız ile kahramanın yüzlerini birbirlerine dönmelerini sağlamıştır. Necip'in sevgiliye ulaşma yolundaki ilk engel olan eşik muhafızını –Ağa Dede'yi- aşması ve affedilmesi sevgili etkisiyle olmuştur. Kahramanın yeterince sınav vermeden sevgiliye kavuşması ilerleyen süreçte yine sevgiliyi kolay bir şekilde kaybetmesine neden olacaktır.

Ağa Dede, geleneklerine bağlı, kararlı, düşmanlığı yok edip barışı hâkim kılmak isteyen bir zihniyette olduğu için eşik kolay geçilmiştir. *“Benim kapıma gelen düşmanım değil, kanımı içen de olsa ona değmem”* ve *“Ey gönüller gönüllü. Kekse benim kızımı isteye. Necip'e verem, aradan bu düşmanlık kalka”* (Durbilmez 2014: 445) şeklindeki sözlerle Ağa Dede'nin aydınlık tarafı temsil ettiği ve olumlu gölge figürü olduğu görülmektedir. Ağa Dede ile Necip'in ailesinin düşmanlığının sebebi belirtilmez dolayısıyla gölge figürünün olaylar karşısında verdiği tepkiler tam olarak incelenme imkânından mahrum kalır.

Affedilen kahraman Ağa Dede'nin ellerinden öper ve evinde yemek yer. Bu esnada gözü Telli'ye ilişir. Bireyin, bilinçdışı unsurları olan “anima”/ “animus” ile karşılaşması kişilik sürecinin gerçekleşmesinde en elzem durumlardan biridir. Jung, animayı; erkeklerin içindeki kadın ögesi şeklinde tanımlar (Gökeri 1979: 21). Dolayısıyla anlatılarda –asıl mücadeleyi verenin genellikle erkek olduğu düşünüldüğünde- kahramanın erginleşmesini tamamlaması için anima ile bütünleşmeye ihtiyacı vardır. Hikâyedeki dışıl kahraman Telli'dir ve Necip'in eksik animal yönünü tamamlamaktadır. Necip'in hikâyesinin başındaki huzursuzluğu, yola çıkma isteği ve arayışı animasını- Telli'yi- bulmasıyla aydınlığa kavuşur. Huzursuzluğu geçer, düşmanlık biter. Bir müddet sakinlik hâkim olur.

Kahramanın maceraya atılması ve bireyleşme sürecini başlatabilmesi için bir çağrı alması şarttır. Kahraman, *“...dileklerini, isteklerini bırakmaya ve sınava girmeye çağırılmaktadır. Bu sınava başarı umudu olmaksızın kabul etmeye istekli olmalıdır. Gerçekten de ölmeye bile hazır olmalıdır.”* (Jung, 2009: 131). Aksi takdirde kahramanın başarıya ulaşması mümkün değildir. Bu çağrı ile karanlık bir dünyaya doğru yol izleyecek olan kahraman, yolculukta kendisini nelerin beklediğini bilemez. Çağrı, hikâyede Necip'e bir “kâğıt” şeklinde gelir. (Durbilmez 2014: 445). Bu kâğıt askerlik görevi için emir niteliğindedir. Vatan borcu ödenmek zorundadır. Bu sebeple Necip çağrıya olumlu bir şekilde yanıt verir ve bir başkaldırıya meyletmeden

yolculuğa çıkar. Pearson kahramanın bilinçli olarak bilinmeyene doğru ilerleyişini yeni bir hayatın başlangıcı olarak izah eder (2009: 97). Anlatıdaki tüm olaylar ve erginleşme süreci kahramanın gurbete gidişi ile şekillenmektedir.

2.2. Erginlenme Aşaması

Bu aşama, kahramanın kendi benini bulacağı, korkusuyla yüzleşeceği ve mücadele vereceği erginlenme aşamadır. Campbell tarafından *balının karnı* olarak nitelendirilen bu süreçte kahraman; gölge, anima ve yüce birey gerçeği ile yüzleşir. Çünkü kahraman başlangıçta eksiktir. Kendini bulması ve bütünleşmesi için hem bilinçaltı hem de bilinç dışı öğelerle mücadele etmek zorundadır. Karanlık taraflarıyla yüzleşip uzlaşmak, tamamlanmak istegindedir. Bu sebeple çağrıya kulak vermiş ve benlik sürecini başlatmıştır. Tepecik Köyü'nden Kars'a yaptığı ilk yolculuktan sonra şimdi çağrı ile bireyleşmeye yolundaki esas sürece girer:

Necip yurttan ayrılışı esnasında sevgiliyi ve dükkânını kan kardeşi Kara Bey'e bırakır. Askerliğinin üçüncü, dördüncü yılındayken Kara Bey, Necip'in karısı Telli'nin güzelliğini iştir ve ona göz diker. Yıllarca kimseye yüzünü göstermeyen Telli'ye dokunmak ister (Durbilmez 2014: 445). Kara bey bu eylemi ile kendisine emanet edilen aileye sahip çıkmak yerine sahip olmayı arzuladığını gösterir. Gökeri, gölge arketipinin *premsiplerimize aykırı olduğu için ahlaksal, estetik ya da başka nedenlerle kabul etmek istemediğimiz ve farkında olmadan bastırduğumuz nitelikleri* (1979: 18) temsil ettiğini belirtir. Öyle ki toplumsal ahlak anlayışına aykırı davranan ve kendisine emanet edilene ihanet eden Kara Bey, gölge olarak kahramanın engelini hazırlar.

Telli'nin kendisine yüz vermemesi neticesinde "iş işten geçti ben buna bir kötülük edim" diyen Kara Bey, Telli'nin yoldan çıktığını, artık ona bakamayacağını belirten bir mektup yazıp Necip'e gönderir. Mektubu alan Necip asker ocağında hastalanır ve zor günler geçirir (Durbilmez 2014: 446). Halk anlatılarında kahramanın en büyük korkusu sevgilinin kaybedilmesi, başkası tarafından elde edilmesi yahut ölüm haberinin gelmesidir. Nitekim Necip de bir âşık olarak bilinçdışında yer edinen korkusu ile yüzleşmek zorunda kalır. Yüzleşme gölge arketipi tarafından gönderilen mektup ile gerçekleşir. Ancak kahraman daha olayların başında pasif konumda kalmayı, yalana inanmayı tercih eder ve korkusuna mağlup olur. Kahramanlık yerine âşıklığın acısını çekmeyi yeğler.

Aşk hastalığına yakalanan Necip'in halini gören komutanı, derdini dinleyerek o mektuba cevap yazmamasını öğütler (Durbilmez 2014: 446). Burada yönlendirmeleriyle karşımıza yüce birey arketipi çıkar. Kahramana yol gösteren, sorununu çözümlenmede görev üstlenen, âdeta *kahramanın iç sesinin yansımaları* (Irmak ve Ava 2017: 25) olan arketip, yüce birey arketipi

olarak anılır. Jung, yüce birey arketipinin anlatılarda büyücü, hekim, öğretmen, büyükbaba ya da otorite sahibi bir kişi olarak yer alabileceğini ifade etmektedir (2015: 86). Anlatıda bu arketipin karşılığı yani Necip’in iç sesi de bir yetkinin sahibi olan Komutan Hamit Paşa’dır. Paşa kahramanın zor zamanında yanında olan, olaylar karşısında denge kurmasını sağlayan, kahramanın iç benliğinin harekete geçmesini isteyen tecrübe yüklü yüce bireydir. Kara Bey’den gelen mektuptan sonra Necip’e bu durumun gerçek olmadığını belirterek *Ne kötülük geldiyse sana kan kardeşinden geldi. Sakın buna cevabını yazıp gönderme* (Durbilmez 2014: 446) şeklinde bir uyarıda bulunsa da Necip çoktan mektuba cevap yazmış ve Telli’nin Ağa Dede’nin evine geri gönderilmesini istemiştir.

Kadın; anne, eş, sevgili olarak ailenin temelidir ve kutsal sayılır. Güzelliği, ahlakı, namusu, sadakati ile yüceltilen dişil imgedir. Bu dişillik çift yönlüdür. Anima –dişi- hem saf, iyi, soylu Tanrıçalara benzer hayat verici bir yapıdadır hem de fahişe ve baştan çıkarıcı olarak cadılara benzer yutucu ve boğucu bir yapıdadır. Aydınlığı ve karanlığı üzerine taşır (Fordham, 2015: 69-70; Bachelard 2006: 168-206). Kara Bey için baştan çıkarıcı bir kadın olan Telli, Necip için kutsal eş konumundadır. Özellikle Necip’in mektubunda Telli’yi su ile ilişkilendirmesi kutsallığın sembolü olması açısından dikkat çekicidir. Kadınsı imgelerin tabiat unsurları ile özdeşleştirilmesi arketipsel sembollerin somutlaşmasını sağlamaktadır. Mitolojide yaratılışla ilişkili olarak verilen su, arketip kabul edilen bir unsurdur (Kara Düzgün 2007: 17). Yaratılışın, verimliliğin kaynağı, hayatın sembolüdür ve ilk insanlardan beri kutsal sayılmıştır. Çünkü su varsa yaşam ve canlılık vardır. Yüzyıllardır insanların mücadelesi suyun olduğu mekâna hâkim olma isteğinden kaynaklanır. Yaşamın sudan çıkması nedeniyle su dişillik, ana rahminin ve doğurganlığın simgesidir (Saydam 2011: 159). Dolayısıyla su ile Telli arasında özdeşim kurulmakta sevgili, su kadar önemli görülmektedir ve su, Telli’nin temsilcisi konumuna geçmektedir. Mektupta geçen dörtlük:

*“Yol üstünde pınar olsun
Akıp akıp durulursan
Susuzumdan ölürüsem
İçmem seni bundan sonra* (Durbilmez 2014: 446)

şeklindedir. Dörtlükte geçen “susuz”, “pınar” ve “içmem seni” sözcükleri Necip’in Telli’den ihanet iddiasıyla uzak durması yani hayattan vazgeçmesi karşılığında kullanılmıştır.

Mektubu alan Telli ve Necip’in ailesi olanlara anlam veremez, şaşkınlık içinde kalır. Kara Bey, Telli’yi alıp Ağa Dede’nin evine götürür. Ancak Telli’den vazgeçmez. Telli’nin akıl yoksunu kardeşine para vererek ablasını çeşme başına getirmesini ister. Ertesi gün deli ve Telli çeşme başına geldiğinde Kara Bey, Telli’yi atına alıp kaçıtır, kendisine eş eder (Durbilmez

2014: 447). Burada Telli'nin yine bir su ile –çeşme- bir araya getirilmesi önemlidir. Çünkü Telli, Kara Bey için hâlâ yaşamanın kaynağı, elde edilmek istenen sihirli nesnedir. Bu hadise ile de Necip'in korkusu tam olarak gerçekleşir ve kutsal kabul edilen sevgili kötücül gücün eline geçer.

Bu esnada Necip asker ocağında hasta düşer. Onun bu haline üzülen Paşa, onbaşıyı çağırarak üç askeri yanına alıp Necip'i memlekete götürmesini, gittiklerinde düşmanı varsa yok etmesini yoksa Necip'i bırakıp dönmesini emreder (Durbilmez 2014: 447). Emir yüce birey tarafından verilmiştir. Yüce birey, kahramanın mücadelesizliği karşısında onu harekete geçirerek dönüş yoluna sokar. Kısacası dönüş yolculuğunu başlatan, sevgiliye kavuşturan aktif konumdaki kişidir.

2.3. Dönüş

Kahraman yurda dönüşünde ilk olarak çeşme başında kardeşini görür. Birbirini zor tanıyan kardeşler bir müddet dertleşir. Sırma, ağabeyine Kara Bey'in Telli'yi aldığını ve kendisine düşman olduğunu söylemesi üzerine Necip gerçekleri öğrenir. Ölüm döşeğinde olan kahraman Telli'yi görmek istediğini söyler. Kara Bey razı olmasa da halkın ısrarı üzerine yüzünü göstermemesi şartıyla Telli'yi, Necip'in yanına göndermeye karar verir. Aşıklar bir araya geldiğinde gerçekler gün yüzüne çıkar. Kara Bey'in düşman, Telli'nin masum olduğunu anlayan Necip af dileyip bu diyardan göçer (Durbilmez 2014: 448-450).

Jung, gölgenin kötü eylemler gerçekleştirme durumunun onu tamamen kötü yapmayacağını ifade etmektedir (Jung 1997: 295). Ancak Kara Bey burada daha çok geleneğin baskısı ve ayıplamasından çekinmesi üzerine Telli'yi, Necip'in yanına göndermeye razı olur.

Dönüş kimi zaman kahramanın erginlenmesini tamamlayarak mutlu sona ulaşması kimi zaman da tamamlayamayarak ölümle cezalandırılması şeklinde gerçekleşir. Gençliğin egosu daima ölüm riskini göze almalıdır. Şayet ki genç, ulaşabileceğinden daha yüksekteki bir hedefe yönelmezse, olgunluğa kadar önüne çıkacak olan engelleri de aşamaz (Jung 2009: 122). Necip de gençliğinde Telli'ye âşık olmuş, maddî sevginin peşinde sürüklenmiştir. Oysa askerlik kâğıdı geldikten sonra yüreği ulu sevgiyle, vatan aşkıyla dolmalı ve vatan için mücadeleler vermeliydi. Ancak kahraman yüce hedefe yönelmemiş, bireysel istekleri için dahi mücadeleden kaçınmış bir âşık olmuştur. Dolayısıyla erginlenme sürecini tamamlamadan yurda dönüş sağlayan birey ölüm ile cezalandırılmıştır.

Anlatılarda yurda dönen kahramanın gölge ile karşılaşması ve onu yok etmesi beklenmektedir. Fakat kimi zaman kahramanın gölge ile karşılaşmadan ölümünün gerçekleştiği durumlar da görülmektedir. Bu durumlarda kahramanın bütünü olan gölgenin ölümü de kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla Necip'i yurduna getiren Mahmut Onbaşı'nın, Kara Bey'i evinin

ahırında öldürmesi ve Necip’ın öcünü alması olağan bir durumdur. Bu durum hikâyede:

“Necip ölür, Telli çeker gider, Kara Bey’in yanına. Arkadaşları bakar “Olan Necip’ten bir haber çıkmadı. Gelir bakarlar ki bacısı Sırma, anası başucunda ağlarlar. Mahmut Onbaşı askerleri yanına alır. Telli’nin Kara Bey’in bulunduğu evin kenarına gelirler. Bir ahırın üzerine gelir. Kara Bey’le Telli meğerse ahırın içerisinde konuşurlar. O zaman Mahmut Onbaşı silahı çevirir, Kara Bey’i öldürür. Bütün mahlûkatını keser.” sözleriyle verilir.

Sonuç

J. Campell’ın “ayrılık-erginlenme-dönüş” şeklinde sistematik bir düzene soktuğu kahramanın yolculuğu halk anlatılarının incelenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Söz konusu yolculukta kahramanın ruhsal olgunlaşma süreci değerlendirilir. Bu süreçte kahramanın karşısına çıkan bireyler belirli görevler üstlenirler. Kişiler ve üstlendikleri görevler kolektif bilinçdışının yansımaları niteliğindedir. Yansımaların tespitini gerçekleştirmek, şifrelenen sembollerin açığa çıkmasını sağlamak için ise C. G. Jung’un ortaya koyduğu arketipsel incelemeye başvurulur. Böylelikle insanlığın ortak kültürel birikiminin bireyler üzerinden günümüze nasıl ulaştığı gösterilir.

Ele alınan Necip ile Telli hikâyesi âşıklık geleneğinin anlatım zenginliğine sahip olan bir hikâyedir. Kahraman Necip yurdundan ayrılarak bir erginlenme sürecine girer. Bu süreçte bilinçdışının yansımaları olan gölge, anima ve yüce birey arketipleri ile karşılaşır. Kahramanın gölgesi Kara Bey, animası Telli, yüce bireyi ise komutan Hamit Paşa’dır. Çağrı ile başlayan yolculukta Necip, gölgesi Kara Bey tarafından korkularıyla karşı karşıya bırakılır. Animası Telli ile sınanan kahraman bu ilk engelde tipik bir âşık konumuna geçerek aşk hastalığına yakalanır. Onu bu süreçten çıkaran ve sevgiliye kavuşturan yüce birey komutan olmuştur. Yurda geri dönüş sağlayan kahramanın engeller karşısında hareketsiz kalması cezalandırılmıştır. Kendilik arketipini tamamlamayan dolayısıyla olgunlaşmayan kahraman ölümle karşı karşıya kalır.

Kahramanın yaşadığı süreç ve cezalandırılması tesadüfî değildir. Halk hikâyelerinde kahraman gurbete çıkar, çeşitli zorlukları aşarak erginleşir ve sevgiliye kavuşmaya hak kazanır. Başarıların ardından yurda dönerek huzur içinde yaşar. Mücadelelerden başarı ile çıkamayan kahramanlar ise ölümle yüzleşmeye mahkumdur. Yüzyıllardır süregelen ortak birikimin, kültürel aktarımın bir yansımaları olan Necip ile Telli hikâyesinde de kahraman, halk nezdinde sevgili uğrunda emek vermeyen bir âşık olarak bu cezayı hak etmiş olur.

Kaynakça

- Alptekin, A. B. (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yay.: Ankara.
- _____. (1999). *Kirmanşah Hikâyesi*, Akçağ Yay.: Ankara.
- Aslan, E. (1990). *Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri-Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme*, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay.: Diyarbakır.
- Bachelard, G. (2006). *Su ve Düşler-Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*. (çev. Olcay Kunal.) Yapı Kredi Yay.: İstanbul.
- Bali, M. (1973). *Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikayesi / Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi*, Ankara.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yay.: İstanbul.
- Campbell, J. (2015). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (çev. Sabri Gürses), Kabalıcı Yay.: İstanbul.
- Durbilmez, B. (1998). *Taşpınarlı Halk Şairleri*, Geçit Yay.: Kayseri.
- _____. (1999). “Kadirli Yusuf Sıra'nın Hikâye Repertuarı ve Güzel Ahmet Hikâyesi”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Çukurova Üniversitesi Yay.: Adana, 258-272.
- _____. (2003). “Efsaneden Destana: Kazakistan'da Korkut Ata ve Korkut Küyü” *Millî Folklor*, 8/60, 219-232.
- _____. (2005). “Âşık Murat Çobanoğlu (1940-2005)”, *Millî Folklor*, 9/66, 119-122.
- _____. (2006). “Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları”, *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi: Ankara, 341-364.
- _____. (2014). *Karslı Âşık Murat Çobanoğlu-Hayatı-Sanatu ve Eserleri*, Kardeşler Ofset: Kayseri.
- _____. (2016). “Ozan Kavramından Hareketle Dede Korkut Üzerine Bir Değerlendirme”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası (19-23 Ekim 2015, Çeşme- İzmir) Bildiriler Kitabı*, 1. Cilt, Hzl. Metin Ekici vd., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yay.: İzmir, 483-505.
- _____. (2017). *Gelenekli Türk Anlatıları-1*, Ötügen Neşriyat Yay.: İstanbul.
- Düzgün, D. (2015). “Necip ile Telli Hikâyesi, Anlatan: Âşık Mevlüt İhsani”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 54, 307-323.
- Ekici, Me. (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkür Eden Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay.: Ankara.
- Eliade, M.(2017). *Ebedi Dönüş Miti* (çev. Ayşe Meral), Dergah Yay.: İstanbul
- Fordham, Fr.(2015). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları* (çev: Aslan Yalçınmer), Say Yay.: İstanbul.
- Fromm, E. (2015). *Rüyalar, Masallar, Mitler*, (çev. Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten), Say Yay.: İstanbul.
- Gökeri, A. İ. (1979). *Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yönteminin Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında Bazı Romans ve Epik Niteliğindeki Yapıtlara Uygulanması*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Doktora Tezi: Ankara.
- Irmak, Y. ve Ava, U. (2017). “Âşık Garip Hikâyesinde Arketipsel Sembolizm”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.13, 16-28.

Funda AYDIN

“Necip İle Telli” Hikâyesinin Arketipsel Sembolizm Bakımından İncelemesi / An Examination of the Story “Necip And Telli” in Terms of Archetipal Symbolism

- Jacobi, J. (2002). *Carl Gustav Psikolojisi* (çev: Mehmet Arap), İlhan Yay.: İstanbul.
- Jung, C. G. (1997), *Analitik Psikoloji ve C. G. Jung* (çev. Ender Gürol), Cem Yay.: İstanbul.
- _____. (2009), *İnsan ve Sembolleri* (çev. Ali Nihat Babaoğlu), Okuyan Us Yay.: İstanbul.
- _____. (2015). *Dört Arketip*, Metis Yay.: İstanbul.
- Saçkesen, A. (2003). *İzmir’de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Saydam, M. B. (2011). *Deli Dumrul’un Bilinci Türk İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*, Metis Yay.: İstanbul.
- Türkan, K. (2018). “Tahir ile Zühre Hikâyesinin Çeşitli Varyantlarında Gölge Arketipi”, *Türk Bilig*, S. 36, 137-146.
- Türkmen, F. (1983). *Tahir ile Zühre (İnceleme- Metin)*, Ankara.
- _____. (1995). *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara.
- Yılmaz, T. (2011). *Âşıklardan Halk Hikayeleri I*, Kültür Turizm Bakanlığı Yay.: Ankara.

HOLLANDA'DA UYGULANAN VWO MERKEZİ TÜRKÇE SINAVININ BARRETT TAKSONOMİSİNİN BASAMAKLARI DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ

EVALUATION OF VWO CENTRAL TURKISH EXAMINATION APPLIED IN NETHERLAND IN ACCORDENCE WITH STAGES OF BARRETT TAXONOMY

*Ayça Tuğçe BOZKIRLI**
*Özlem BAYRAK CÖMERT***

Özet

Bu çalışmanın amacı, Hollanda merkezli ölçme değerlendirme kurumu olan CITO'nun, ortaöğretime geçiş amacıyla 2019 yılında uyguladığı VWO merkezli Türkçe sınavının Barrett Taksonomisi basamaklarına göre incelenmesidir. Çalışmanın kapsamını 2019 yılında uygulanan VWO merkezli Türkçe sınavında sorulan metin altı soruları oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin, 2019 yılında uygulanan VWO Türkçe sınavlarındaki metin altı sorularının bulunduğu yazılı materyaller yoluyla toplanması ve araştırma konusunun söz konusu soruların niteliği ile ilgili olması dolayısıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi yapılırken betimsel analiz yöntemi kullanılarak, bulgular daha önce araştırmacılar tarafından oluşturulan kategorilere göre yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan 2019 yılı VWO Türkçe sınavındaki sorulara, Hollanda merkezli ölçme değerlendirme kurumu olan CITO'nun resmî internet sitesinden erişilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde; Türkçe ve Felemenkçe olmak üzere her iki dilden de soruların sorulduğu sınavda, Türkçe sorulan soru sayısının Felemenkçe sorulan soru sayısından fazla olduğu ve Türkçe Felemenkçe karışık soruların bulunduğu tespit edilmiştir. Sınavda kullanılan soru türleri incelendiğinde, çoktan seçmeli sorulara diğer soru türlerinden daha fazla yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sınavda sorulan sorular, Barrett Taksonomisinin basamaklarına göre incelendiğinde ise; en çok soru sorulan basamağın basit anlama basamağı olduğu ve üst düzey düşünme becerisini gerektiren diğer basamaklara sınırlı sayıda soruyla yer verildiği saptanmıştır. Araştırmanın sonuçları tartışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: CITO, VWO, İki Dillilik, Barrett Taksonomisi

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE aycabozkirli@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8372-4578

** Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE obayrak@gazi.edu.tr ORCID: 0000 0003 3825 595X

Abstract

The aim of current study was to investigate the VWO central Turkish exam administered by CITO, which is a Netherlands-based assessment and evaluation institution, in 2019 for the transition to secondary education, according to the stages of Barrett's Taxonomy. The scope of the study consisted of the sub-text questions asked in the VWO central Turkish exam applied in 2019. Qualitative research method was used in the research since the data was collected through written materials containing sub-text questions in the VWO Turkish exams administered in 2019 and the research subject was related to the quality of the questions in question. Whilst analyzing the research data, used the descriptive analysis method, the findings were interpreted according to the categories previously created by the researchers. The questions in the 2019 VWO Turkish exam used in the research were accessed from the official website of CITO, the Netherlands-based assessment and evaluation institution. When the findings obtained as a result of the research had been examined; In the exam, in which questions were asked in both languages, Turkish and Dutch, it has been determined that the number of questions asked in Turkish is more than the number of questions asked in Dutch, and also there were mixed questions in Turkish and Dutch. When the question types utilized in the exam were investigated, it was concluded that multiple-choice questions were given more space than other question types. While the questions asked in the exam were examined according to the steps of Barrett's Taxonomy; It was determined that the most frequently asked step is the literal comprehension step and the other steps that required high-level thinking skills were included with a limited number of questions. The results of the research were discussed and suggestions were given in text.

Keywords: CITO, VWO, Bi-lingual, Barrett's Taxonomy

Giriş

İnsanlar, tarih boyunca aidiyet hissedebilecekleri bir toprak parçası aradılar. Modern dönemde varlığını ortaya koyan ulus devlet modelleri bu arayışın bir sonucu olarak karşımıza çıktı ancak bazen merak bazen de zorunlulukların gereği olarak içerisinde bulunduğumuz ve tanıdığımız dünyamızın dışına taşmak istedik. Böylece, postmodern dünyada bizi karşılayan çok uluslu ve çokkültürlü devlet yapılarını meydana getirdik. Bu durum, bir yandan bize gelişmeyi, değişimi ve ilerlemeyi öğretirken bir yandan da çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına ortam hazırladı.

Türkiye Cumhuriyeti'nden Batı Avrupa'ya göçler 1960'lı yılların başında gerçekleşmiştir. Bu göç hareketi, sanayisini güçlendirmek isteyen devletlerin konuk işçi talepleri üzerine ortaya çıkmıştır. Başta Almanya olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkesine yaşanan göçler sonucunda, 70'li yıllara gelindiğinde, göçmen nüfusunda bir patlama yaşanmıştır. Bu yılları takip eden süreç içerisinde ortaya çıkan göçmen karşıtlığı devletlerin konuk işçiler konusunda tedbirler almasına sebep olmuştur. Alınan tedbirler kısmen başarılı olsa da Almanya'da ve birçok Batı Avrupa ülkesinde Türk nüfusu azımsanmayacak bir sayıda varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nden göç alan ülkelerden biri de Hollanda'dır. II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan kitlesel göç ile Hollanda, 70'li yıllarda gelen işçilerin kalıcı olduklarını kabul ederek bu göçmenlere vatandaşlık hakkı tanımıştır. 1990'lı yıllarda ise Hollanda'da çokkültürlü politikalar benimsenmiştir ancak bu süreç kısa sürmüştür. 90'lı yıllarda göçmenlere çifte vatandaşlık hakkı tanıyan Hollanda 2000'li yıllara gelindiğinde bu hakkı kısıtlayarak çokkültürlü politikalarından da dönmüştür (Şahin Kütük, 2017). Benimsenen politikalarda geçmişe dönüş yaşansa da Hollanda göçmen nüfusa sahip bir ülke olmayı sürdürmektedir.

Hollanda'ya yaşanan göçler ve ülkenin benimsediği politikalar sonucunda birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar; göçmen nüfusun buldukları ülkede uyum problemleri yaşamaları ve ana dillerinden zaman içerisinde uzaklaşarak dillerinden ve kültürlerinden kopma noktasına gelmeleridir. Hollanda'daki Türk göçmen çocuklar, okullarda Felemenkçe eğitim almaktadır. Ana dili öğretimi ise ikinci dilin öğreniminde önemli bir etkidir (Kutlay, 2006). Türk çocuklarının ana dillerini tam olarak bilmemeleri Felemenkçe'yi öğrenmekte de zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, yurt dışında Türk öğretmenler görevlendirerek Türkçe ve Türk Kültürü dersleri aracılığıyla Hollanda'daki Türk çocuklarının ana dillerini ve kültürlerini unutmalarının önüne geçmek istemiştir. Bu derslerin Hollanda'da bir dönem uygulanmasına izin verilirken mevcut durumda böyle bir uygulamaya izin verilmemektedir. 2004 yılında ilköğretim okullarındaki anadili dersleri tamamen kaldırılmıştır (Kutlay, 2006). Buna karşın, Hollanda ülke genelinde ortaöğretime geçiş amacıyla ülkenin merkezî ölçme değerlendirme kurumu olan CITO aracılığıyla uygulamış olduğu sınavlarda bazı azınlık grupların dillerine yönelik sınavlar yapılmaktadır.

CITO (Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling), Hollanda merkezli bir ölçme değerlendirme kurumudur. Hollanda'da uygulanan bütün sınavlar CITO tarafından hazırlanmaktadır. 1968 yılından bu yana varlığı sürdüren kurum, ilköğretimi bitiren 12 yaşındaki çocukların ortaöğretim kurumlarına yerleştirilmesi için ilköğretim boyunca öğretilen dersleri kapsayan sınavlar yapmaktadır. Bu sınavların yanı sıra CITO, ülkede bulunan azınlık gruplarının dillerine yönelik de sınavlar hazırlayıp uygulamaktadır. Bu sınavlardan biri de VWO(Pre-university education) Türkçe sınavıdır. Bu sınav Türkçe metinler ve bu metinlere yönelik 40-50 arasında değişen ve farklı soru türlerini barındıran metin altı sorulardan oluşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; 2019 yılında yapılan VWO Türkçe sınav sorularının Barrett Taksonomisi basamaklarına göre incelenmesidir. Çalışmada, söz konusu sınavda kullanılan sorular dillere, soru türlerine ve taksonomi basamaklarına göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Yapılan çalışmada 2019 yılında yapılan VWO Türkçe sınav sorularının Barrett Taksonomisi basamaklarına göre incelenmesi hedeflenmiştir çünkü bu

sınavlar Hollanda’da uygulanmaya devam etmektedir ve iki dilli Türk çocuklarının dil ölçümlerinin yapıldığı sınavların niteliği Türk çocuklarının geleceklerini yönlendirmekle birlikte ana dili düzeylerinin belirlenmesinde de etkili olmaktadır. Soruların niteliğinin araştırılması ve sonuçlandırılması, sonraki yıllarda yapılacak olan sınavlar için önem arz etmektedir. Uygulanan sınavda Türk çocuklarının okuma ve anlama düzeyleri ölçülmektedir. Bu sebeple sınav çeşitli metinlerden oluşmaktadır. Sorulan sorular ise verilen metinlerle doğrudan ilişkilidir. Sınav metin altı soruları barındırması bakımından Barrett Taksonomisi’nin basamaklarına göre incelenmiştir.

Barrett Taksonomisi soru sormayı sistemleştiren ve kategorilendiren bir taksonomidir. Taksonomiyi, ilk olarak Barrett (1968) “Okumanın Bilişsel ve Duyuşsal Boyutlarının Taksonomisi” makalesinde öğretmenlerin okuma anlama sürecini plânlamaları, okuma anlama sorularını sınıflandırarak ve hazırlayarak, öğrencilerin anlama becerilerini ölçmeleri ve değerlendirmeleri amacıyla oluşturmuştur (Clymer, 1968). Barrett Taksonomisinin alan yazında yer alması ise Clymer(1968)’in “Okuma Nedir? Bazı Güncel Kavramlar” başlıklı yazısında Amerikan Ulusal Eğitim Araştırmaları topluluğunun yayımladığı “Okuma Öğretiminde Yenilik ve Değişim” isimli eserde Barrett’tan izin alarak makalenin içeriğinden ilk kez bahsetmesiyle gerçekleşmiştir (Kaldırım, 2020). Barrett Taksonomisinin ortaya çıkışı öğretmenlerin kapıldığı iki yanlış varsayım sebebiyleydi. Bunlar; okuduğunu anlamının tek bir beceri olarak görülmesi ve okuma anlama sürecinin yönetilemeyecek sayıda beceriyi içermesiydi. Bu taksonomi ile okuma anlama sürecinin kontrol edilebilir ve anlaşılabilir olması hedefleniyordu (Clymer, 1968). Taksonomi öğretmenlere okuma ve anlama sürecinin yönetilebilir olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Barret taksonomisinde okuduğunu anlama süreci birçok farklı yönden ele alınmıştır. Taksonomiye göre okuma anlama süreci beş düzeyde sınıflandırılmıştır. Bu düzeyler; basit anlama/yüzeysel anlama, yeniden organize etme/yeniden düzenleme, çıkarımsal anlama/derinlemesine anlama, değerlendirme ve takdir/değer biçme şeklindedir ve Barrett Taksonomisinde her düzeye ait yeterlilikler kolaydan zora doğru sıralanmıştır (Clymer, 1968). Clymer’in aktarımı ile Barrett Taksonomisinin basamakları ve her basamağa ait yeterlilikler Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5’te verilmiştir (Clymer, 1968, s. 19-23):

Tablo 1. *Barrett Taksonomisinin Basit Anlama Düzeyine Göre Yeterlilikler*

Basit Anlama	
Fark Etme	Hatırlama
Detayları fark etme	Detayları hatırlama
Ana fikri fark etme	Ana fikri hatırlama
Olayların sırasını fark etme	Olayların sırasını hatırlama
Neden sonuç ilişkilerini fark etme	Neden sonuç ilişkilerini hatırlama
Karşılaştırmaları fark etme	Karşılaştırmaları hatırlama
Karakter davranışlarını fark etme	Karakter davranışlarını hatırlama

Tablo 2. *Barrett Taksonomisinin Yeniden Organize Etme Düzeyine Göre Yeterlilikler*

Yeniden Organize Etme
Sınıflama
Ana hat belirleme
Özetleme
Sentezleme

Tablo 3. *Barrett Taksonomisinin Çıkarımsal Anlama Düzeyine Göre Yeterlilikler*

Çıkarımsal Anlama
Destekleyici detaylara yönelik çıkarımda bulunma
Ana fikre yönelik çıkarımda bulunma
Olayların sırasına yönelik çıkarımda bulunma
Karşılaştırmalara yönelik çıkarımda bulunma
Neden sonuç ilişkisine yönelik çıkarımda bulunma
Karakter davranışlarına yönelik çıkarımda bulunma
Sonucu tahmin etme
Mecazi dile yönelik çıkarımda bulunma

Tablo 4. *Barrett Taksonomisinin Değerlendirme Düzeyine Göre Yeterlilikler*

Değerlendirme
Gerçek ve kurguyu değerlendirme
Gerçekleri ve fikirleri değerlendirme
Yeterliği ve geçerliği değerlendirme
Uygunluğu değerlendirme
Metnin değerini, ilgi çekiciliğini, kabul edilebilirliğini değerlendirme

Tablo 5. *Barrett Taksonomisinin Takdir Düzeyine Göre Yeterlilikler*

Takdir

İçeriğe duyuşsal tepki

Karakterlere ve olaylara tepki

Yazarın kullandığı dile tepki

İmgeleme/betimleme

Alanyazında Barrett Taksonomisi ile ilgili araştırmalar mevcuttur (Yıldırım, 2012; Akyol, Yıldırım, Ateş, & Çetinkaya, 2013; Çeliktürk Sezgin & Gedikoğlu Özilhan, 2019; Kaldırım, 2020; Çakmacı, 2021). Taksonomi ile ilgili yapılan araştırmalar olmasına karşın, alanyazında, VWO Türkçe sınav sorularını Barret Taksonomisine göre inceleyen bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Barrett Taksonomisine dayalı olarak 2019 VWO Türkçe sınavının metne dayalı sorularının incelenmesinin, sınav sorularının niteliği hakkında bilgi vereceği ve bundan sonra hazırlanacak sınavlara ilişkin öneriler getireceği düşünölmektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1. 2019 yılı VWO Türkçe sınav sorularının dillere göre dağılımı nasıldır?
2. 2019 yılı VWO Türkçe sınav sorularının soru türlerine göre dağılımı nasıldır?
3. 2019 yılı VWO Türkçe sınav sorularının Barrett Taksonomisi basamaklarına göre dağılımı nasıldır?

1. Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmaların içinde doküman analizi, görüşme gibi birçok yöntem kullanılabilir. Bunlar birer nitel veri toplama yöntemidir. Nitel araştırmalarda olaylar ya da durumlar gerçeği bir biçimde ortaya konulur (Yıldırım & şimşek, 2018). Araştırmada, verilerin 2019 yılı VWO Türkçe sınav sorularının bulunduğu yazılı materyaller yoluyla toplanması ve araştırma konusunun söz konusu soruların niteliği ile ilgili olmasından kaynaklı nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır.

2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Hollanda merkezli bir ölçme değerlendirme kurumu olan CITO'nun, VWO isimli ortaöğretim kurumlarına geçiş maksadıyla uygulanan sınavlardan biri olan Türkçe sınavlarındaki metinlere dayalı sorular oluşturacaktır. Araştırmanın örneklemini ise CITO'nun 2019 yılında VWO isimli ortaöğretim kurumlarına geçiş maksadıyla uyguladığı Türkçe sınavında kullanılmış metinlere dayalı sorular oluşturacaktır.

3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi ile veriler toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılan konu ile ilgili çeşitli bilgilerin olduğu yazılı materyallerin analizidir. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olarak kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu çalışmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olarak kullanılmaktadır.

Çalışmada kullanılan 2019 VWO Türkçe sınavındaki sorulara, Hollanda merkezli ölçme değerlendirme kurumu olan CITO'nun resmi internet sitesinden erişilmiştir.

4. Verilerin Analizi

Verilerden elde edilen bulguların çözümlenmesi için betimsel analiz kullanılmaktadır. Betimsel analize göre; araştırma sonucunda elde edilen veriler, daha önce araştırmacılar tarafından oluşturulmuş kategorilere göre yorumlanır. Bu yaklaşımda, doğrudan alıntılara başvurulduğu sık görülmektedir. Betimsel analizin amacı, elde edilen verilerin düzenli şekilde bir araya getirilmesi ve araştırmacının bu verileri kategorilendirerek yorumlamasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu çalışma sınav soruları üzerinden yürütülmekte olup verilerin analizinde daha önce araştırmacılar tarafından oluşturulmuş kategoriler kullanılmaktadır.

CITO tarafından uygulanan ortaöğretime geçiş merkezî sınavlarından biri olan Türkçe sınavında sorulan metne dayalı sorular, Barrett Taksonomisinin basamaklarına göre analiz edilmiştir. Sorular, dillere ve soru türlerine göre sınıflandırılarak incelenmiştir.

5. Bulgular

Hollanda'da 2019 yılında uygulanan VWO merkezi Türkçe sınavı sorularının Barrett Taksonomisi'nin basamaklarına göre sınıflandırılması bu başlık altında ele alınmıştır. 2019 VWO Türkçe sınavında toplam 44 soru sorulmuştur. Bu sorular ile ilgili bilgiler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır:

Tablo 6. 2019 Yılı VWO Türkçe Sınav Sorularının Dillere Göre Dağılımı

Diller	Soru Sayıları
Türkçe	27
Felemenkçe	12
Türkçe ve Felemenkçe	5
Toplam	44

2019 yılı VWO Türkçe sınavı soruları incelendiğinde soruların hem Türkçe hem Felemenkçe sorulduğu tespit edilmiştir. Türkçe soru sayısının Felemenkçe soru sayısından fazla olduğu ve Türkçe-Felemenkçe karışık soruların sorulduğu belirlenmiştir. Dillere ait soru dağılımları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 7. 2019 Yılı VWO Türkçe Sınav Sorularının Soru Türlerine Göre Dağılımı

Soru Türleri	Soru Sayıları
Çoktan seçmeli	26
Kısa cevaplı	13
Boşluk doldurma	3
Açık uçlu	1
Doğru yanlış	1
Eşleştirme	-
Toplam	44

Yukarıda verilen tabloda 2019 yılında yapılan sınavda yer alan soruların türlerine göre dağılımı bulunmaktadır. Buna göre, sınavda en çok sorulan soru türü çoktan seçmeli sorularken, en az sorulan soru türü doğru yanlış türündeki sorulardır. Eşleştirme sorusuna sınavda yer verilmemiştir. Tüm soru türlerine göre soru sayıları Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 8. 2019 Yılı VWO Türkçe Sınav Sorularının Barrett Taksonomisinin Basamaklarına Göre Sınıflandırılması

Basamaklar	Soru Sayıları
Basit anlama	34
Yeniden organize etme	1
Çıkarımsal Anlama	6
Değerlendirme	2
Takdir	1
Toplam	44

2019 yılında yapılan VWO Türkçe sınavının Barrett Taksonomisi basamaklarına göre sınıflandırılması ile ilgili tablo incelendiğinde en çok soruya yer verilen basamağın basit anlama, en az soruya yer verilen basamağın takdir olduğu görülmektedir. Barrett Taksonomisinin basamaklarına göre soru sayılarının dağılımları Tablo 4'te sunulmuştur.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, Hollanda merkezli bir ölçme değerlendirme kurumu olan CITO tarafından hazırlanan ve uygulanan 2019 yılı VWO Türkçe sınavına ait metin altı soruları; dillere göre dağılım, soru türlerine göre dağılım, Barrett Taksonomisi basamaklarına göre dağılım başlıkları altında incelenmiştir. Yapılan incelemenin sonucunda; 2019 yılı VWO Türkçe sınavının toplam 44 sorudan oluştuğu belirlenmiştir. Bu soruların dillere göre dağılımı incelendiğinde; 27 Türkçe, 12 Felemenkçe sorunun yer aldığı, geriye kalan 5 sorunun ise Türkçe ve Felemenkçe dillerinde karışık olarak sorulduğu belirlenmiştir. Her iki dilin bir arada bulunduğu 5 sorunun soru kökleri Felemenkçe dilindeyken, cevapların Türkçe verilmesi istenmiştir. Bu bilgilerden yola çıkıldığında soruların dillere göre dengeli biçimde dağılmadığı görülmektedir. İki dilli çocukların dil performanslarının değerlendirilmesi için iki dili de kapsayan analizlere ihtiyaç vardır çünkü iki dilli çocukların dil gelişimini değerlendirme sürecinin doğru ve etkili olabilmesi her iki dildeki beceri alanlarının gelişiminin izlenmesine bağlıdır (Sönmez & Akıncı, 2022). Soru sayılarının anlamlı bir dağılım göstermemesinin, değerlendirme sürecini etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, her iki dilde eşit soru dağılımının yapılması, dillerdeki beceri alanlarının gelişiminin etkili şekilde izlenebilmesine katkı sağlayacağından önemli görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer boyutu, 2019 yılı VWO Türkçe sınavı sorularının soru türlerine göre dağılımıdır. 2019 yılı VWO Türkçe sınavı birbirinden bağımsız 10 metinden oluşmaktadır. Sınav soruları ise bu metinlerle doğrudan ilişkilidir. Metinlere dayalı sorular farklı soru türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Soru türlerindeki dağılım incelendiğinde; 26 adet çoktan seçmeli soru sorulduğu görülmektedir ve bu soru türü diğer soru türlerinden sayıca fazladır. Çoktan seçmeli soruların kapsam geçerliliğinin ve güvenilirliğinin yüksek oluşu, puanlamanın objektif oluşu, uygulanmasının kolay oluşu ve kalabalık gruplara uygulanabilmesi bir avantajken; hazırlanmasının zor olması ve uzmanlık gerektirmesi, şans başarısının varlığı gibi sebepler ise birer dezavantajdır (Baştürk, 2014). Çoktan seçmeli soru sayısının fazla olmasının sebebinin bu avantajlara dayalı olabileceği düşünülmektedir. Çoktan seçmeli soru türünden sonra en çok soru gelen tür ise kısa cevaplı sorular olmuştur. Kısa cevaplı soru sayısı 13 olarak belirlenmiştir. Kısa cevaplı sorular hızlı puanlanabilmesi, biçimlendirici ve özetleyici bir değerlendirmeye imkân tanınması, öğrenciler için tanıdık ve daha az endişe verici olması, geniş bir içeriği kısa bir zamanda yoklayabilmesi gibi sebeplerle tercih edilebilir ancak kısa cevaplı sorular bir yandan da açık uçlu sorular olduğundan öğrenciler istedikleri cevapları vermekte özgürdür ve bu da değerlendirmede objektifliği etkileyebilir ya da değerlendirmenin daha uzun sürmesine sebep olabilir (Altın & Çeken, 2014). 2019 VWO Türkçe sınavındaki kısa cevaplı sorular incelendiğinde ise, genellikle metin içinden cevabı doğrudan bulunabilen, yorum yapmayı gerektirmeyen sorular olduğu belirlenmiştir. Buradan yola çıkarak; sınavdaki kısa cevaplı soruların, değerlendirmenin objektifliğini ve

değerlendirmeye ayrılan süreyi etkilemeyeceği yönünde bir yorum yapmak mümkündür. Sınav bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise; soruların genellikle sözcük bilgisini ölçmeye ve metni anlayarak cevapları doğrudan metinden bulmaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Çoktan seçmeli ve kısa cevaplı soruların diğer soru türlerine göre daha fazla tercih edilmiş olmasında bu iki sebebin de etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada kısa cevaplı sorular, cevapları metinden doğrudan bulunabilen bir cümle ya da tek sözcükle cevap verilebilecek şekilde tasarlanmış olan sorular olarak kabul edilmiştir ancak boşluk doldurma ve doğru yanlış türündeki sorular da kısa cevaplı sorular olarak ele alınabilmektedir çünkü kısa cevaplı soruların belli bir yapısı yoktur. Kimi zaman eksik cümleyi tamamlama, eksik olan sözcüğü bulup cümleye ekleme, bir cümleyle sorulan soruya açıklama yapma şeklinde de karşımıza çıkabilir (Altın & Çeken, 2014). Bir diğer soru türü olan boşluk doldurmadan 3 adet soru sorulduğu tespit edilmiştir. Bu sorular sözcük buldurmaya yöneliktir ve çoktan seçmeli soru türüyle birleştirilmiştir. Öğrencilerden, verilen cümlede boşluk bırakılarak, doğru cevabı şıklardaki sözcüklerden seçmeleri istenmiştir. Dolayısıyla, boşluk doldurma sorularının sözcük bilgisini ölçtüğünü söylemek mümkündür.

Sınavda karşımıza çıkan ve sayısı 1 olarak belirlenen doğru yanlış soru türü kendi içerisinde 4 soruya ayrılmaktadır. Sınavdaki metinlerden biri olan “Bu Kuşaktan Haberiniz Var mı?” (CITO, 2019) isimli metne yönelik sorular doğru yanlış türündeki sorular da önceki soru türlerinde öğrencilerden beklenene uygun olarak, cevabı metin içinden doğrudan ulaşılabilecek sorulardır. Bir başka soru türü olan açık uçlu soru sayısı ise 1 olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada, açık uçlu olarak değerlendirilen sorunun tamamen yoruma dayalı olması, belirli ve doğru tek bir cevabının olmaması ve öğrencilerin kişisel deneyimlerine dayanarak cevaplayabilecekleri şekilde tasarlanmasının ölçüt olarak belirlendiğini söylemek faydalı olacaktır. Bu bakımdan araştırmada, açık uçlu soru türü kısa cevaplı soru türünden ayrılmaktadır.

Tüm soru türlerindeki dağılım incelendiğinde; 2019 yılı VWO Türkçe sınavında öğrencilerin okuduklarını yorumlayabilme becerilerine yönelik değerlendirmeye büyük oranda yer verilmediği tespit edilmiş, sınavın sözcük bilgisi ve okuduğunu anlama becerisini ölçme ve değerlendirme amacıyla hazırlandığı belirlenmiştir.

Araştırmanın önemli bir bölümünü 2019 yılı VWO Türkçe sınavı sorularının Barrett Taksonomisi basamakları doğrultusunda incelenmesi oluşturmaktadır. Barrett Taksonomisine göre, 2019 yılı VWO Türkçe sınavındaki metne dayalı anlama soruları büyük oranda basit anlama düzeyindedir. 34 adet basit anlama sorusunun bulunduğu sınavda; yeniden organize etme, çıkarımsal anlama, değerlendirme ve takdir basamaklarından toplamda 10 soru bulunduğu belirlenmiştir.

Sınav, genel olarak öğrencilerin bilgileri doğrulaması ve hatırlaması üzerine oluşturulmuştur. Buradan yola çıkarak, sınavın üst düzey düşünme becerilerini ölçmede yetersiz kaldığını ve karmaşık zihinsel süreçleri göz ardı ettiğini söylemek mümkündür.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, Barrett Taksonomisiyle ilgili yapılan önceki araştırmalardan elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Akyol, Yıldırım, Ateş, & Çetinkaya (2013), öğretmenlerin sordukları soruların daha çok basit anlama düzeyinde olduğunu ve büyük oranda düşük düzey zihinsel süreçleri gerektiren sorular sorduklarını tespit etmiştir. Çeliktürk Sezgin & Gedikoğlu Özilhan (2019), yaptıkları araştırmada soruların büyük oranda basit anlama düzeyinde olduğu ve diğer basamaklara az oranda yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Çakmakçı (2021), araştırmasında ilkökul sınıf öğretmenlerinin ürettikleri soruların %62,6'sının basit anlama düzeyinde olduğunu ve öğretmenler tarafından, özellikle değerlendirme ve takdir basamaklarından az sayıda soru sorulduğunu saptamıştır. Kaldırım (2020) ise, yaptığı araştırma sonucunda deney ve kontrol grupları oluşturarak öğrencilerin okuduklarını anlama düzeylerini Okuduğunu Anlama Başarı Testi aracılığı ile ölçüp değerlendirmiş ve uygulanan deneysel işlem sonrasında, öğrencilerin okuduklarını anlama başarılarının deneysel işlem öncesinden istatistiksel olarak farklılaştığını tespit etmiştir. Buradan yola çıkarak, öğrencilerin okuduğunu anlama ve üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilebilir olduğu yorumunu yapmak mümkündür.

Araştırmada, 2019 yılı VWO Türkçe sınavındaki metne dayalı sorular; dillere, soru türlerine ve Barrett Taksonomisi basamaklarına göre sınıflandırılıp incelenmiştir. Hollanda'da iki dilli öğrencilere yönelik sınavlar yapılmaya devam etmektedir. Bu sınavlarda sorulan soruların niteliğinin değerlendirilmesi, iki dilli öğrencilerin dil performanslarının doğru ve etkili şekilde ölçülmesi açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında; CITO tarafından uygulanan sınavların okuduğunu anlama becerisini değerlendirirken, aynı zamanda öğrencilerin, ana dilleri ile ilgili kıymetli eserlere merak ve ilgi duymalarına, okumaya ve anlamlandırmaya çalışmalarına, bilgileri bir bütün olarak kavramalarına, bu bilgileri harmanlayabilmelerine, üst düzey düşünme becerilerinin gelişimine yönelik olmasına ortam hazırlaması ve araştırmada elde edilen sonuçların, iki dilli Türk çocukları için sonraki yıllarda hazırlanıp uygulanacak sınavlarda yardımcı olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Akyol, H., Yıldırım, K., Ateş, S., & Çetinkaya, Ç. (2013). Anlamaya Yönelik Ne Tür Sorular Soruyoruz? *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 41-56.
- Altın, K., & Çeken, R. (2014). Kısa Cevaplı Sorular. S. Baştürk içinde, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (s. 87-98). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Baştürk, S. (2014). Çoktan Seçmeli Testler. S. Baştürk içinde, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (s. 119-154). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- CITO. (2019). *VWO 2019 Bijlage*. <https://www2.cito.nl/vo/ex2019/VW-1008-a-19-1-b.pdf>. adresinden 20.19.2020 tarihinde alındı
- CITO. (2019). *VWO 2019 Examen*. <https://www2.cito.nl/vo/ex2019/VW-1008-a-19-1-o.pdf>. adresinden 20.10.2020 tarihinde alındı
- Clymer, T. (1968). *What is "reading"?: some current concepts*. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/016146816806901001>. adresinden 15.11.2022 tarihinde alındı
- Çakmakçı, E. (2021). *İlkokul Sınıf Öğretmenlerinin Metinlerden Ürettikleri Soruların Barrett Taksonomisine Göre İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. adresinden alındı
- Çeliktürk Sezgin, Z., & Gedikoğlu Özilhan, Y. G. (2019). 1-8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metne Dayalı Anlama Sorularının İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 353-367.
- Kaldırım, A. (2020). *Barrett Taksonomisine Dayalı Öğretim Programı'nın 7. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerine Etkisi (Doktora Tezi)*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. adresinden alındı
- Kutlay, Y. (2006). Batı Avrupa'da Türkçe Öğretiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Dil Dergisi*, 134, 26-41.
- Sönmez, H., & Akıncı, M. A. (2022). Fransa'daki İki Dilli Türk Çocuklarının Türkçe Dil Becerilerinin Gözlemlenmesi (Paris ve Normandiya Örnekleri). *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(1), 718-737.
- Şahin Kütük, B. (2017). Hollanda'ya Gerçekleştirilen Türk Göçü ve Ulusötesi Faaliyetler. *Sosyoloji Konferansları*, 55, 85-106.
- Yıldırım, & Şimşek. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2012). Öğretmenlerin Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerini Değerlendirmede Kullanabilecekleri Bir Sistem: Barrett Taksonomisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 45-58.

**TÜRKÇE RAP ŞARKILARININ SIFAT KULLANIMI
AÇISINDAN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**
**EXAMINATION AND EVALUATION OF TURKISH RAP
SONGS IN TERMS OF ADJECTIVE USE**

*Kübra ORAN**
*Özlem BAYRAK CÖMERT***

Özet

Müzik, insanların hayatında var olduğu zamanlardan bu yana bir iletişim aracı ve ortak duygularını paylaştığı bir kültür mirasıdır. Türk toplumunda zaman zaman popüler kültürün de etkisiyle farklı müzik türleri ortaya çıkmıştır. Türkçe rap müzik de bu türlerden biridir. Türkçe rap müziğin, hızlı bir ritminin olması, şarkıların akılda kalıcı aynı zamanda da ezberlenmesi kolay sözlerden oluşması Türkçe rap müziği öğrenciler arasında popüler hâle getirmiştir. Bu çalışmanın amacı seçilen 10 Türkçe rap şarkısında kullanılan sıfatları tespit etmektir. Bunun için Youtube isimli platformda dinlenme sayısı 5 milyonun üzerinde olan, öğrencilere örnek teşkil edebilecek ve Türkçe Dersi Öğretim Programının dil becerisi kazanımlarına hizmet edebilecek 10 Türkçe rap şarkı incelenmiştir. Betimsel nitelik taşıyan tarama modeliyle incelenen Türkçe rap şarkılar sistematik tahlil yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda 10 Türkçe rap şarkıda 189 sıfat kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sıfatlardan 67'si niteleme 122'si belirtme sıfatıdır. İsimlerin nitelik ve işlevsel olarak ne durumda olduğunu anlatan sıfatların Türkçe rap şarkılarındaki tespit edilmesi Türkçe rap şarkıların Türkçe eğitiminde kullanılabilirliği açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe rap şarkılar, söz varlığı, sıfat

Abstract

Music is a means of communication, cultural heritage that people share their common feelings since its existence in people's lives. With the influence of popular culture in Turkish society, different types of music have emerged from time to time. The features of Turkish Rap music such as having a fast rhythm being catchy and easy

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE kubra.oran26@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2292-8876

** Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD Ankara / TÜRKİYE obayrak@gazi.edu.tr ORCID: 0000 0003 3825 595X

to memorize have made Turkish rap music popular among students. The aim of this study is to determine the adjectives used in 10 selected Turkish rap songs. For this, 10 Turkish rap songs with over 5 million streams on the platform named Youtube, which can serve as an example for students and serve the language skill acquisition of the Turkish Lesson Curriculum, were examined. Turkish rap songs, which were examined with a descriptive scanning model, were evaluated with a systematic analysis method. As a result of the research, it was determined that 189 adjectives were used in 10 Turkish rap songs. Of these adjectives, 67 are qualifying adjectives and 122 are descriptive. Examining the determination of the adjectives describing the quality and functional status of the nouns in Turkish rap songs is important in terms of the usability of Turkish rap songs in Turkish education.

Keywords: Turkish rap songs, vocabulary, adjective

Giriş

İnsan yaşamı boyunca kendini ifadeye ihtiyaç duymuştur. İlk çağlardan bu yana kimi zaman sembollerle kimi zaman yazıyla bu iletişime katılmış ve ortak bir evren dili bulmaya çalışmıştır. Çünkü insanlar; hayatlarını, hislerini anlamak ve anlatmak üzerine kurmuştur. Bu hisleri anlatırken insanlara yardımcı olan yegâne unsur ise dildir. Dil, insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmesine yardımcı olan, kelimelerle ve işaretlerle anlaşmayı sağlayan ve bu konuda onu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir (TDK, 2011, s. 526). Bu özellik sayesinde insanoğlu edindiği kültürel birikimleri de nesiller boyunca aktarabilme fırsatı bulmuştur. Dil kültürlerin aktarıcısıdır. Dil sayesinde insanlar ortak bir sosyal yaşantı, dinsel inanç sistemi ve geleneklerini oluşturmuş ve bunu kendinden sonraki nesillere resim, müzik, edebiyat, heykel, tiyatro gibi çeşitli sanat dallarıyla aktarma fırsatı bulmuştur (Kaplan, 2016, s. 186). Bu sanat dallarını zamanın insanlarına ve o zamanın koşullarına göre bir anlaşma yolu olarak seçmiştir. Müzik ise, bu anlaşma yollarından en eskisidir.

Müzik, toplumsal yaşamın gidişine paralel bir gidiş gösterir. Müzik var olduğu zamandan bu yana kültürden hem etkilenmiş hem de kültürü etkilemiştir. Yaşadığımız coğrafyada da dönem dönem halkın ihtiyaçlarına, zevklerine ve duygu durumlarına göre farklı müzik türleri hızla ünlenmesini arttırmış, bazen aynı hızda kaybetmiş bazen ise uzun yıllar zihinlerimizde yer almıştır. Bu hızlı değişimde hayatımıza “popüler kültür” ve “popüler müzik” kavramlarını kazandırmıştır.

Popüler kültür içinde yerini alan popüler müzik; ritmik yapısı, akılda daha kolay kalmasını sağlayan ezgileri, farklı çalgı aletlerinin kullanımı, gençleri etkilemesi ve daha çok dans etmek ve eğlenmek üzerine kurulu bir müzik türü olması toplumda popüler hâle gelmesini kolaylaştırmıştır (Çiftçi, 2010, s.152). Popüler kültür ve popüler müzik kavramları rap müziği de kendisiyle birlikte çağrıştırmaktadır.

Avrupa'da 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve çalışmamızın da konusunu oluşturan rap müzik ise; blues, funk ve ritim karıştırılıp müzik alt yapısı (beat) oluşturulması ile başlamıştır. Rap müzik, hip-hop kültürü içindeki bireylerin kendilerini ifade etme ve küresel arenada tanınma talebi olarak görülmektedir (Aytulum, 2019, s. 219). Bu tanınma talebinin temelinde bir tarafın baskısı sebebiyle ezilenlerin kendini ifade etme biçimi ve alt kültür unsuru olarak ortaya çıkan bu müzik türü; küçük gruplar tarafından, küçük mekânlarda dinlenirken günümüzde hedef kitlesini genişletmiştir. Bu popülerliğinin artmasında artık Türkçe rap şarkılarının karşımıza dizi ve filmlerde, reklamlarda, restoranlarda hatta çizgi filmlerde bile kullanılmaya başlamasının etkisi olmuştur. Türkçe Rap müzik bu gelişmeler sayesinde bir alt kültür olarak anılmaktan çıkmış, yalnızca küçük bir grubu temsil ederken artık toplumun her kesiminin kendinden bir şeyler bulabildiği ve talebe göre arz edilen bir popüler müzik kültürü olarak anılmaya başlamıştır. Teknolojiyle iç içe büyüyen çocuklar da gelişen imkânlar sayesinde bu şarkılara kolayca ulaşabilmiş, ezberlemiş ve birbirleriyle paylaşmışlardır. Yapılan araştırmalarda (Otcın, 2020, s.11; Bulut ve Altay, 2012, s. 243; Efe ve Sonsel 2019, s. 980) öğrencilerin dinlemekten en çok hoşlandığı müzik türleri arasında rap müzik hep ilk 3 sırada yer almıştır. Türkçe rap şarkılar hayatımızda popüler kültürün de getirileriyle hızla kendine yer bulmuştur.

Türkçede çok önemli bir yeri olan sıfatlar, isimlerden önce gelerek onların durumunu bildiren, nasıl olduklarını gösteren ve isimleri farklı yönleriyle belirten sözlerdir (Korkmaz, 2009, s. 333). İsimlerin daha açık, detaylı şekillerde ifadesini sağlarlar. Sıfatlar tek başlarına bir varlığı temsil edemezler. Yalnızca niteleyecekleri isimde var olan niteleme ve belirtme özelliklerini soyut olarak gösterirler (Korkmaz, 2009, s. 333). Cümleye daha açık ve detaylı bir ifade katarlar.

Öğrencilerin dinlediği Türkçe rap şarkılarının Türkçenin söz varlığını ve zenginliği en güzel şekilde yansıtan unsurlardan olan, varlıkların ve duyguların daha iyi nitelenmesini ve belirtilmesini sağlayan sıfatlar açısından incelenmesi, Türkçe rap şarkılarında dilimizin nasıl kullanıldığını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

1. Yöntem

Betimsel özellik taşıyan bu araştırma, nitel bir çalışmadır. Bu nitel çalışmada, tarama modeli uygulanmıştır. Tarama, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2014, s.77). Bu modelde araştırılan duruma yönelik, araştırmacının herhangi bir müdahalesi olmaz.

2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada Youtube isimli platformda dinlenme sayısı 5 milyonun üzerinde olan, öğrencilere örnek teşkil edebilecek ve Türkçe Dersi Öğretim Programının dil becerisi kazanımlarına hizmet edebilecek, 10 Türkçe rap şarkı incelenmiştir.

3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada, Türkçe rap şarkıların içeriği incelenirken “içerik analizi” veri toplama yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi; birbirine benzer verilerin bir araya getirilmesini ve düzenlenip yorumlanmasını sağlayan veri toplama yöntemidir. Çalışmamızda 10 Türkçe rap şarkısı; sistematik tahlil yöntemiyle, belirlenen kıstaslara göre sıfatlar açısından değerlendirilerek yorumlanmıştır.

5. Bulgular

Araştırmanın örnekleminde yer alan Türkçe rap şarkılarında 189 sıfat kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sıfatların özellikleri aşağıda ele alınmaktadır.

5.1. Şarkı: Naim-Eypio

1. “Bu devran döner bir gün, dönme sakın yolundan” cümlesindeki “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatı, “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Bir sözcüğü, bir ismin önünde sayı sıfatı olarak da belirsiz sıfat olarak da kullanılır. Sayı sıfatı olarak kullanıldığında ismi sayı bakımından belirtirken, belirsiz sıfat olduğunda “herhangi bir” anlamı verir (Korkmaz, 2009, s. 396).

2. “Bir ağrı var solumda, türküler kulağında” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

3. “Öyle çok kalp kırdılar ki *kırdığım* rekorumdan fazladır” cümlesindeki “çok” sözcüğü aşırılık yönüyle ismi niteleyen niteleme sıfatı, “kırdığım” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

4. “*Bu* mevsimde memleketim nazlıdır” cümlesindeki “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

5. “Dağlar belki karlıdır, yollar *uzun* kanlıdır” cümlesindeki “uzun” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

6. “Güneş doğar *her* bi gün ve *her* gün beni kandırır” cümlesindeki “her” sözcükleri varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

7. Türkiye'm hiç *dilimden düşmeyen* bir şarkıdır: cümlesindeki “dilimden düşmeyen” sözcük grubu varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

8. “*Bi'* derdin varsa söyle Naim gelir kaldırır” cümlesindeki “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

9. “*Zalim* dünyama olmuş herkes âlim” cümlesindeki “zalim” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

10. “Kalbimizde varsın bizim *her* zaman *her* daim” cümlesindeki “her” sözcükleri varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

11. “Şampiyondur *küçük* dev Süleyman oğlu Naim” cümlesindeki “küçük” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

5.2. Şarkı: *Neyim Var Ki? -Sagopa Kajmer*

1. “*Bir* bahçemiz var *bir* taraf çiçekli *bir* tarafsız çöl” cümlesinde “bir” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatı, “bir taraf” sözcüğünde ise varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

2. “*Bir* tarafta gök kuşağı *öbür* tarafsız kör” cümlesindeki “öbür” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

3. “Sıkıntı *çekmişlere yakın bi'* yerde” Cümlesindeki “çekmişlere” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan sıfat-fiil gruplarının, bir ad veya ad tamlaması önünde sıfat gibi kullanılmasından oluşur (Korkmaz, 2009, s. 351). Niteleme sıfatıdır. “Yakın” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. “Bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

4. “*Her* gün doğumundan gün batımına, *her* geceden gündüze *işlenen* bir suç var” cümlesindeki “her” sözcükleri varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “işlenen” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan, niteleme sıfatıdır.

5. “Cümle derde ol deva diye dua ederdi günde *bin* defa” cümlesinde “bin” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

6. “İlham perilerim *yorgun* ellerim” cümlesinde “yorgun” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

7. “Ve miskin *armağan* düşüncemin yanında *bir* emanetim *bu* bedene” cümlesinde “*armağan*” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

8. “Yıllarım *bir* yetki verdi etki tepki oldum” cümlesinde “*bir*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

9. “*Bir* takvim yaprağında *geri kalan* umut” cümlesinde “*bir*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “*geri kalan*” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

10. “*İstedğim* yerdeyim *bir iki* dak'ka verin *bu* adama konuşamaz dilim tutuldu” cümlesinde “*istedğim*” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “*bir iki*” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır. Cümlesindeki “*bu*” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

11. “*Akarsular bu* bahçelerde” cümlesinde “*bu*” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

12. “*Akmayan* suyu bile çölde” cümlesinde “*akmayan*” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

13. “Gene de gül *bir* kez be *bi'* kere gül” cümlesinde “*bir*” sözcükleri isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır. Cümlesindeki “*bu*” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

14. “*Bu* çölde yeşerir elbet” cümlesinde “*bu*” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

15. “Ey Rap'in *sebepsiz* anlamı damarlarımda gezine dur” cümlesinde “*sebepsiz*” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

16. “Ben *bi'* cümlelik *bi'* nokta değilim” cümlesinde “*bir*” sözcükleri isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır. Cümlesindeki “*bu*” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

17. “Ve ellerimde *kara* kalem *kara* gözüm seyirde” cümlesinde “*kara*” sözcükleri varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

5.3. Şarkı: *Gelsin Hayat Bildiği Gibi- Ceza ve Sezen Aksu*

1. “Birer birer kayıp giderdi *her bi' sevilen*” cümlesinde “*her*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “*sevilen*” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan, niteleme sıfatıdır.

2. “Odan karanlık, *hep* loş” cümlesinde “hep” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

3. “Fakat *bu* kalp unutmaz, unutamaz ki zaten” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

4. “*Her* kalp yıkılır ancak *yenisi bulunamaz bi'* mesken” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “yenisi bulunamaz” sözcük grubu sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

5. “*Her* anım birini özler” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

6. “Rüyada *yolunu gözlediğim* düşünceler” cümlesinde “yolunu gözlediğim” sözcük grubu sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

7. “Ve benliğimle canlanır *tüm* hatıralarım” cümlesinde “tüm” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

8. “*Bu* gözlerinse dolduğu, *zamanın donduğu bir* yerdeyim” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır. Cümlesindeki “zamanın donduğu” sözcük grubu sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

9. “Ameleydim eskiden, şafak sökerdi *her* gün işe giderken” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

10. “Cebimde yoktu *bir* kuruş ve Üsküdar'ımın *her bi'* yeri yokuş” cümlesinde “bir” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır. Cümlesindeki “her bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

11. “*Her* gün *yeni bi'* suç” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “yeni” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

12. “*Kanatlı doğmamış* kuş” cümlesinde “kanatlı” ve “doğmamış” sözcükleri varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

13. “Ben hep *aynı* yerde saydım” cümlesinde “aynı” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

14. Hayat bu dile kolay velakin *her bi'* yerine ağrı” cümlesinde “her bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

15. “Ve *kimi* zaman düşündüm” cümlesinde “kimi” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

16. “Hayata karşı *dört* silahşor hep güler sanmıştım” cümlesinde “dört” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

17. “Bu öyle lanet olası *toz* bi pembe ki” cümlesinde “toz” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

5.4. Şarkı: Türk Marşı-Ceza

1. “Ya *bir* öne gel ya *bi'* geri git” cümlesinde “bir” sözcükleri isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

2. “Ya da bana bırak hadi, *bu nasıl* bi' beat?” cümlesindeki “nasıl” sözcüğü soru sıfatıdır. Soru sıfatları, varlık ve nesnelere soru yoluyla belirtirler (Korkmaz, 2009, s.393).

3. “*Bir* gün kralınsın, *bir* gün varsın” cümlesinde “bir” sözcükleri varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

4. “Ve de bana *neşe verebilecek bi'* gün” cümlesinde “neşe verebilecek” sözcük grubu sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

5. “*Her* gün tekrar doğdum” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

6. “Kimler çözmüş ki *bu* sorunu?” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

7. “Bizler bulsak da *bu* soruyu” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

8. “*Bir* ileri *iki* geri yürüyoruz hep” cümlesinde “bir” ve “iki” sözcükleri isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

9. “Sen yok, zannetsen de gerçek böyle *her* yerde” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

10. “Haykırsan, inletsen de asla duymaz *hiç* kimse” cümlesinde “hiç” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

11. “Hep anlatsan, zannetmem ben duysun kimse *bir* yerde” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

12. “Elime de *bi'* kalem alıp aşyorum tepe dere” cümlesinde “bir” isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

13. “Hele *bi'* de yolu *kesenlere bi'* yol açın” cümlesinde “kesenlere” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “bir” varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

14. “Atı bile *yarım* adım ileride yürüyor” cümlesinde “yarım” isimlerin sayısını belirten kesir sayı sıfatıdır.

15. “*Kutu gibi dolu* kafa beni deli ediyor” cümlesinde “kutu” ve “dolu” sözcükleri varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

5.5. Şarkı: Olur mu?- Gazapizm ve Melike Şahin

1. “*Bu* evren içinde biliriz ölümlüüz” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

2. “*Bir* yerde görülmüşüz” cümlesindeki “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

3. “*Bir* yangının yanında buluşup senle konuşup görüşmüştük” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

4. “*Küsmüş, yenilmiş* aşk ki en başta babamı annemi tanır” cümlesinde “küsmüş” ve “yenilmiş” sözcükleri varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

5. “*Demedi bir* gün yorulдум” cümlesindeki “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

6. “*Niye bu* uyku” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

7. “*Delinip geçilemez* bir kanun” cümlesinde “delinip geçilemez” sözcük grubu sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

8. “*Bir temkinsiz* yoldayız hep” cümlesinde “temkinsiz” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

9. “*Bir şarkı mı mırıldansak?*” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Bir

sözcüğü, bir ismin önünde sayı sıfatı olarak da belirsiz sıfat olarak da kullanılır.

10. “Bana *her* şeyi bir unuttursa” cümlesinde “*her*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

11. “Kim teslim alır bulutlardan *bu* umudu” cümlesinde “*bu*” varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

12. “İçimde koşup durma, ben yoruldum *bir* yerde öyle dursam” cümlesinde “*bir*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

13. “Ve de *her* koşulunda” cümlesinde “*her*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

14. “*Bir* ömrün her rötuşunda” cümlesinde “*bir*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

15. “*Yıkık dökük* bir evden çıktım” cümlesinde “*yıkık dökük*” ikileme grubu varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

5.6. Şarkı: BİR-Hayki

1. “*Beyaz bir* altın pamuk Adana’mdan hediye” cümlesinde “*beyaz*” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “*bir*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

2. “*Tüm* dünya âşıktır bilirsin Van’daki kediye” cümlesinde “*tüm*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

3. “Mardin’de *taş* evler, *her* derde devadır Pamukkale’*m*” cümlesinde “*taş*” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “*her*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

4. “Yolun düşerse *bir* gün tadıp Erzincan’dan peynir al” cümlesinde “*bir*” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

5. “Denizli’den *öten* horoz *sekiz* ilden duyulur” cümlesinde “*öten*” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “*sekiz*” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

6. “Huyumuz suyumuz *bir*, *kazılan* kuyumuz *girme*” cümlesinde “*kazılan*” sözcük sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

7. “Sırtımda Nemrut, *bir* kolum cendere, adım yaman” cümlesindeki “bir” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

8. “*Tüm* sokaklarım tozlu, ben Diyarbakır'da doğdum” cümlesinde “tüm” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

9. “Bende *dokuz* dağın gücü, mermi göğsümden teper” cümlesinde “dokuz” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

10. “En *iyi* dostum Hataylı, en kahraman Maraş” cümlesinde “iyi” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

11. “Hâlâ Kars'ın bağrında *doksan bin* şehit” cümlesinde “doksan bin” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

12. “Tam *923* ilçe *81* şehir” cümlesinde “923” ve “81” sözcükleri isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

13. “*Yeni* nesil, *yeni* kuşak, *yeni* alet, *yeni* suça” cümlesinde “yeni” sözcükleri varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

14. “Zoru başar tut, *bütün bu* güzellikler senin” cümlesinde “bütün” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

15. “*Bir* gün birlikteyse eğer *o* gün el üstünde eliz” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “o” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

16. “Nevşehir'de *bir* arif tanıdım tek maaşı ilim” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

17. “Öyle Isparta'nın gülündeki dikenler *her* ele batmaz” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

18. “Yeşil ve mavi kucaklaşır Giresun'da *tüm* gün” cümlesinde “tüm” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

19. “Doğanın en *masalsı* yüzü Kapadokya, Ürgüp” cümlesinde “masalsı” varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

20. “Henüz askerdim *bir* sabah soludum Sipil’i” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

21. “Sen ki ben giderken arkamdan bakıp *ağlayan* kadın” cümlesinde “ağlayan” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

22. “Bingöl ya da Çapakçur’da *bir* kahvede sabahçıyım” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

23. “Aksaray Mamasun’da olta *tutan* balıkçı” cümlesinde “tutan” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

5.7. Şarkı: Şehir- Ceza ve Candan Erçetin

1. “*Bu* şehir insana tuzak kuruyor” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

2. “*Bu* şehir insanı uzak kılıyor” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

3. “*Bu* şehir insanı hayli yoruyor” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

4. “*Bu* şehir insanı hep kandırıyor” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

5. “Senin için yazılmış *her* şiir” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

6. “*Bu* bedenim olsa keşke” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

7. “Bak *bir* ömrü verece’m işte, *bu* şehir benim” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

8. “Ondan her taraf tuzak, *her* bi’ yer yalan” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

9. “Tutulmamış ki *hiçbi* söz, hep yalan dolan var” cümlesinde “hiçbir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

10. “Gel *bu* şehrin havası böyle kalsın” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

11. “Aynalar yalancıdır, *bu* şehrin *dört* bir yanında ayna var” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır. Cümlesindeki “dört” sözcüğü isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

12. “Alımlıdır *bi'* kandırır ki anlamazsın, *verilen* sözler unutulur” cümlesinde “verilen” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

13. “Güldürür, *bi'* gün yaşarken *bir* gün öldürür” cümlesinde “bir” sözcükleri varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfatıdır.

14. “*Bi'* türküdür *bu* duyduğun senin için” cümlesindeki “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfatıdır. Cümlesindeki “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

15. “*Dikenli* gül ve *yaşanacak* *bi'* gündün” cümlesinde “dikenli” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “yaşanacak” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

16. “Birbirimize *verdiğimiz* sözlerin hepsini tutalım” cümlesinde “verdiğimiz” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

17. “Bir de *şehirli* türkü tutturup karşılıklı seninle” cümlesinde “şehirli” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

18. “*Her güneşli* gün ve *her yıldızlı* geceyi özler o da bizim gibi” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfatıdır. Cümlesindeki “güneşli” ve “yıldızlı” sözcükleri varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

19. “Kardeşiz biz sanki yağmuruyla *ıslanan* ağaç gibi” cümlesinde “ıslanan” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

20. “Sözüm var ant içilmiş, *bi'* günde *dört* mevsimmiş” cümlesinde “bir” ve “dört” sözcükleri isimlerin sayısını belirten asıl sayı sıfatıdır.

21. “Tuzakla dolmuş *her* yer” cümlesindeki “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfatıdır.

22. “Yorulmuş *tüm* bedenler, acep neden?” cümlesinde “tüm” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfatıdır.

23. “*Bu* şehir insanı hayli yoruyor” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

24. “Bırakmam, terk etmem, ben gitmem *bu* şehirden” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

5.8. *Şarkı: Galiba- Sagopa Kajmer*

1. “*Bu* ikilemlerin arkasında çok şey var” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

2. “*Hiçbi'* şey bi' neden değil ki ama” cümlesinde “hiçbir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

3. “Sal *yaralı* balıkları gitsin, misina artık çok gergin” cümlesinde “yaralı” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

4. “İster istemez *her* şeyim sende rehin” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

5. “Ne *yanlış* bi' karar masası, sen ne *kötü* bi' hâkimsin” cümlesinde “yanlış” ve “kötü” sözcükleri; varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

6. “İçimden *ayrılık* şarkıları bestelerim ve söylerim” cümlesinde “ayrılık” sözcüğü; varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

7. “Ben *deli dolu* biriyim, ama *şu* an sadece doluyum” cümlesinde “deli dolu” ikileme grubu varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “şu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

8. “Kırılmış bir *sağ* kolum, gönlü bi' hayli kırık” cümlesinde “sağ” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

9. “Yapayalnız, *bomboş* bir yolum” cümlesinde “bomboş” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

10. “Bütün *bu* olanlara dayanamam ama hazırım” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

11. “Üzerime yıkılan *yüksek* apartmanlar” cümlesinde “yüksek” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

12. “Bana söylenmiş gibi *çalan* şarkılar” cümlesinde “çalan” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

13. “*Bitmeyen* *derin* hasret ve *geçmeyen* zaman” cümlesinde “bitmeyen”, “derin”, “geçmeyen” sözcükleri varlıkların renk, şekil, biçim,

tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. “Bitmeyen” ve “geçmeyen” sözcükleri sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatlarıdır.

14. “En dibini ancak senin bildiğin *o dipsiz* kuyu” cümlesinde “o” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır. Cümlesindeki “dipsiz” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

15. “Ben *uslu* çocuk, sen *arsız*” cümlesinde “uslu” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

16. “Herkes bana bakıyormuş gibi ama *her* şey normal” cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

17. “*Sorulan* sorular en çok acı veren, her yerden sual” cümlesinde “sorulan” sözcüğü sıfat fiil ekleriyle kurulmuş olan niteleme sıfatıdır.

18. “Sen olmadan ne işe yarar en güzel kumsal?” cümlesinde “güzel” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

19. “Bir tek özlemleri deviremedim *şu ince* bileklerle” cümlesinde “ince” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “şu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

20. “*Geriye kalan her* şeyi yıktım, fena yaptım” cümlesinde “her” “geriye kalan” niteleme sıfatıdır.

21. “Defalarca tekrarladım kendimi *her yeni* gün için: Cümlesinde “her” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır. Cümlesindeki “yeni” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

5.9. Şarkı: *Bilmem Mi?- Sefo*

1. “*Gümüş* gerdanında, tutsaktı ben ellerinde” cümlesinde “gümüş” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

2. “*Mükemmel bi'* film tadında hatta gözlerin önünde” cümlesinde “mükemmel” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

5.10. Şarkı: *Bırakman Doğru mu? - Anıl Piyancı ve Zeynep Bastık*

3. “Düşürme *bu* duruma bizi, yolumuzu kesip” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

4. “Belki *bütün* hayatımı sana sarf etmeliyim” cümlesinde “bütün” varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

5. “Senden vazgeçemem *hiç bi'* zaman affet bebeğim” cümlesinde “hiçbir” varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

6. “Gel geride bırak *kötü* anılarını” cümlesinde “kötü” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

7. “Sen sevgiye inan, *yeni* anılarını” cümlesinde “yeni” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır.

8. “Güler misin *bir* çocuk gibi?” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

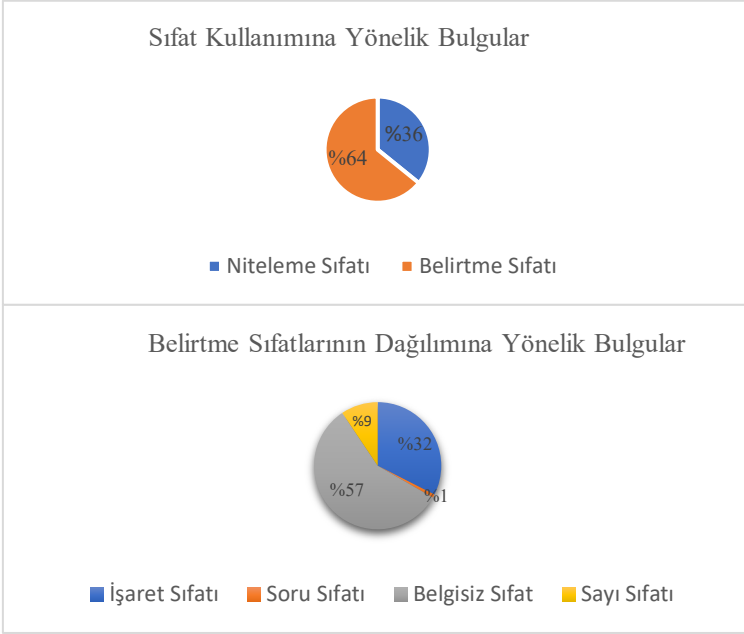
9. “Yaşamak yaşatır bak herkese *bi'* travma” cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

10. “*Yeni bi'* şarkı gibi besteliyo' yalan” cümlesinde “yeni” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesinde “bir” sözcüğü varlıkları açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak belirten belgisiz sıfattır.

11. “Sanki *bi' mucize bu* aşk, sanki yıldırım gibiydi” cümlesinde “mucize” sözcüğü varlıkların renk, şekil, biçim, tat, beceri vb. özelliklerini anlatan niteleme sıfatıdır. Cümlesindeki “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

12. “Evet doğru, *bu* adam çılgınının biriydi” cümlesinde “bu” sözcüğü varlıkları gösterme yoluyla belirten işaret sıfatıdır.

Şekil 1. Sıfat Kullanımına Yönelik Bulgular

Araştırmada incelenen 10 Türkçe rap şarkıda 189 sıfat tespit edilmiştir. Bu sıfatların %64'ü belirtme sıfatı, %36'si ise niteleme sıfatıdır. Belirtme sıfatlarının %57'sini belgisiz sıfatlar, %32'sini işaret sıfatları, %9'unu sayı sıfatları ve %1'ini soru sıfatları oluşturmaktadır. İncelenen Türkçe rap şarkılarında en fazla kullanılan sıfat türünün belgisiz sıfatlar olduğu belirlenmiştir.

6.Sonuç

Dil kültürün taşıyıcısıdır. Yapılan bu çalışmada dilimizin zenginliği, ifade gücü bir kez daha hatırlatılmıştır. Popüler Türkçe şarkıların içerik analizine yönelik yapılan bir çalışmada popüler şarkıların kalıplaşmış söz bulguları, özel dil ve anlatım temaları, dil kullanımı, değerler bulguları incelenmiştir (Eryılmaz, 2019, s.100). Bu çalışma popüler şarkılar üzerinden yalnızca anlamsal incelemeler yapılması yönüyle çalışmamızdan farklılık göstermektedir. Günümüzde internet ve teknoloji kullanımının yaygınlaşmasıyla öğrencilerin de şarkılara ulaşması kolaylaşmıştır. Türkçe eğitiminde kullanılacak materyallerin de teknolojik gelişmeleri takip ederek kendini güncellemesi gerekmektedir.

7. Öneriler

1. Söz varlığı açısından oldukça zengin olan dilimizde sıfatların sadece ders kitaplarındaki etkinliklerle değil uygun Türkçe rap şarkıları

aracılığıyla da öğretimi sağlanabilir. Öğrencilere Türkçe rap şarkılar dinletilerek şarkı sözlerindeki sıfatlar buldurulabilir.

2. Sıfatlar anlatımlarımıza zenginlik katan, varlıkları pek çok açıdan niteleyebildiğimiz ve belirtebildiğimiz sözlerdir. Öğrencilerle birlikte niteleme ve belirtme sıfatlarını kullanarak yeni Türkçe rap şarkılar yazılabilir ve bir ritim eşliğinde söylenebilir.

3. Türkçe eğitiminde Türkçe rap şarkılarının bir ders aracı olarak kullanılabilmesine yönelik çalışmalar oldukça azdır. Araştırmacılar tarafından bu konuda yapılacak araştırmalara ağırlık verilebilir.

4. Araştırmada incelenen şarkılar dil estetiği açısından değerlendirildiğinde önemli örneklere ulaşılmıştır. Öğretmenler öğrencilerinin dinlediği Türkçe rap şarkıları öğrenebilir ve sıfatların öğretimine uygun olanları derslerinde materyal olarak kullanabilir.

Kaynaklar

- Aytulum, H. (2019). Popüler Kültür Bağlamında Rap Savaşları ve İslami Rap Müzik Üzerine Bir İnceleme. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 26(26), 208-241.
- Bulut, D. ve Altay, E. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Müzik Profilleri: Yozgat İli Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 237-254.
- Çiftçi, E. (2010). Popüler Kültür, Popüler Müzik ve Müzik Eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2011, 12(2), 149-161.
- Efe M. ve Sonsel Ö. B. (2019), Türkiye’de Dinlenen Popüler Müziklerin İncelenmesi: Spotify örneği. *Idil Journal of Art and Language*, 60(8), 975-983.
- Eryılmaz, R. (2019). Türkçe Eğitiminin Genel Hedefleri Çerçevesinde Popüler Türkçe Şarkıların İçerik Analizi. *ZfWT*. Vol 11, No. 3 (2019) 87-102
- Kaplan, M. (2016). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler ve Teknikler*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK
- Otcan, S. (2020). *Türk Rap Müziğinde Yaşanan Değişim ve Gelişim-Uygulamalı ve Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde, Türkiye.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

**MÜZİĞİN FARKLI DİSİPLİNLERLE İLİŞKİSİ VE MÜZİK
ALANINDA YAZILAN TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ¹**

**THE RELATIONSHIP OF MUSIC WITH DIFFERENT DISCIPLINES
AND BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES IN MUSIC**

*Gülden Filiz ÖNAL**
*Özlem AKSARAY***

Özet

Bu çalışmanın amacı, müzik disiplini ile ilgili yazılmış yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik ve uzmanlık tezlerinin; yıllara, üniversitelere, enstitülere, türlere, konularına ve danışmanlara göre bibliyometrik bir analizini yapmaktır. Bu amaçla, Yükseköğretim Kurulu bünyesindeki Tez Arama Merkezi'nde "Tez Adı" başlığında "Müzik" anahtar kelimesi bulunan ve son erişim tarihi 31.12.2018 de yapılan tarama sonucunda 1952 adet teze erişim sağlanmıştır. Araştırma, tarama modelinde yapılmış "betimsel" bir araştırma olup durum tespiti niteliği taşımaktadır. Problem cümlesine göre elde edilen veriler sıklık (f) ve yüzdelik (%) tablo haline getirilmiştir. Buna göre: "1983-2018" yılları arasında en fazla tezin 2018 (181 tez) yılında, en az tezin ise 1983 yılında (1 tez) yazıldığı tespit edilmiştir. Araştırmada, 88 üniversitede çalışma yapıldığı ve 348 tez ile en fazla tezin Gazi Üniversitesi'nde yapıldığı belirlenmiştir. Sosyal Bilimler Enstitüsü 940 adet tez ile en çok çalışma yapılan enstitü iken, 71 farklı konuda tez yazıldığı ve en fazla çalışmanın 821 tez ile müzik eğitimi konusunda olduğu belirlenmiştir. Tespit edilen 1952 tezin 1555 tanesi yüksek lisans türünde ve 1867 tane tezin ise tek danışmanlı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Bibliyometri, Tez, Yüksek Lisans, Doktora, Sanatta Yeterlik.

Abstract

The aim of this study is a bibliometric analysis master's, doctorate, proficiency in art and expert theses written on the discipline of music. The findings are disaggregated by years, universities, institutes, types, subjects, and number of supervisors. In this respect, all dissertations were screened within the Thesis Search

¹ Bu makale "Müzik alanında yazılan tezlerin bibliyometrik analizi" isimli yüksek lisans tezinden genişletilerek üretilmiştir.

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi AD. Ankara TÜRKİYE filizonal@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-5140-8298

** Müzik Öğretmeni, MEB, Mamak Mimar Sinan Güzel Sanatlar Lisesi Ankara TÜRKİYE ozlemaksaray@hotmail.com ORCID: 0009-0000-0982-2770

Center of Turkish Council of Higher Education with the keyword "Music" in the title of the dissertations and the last access date on 31.12.2018. In total, 1952 theses having those conditions were reviewed. The study is a "descriptive analysis" conducted in screening model with situation determination nature. The data obtained according to the problem statement were tabulated in frequency (f) and percentage (%). As a result, the most and least theses were detected in years 2018 (181 theses) and 1983 (1 thesis), respectively, for the period of "1983-2018". Meantime, the total number of institutes were found 88, while the one with most theses was Gazi University with 348 theses. Social Science Institutes were the most preferred type of institutes among others for music theses. Seventy-one different sub-topics were covered by the theses in Social Science Institutes, "music education" by being the top with 821 dissertations. In total, 1555 theses were produced for master programs out of 1952, while a total of 1867 theses had only one supervisor.

Keywords: Music, Bibliometrics, Thesis, Master, Doctorate, Proficiency in Art.

Giriş

Bibliyometri, akademik çalışmalar başta olmak üzere pek çok yayın çeŐidinin, ilgili alana hem güncel hem de ilerleyen süreçte katkı sağlaması amaçlanan dinamiklerinin, sayısal analizler ve istatistikler yardımıyla incelenmesi ile ilgilenmektedir. Bu sayede herhangi bir konuda çalışma yapmak isteyen araŐtırmacı, ulaşmak istediği konu, yıl, yaklaşım ve metot gibi pek çok farklı veriye ulaŐabilecektir. Böylece, yapılacak olan her yeni araştırmada hem literatür taraması kolaylaŐacak hem de konu belirlemede tekrara düŐülmeyecek ve dolayısıyla özgün çalışmalar ortaya konacaktır. Artık günümüzde farklı disiplinlerde ve farklı konular üzerine araştırmalar bulunduğu gibi aynı konu üzerinde disiplinler arası olarak ele alınan pek çok araştırmaya da sıklıca rastlanmaktadır.

Bibliyometri terimi ilk kez P. Otlet' in 1934 yılında yayınlanan "Traite de documentation le livre sur le livre theorie et pratique" isimli çalışmasında geçmesine rağmen kütüphane ve bilgi bilimi literatüründe ilk kez, Alan Pritchard' ın Aralık 1969 yılında Journal of Documentation dergisinde yayınlanan "İstatiksel bibliyografya mı yoksa bibliyometri mi?" isimli makalesinde görülmüştür (Yılmaz, 1999: 2).

Hertzl'e göre (1987: 156), "Nicel bir bilim olarak adlandırılan bibliyometri, betimsel ve değerlendirici olmak üzere iki alana ayrılır. Bu alanların ilki olan betimsel alan, farklı ülkelerde, farklı dönemlerde veya bir alanın farklı alt dallarında üretilen araŐtırmaların miktarını karŐılaŐtırmak amacıyla, belli bir alandaki yayınların sayısı veya bir alandaki yayınların verimliliği üzerine yapılan incelemedir. Değerlendirici alan ise, belli bir alandaki araştırmacılar tarafından kullanılan literatürün incelenmesini kapsar." (Akt., Yılmaz, age.: 25).

Bibliyometri ile ilgili araştırmalar, özellikle 1980'li yıllardan itibaren önem kazanmıştır. Başlangıçta matematikçilerin, enformatikilerin ve

sosyologların ilgi alanı olan bibliyometrik çalışmalar giderek birçok farklı alana dağılmış ve internet ile bilişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla da paralel bir gelişme göstermiştir. Yapılan çalışmalar da göstermektedir ki, araştırmacının alanı, ilgisi ve yeteneği doğrultusunda ortaya çıkan farklı yaklaşımlar, inceleme, analiz, karşılaştırma, öneri gibi başlıklar altında hazırlanan yayınların bir araya toplanması ve bütünlük bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amacıyla bibliyometri tekniğinin kullanılmasına günümüzde daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bibliyometrik çalışmalar, çalışılan alana ait literatürün gelişimi ve genel eğilimleri ortaya çıkarması bakımından gelecekteki araştırmacılara yol haritası oluşturmaktadır (Önal, 2017: 1081; Önal, 2018: 2212). Bilim, teknolojinin gelişmesi ve sağladığı olanaklarla, insanların ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda sistematik yöntemlerle doğru bilgilere ulaşmaktadır. Ulaşılan yeni bilgiler, yeni beklentilere ve ihtiyaçlara uygun zemin hazırladığı için bilim alanında yapılan çalışmalar da her geçen gün artmaktadır.

Bilimsel anlamda bilginin üretilmesi ve toplumsal gelişmenin sağlanmasında en önemli kurumlar üniversitelerdir. Eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapmak üzere kurulmuş üniversitelerin, toplumun ihtiyaçlarını tespit etmek, varsa sorunları ortaya çıkarmak ve çözümüne yönelik önerilerde bulunmak üzere görevleri bulunmaktadır. Lisansüstü eğitimler ise üniversitelerin bu görevine katkı sağlayan ve destekleyen süreçlerdir. Lisansüstü eğitimlerin belirli bir alanda uzman yetiştirme işlevinin yanında önemli bir diğer işlevi de geleceğin akademisyenlerinin yetiştirilmesine katkı sağlamaktır (Önal, 2018: 2212).

Bugünkü üniversitelerin temelini Romalılar atmıştır. Roma imparatorluğu devrinde kurulan ve bir çeşit yükseköğretim kuruluşu olan hukuk okullarına üniversite denilebilir. Daha M.S. II. ve III. yy'larda gerçek hukuk öğrenimi merkezleri doğmuştur (Meydan Larousse, 1990: 478).

Yükseköğretim tarihimizde medrese eğitiminden kopuş ve ilk laik eğitim kurumlarının kurulması 1773 yılına rastlar. Bu yılda İstanbul'da Mühendishane-i Bahri-i Hümayun, onu takip eden yıllarda Mühendishane-i Berri-i Hümayun kurulmuştur. 1827'de Tıbbiye ve 1834'de Harbiye kurularak medresenin yanında laik yükseköğrenim veren kurumlar ülkemizde çağdaş anlamda bir üniversitenin temellerini oluşturmuşlardır. Hirsch'e göre (1950), 1924 yılında çıkarılan 430 sayılı "Eğitimin Birleştirilmesi" yasası ile medreseler kapatılmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinin bu ilk yükseköğretim kurumu olan İstanbul Darülfünun'u tıp, hukuk, edebiyat, fen ve ilahiyat fakültelerinden oluşmakta idi. Tüzel kişiliğe sahip olan bu kurum katma bütçe ile yönetilmekteydi. Ancak, kuruluşu ile kendinden çok şey beklenen İstanbul Darülfünun'u Atatürk'ün birbirini izleyen devrimlerine ayak uyduramamış, devrimleri desteklememiş, hatta bu devrimlerden bazılarını ters düşmüş ve 9

Mayıs 1933 tarihinde kendisine bağlı bütün kuruluşlarıyla beraber kapatılarak “İstanbul Üniversitesi’ne dönüşmüştür (Korkut, 1984, akt., Baskan, 2001: 25).

1923-1924 Eğitim-öğretim yıllarından 1999-2000 eğitim-öğretim yılına kadar geçen 76 yıllık Cumhuriyet döneminde Türkiye’de yükseköğretim kurumlarının sayısı 1’den 74’e, öğrenci sayısı 2.914 den 1.419.927’ye, yıllık mezun sayısı 321’den 198.654’e, öğretim elemanı sayısı 307’den 63.866’ya yükselmiş, üniversiteler İstanbul’un dışında Anadolu ve Trakya’nın her köşesine yayılmıştır (Korkut, 1984, akt., Baskan, 2001: 31).

Müzik ve Disiplinlerarası Çalışmalar

Müzik; duygu, düşünce ve izlenimlerin belli bir amaç ve yöntemle biçimlendirilen seslerle işlenip, belirli bir güzellik anlayışına göre anlatan estetik bir bütündür. Herkesin anlayabildiği ve anlayabileceği yegâne dildir (Uçan, 2005: 10).

Araştırmada ortaya konduğu üzere müzik, başlı başına bir disiplin olmasının yanında başka disiplinlerle de iç içe olmuştur. Bundan dolayı “multidisipliner” bir yapıya sahiptir. Müzik, bir şairin şiirine, bir ressamın resmine, bir mimarın eserine, bir kekemenin diline, hatta çok marjinal bir örnekle bir zanlının vicdanına etki edebilir. Kısacası müzik, duygu ve düşüncelerin melodik yapıya dönüşümü sayesinde tarih boyunca canlıları konu edinen her alanla etkileşime girmiş ve varlığını kabul ettiren bir disiplin olmuştur.

Günümüzde, sürekli bir gelişme ve değişme halinde olan dünya ile birlikte toplumsal hayat da karmaşık bir boyut kazanmıştır. Bu durum pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yenilikleri zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda tekil disiplinler kendini destekleyen başka disiplinlerden de faydalanarak disiplinler arası yaklaşım ile bütünleşik bir boyut kazanmıştır.

Disiplinler arası kelimesi kavram olarak, en az iki alanı bir araya getirmek ve birbiri içine almak anlamındadır (Cluck, 1980, Kline, 1995; akt., Turna ve Bolat, 2015). Disiplinler arası yaklaşım tek disiplinli yaklaşımdan daha fazla konu, kavram ve problemin ortaya konması ve işlenmesine imkân sağladığından, alanı tek başına olmaktan kurtarıp alanlar arasındaki ilişkili bilgileri bütünleştirir. Bu bütünleşme sayesinde ise disiplinler arası olmayı sağlayan en az iki alana ilişkin görüş zenginliği ortaya çıkar.

Yapılan bu çalışma ile bulgulara temel teşkil etmek üzere; araştırma alanımız olan müzik disiplininin en çok ilgili olduğu disiplinler belirlenmiştir. Bu amaçla, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) bünyesindeki Tez Arama Merkezi’nde konuyla ilgili genel bir literatür taraması yapılmıştır. Yapılan tarama sonrasında çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak üzere müzik disiplininin en çok etkileşim halinde olduğu düşünülen resim, sosyoloji, dil ve edebiyat, mimari ve sağlık alanında ilişkileri ele alınmıştır.

Müzik ve Resim

İnsanların yaratıcı eylemleri arasındaki etkileşim geçmişten beri hep var olmuş, birbirini etkilemiş ve etkilenmişlerdir. Görsel sanatlarda var olan pek çok anlayış, yaklaşım ve sanat akımı müzikte de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Rönesans müziği, barok müzik, klasik müzik, romantik müzik, izlenimci müzik, popüler müzik bunlardan bazılarıdır.

XIX. yüzyıla kadar gerçeğin sadece görünenden ibaret olduğu görüşü gerçekçilik bilinciyle birlikte yerini öznel bakış açısına doğru evirmiştir. Böylece artık insanoğlu kendini doğanın bir parçası olarak görmeye başlamıştır. İpşiroğlu'na göre (2006: 20); ağırlıklı olarak betimleyici özellikleri kapsayan resim sanatının, gerçeğin sadece görünenden ibaret olmadığı, görünenin de ötesindeki bir gerçekliğin ifadesi olduğunu; doğayı yansıtan müzik sanatının ise, sadece doğa olaylarını değil, yaşanan her şeyin birey üzerinde yarattığı duyguları anlatmaya çalıştığını ve daha da ötesinde sözcüklerin yetmediği yerde farklı tınların devreye girdiğini iddia etmektedir. Bu yaklaşımlar ile sanatçıların bakış açıları değişmiş ve dolayısıyla her iki sanat biçiminde de sınırlar aşılmaya başlanmıştır. Müzikte farklı tını yaklaşımları ile çalgı müziğinin ön plana çıkmasına ve besteciye daha özgür bir alan yaratmıştır. Bu gelişmeler ışığında iki sanat biçiminde de sanatçıların birbirlerinden etkilenmesine sebep olmuştur. Bu etkilenme sonucunda ise farklı disiplinler arasında gerçekleşen sanatsal biçimler ya da fikir alışverişi gibi farklı ilişkiler, günümüze kadar uzanan metinler arası yöntemlerle açıklanmaya başlanmıştır. Çok sayıda resim sanatçısı müziğin duygusal etkileniminden hareketle resimlerini üretmişlerdir. 19. Yüzyıl sonlarına doğru Van Gogh ve Gauguin'le "renk orkestrasyonu", "renk senfonisi" vb. müzik terimleri sanatın sözlüğüne girmiş, sanatçılar resimlerine sonat, senfoni, noktrin gibi adlar vermeye başlamışlardır (Akbaş, 2014: 18).

Yapılan tarama sonucunda, tez adında "müzik ve/veya resim" olan "Güzel Sanatlar, Eğitim-Öğretim, Sanat Tarihi ve Görsel Sanatlar" konularında toplam 33 tez hazırlandığı ve bunlardan; 26'sının yüksek lisans, 6'sının doktora ve birinin de sanatta yeterlik tezi olduğu belirlenmiştir.

Müzik ve Sosyoloji

Sosyoloji, toplumların yapısını, toplumların birbirleriyle ilişkilerini, toplumsal grupların örgütleniş biçimlerini ve bu grupların bireylerin davranışları üzerindeki etkisini inceleyen bir bilim dalı olması sebebiyle belki de müzikle ilişkisi en fazla olan disiplinlerden biri hatta en önemlisidir. Çünkü müziğin oluşumu ve gelişimi sürecinde de birey ve toplumsal gelişmeler ön planda yer almaktadır. Yapılan pek çok çalışma göstermektedir ki, müzik ve toplum birbirini etkisi altına almış; kimi zaman toplumsal gelişmeler müziğe yön vermiş kimi zaman da üretilen müzikler topluma yeni bir yön kazandırmıştır.

Müzik sosyolojisi, genel sosyolojinin bir alt disiplini olarak; genel sosyoloji ve diğer alt alan sosyolojiler ile müzik bilimlerinin ve müzik sanatının örtüştüğü alanlarda çalışmalar yapan bir özel sosyoloji alanıdır.

Yapılan tarama sonucunda başlığında “müzik” sözcüğü ile “sosyoloji” konusuna ait 93 teze ulaşılmıştır. Bunlardan 67’si yüksek lisans, 26’sı ise doktora tez çalışmasıdır.

Müzik ve Mimari

Müzik ve mimari, içinde ciddi bir “tasarım” sürecini barındıran iki disiplindir. Mimarlıkta ürünü ortaya çıkarma yöntemi ile müzikte ürün olarak beste yapma yöntemi benzerdir. Fakat mimarlıkta bir ürünün kusurunu düzeltmek pek mümkün olmazken müzik ürünü bu konuda biraz daha şanslıdır. Müzik rnleri, özüne dokunmadan zamanın gelişmelerine uyum içinde yeniden güncellenebilir. Örneğin önceden bilinen pek çok eser 2000’li yıllarda “cover” şekliyle yeniden ortaya çıkmıştır. Az üretimin olduğu ve bu nedenle müzik endüstrisi tarafından ortaya çıkarılan “cover” uygulaması; özellikle popüler olmuş bir eserin akustik biçimi, aranjmanı değiştirmek veya şarkı sözlerini farklı bir melodide kullanmak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Müzik eserleri günümüzde, bir tasarım ürünü ve sayĐı gösterilmesi gereken bir ustalık işi olmaktan çok tüketim ürünleri olarak işlev görmektedir. Bunun en önemli sebebi ise farklı bilgi ve grgye sahip dinleyici kitlesine sahip olmasıdır.

Müzik ve mimari disiplininin ortak noktası görüldüğü üzere sadece içinde tasarım sürecini barındırmak değil ehil olmayan mecralarda, sadece günün ihtiyaçlarına karşılamak üzere kolay tüketilen ve niteliksiz ürünler verilmesidir.

Tarih içinde inşa edilen ve müzik performanslarının da sergilenmek üzere inşa edilen mekanların genel analizi yapıldığında çoğunda optimum değerler kullanıldığı grlmştir. Bu yüzden kompozitrlerin ve icracıların her eseri, her yerde sunamadıkları bilinmektedir (Korkut, 2011).

Zeren (1993) mimari ve müzik arasındaki ilişkiyi “Bir salonun akustik özellikleri o salonda, o özelliklere daha iyi uyan eserlerin icra edilmesini özendirecek kadar önemlidir. Yani, salonlar ve müzik birbirini karşılıklı olarak etkiler. Belli bir devirde yaşamış bulunan besteciler, belirli bazı salonlardan yararlanmak zorunda oldukları için, bu akustik çevreye uyacak eserler yazmaya yönelmişlerdir” şeklinde açıklamıştır. Bu açıklamadan hareketle, mimarlık eserlerinden bazılarının, müzikal eserler üzerinde dolaylı bir etki yarattığı söylenebilir. Oysa günümüzde, iki disiplin arasındaki iletişim ve etkileşim sayesinde özel bir tasarım yolu seçilip, müzik eserine veya tarzına

uyumlu mekânlar ortaya koyacak imkân ve teknolojiye sahip olduğumuz gerçeği unutulmamalıdır.

Yapılan tarama sonucunda tez başlığında “müzik” sözcüğü bulunan “mimarlık” disiplinine ait 12 yüksek lisans (2011-2020), 2 doktora (2015-2021) tezi olmak üzere toplam 14 teze ulaşılmıştır.

Müzik, Dil ve Edebiyat

İnsanoğlunun iletişim aracı dildir. İnsanlar birbiriyle iletişim ihtiyacını karşılamak üzere nesne ve kavramları işaretlerle sembolleştirmiş, her sembole karşılık gelen sesleri ise belli bir formda çıkararak konuşma dilini üretmiştir. İnsanoğlu, konuşma dilinde kullandığı biçiminden daha değişik bir form ile ikinci bir iletişim dili olarak, sesinin ritim ve melodi ile estetik formu olan müzik dilini üretmiştir. Her toplumun müzik dili farklıdır. Müzik dilindeki bu farklılık toplumların konuşma dili ile doğrudan alakalıdır. Her dilde kavram ve nesnelere işaret eden semboller farklı olduğu gibi, bu sembolere karşılık gelen insan sesleri de farklıdır. Bu durum, her toplumun konuşma dilini müziğinde de nüve olarak kullanmasına imkân verdiğinden, müziğinde kullanmak üzere ikinci bir dil üretme ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Müzik dilini konuşma dilinden farklı kılan en önemli ayrıntı; konuşma dilinde kullanılan insan sesinin ritim ve deviniminin değiştirilerek yeni bir formda kullanılmasıdır. Her toplumun müziğinin temellerini oluşturan bu döngü çağlar boyu devam etmiş ve toplumlar kendi müziklerinde kullandığı insan sesi formunu, geleneksel olarak belirlemiş ve müziğini de bu formlar çerçevesinde oluşturmuş ve icra etmiştir (Demir, 2011: 5).

Müzik ve edebiyat arasındaki ilişki ise ses ve söz kardeşliği gibidir. Her iki disiplin tarih boyunca birbirinden ayrılmadığı gibi birbirine zenginlik katmış, kısacası sürekli etkileşim halinde olmuştur. Edebi türler içinde müzikle sıkı ilişki halinde olan yegâne tür ise “şiir” dir. Türk Dil Kurumu’na ([Erişim 1](#)) göre müziğin tanımında “Birtakım duygu ve düşünceleri belli kurallar çerçevesinde uyumlu seslerle anlatma sanatı, musiki ve bu biçimde düzenlenmiş seslerden oluşan eserlerin okunması veya çalınması”, edebiyatın tanımında ise; “Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım, koşuk.” mecaz anlamında ise “Düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku uyandıran, etkileyen şey” ifadeleri yer almaktadır. Görülmektedir ki, her iki kavramın tanımında da semboller, duygu, düşünce, kural, uyumlu sesler, ritim ve coşku gibi insan hayatında önemli olan ortak ifadeler yer almaktadır.

Türk edebiyatı zengin bir sözlü kültür geleneğine sahiptir ve müzikle yakın bir ilişki içindedir. Bu ilişki müziğin her türünde ve formunda artarak devam etmiştir. Gerek “Divan Edebiyatı” gerekse “Halk Edebiyatı” klasik Türk müziği ve Türk halk müziğinde birbirleri için adeta sığınılan liman

olmuşlardır. Hatta toplumsal değişimler sonrasında ortaya çıkan popüler ve modern müzik olarak nitelendirilen türler de -edebi bir akımı temsil etmese bile- şiirsiz düşünülemez olmuştur.

Yapılan tarama sonucunda “müzik” anahtar sözcüğü ile “dil ve edebiyat” konusuna ait 26 tez belirlenmiştir. Bunlardan 22’si yüksek lisans, 4’ü ise doktora tez çalışmasıdır.

Müzik ve Sağlık

Müzik ve sağlık alanında ilk akla gelen ilişki müzikle tedavi konusudur. Kaynaklar, ilkel toplumlarda müzisyenin, aynı zamanda tedavi edici özellikleri olduğuna inanılan hekim ve dini törenlerin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu ifade etmişlerdir. “Tıbbın Babası” kabul edilen Hipokrat, kişinin fiziksel veya psikolojik bir dengesizlik durumunda bu dengesizliği gidermede müziğin önemli bir güce sahip olduğuna inanıyordu. Aynı şekilde Aristo ve Platon da eserlerinde, müziğin insan sağlığı üzerindeki etkisine yer vermiştir. Genellikle ruhun gıdası gibi çok kısa ve özlü bir tanımla ifade edilen müzik, eski zamanlardan beri birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanlar üzüntülerini, sevinçlerini, kahramanlıklarını, ümitlerini, heyecanlarını kısacası ruhani tüm duygularını müzik yoluyla ifade etmeye çalışmışlardır. Eski çağlarda müzisyenler dini duyguların kuvvetlendirilmesinde olduğu kadar insanları gerek ritim, müzik ve dansla, gerekse bunlar yardımıyla bir hipnoz hali oluşturarak etkilemişler ve topluluklara zaman zaman yön vermişlerdir. Türklerde müziğin tedavi amaçlı kullanımı hem İslamiyet öncesi, hem de İslamiyet sonrası dönemde süregelmiştir. Ancak ilk ciddi müzikle tedavi çalışmaları, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde özellikle akıl hastalıklarının tedavisinde kullanılmak amacıyla, müzikle tedavinin uygulandığı hastaneler ve darüşşifalar yapılmıştır.

Zamanla modern tıbbın ortaya çıkmasıyla, teşhis ve tedavinin ilmi temellere oturması sağlanmış, büyücü şaman hekimlerinin kullandıkları yöntemler geri planda kalmıştır. Ancak günümüzde modern tıpla birlikte “Geleneksel Tedavi Yöntemleri / Alternatif Tedavi Yöntemleri” adı altında halen kullanılmaktadır.

“1970’ler ve 1980’lerde müzik terapistlik mesleği uluslararası olarak büyümüştür. Bugün dünyada 300’den fazla üniversitede müzik terapi lisans, yüksek lisans ve doktora bölümleri bulunmakta, binlerce müzik terapist hastane, okul, özel eğitim merkezi, bakımevi, cezaevi vb. kurumlarda ya da özel muayenehanelerde çalışmaktadırlar. Türkiye’de ise 2014 yılında Ankara’da ilk Müzik Terapi Derneği (MZTED) kurulmuştur. Dernek, 2014 yılından itibaren müzik terapi ile ilgili pek çok uluslararası sempozyum, çalıştay ve atölye çalışmaları düzenlemiş, dernek üyeleri dünya müzik terapi literatüründen 2 önemli kaynağı Türkçeye çevirmiştir. Ayrıca bir dernek üyesi Türkiye’de ilk kreatif müzik terapi

kitabını yayınlamıştır. Müzik Terapi Derneği, 2017 yılından bu yana Avrupa Müzik Terapi Konfederasyonunda (European Music Therapy Confederation) gözlemci üye statüsünde yer almaktadır. Diğer taraftan 2014 yılında müzik terapi, Sağlık Bakanlığı tarafından ‘Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp’ kapsamına alınmış, 2018 yılında üniversiteler tarafından müzik terapi sertifika programları başlatılmıştır” (Özyıldız ve Çifdalöz, 2019: 577).

Çalışma kapsamında yapılan tarama sonucunda tez başlığında “müzik” sözcüğü bulunan “sağlık” konusuna ait 9 teze ulaşılmıştır. Bunlardan 8’i yüksek lisans biri ise doktora tezidir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bilimsel anlamda bilginin üretilmesi ve toplumsal gelişmenin sağlanmasında en önemli kurumlar üniversitelerdir. Lisansüstü eğitimler ise üniversitelerin bu görevine katkı sağlayan ve destekleyen süreçlerdir. Lisansüstü eğitimler, belirli bir alanda uzman yetiştirme görevinin yanında geleceğin akademisyenlerinin yetiştirilmesine de katkı sağlamaktadır. Araştırmacının alanı, uzmanlığı ve ilgisi doğrultusunda ortaya çıkan ve farklı birçok yaklaşım, inceleme, analiz, karşılaştırma, öneri vb. başlıklar altında hazırlanan tezlerin bir araya toplanması ve bütünlük bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amacıyla bibliyometrik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bibliyometrik çalışmalar, çalışılan alana ait literatürün gelişimi ve genel eğilimleri ortaya çıkarması bakımından gelecekteki araştırmacılara yol haritası oluşturmaktadır (Önal, 2018: 2212). Bu araştırmanın amacı, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yayınlamış olan “müzik” disiplini ile ilgili yazılmış “Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlik” tezlerini; yıllara, üniversitelere, enstitülere, konularına, türlerine ve danışman sayılarına göre bibliyometrik olarak incelemek ve tespit edilen durumun nicel verilerini tablolar halinde ortaya koymaktır. Araştırma, konuyla ilgili çalışma yapmak isteyenlere yol gösterici olması ve müziğin diğer disiplinlerle ilişkisinin ortaya çıkarılması bakımından önemlidir. Araştırmada YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde müzik alanında yayınlanmış olan Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlik ve Uzmanlık tezlerinin bibliyometrik analizleri yapılmaya çalışılmıştır (Erişim 2).

Araştırmanın Sınırlıkları

Araştırma, Yükseköğretim Kurulu bünyesindeki Tez Arama Merkezi’nde “Tez Adı” başlığında “müzik” anahtar kelimesi ve son erişim tarihi 31.12.2018 olarak belirlenmiş 1952 tez ile sınırlıdır.

Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesi, “YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde müzik alanında yazılmış tezlerin bibliyometrik analizi nasıldır?” olarak belirlenmiştir. Alt problemler ise aşağıda belirtilen altı değişkenden ibarettir:

- Müzik alanında yazılmış tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Müzik alanında yazılmış tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
- Müzik alanında yazılmış tezlerin enstitülere göre dağılımı nasıldır?
- Müzik alanında yazılmış tezlerin konularına göre dağılımı nasıldır?
- Müzik alanında yazılmış tezlerin türlere göre dağılımı nasıldır?
- Müzik alanında yazılmış tezlerin danışman sayılarına göre dağılımı nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olan durum tespitine dayalı tarama modelindedir. Bu araştırma, belirtilen sınırlılıklar kapsamında yer alan verilerin toplanmasında; tanım, aÇıklama ve değerlendirilmelerin yapılmasında “Belgesel Tarama Yöntemi” ile hazırlanmıştır. Belgesel tarama yöntemi; var olan kayıt ve belgelerin sistemli Şekilde incelenmesi yolu ile veri toplanmasıdır. Yazılı belgeler çerçevesinde belgesel tarama belirli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme iŐlemlerini kapsar (Karasar, 1991: 183).

Evren ve rneklem

Araştırmanın evrenini, müzik konulu lisansüstü tezler, örneklemine ise son erişim tarihi 31 Aralık 2018 olan, YK bünyesindeki Tez Arama Merkezi’nde yer alan, “Tez Adı” başlığında “müzik” anahtar kelimesinin bulunduğu 1952 tez oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde sınırlılıklar çerçevesinde belirtilmiş müzik alanındaki kayıtlı tezler incelenip araştırmaya dâhil edilmiştir. Tezler; yıllara, üniversitelere, enstitülere, konularına, türlere ve danışman sayılarına göre sınıflandırılmıştır. Bu araştırmada elde edilen veriler analiz edilerek czmlenmiş, sıklık (f) ve yüzdelik (%) değerleri tablo haline getirilip yorumlanmıştır.

Etik Kurul Onay Bilgileri

Araştırma, alan yazındaki eriŐime aşık yayınlar üzerinde yapıldığından etik kurul izni alınmamıştır.

Bulgular

Bu bölümde, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde bulunan müzik alanındaki tezlerin, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda; yıllara, üniversitelere, enstitülere, konulara, türlere ve danışman sayılarına göre durumu belirlenmiştir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde Bulunan “Müzik” Alanındaki Tezlerin Yıllara Göre Dağılım Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 1. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Sıklık (f)	Yüzde(%)	Yıl	Sıklık (f)	Yüzde (%)
1983	1	0,051	2001	52	2,663
1985	2	0,102	2002	54	2,766
1986	8	0,409	2003	45	2,305
1987	3	0,153	2004	57	2,920
1988	12	0,614	2005	61	3,125
1989	9	0,461	2006	87	4,456
1990	5	0,256	2007	112	5,737
1991	5	0,256	2008	99	5,071
1992	8	0,409	2009	98	5,020
1993	11	0,563	2010	123	6,301
1994	20	1,024	2011	89	4,559
1995	22	1,127	2012	88	4,508
1996	33	1,690	2013	97	4,969
1997	33	1,690	2014	96	4,918
1998	40	2,049	2015	114	5,840
1999	41	2,100	2016	97	4,969
2000	25	1,280	2017	124	6,352
			2018	181	9,272
Toplam			1952	100	

Tablo 1’de yer alan bulgulara göre, en fazla tezin 2018 (181) yılında yazıldığı, bu yıla en yakın tezin ise 2017 (124) ve 2010 (123) yılında hazırlandığı tespit edilmiştir Ayrıca 1984 yılında konuyla ilgili bir tez olmadığı belirlenmiştir. 1983 (1), 1985 (2) ve 1987 (3) yıllarında ise en az tez yazılan yıllar olarak belirlenmiştir. Onar yıllık periyotlarda incelendiğinde; 1983-1993 aralığında 64 tez, 1994-2003 aralığında 365 tez, 2004-2013 aralığında 911 tez ve 2014-2018 aralığındaki beş yıllık periyotta ise 612 tez yazıldığı gözlenmiştir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde Bulunan “Müzik” Alanındaki Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılım Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 2. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı*

Üniversite	Sıklık(f)	Yüzde(%)	Üniversite	Sıklık(f)	Yüzde(%)
------------	-----------	----------	------------	-----------	----------

Abant Bolu	55	2,817	İstanbul Bilgi	8	0,409
Adıyaman	4	0,204	İstanbul Gelişim	1	0,051
Adnan	2	0,102	İstanbul Kültür	5	0,256
Afyon	30	1,536	İstanbul Medipol	4	0,204
Ağrı İbrahim Çeçen	1	0,051	İstanbul Teknik	121	6,198
Akdeniz	8	0,409	İstanbul Ticaret	1	0,051
Amasya	1	0,051	İstanbul Ün. Cerr.	1	0,051
Anadolu	20	1,024	İzmir Ekonomi	1	0,051
Ankara	42	2,151	Kadir Has	1	0,051
Atatürk	63	3,227	Kafkas	3	0,153
Bahçeşehir	8	0,409	Karadeniz Teknik	24	1,229
Balıkesir	2	0,102	Kırıkkale	17	0,870
Başkent	12	0,614	Kocaeli	10	0,512
Beykent	2	0,102	Koç	3	0,153
Bezm-i Âlem Vakıf	1	0,051	Maltepe	6	0,307
Bilecik Şeyh Edebali	1	0,051	Marmara	183	9,375
Boğaziçi	15	0,768	Mehmet Akif Ersoy	21	1,075
Bülent Ecevit	2	0,102	Mersin	9	0,461
Celal Bayar	1	0,051	Mimar Sinan Güzel San.	67	3,432
Cumhuriyet	33	1,690	Muğla Sıtkı Koçman	1	0,051
Çanakkale Onsekiz Mart	5	0,256	Mustafa Kemal	1	0,051
Çankaya	1	0,051	Necmettin Erbakan	37	1,895
Çukurova	8	0,409	Niğde	10	0,512
Dicle	2	0,102	Niğde Ömer Halis Demir	6	0,307
Dokuz Eylül	127	6,506	On Dokuz Mayıs	23	1,178
Dumlupınar	3	0,153	Ordu	1	0,051
Ege	35	1,793	Orta Doğu Teknik	19	0,973
Erciyes	24	1,229	Pamukkale	17	0,870
Fatih	1	0,051	Sabancı	1	0,051
Fırat	4	0,204	Sakarya	19	0,973
Galatasaray	4	0,204	Selçuk	49	2,510
Gazi	348	17,827	Süleyman Demirel	7	0,358

Gaziantep	4	0,204	TOBB Ek. ve Tekn.	1	0,051
G. O. Paşa	6	0,307	Toros	2	0,102
Hacettepe	71	3,637	Trakya	16	0,819
Haliç	65	3,329	Uludağ	51	2,612
Harran	1	0,051	Üsküdar	5	0,256
Hasan Kalyoncu	1	0,051	Yaşar	6	0,307
Işık	2	0,102	Yeditepe	6	0,307
İhsan Doğr. Bil.	6	0,307	Yıldırım Beyazıt	2	0,102
İnönü	69	3,534	Yıldız Teknik	17	0,870
İstanbul	56	2,868	Yüzüncü Yıl	15	0,768
İstanbul Arel	1	0,051	Zirve	1	0,051
İstanbul Aydın	5	0,256	Zonguldak Karaelmas	1	0,051
Toplam				1952	100

*Üniversiteler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo 2’de yer alan bulgulara göre, son erişim tarihi 31.12.2018 olan “müzik” alanında, toplam 1952 tezin 88 üniversitede hazırlandığı tespit edilmiştir. Bu üniversiteler arasında; Gazi Üniversitesi 348 tez (%17,827) ile ilk sıradadır. Marmara Üniversitesi 183 tez (%9,375), Dokuz Eylül Üniversitesi 127 tez (%6,506) ve İstanbul Teknik Üniversitesi ise 121 tez (%6,198) ile bu sıralamayı takip etmektedir. Ayrıca 22 üniversitede sadece birer tez yazıldığı belirlenmiştir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde Bulunan “Müzik” Alanındaki Tezlerin Enstitülere Göre Dağılım Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 3. Tezlerin Enstitülere* Göre Dağılımı

Enstitüler	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Adli Tıp	1	0,051
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi	1	0,051
Avrupa Birliği	1	0,051
Eğitim Bilimleri	633	32,428
Ekonomi ve Sosyal Bilimler	4	0,204
Enformatik	1	0,051
Fen Bilimleri	195	9,989
Güzel Sanatlar	111	5,686
Lisansüstü Eğitim	1	0,051
Mühendislik ve Fen Bilimleri	1	0,051
Sağlık Bilimleri	53	2,715
<i>Sosyal Bilimler</i>	<i>940</i>	<i>48,155</i>
Tıpta Uzmanlık	9	0,461
Türkiyat Araştırmaları	1	0,051

Toplam	1952	100
---------------	-------------	------------

* Enstitüler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo 3’de yer alan bulgulara göre, toplam 14 enstitüde 940 (% 48) tez ile en fazla çalışmanın Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yapıldığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilimler Enstitüsü’n 633 (% 32) tez ile EĞitim Bilimleri Enstitüsü, 195 (% 10) tez ile Fen Bilimleri Enstitüsü ve 111 (%5,8) tez ile Güzel Sanatlar Enstitüsü takip etmektedir. Ancak bu tabloda dikkate değer bir başka sonuç ise ‘‘Sağlık Bilimleri’’ enstitüsünde 53 tez ve ‘‘Tıpta Uzmanlık’’ için hazırlanan 9 tezin müziğin disiplinler arası bir yaklaşımla ele alındığının göstergesi olarak düşünülebilir. Ayrıca 7 enstitüde sadece birer adet tez yazıldığı belirlenmiştir.

YK Ulusal Tez Merkezi’nde Bulunan ‘‘Müzik’’ Alanındaki Tezlerin Konularına Göre Dağılım Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 4. Tezlerin Konularına Göre Dağılımı*

KONULAR	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Adli Tıp	1	0,051
Alman Dili ve Edebiyatı	1	0,051
Anatomi	1	0,051
Anestezi ve Reanimasyon	5	0,256
Antropoloji	5	0,256
Arkeoloji	5	0,256
Arşiv	1	0,051
Bale ve Dans	7	0,358
Batı Dilleri Ve Edebiyat	2	0,102
Bibliyografya	4	0,204
BilĐi ve Belge Yönetimi	53	2,715
Bilgisayar Mühendisliği Bil.	2	0,102
Bilim ve Teknoloği	4	0,204
Biyografi	3	0,153
Biyoteknoloği	1	0,051
Coğrafya	1	0,051
evre Mühendisliği	1	0,051
ocuk Sağlığı ve Hastalıkları	2	0,102
Demografi	1	0,051
Deri Mühendisliği	1	0,051
Dil Bilimi	3	0,153
Din	15	0,768
EĞitim ve Ğretim	706	36,168
Ekonometri	1	0,051
Ekonomi	3	0,153
El Sanatları	2	0,102
Elektrik ve Elektronik Müh.	18	0,922
Endüstri rnleri Tasarımı	3	0,153
Endüstri ve Endüstri Müh.	2	0,102

Ev Ekonomisi	5	0,256
Felsefe	12	0,614
Fizik ve Fizik Mühendisliği	2	0,102
Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon	2	0,102
Gazetecilik	5	0,256
Genel Cerrahi	2	0,102
Geriatri	1	0,051
Fransız Dili ve Edebiyatı	2	0,102
Giyim Endüstrisi	1	0,051
Güzel Sanatlar	75	3,842
Halk Bilimi	45	2,305
Halk Sağlığı	1	0,051
Halkla İlişkiler	6	0,307
Hemşirelik	22	1,127
Hukuk	7	0,358
İç Mimari ve Dekorasyon	4	0,204
İletişim Bilimleri	3	0,153
İlk ve Acil Yardım	1	0,051
İngiliz Dili ve Edebiyatı	1	0,051
İşletme	11	0,563
Kamu Yönetimi	4	0,204
Karşılaştırmalı Edebiyat	1	0,051
Kulak Burun Boğaz	8	0,409
Matematik	3	0,153
Mimarlık	8	0,409
Müzecilik	1	0,051
<i>Müzik</i>	<i>821</i>	<i>42,059</i>
Nöroloji	1	0,051
Ortopedi	1	0,051
Psikiyatri	3	0,153
Psikoloji	6	0,307
Radyo-Televizyon	9	0,461
Reklamcılık	2	0,102
Sahne ve Görüntü Sanatları	24	1,229
Sanat Tarihi	2	0,102
Sosyoloji	16	0,819
Spor	2	0,102
Su Ürünleri	1	0,051
Tarih	4	0,204
Türk Dili ve Edebiyatı	3	0,153
Türk İnkılâp Tarihi	1	0,051
Konusu Belirtilmemiş	2	0,102
Toplam	1952	100

*Konular alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo 4’te yer alan bulgulara göre, 71 farklı konuda tez yazıldığı belirlenmiştir. Bu durum enstitü bazında sinyallerini vermiş olmakla birlikte, konu olarak ta müziğin multidisipliner bir alan olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu kapsamda en fazla tezin 821 (%42,059) tez ile “Müzik”, 706 (%36,168) tez ile “Eğitim ve Öğretim”, 75 (%3,842) tez ile “Güzel Sanatlar” konusunda olduğu belirlenmiştir. Ayrıca; bilgi ve belge yönetiminde 53, halk biliminde 45, hemşirelikte 22, elektrik ve elektronik mühendisliğinde 18, sosyolojide 16, din konusunda 15, felsefede 12 ve işletmede 11 tez hazırlanmış olması da müziğin pek çok konuyla iç içe olduğunu destekler niteliktedir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde Bulunan “Müzik” Alanındaki Tezlerin Türlerine Göre Dağılım Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 5. Tezlerin Türlerine* Göre Dağılımı

Türler	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Doktora	339	17,366
Sanatta Yeterlik	49	2,510
Tıpta Uzmanlık	9	0,461
<i>Yüksek Lisans</i>	<i>1555</i>	<i>79,661</i>
Toplam	1952	100

*Türler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo 5’te yer alan bulgulara göre, en fazla araştırmanın 1555 (%79,661) tez ile “Yüksek Lisans” türünde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların 339 (%17,366) tez ile “Doktora”, 49 (%2,510) tez ile “Sanatta Yeterlik” türünde olduğu gözlenmiştir. Az olmakla birlikte “Tıpta Uzmanlık” alanında 9 (%0,461) tez bulunması da müziğin disiplinler arası ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir.

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde Bulunan Müzik Alanındaki Tezlerin “Danışman Sayılarına” Göre Dağılım Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 6. Tezlerin Danışman Sayılarına Göre Dağılımı

Danışman Sayıları	Sıklık (f)	Yüzde (%)
<i>Tek Danışman</i>	<i>1867</i>	<i>95,645</i>
İki Danışman	74	3,790
Üç Danışman	3	0,153
Belirtilmemiş	8	0,409
Toplam	1952	100

Tablo 6’da elde edilen bulgulara göre, 1867 (% 95,64) tezin tek danışmanlı, 74 (% 3,790) tezin iki danışmanlı, 3 (% 0,153) tezin ise üç danışmanlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 8 adet tezin danışman isimlerinin belirtilmediği gözlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, sınırlılığı 31.12.2018 olan, YÖK'e bağlı Tez Arama Merkezi'ndeki "Müzik" anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda 1952 teze ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan ilki 1983 yılında yazılan "Yüksek Lisans" tezidir. Onar yıllık periyotlarda ise; 1983-1993 aralığında 64 tez, 1994-2003 aralığında 365 tez, 2004-2013 aralığında 911 tez ve 2014-2018 yılları arasındaki beş yıllık periyotta ise 612 tez yazıldığı gözlenmiştir. Bu dağılım göstermektedir ki, müzik disiplininin pek çok alanla ilişkisi fark edilmiş ve son yıllarda yapılan çalışmalar bu yönde hız kazanmıştır. Ancak yine de yabancı ülkelerle kıyaslandığında bu sayının sınırlı sayıda olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında yer alan 1952 tezin toplam 88 üniversitede yapıldığı tespit edilmiştir. Bu üniversiteler arasında yaklaşık yüz yıldır müzik eğitimcisi yetiştirme görevini üstlenen Gazi Üniversitesi 348 tez ile ilk sıradadır. Marmara Üniversitesi 183 tez, Dokuz Eylül Üniversitesi 127 tez ve İstanbul Teknik Üniversitesi ise 121 tez ile sıralamayı takip etmektedir.

Enstitü bazında yapılan araştırmaya göre toplam 14 farklı enstitüde 940 (% 48) tez ile en fazla tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapıldığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nü 633 (% 32) tez ile Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 195 (% 10) tez ile Fen Bilimleri Enstitüsü ve 111 (%5,8) tez ile Güzel Sanatlar Enstitüsü takip etmektedir. Ancak bu tabloda dikkate değer bir başka sonuç ise "Sağlık Bilimleri" enstitüsünde 53 tez ve "Tıpta Uzmanlık" için hazırlanan 9 tez olması, müziğin disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alındığının önemli bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Bir bilim ve sanat olarak diğer bilimlerle karşılıklı ilişki içinde olan müzik, bu özelliği sayesinde oldukça geniş bir çalışma alanına sahiptir ve günümüzde multidisipliner bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bilim olarak müzik; matematik, kimya, fizik gibi pozitif bilimlerle yakından ilişkilidir. "Orta çağa kadar bilim ve sanata dair disiplinlerde uzmanlaşma yeterince sağlanamamıştı ve "Beşeri İlimler" çatısı altında toplanıyordu. Bilim dalları arasında uzmanlaşma yeterince oluşmamıştı. Farâbî'den önce Antik Yunan filozoflarından Oklides (M.Ö. 3. yy.), Nikomakhos (M.Ö. 4. yy.), Latin bilim dünyasından Sen Agustin (M.S. 5. yy.) İslâm dünyasından ise Kindî (9. yy.) Farâbî (9.10. yy.) ve İbn-i Sînâ (10. 11. yy.) gibi bilim insanları bilim dallarını bir bütün olarak ele almışlar ve bunların arasında mantıksal bir bağ olduğu görüşünü savunmuşlardır. Örneğin İbn-i Sînâ, nazari bilimlerin alt bilimlerine dahil ettiği matematik bilimini; geometri, aritmetik, müzik ve astronomi diye dört bölüme ayırarak müzik ilmini matematik ilminin içerisinde değerlendirmiştir." (Kolukırık, 2014: 30). Bununla birlikte: "Müsikî ilmi eğer gök ilmiyle (astronomi), felsefeyle, tıpla, yıldız ilmiyle (astronomi) ilgili olmasaydı on iki burç, yedi yıldız, dört unsur yirmi dört saate bağlanmazdı. İlgili olduğu için on iki makam on iki burca, yedi yıldız yedi avâzeye (başlangıç sesine), dört şube dört unsura (ateş, su, hava, toprak), gecenin ve gündüzün yirmi dört saatine bağlandı ki yeni öğrenenler için bunca faydalar

olsun” (Gençoğlu, 2019: 50) görüşleri de müzik ile astronomi ve astroloji dallarının ilişkisinin varlığını desteklemektedir. Müziğin fizik bilimiyle ilişkisi ise; sesin şiddeti ile ortamın uygunluğundan ses aralıklarının hesabına, enstrümanların tellerinden çıkan harmonik (uyumlu) seslerin düzeninden akort hesaplarına kadar sese ilişkin birçok konu fizik bilimine ait kural ve formüllerle czlebilmekte ve belli bir sistematige oturtulabilmektedir (Akt., Aydın, 2020: 62). Müzik-ses fiziğine ilişkin araştırmalarda Pisagor (M.. 580-500) tel sesinin, uzunluğunun bir etken olduğunu fark etmiş ve harmonik sesler ile tamsayılar arasında ilişki kurmuştur. Uzunlukları tamsayı oranlarında olan gergin tellerin de harmonik sesler verdiği görülmüştür. Bu anlayış, Kindi, Frbi, Abdulkdir Mergi (15. yy.) gibi limlerle devam etmiş, Salih Murat Uzdilek (1891-1967), Ekrem Karadeniz (1904-1981), Onur Akdoğu (1947-2007) gibi müzik bilimciler tarafından günümüze kadar ulaşmıştır. Bu anlayıştan hareketle iki binli yılların başına kadar başta Gazi niversitesi olmak üzere pek ck niversitede “Müzik Bilim Dalı” na ait lisansüstü calışmalar “Fen Bilimleri Enstitüsü” catısı altında yürütülmüştür. Daha sonra ise müzik alanı, özel bir uzmanlık gerektirdiği görüşü sebebiyle farklı enstitülerde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. “Müzik Bilim Dalı”nın bu değişimi kademeli olarak önce “Sosyal Bilimler Enstitüsü” nde daha sonra ise açılan “Eğitim Bilimleri Enstitüsü” bünyesinde yürütülmüştür. Özellikle niversitelerin Eğitim Fakülteleri bu süreci Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü’ne bağlı olarak, Güzel Sanatlar Fakülteleri ya da Konservatuar gibi sanatc yetiştirmeye yönelik kurumlar ise Güzel Sanatlar Enstitüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü veya ihtiyaca göre belirlenen farklı isimlerde enstitüler ile devam etmektedirler.

Calışmada, 71 farklı konuda tez yazıldığı belirlenmiştir. Aslında bu durum yukarıda enstitü bazında da sinyallerini vermiş olmakla birlikte konu olarak ta müziğin multidisipliner bir alan olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu kapsamda en fazla tezin, müzik disiplininin kendi içinde ilgili calışmalar üzerinde yoğunlaşarak, 821 tez ile “Müzik”, 706 tez ile “Eğitim ve ğretim” ve 75 tez ile “Güzel Sanatlar” konusunda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca; bilgi ve belge yönetiminde 53, halk biliminde 45, hemşirelikte 22, elektrik ve elektronik mühendisliğinde 18, sosyolojide 16, din konusunda 15, felsefede 12 ve işletmede 11 tez hazırlanmış olması müziğin pek ck konuyla i içe olduğunu destekler niteliktedir. Ancak 14 enstitüde 71 farklı konu üzerinde calışma tespit edildiği halde; toplamda 1952 tezdense, 1867 (% 95,64) tezin tek danışmanlı, 74 (% 3,790) tezin iki danışmanlı ve sadece 3 (% 0,153) tezin c danışmanlı olduğu sonucu, disiplinler arası calışmalarda alan uzmanlarının işbirlikli calışma yapmamaları, ele alınması gereken önemli bir konudur.

Bu sonuçlardan hareketle calışmanın; diğer araştırmalara, araştırmacılara, uygulayıcılara, eğitim paydaşlarına, program geliştirme ile ilgilenenlere öneriler şunlardır:

• Müziğin insan hayatında diğer disiplinlerle ilişkili olduğu gerçeğinin bilimsel çalışmalarla da ortaya konduğu günümüzde, araştırmacılar müziği farklı konularda, farklı değişkenlere göre incelemek üzere yönlendirilebilirler.

• Bibliyometrik çalışmalar, her disiplinde gerek gündelik hayatta gerekse bilimsel verilerin ortaya çıkarılması yoluyla yaşanan değişim ve gelişimlerin tespit edilmesine hizmet edebilir.

• Bu ve benzeri yaklaşımlarla çalışmak isteyen araştırmacılara teorik açıdan ve sağladığı literatür bilgileri bakımından yardımcı olacağı düşünüldüğünden; farklı veri tabanlarında veya farklı arama kriterleriyle yapılması önerilebilir.

• Disiplinler arası çalışmalarda uzmanlık esasının gözetilerek, aynı çalışmada ele alınan farklı disiplinlerin, alanında uzman danışmanlarla ortak yürütülmesi konusunun önemsenmesi sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akbaş, S. (2014). Sessiz Müzik. Yıldız Teknik Üniversitesi Uluslararası Sanatı Yönetmek Sempozyumu bildirisi. Yıldız Journal Of Art And Design. Cilt 1, Sayı 2, ss. 16-25.
- Aydın, A. (2020). Natural and Health Sciences (INHS-2020), s. 60-65. 22-23 Mayıs. Turkey.
- Baskan, G. A. (2001). Türkiye de Yükseköğretimin Gelişimi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21 (1). <https://dergipark.org.tr/en/pub/gefad/issue/6769/91090>
- Demir, G. (2011). Dil-Müzik İlişkisi Ekseninde Yapılanan Türk Halk Müziği Yöresel Ağız Özelliklerinin Fonetik Notasyonu. Yüksek lisans tezi. İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Programı (Tez Danışmanı: Doç. Erol Parlak), İstanbul.
- Gençoğlu, M. S. H. (2019). Kültür ve Bestecilik Bakımından Türk Musikisi Edebiyatı. Akademisyen Kitabevi Yayınları, Ankara.
- İpşiroğlu, N. (2006). Resimde Müziğin Etkisi. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Karasar, N. (1991). Bilimsel Araştırma Yöntemi, 4. Basım, Ankara.
- Kolukıncık, K. (2014). Bir İslâm Filozofu Olan Fârâbî'nin Müzik Yönü. ERUIFD (Telif Makale), Cilt 2, sy. 19, s. 29-53.
- Korkut, C. Y. (2011). Müzik ve Mimarlık İlişkisinde Etkileşimli Bir Parametrik Model. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Togan Tong), İstanbul.
- Korkut, H. (1984). Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Meydan Larousse (1990). Meydan Larousse Ansiklopedisi. Meydan Yayınevi, İstanbul.
- Önal, G. F. (2017). Bildirilerin Bibliyometrik Profili: IX. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 3, ss. 1079-1097.
- Önal, H. (2018). "Bağlama" Konulu Tezlerin Bibliyometrik Analizi (1995-2017), Social Sciences Studies Journal-2, Vol:4, Issue:19120, ss. 2111-2120.

- zyıldız, A. & ifdalz, B. U. (2019). Bağımlılıkla Mücadelede Müzik Terapi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 12 Sayı: 63. Doi: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3255>
- Turna, . & Bolat, M. (2015). EĞitimde Disiplinlerarası YaklaŐımın Kullanıldığı Tezlerin Analizi. Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 34 (1), 35-55. <https://dergipark.org.tr/en/pub/omuefd/issue/20280/214920>
- Uçan, A. (2005). Müzik EĞitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar Türkiye'deki Durum. 3. Baskı. Evrensel Müzikevi, Ankara.
- Yılmaz, M. (1999). Kütüphane ve Bilgi Bilimi Açısından Bibliyometrinin nemi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zeren, A. (1995). Müzik Fiziki. Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Elektronik Kaynaklar**
Erişim 1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 24.02.2023).
Erişim 2: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp> (Erişim Tarihi: 31.12.2018)

THE EFFECTS OF SINGING FOR ON BREATHING HEALTH
ŞARKI SÖYLEMENİN SOLUNUM SAĞLIĞI ÜZERİNE
ETKİLERİ

*Derya AYDIN ERDEM**
*Sadık ÖZÇELİK***

Abstract

The objective of this research is to display what types of effects singing could provide over physical, mental and emotional health with respect to some national and international studies conducted with the limitations mentioned. This is a qualitative study conducted with general review model and document analysis among qualitative data collection methods has been used. Within the scope of document analysis, we have included 1 national and 11 international studies, a total of 12 studies, indicating the effects of singing on healthy individuals and patients. The collected data indicated that singing under the supervision of a trainer strengthened respiratory muscles, reduced complaints of shortness of breath, improved mood (feeling oneself better), and enhanced extraversion and quality of life. According to the results of this study, singing is considered as an adjuvant treatment for respiratory diseases and disorders subsidized standard medical care.

Keywords: Singing, Breathing, Respiratory health

Özet

Bu araştırmanın amacı şarkı söylemenin fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlık üzerinde ne gibi etkiler sağlayabileceğini göstermek üzere sınırlılıklar kapsamında belirtilen hususlar çerçevesinde yapılmış olan bazı ulusal ve uluslararası çalışmalara işaret etmektir. Bu araştırma genel tarama modelinde nitel bir araştırmadır ve çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizinde şarkı söylemeni sağlıklı ve hasta kişiler üzerindeki etkilerini gösteren yurt içinde yapılmış 1 ve yurtdışında yapılmış 11, toplam 12 araştırma bu çalışmanın kapsamına alınmıştır. Elde edilen veriler, bir eğitmen eşliğinde şarkı söylemenin solunum kaslarını güçlendirdiği, nefes darlığı şikâyetlerini azalttığı, ruh halinde iyileşme (kendini iyi hissetme), sosyalleşme ve yaşam kalitesinde artış olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre şarkı söylemek, solunum hastalıkları ve standart tıbbi bir bakımı tamamlayan rahatsızlıklar için yardımcı bir tedavi olarak görülmektedir.

* Arş. Gör. / Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi ABD Ankara TÜRKİYE deryaerdem@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0003-3180-5680

** Prof., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi ABD Ankara TÜRKİYE scelik@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0001-6243-9957

Introduction

The scientific data currently collected, research reports and individual studies about the impact of singing on breathing health have indicated solid proof basis to the theory of “singing for breathing health”. This article indicates the studies conducted to display what kind of impacts singing might have on physical and mental health.

In general terms, the action of breathing has become a minor detail embedded in our lives, and whose significance is not noticed as long as it does not lead to a problem. It is being considered that optimizing a simple process like breathing can provide us with power and this may create a difference in our lives, make us realize the mistakes that have long been forgotten, have us rediscover respiration and consequently raise awareness on how these mistakes have been performed.

No matter who that is, an athlete, a person suffering from a chronic respiratory tract disease or any individual looking for ways of protecting themselves from psychogenic impacts, every human can relearn healthy breathing, which they have innately inherited but adapted later on, and benefit from its contributions to their lives (Hsia, C. C. ve Schmitz, 2013). In order to realize this, ways and levels if appropriate breathing-in and breathing-out should be learnt.

Breathing is a chemical process in which blood is oxygenated in the lungs (Cedar, 2018). This process is significant among the individuals in the profession of singing in order to have a healthy and strong metabolism. Therefore, ability to breathe strongly and a balance of breathing-in and breathing-out are essential.

In breathing while singing or during speaking, an accompanying physical process, which consists of a circular intake of fresh and oxygenated air into the lungs and disposal of air rich in carbon dioxide out of the lungs, is generally considered rather than a chemical process. This breathing-in and breathing-out that is continuously renewed provide the indispensable air flow required for singing and speaking (Erdem, 2021).

Until a few years ago, not only ordinary people but also voice coaches and singing pedagogues had quite wrong opinions on how respiration physiology was carried out (Harison, 2022). In general terms, it was commonly believed that air was being absorbed with an intentional muscle power and it was moving with the pressure coming from the chest wall (Hutchinson, 1846). It should be known that this view depended on cause-effect confusion. The real phenomenon is that chest cavity expands to thin the air inside (Hutchinson, 1846). In conclusion, the air outside naturally flows into the lungs when the airways are open. While breathing in, there is not an extreme pressure that separates chest walls from one another; on the contrary, there is a negative pressure which lets the air flow inside. While breathing, however, there is a movement in the totally opposite direction. The

air at this point is disposed with the alveoli and elastic contraction of abdominal wall, and also with the penetration of ribs and active exhalation (breathing out) (cited from Forchhammer, 1937 by Erdem, 2021).

1.1. Breathing Types

Respiration is classified into three different types depending on body part where the expansion or contraction of chest cavity. These can be listed as follows:

1. Chest Breathing (Shoulder Breathing)
2. Ribs Breathing
3. Abdominal Breathing / Tummy Breathing (Diaphragm Breathing)

1.1.1. Chest Breathing

While breathing, shoulders move upwards, upper chest expands, abdomen is retracted, and diaphragm moves upwards. This is the breathing type which is carried out involuntarily (autonomously) to survive generally by athletes and many people that have never had voice training. A person's oxygen need to survive is automatically met by means of this type breathing. However, this type of breathing is *"tiring and dangerous since the air is congested around larynx in a way to compress the heart"* (Ikesus, 1965. p. 31). On the other hand, there is not enough space for lungs expansion as diaphragm rises and a space that is only enough for ribs to expand is opened. Thus, flexible muscles leave their place to a stressed tough environment while singing, and the body begins to have difficulty while trying to complete longer sentences. The air filled in the lungs is less than the other breathing types (cited from Forchhammer, 1937; Kartal, 2013; Sabar, 2013 by Erdem, 2021).

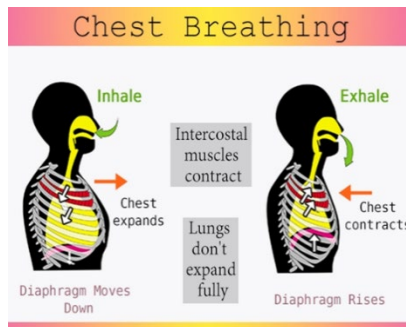

Image 1. Chest Breathing.

(Accessed from the following website: <https://mirandacasianoblog.files.wordpress.com/2016/10/chest-breathing.jpg>)

1.1.2. Ribs Breathing

Ribs breathing, also called as costal breathing, is a breathing method in which ribs movements are used to direct both breathing in and breathing out

phases. Costal breathing is different from “chest breathing” in which a person rises-lowers ribcage. In costal breathing ribcage expands and rises. The focus for ease of breathing is bending the spine forward and backwards while breathing, and using spinal erectors and intercostals simultaneously. While costal breathing might include this method, it focuses on rising lateral and back ribs (Keleher, 2021). After right and left palms are held on lower rib bones in such a way to touch the body, if we try to fill in our lungs with air to push hands outwards, the rib breathing is performed. A large part of our lungs are filled with air in ribs breathing (Ikesus, 1965. s.31).

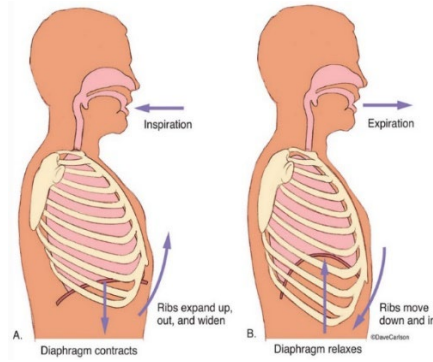

Image 2. Ribs Breathing.

(Accessed from the following website: <https://samprehab.sg/movement/ribcage-mobility-the-difference-between-a-stuck-ribcage-vs-mobile-ribcage-during-breathing/>)

1.1.3. Diaphragm Breathing / Abdominal Breathing

Diaphragm breathing, which is commonly called as abdominal breathing, can initially give a bothering and unnatural feeling. However, after these muscles are strengthened, it is used quite easily and comfortably. A weak diaphragm causes shallow breathing, and this results in shortness of breath while singing. One of the most significant factors of singing is having a control over breathing. Breath control enables the production of qualified, strong and at the same time soft and neat voice.

This is a natural way of breathing. When diaphragm is not moving, it has a rounded position towards the ribcage. This rounded shape goes down by contraction when breathing takes place. Lower parts of the ribs easily expands to the sides and thus ribcage also finds an easy way to bend. Abdomen expands outwards while breathing in, and it gets back to its former position when breathing out (Sabar, 2013).

In abdominal breathing, diaphragm provides a regular air flow by means of having a rounded and flat shape. While having diaphragm breathing, shoulders should not be raised, and there should not be a

noticeable movement on the chest. This breathing is the most appropriate breathing for voice training, and air makes singing easier with the help of the diaphragm and vocal organ. This breathing is suitable for slow, regular and desired air release, which is required for singing. At the same time, this breathing also does not restrict chest cavity resonance as well (Kartal, 2013).

Rectus Abdominis, the most important exhalation muscle on the abdominal area, is a vertical and smooth muscle that stretches to the fifth and seventh ribs cartilages in the middle part (Çevik, 1999). It is also significant that breathing should be carried out through the nose rather than mouth for healthy breathing as well as how breathing takes place.

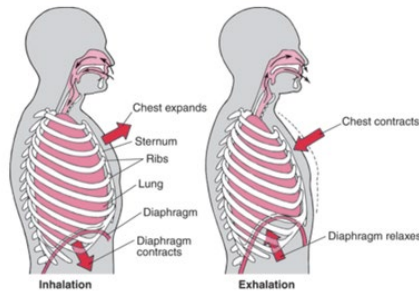

Image 3. Diaphragm Breathing.

(Accessed from the following website: <https://www.hh-physio.co.uk/diaphragmatic-breathing>)

1.2. The Importance of Nose Breathing

The primary function of the nose other than sniffing is that it cleans the air. On the outer walls of the nasal cavities, which are a lot larger than they are thought to be, there exist structures called as concha that are compiled on top of one another. Conchae perform functions like warming the air inhaled, clearing it of dust particles and humidifying the dry air. The outer surfaces of nasal cavities are curved (long spiral passage) for warming up the surface like heating radiators (Ömür, 2004). This clears the air by holding the dust particles in the air, heats it, humidifies it, and gives resonance to the voice (Ikesus, 1965).

Breathing through nose is a factor which helps to build the oxygen and carbo dioxide balance in blood. In breathing through mouth, however, bigger volumes of air is inhaled-exhaled in shorter intervals. This condition usually results in much more breathing. Breathing more than required causes negative impacts on physical and mental health (Lewis, 2015).

Furthermore, breathing through mouth might negatively impact the development of thyroid glands. This situation may decelerate and retard children's mental development. Nose has various defense mechanisms to prevent extraneous materials, dirt and extremely cold air from entering

human body. In the entrance of nose, there is a long spiral passage to catch dust particles and invisible extraneous material (allergens) that could harm the lungs if mouth breathing occurs. Then, there are secretory glands to destroy the germs that could go through these defense mechanisms (Vas, 2014.s.50).

1.3. Breath Support

The breathing process consists of two phases that can be stated as inhalation (breathing in) and exhalation (breathing out). During breathing in, air flows into the lungs and fills in the chest cavity; during breathing out, however, the air is pushed out of the lungs. There are two factors that should be born in mind in this process. The first one is the pressure difference between the lungs and the atmosphere (the bigger air volume gets, the smaller the pressure becomes). The second one is relaxation and contraction of muscle fibers and intercostal muscles. The lungs are passive, i.e. they are not involved in the creation of movements (Betts et. al. 2013).

When singing, there exist an intense air flow in the lungs. During natural routine breathing, while diaphragm contracts for inhalation, exhalation is carried out passively. However, when singing, since bigger breathing volumes are required, lungs begin to work with full capacity, breathing in and breathing out (exhalation) are active and it is supported by abdominal, inner intercostal and pelvic muscles. In singing which provides a perfect muscle coordination with muscle reflexes that have been developed through exposure to exercise, breathing occurs in four phases: breathing in, suspension, controlled exhalation during phonation and recovery. A singer consciously controls these phases at the beginning, but then they are autonomously realized (Mathis, 2009).

According to Erdem (2021), while singing and speaking, the factors to be born in mind in conjunction with breathing techniques can briefly stated as follows:

Breathing-in should be carried out silently through nose and at once through nose and mouth simultaneously if required, keeping chest in vertical position, expanding the spaces under the ribs to the sides, keeping shoulders loose and hanging down.

Breathing-out should especially be adapted according to the functions of vocal cords. This requires a full breath control both with strong air pressure (forte) and with weaker air pressure (piano), with smoothly flowing notes (legato) and detached notes.

1.4. Problem Statement

In the literature, there are experimental studies with control group indicating that singing activities after a process of healthy breathing may relieve shortness of breath in the patients diagnosed with chronic respiratory tract diseases since it improves diaphragmatic breathing, upright and

balanced body posture and respiration coordination; furthermore, there are also experimental studies which show that singing may improve psychological mood, provide social support and friendship, help to develop self-respect and self-confidence, decrease stress, support a good body posture, help people detract from personal worries, and enhance life quality (MacDonald, 2012). For example, singing activities, due to their enjoyable and low-risk nature (Engen, 2005), have a positive impact on disturbing effects of shortness of breath, fatigue and low life quality in patients with COPD, which is an advanced phase of chronic respiratory tract diseases (Morrison, 2013; Skingly, 2014).

Although there have been studies on the singing activities whose positive impacts to breathing health have been proven through scientific studies in abroad, we have not found any studies conducted with this focus in our country. However, we have seen some studies with indirect focus on this matter, and such are the medical studies that examine the impact of voice exercises on breathing health, but not singing. It is an undeniable fact that singing activities conducted through a conscious breathing process should bring about positive impacts on physical and mental wellbeing of individuals according to the findings of scientific studies. This study is considered to be significant due to the fact that it is the very first effort to search the impact of singing on breathing health in Turkiye.

1.5. Limitations

Using the keywords *singing, breathing, respiratory health*, we scanned for published articles and thesis between 2000-2023 on domestic and international databases of ULAKBIM, ERIC, DergiPark, YOK National Thesis Center, Google Scholar, PUBMED Cochrane Library, Web of Science, Scencedirect and CrossRef; randomized controlled experimental studies which were reported in full text and summary, contained published or unpublished data. We gave special importance to the fact that studies included were published in peer-reviewed journals in Turkish and English languages as our selection criteria. Furthermore, we selected experimental studies in which singing was investigated as a way of treatment in patients with respiratory diseases or patients suffering from respiratory problems. Since we could not find any studies that examined the impact of singing on breathing health in Turkiye, we selected ab experimental thesis which had investigated the impacts of breathing exercises on breathing health. Breathing exercises forms the basis for singing practices. Twelve studies with these criteria were included in this study and their summaries have been presented in this paper.

The data obtained from the studies published in summaries were analyzed in the form authors presented the study data. The studies whose data were not available were used as the studies that should be worked on. The studies which investigated singing trainings under the supervision of an

expert and were planned to last at least four weeks and 4 sessions were included. The studies comparing the following were included:

Studies conducted on the individuals having singing training under the supervision of an expert or being trained as a member of a choir, treatment programs with in-patients and out-patients with respiratory diseases were included in the study. The studies that did not reach any negative or positive conclusion were excluded.

Method

This is a qualitative study conducted with general review model. General review model includes review of studies on all of the population or a group of sample taken out of that in order to reach to a general judgement on population (Karasar, 2010:77). The document analysis among qualitative data collection methods has been used in the study. The objective in document analysis is conducting broad analyses on the written materials that contain information about the case or cases under investigation, and reaching to conclusions regarding that case (Yıldırım and Şimşek, 2021:189).

Findings

Randomized controlled experimental scientific studies in which breathing and singing processes have been examined are as follows:

In the study conducted by Daugherty (2011), the impact of singing and diaphragm breathing on the individuals with asthma were examined. 60 individuals with asthma participated in the study, and the participants were classified into three groups. The first group (n=22) went through singing practices, the second group (n=22) was given voice trainings, and the third group (n=18) was given both singing practices and voice trainings. The study lasted for four weeks, and peak expiratory flow rate (PEFR), forced expiratory volume (FEV1) in the first second were measured before and after each session, and a questionnaire of shortness of breath were administered. Furthermore, asthma control questionnaire once a month, psychological anxiety questionnaires in the first and last sessions, and life quality questionnaire were administered. In conclusion of the study, significant developments were observed in the measurements of the questionnaire of shortness of breath, expiratory flow rate (PEFR) and psychological anxiety questionnaire over four weeks. In the conclusion of the study, progress was observed in the components of life quality questionnaire (symptoms and impacts), and participants also stated that they enjoyed the trainings where breathing trainings and singing activities were combined.

Wade (2002) compared the impacts of voice trainings and singing trainings along with music assisted relaxation exercises on high expiratory flow rate (PEFR) in their study conducted with the participation of nine children between eight and thirteen (08-13) ages with asthma. The study lasted for four weeks and the measurements were repeated twice a week. The study data were collected as relaxing data initially in the first sessions and

singing data initially in the second sessions. In conclusion of the study, Wade reported that lungs function measured with the highest expiratory flow rate (PEFR) was preserved or developed during vocal exercises and singing whereas decreased during resting or relaxation. In another finding of their study, however, PEFR values obtained in the sessions where initially resting practices were applied in singing trainings were observed to be higher than those of the ones where initially singing practices were applied. However, research findings were reported separately with standard deviation and average values without any statistical analysis, and vocal exercises were not described.

In an experimental study conducted by Kreutz et. al. (2004), they investigated the physiological impacts of immunoglobulin A secretion (antibody), cortisol and emotional states in a mixed group choir music in their medical measurement results obtained from choir trainings. They looked into the impacts of choir performances through measuring immunoglobulin A secretion and cortisol levels before and after choir singing. Immunoglobulin A secretion (sIgA) is a endocrine defense against bacterial infections on upper-respiratory tract, and cortisol is a measurement of stress. It prevents pathogens from entering human body, and their involvement in mucosal cells (I. U., 2016). In general terms, increases in sIgA levels and declines in cortisol levels are accepted to be positive In this study, a significant increase was observed in sIgA levels before and after singing conditions in choir.

Irons et. al (2016) examined the impacts of a singing program in pediatric patients with cystic fibrosis (CF). The children in-patients with CF were randomly appointed to the groups of 8 for singing session and entertainment session with eight children in each group. The tests were performed before the treatment, after the treatment and follow-up after 6-8 weeks. A singing program with four phases that is based on Phillip's principle of "Teaching Children to Sing" was created. This program was as follows: Posture, breathing with diaphragm support, vocal warm-up and singing. The songs with high notes and long sentences, which were considered to be effective in making respiratory muscles work, were selected. The participants were given instructions to be applied at home for the following 6-8 weeks upon their discharge from the hospital. The authors reported 80% adaptation rate to the home applications. Significant developments were observed in singing group for MIP after treatment ($P = 0.034$) and follow-up ($P = 0.002$); however, this was not observed in the control group. (All P values > 0.395). This is also valid for the treatment group's maximum inspiration pressure (MIP) after treatment ($P < 0.001$) and follow-up ($P = 0.016$). The control group in this study did not show any recovery. (all P values > 0.075). Cystic Fibrosis Questionnaire was Reviewed (CFQ-R), and the control group showed progress socially and feeling healthy ($P = 0.004$ and $P = 0.043$ respectively) about CF regarding their emotional field ($P = 0.031$). Although both group indicated improvement in the field of

respiratory problem symptoms (treatment group $P=0.001$ and control group $P = 0.026$) and treatment process (treatment group $P = 0.014$ and control group $P = 0.026$), this progress was indicated only in the treatment group ($P = 0.031$) during the follow-up period. Having progress in the treatment group is not spectacular because both groups were hospitalized and received treatment for exacerbations and the control group spent a good time during entertainment sessions. The continuous progress of the treatment group during the follow-up period indicates the fact that regular singing trainings help to alleviate the difficulties on the treatment of a chronic disease.

In the study conducted by Bonilha et. al. (2009), the objective was to investigate the impacts of weekly singing lessons on respiratory function parameters and quality of life (QoL) in the patients with COPD. Forty-three patients were randomized to practical singing lesson or handicraft works on a weekly basis. 24 participants completed maximum respiration pressure measurements with spirometry before and after singing lessons, dyspnea evaluations and Saint George Respiration Questionnaire. At the end of the study, functional evaluation was also performed right after 10-minute singing practice. Fifteen participants completed the study in each group. When compared in measurements, after a short singing session, experiment group showed temporary increases in Borg scale of shortness of breath ($p = 0.02$) and inspiratory capacity ($p = 0.01$) and decreases in expiratory reserve volumes ($p = 0.003$). At the end of the activities, a statistically significant difference was found in maximum expiratory pressure changes in the comparisons made between groups. While the control group displayed a deterioration in maximum expiratory pressure, experimental group (singing group) indicated a minor progress ($p = 0.05$). In-group comparisons indicated that both groups had displayed significant progress in QoL. It was found out that singing lessons were the type of an activity that was tolerated well in COPD patient participants of this experimental study. Regular singing practice may improve QoL and this can preserve patents maximum expiratory pressure.

In a pilot study conducted by Clift and Hancox (2001) with the participation of a chorus and furthermore in the experimental study conducted by Bailey and Davidson (2005) with the participation of a chorus with homeless males, authors reported that singing indicated positive impacts on positive mental state and multiple psychological and physiological gains provided with improvement. Professional and amateur singers reported that having singing lessons enhanced their energy levels (Grape et. al., 2003). In another study where impacts of singing were examined, at the end of two-hour chorus rehearsal, quantitative measurements regarding positive mood, personal development and feeling energetic indicated that participants had much higher scores (Busch and Gick, 2012). Amateur singers reported that they had enhanced feeling in expressing themselves through these studies (Grape et. al., 2003).

In a collective case study with a simultaneous mixed design conducted by Goldenberg (2012), they investigated the impacts of nine private singing lessons on pulmonary function, FEV₁ four Cystic Fibrosis patients life quality measured with Cystic Fibrosis Questionnaire Review (CFQ-R). The participants filled in a end of study questionnaire to determine patients satisfaction from lessons and study impressions. The lessons were taught by the same teacher for each session and they were organized according to the needs of the participants separately. The teacher took notes indicating how the lesson pace progressed for each of the sessions. In order to evaluate the lesson effectiveness, the teacher evaluated each of the participants individually before and after the lessons with an assessment rubric and helped participants to create altered phonautograms. In order to compare the impacts at the beginning and end of the voice training lessons regarding maximum and minimum voice pressure levels, two single factor variance analysis (ANOVA) was performed. FEV₁ was inconclusive, but the teacher observed that all participants were coughing while singing, but not speaking, and this made them consider that mucosa was actuated. All participants indicated development in their body health according to CFQ-R. When this is combined with the comments of the participants stating that they gained confidence in the end of the lesson questionnaire, a general development in self-confidence was recorded due to the lessons. Majority of the participants showed improvement in the field of physical movement. Two participants indicated significant improvement regarding maximum voice intensity. During the treatment, it was indicated that diaphragmatic breathing, breathing muscle training and singing improved and maintained pulmonary function in CF patients. The teacher was informed well about Cystic Fibrosis, but there was no need for her to structure musical aspects of the lessons in a special manner. The teacher was told to allow participants to cough and encourage them in this respect. All participants reported that they were pleased with the treatment and learning to control their voices on their own was one of the most significant gains out of the lessons. All participants except for one stated that they would continue the lessons they had the chance to do so. The results indicated that singing lessons could provide some relaxation by means of slightly opening the respiratory tract, and it could improve the life quality of adult Cystic Fibrosis patients. The authors recommended that this subject should further be investigated.

The study conducted by Başkan (2018) was also examined within the scope of this study although they did not investigate the impacts of singing on patients with asthma. In that study, the objective was to examine the impact of breathing exercises training given by a physiotherapist over life quality and anxiety levels in patients diagnosed with asthma. 20 patients were included in the study, and both control and experiment groups consisted of 10 patients. The patients in the experiment group were given breathing exercises training in addition to their medicine treatment and they were told to continue

for one month. The breathing exercises were first shown by a physiotherapist, and the patients continued their exercises on their own although they were checked at regular intervals. In the data obtained by life quality evaluation as a result of the study, a statistically significant difference was observed in the life quality scores of the experiment group before and after the study whereas there was no statistically significant difference in the control group.

Conclusion and Implications

The studies obtained from our catalogue searches support the fact that singing should be used as a supplementary treatment for respiratory diseases and complementary care for standard medical care for disorders. The data obtained indicated that singing under the supervision of a trainer strengthened breathing muscles, decreased the complaints of shortness of breath, improved personal mood (feeling well), and increased socializing and life quality.

The participants of the studies we accessed had stated that singing was a kind of enjoyable activity that provided some physiological benefits as well as they did not require high costs, contributed them to spend a good time. In the singing activities (in singing lessons or chorus), long-term weekly lessons were found to be very effective. Individuals having regular singings lessons can grow awareness on their bodies and learn to control their breaths. Therefore, singing becoming more common as a lifestyle is considered to contribute a lot to the patients with respiratory problems.

It is very effective that students should practice out of the class time and continue long-term weekly lessons. We can see that giving chorus or group lessons with a teacher who has clear and comprehensible wording, positive approach to student-teacher interactions and also having a teacher that can pass her knowledge with educative language would ease adaptation to the supplementary treatment and contribute life quality through social interaction.

Singing is an efficient method to preserve and improve respiratory health. Since a controlled air flow is used, benefits such as strengthening breathing muscles with breathing techniques, enhancing lungs capacity and decreasing stress. The singing activities conducted with a prepared program may support lungs health and be an effective component of pulmonary rehabilitation. Therapeutic singing activities involving breathing exercises should be organized according to the primary activity in recovery programs.

The trainer to teach an individual suffering from respiratory disease should have detailed information on the course of the disease so that they can have the patient perform tasks for their needs, and they should act in collaboration with an appropriate medical support team. Singing may provide physical and psychosocial improvement in people suffering from the symptoms of respiratory diseases. Singing activities may be used as a training tool and an education opportunity to strengthen respiratory muscles in addition to the medical treatments of respiratory problems. Singing as a

regular activity can be beneficial for the general health of respiratory system, which is also a basic factor of general health, as a supportive task. In order to adequately meet the respiratory needs of people with lungs diseases, further studies are required to be conducted on the impact of singing over respiratory tract diseases and respiratory health.

Resources

- Betts, J. G., Young, K. A., Wise, J. A., Johnson, E., Poe, B., Kruse, D. H., Korol, O., Johnson, J. E., Womble, M., DeSaix P. (2013). *Anatomy and Physiology*. (section: *The Respiratory System*). (2022). OpenStax. Houston, Texas. Book URL:<https://openstax.org/books/anatomy-and-physiology/pages/1-introduction>
- Başkan, B. (2018). *Astımlı Hastalarda Solunum Egzersizlerinin Yaşam Kalitesi ve Anksiyete Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bailey, B. A., & Davidson, J. W. (2005). Effects of group singing and performance for marginalized and middle-class singers. *Psychology of Music*, 33(3), 269–303. <https://doi.org/10.1177/0305735605053734>
- Bonilha, A. G., Onofre, F., Vieira, M. L., Prado, M. Y., & Martinez, J. A. (2009). Effects of singing classes on pulmonary function and quality of life of COPD patients. *International journal of chronic obstructive pulmonary disease*, 4, 1–8.
- Busch, S. L. & Gick, M. (2012). A quantitative study of choral singing and psychological well-being. *Canadian Journal of Music Therapy*, 18(1), 45–61.
- Cedar, SH. (2018). Every breath you take: the process of breathing explained. *Nursing Times* [online]; 114: 1, 47-50.
- Clift S., Hancox G. (2001). The perceived benefits of singing: findings from preliminary surveys of a university college choral society. *The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, 121(4)248–256. DOI: 10.1177/146642400112100409
- Daugherty, C. (2011). *Exploring the outcomes of singing and diaphragmatic breathing in participants with asthma*. Master of Arts in Physiology. Carleton University: Ottawa, Canada
- Engen R.L. (2005). The singer's breath: implications for treatment of persons with emphysema. *Journal of Music Therapy* 42(1):20-48. [DOI: 10.1093/jmt/42.1.20] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
- Erdem, D. A. (2021). Voice physiology and vocal training. Art Education An Overview. Editor Asst. Prof. Dr. Başak DANACI POLAT Livre De Lyon, Lyon 2021. 171-190
- Goldenberg, R. B. (2012). *Singing and cystic fibrosis: A collective case study on the effects of private voice lessons on the pulmonary function and quality of life of adult cystic fibrosis patients* (Order No. 10000826). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global; Publicly Available Content Database. (1760591361). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/singing-cystic-fibrosis-collective-case-study-on/docview/1760591361/se-2>
- Grape, C., Sandgren, M., Hansson, L., Ericson, M., Theorell T. (2003). Does singing promote well-being?: an empirical study of professional and amateur singers during a singing lesson. *Integrative Physiological and Behavioral Science*, 38(1) 65–74. doi:10.1007/BF02734261.

- Hutchinson, J. (1846). On the capacity of the lungs and on the Respiratory functions, with a view of establishing a precise and easy method of detecting disease by the spirometer. 137-252. This article was accessed from the following website: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2116876/pdf/medcht00053-0183.pdf>
- Harrison, SJ. (2022). Voice and the human system, the canary in the coal mine: examining the benefits of holistic performance practice. *Journal for the Interdisciplinary Art and Education*, 3(2), 57-69. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/jiae.26>
- Hsia, C. C., Schmitz, A., Lambertz, M., Perry, S. F., & Maina, J. N. (2013). Evolution of air breathing: oxygen homeostasis and the transitions from water to land and sky. *Comprehensive Physiology*, 3(2), 849-915. <https://doi.org/10.1002/cphy.c120003>
- Irons JY, Kenny DT, Chang AB. (2016). Singing as an adjunct therapy for children and adults with cystic fibrosis. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. Issue 9. [DOI:10.1002/14651858.CD008036.pub4]
- İkesus, S. (1965). *Ses eğitimi ve korunması*. İstanbul: İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi* (21. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kreutz, G., Bongard, S., Rohrmann, S., Hodapp, V., & Grebe, D. (2004). Effects of choir singing or listening on secretory immunoglobulin A, cortisol, and emotional state. *Journal of behavioral medicine*, 27, 623-635.
- Lewis, D. (2015). *Nefes almayı bilmek*. (Çev. H. Yardımcıoğlu). İstanbul: Şıra Yayınları
- MacDonald R, Kreutz G, Mitchell L. (2012). *Music, health, and wellbeing*. Oxford: Oxford University Press, [Google Scholar]
- Mathis DR.(2009). *Melodic sculpturing: the art and science of singing*. Bloomington, IN: AuthorHouse.
- Morrison I, Clift S. (2013). A UK feasibility study on the value of singing for people with chronic obstructive pulmonary disease (COPD). *UNESCO Observatory Multi-Disciplinary Journal in the Arts*;3(3):1-19. [Google Scholar]
- Ömür, M. (2004). *Sesin peşinde*. İstanbul: Pan Yayıncılık
- Skingley A, Page S, Clift S, Morrison I, Coulton S, Treadwell P. (2014). "Singing for breathing": participants' perceptions of a group singing programme for people with COPD. *Arts & Health: an International Journal for Research, Policy and Practice*. 6(1):59-74. [DOI: 10.1080/17533015.2013.840853] [CrossRef] [Google Scholar]
- Üniversitesi, İ. (2016). Immunoglobulin Molecules. Accessed from the following website: <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=immunglobulinler.ppt>
- Wade, L. M. (2002). *A Comparison of the Effects of Vocal Exercises/Singing Versus Music-Assisted Relaxation on Peak Expiratory Flow Rates of Children with Asthma*. University of the Pacific. Music Therapy Perspectives. 20. Retrieved from: <http://mtp.oxfordjournals.org/> at University of Pittsburgh
- Vas, L. S. R. (2014). *İyileştiren nefes*. (S. Ayanbaşı, Çev.). İstanbul:Akaşa.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.

**SOSYAL PROBLEMLERİN TAHLİLİNDE GÖZ ÖNÜNDE
BULUNDURULMASI GEREKEN HUSUSLAR**
**MATTERS TO BE CONSIDERED IN THE ASSESSMENT OF
SOCIAL PROBLEMS**

*Arzu BOZDAĞ TULUM**

Özet

Toplumsal hayatın karmaşıklaşması ve yaşanan köklü toplumsal değişimler beraberinde birçok toplumsal problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumlar zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramış ve bu nedenle yapıları ve işlevleri değişmiştir. Bu değişimlerle beraber sosyal problemler de tür ve nitelik açısından değişime uğramıştır. Bu konuda değişmeyen tek şeyin sosyolojinin sosyal problemlere ilgisi olduğu ifade edilebilir. Günümüz sosyologlarının önemli araştırma alanlarından birisi de sosyal problemlerdir.

Yapılmış olan bu çalışmada ilk olarak sosyal problemin ne olduğuna açıklık getirilmeye çalışılmış daha sonra toplumsal problemlerle ilgili temel kavramlardan; sapma davranış, sosyal çözülme, kurumsal krizler kavramlarına değinilmiştir. Konunun tüm yönleri ile anlaşılabilmesi için sosyal problemlere ilişkin temel yaklaşımlardan işlevselci, çatışmacı ve etkileşimci yaklaşımların sosyal problemleri nasıl ele aldıkları incelenmiştir. Ayrıca bu çalışma sosyal problemlerin tahlil edilmesinde göz önünde bulundurulması gereken hususların neler olduğu konusunun irdelenmesiyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Problem, Sapma Davranış, Sosyal Çözülme, Kurumsal Krizler.

Abstract

The complexity of social life and the radical social changes experienced have led to the emergence of many social problems. Societies have undergone various changes over time and therefore their structures and functions have changed. Along with these changes, social problems have also changed in terms of type and quality. It can be stated that the only thing that has not changed in this regard is sociology's interest in social problems. One of the important research areas of today's sociologists is social problems.

In this study, firstly, it was tried to clarify what the social problem is, and then from the basic concepts of social problems; The concepts of deviant behavior, social disintegration, and institutional crises are mentioned. In order to understand the subject in all its aspects, it has been examined how functionalist, confrontational and interactionist approaches, which are among the basic approaches to social problems, deal with social problems. In addition, this study has been completed by examining the issues that should be considered in the analysis of social problems.

* Dr., Malatya Bilim ve Sanat Merkezi Malatya / TÜRKİYE
arzubozdagtulm@hotmail.com ORCID: 0000-0001-6925-0145

Keywords: Social Problem, Deviant Behavior, Social Disintegration, Institutional Crises

Giriş

Sosyoloji, sanayi devrimi ve 1789 Fransız İhtilali sonucu Avrupa’da ortaya çıkan ekonomik ve siyasi değişimlerin yarattığı toplumsal problemleri incelemek, açıklamak ve bu problemlere çözüm bulmak üzere ortaya çıkan bir bilim dalıdır. Bu gün toplumların ulaştığı dönem kimi sosyologlara göre postmodern kimi sosyologlara göre de sanayi ötesi toplumlar veya bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Toplumlar zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramış, yapıları, işlevleri değişmiştir. Bu değişimlere paralel olarak sosyal problemler de değişmiştir. Değişmeyen şey ise sosyolojinin sosyal problemlere ilgisidir. Günümüz sosyologlarının önemli araştırma alanlarından birisi de sosyal problemlerdir.

Bu çalışmada öncelikle sosyal problem nedir? Sorusuna cevap aranarak, toplumsal problemlerle ilgili temel kavramlara açıklık getirilecektir. Daha sonra sosyal problemlere ilişkin temel yaklaşımlardan işlevselci, çatışmacı ve etkileşimci yaklaşımların sosyal problemleri nasıl ele aldıkları incelenecektir. Ayrıca bu araştırma sosyal problemlerin tahlil edilmesinde göz önünde bulundurulması gereken hususların neler olduğu konusunun irdelenmesiyle tamamlanacaktır.

1.Sosyal Problem Nedir?

Sosyal problemlerle ilgili doğru bir tahlil yapabilmek için; öncelikle sosyal problemin ne olduğu ve bazı sosyal olguların hangi ölçütlere göre sosyal problem olarak tanımlandığının açıklaması gerekir. Ancak sosyologların üzerinde görüş birliğinde oldukları bir sosyal problem tanımı yapmak zordur. Ayrıca insanlar günlük hayatlarında birçok sorunla karşılaşılır fakat bu sorunların tamamını sosyolojik açıdan, sosyal problem şeklinde değerlendirmek yanlış olur. Bu nedenle sosyal problem kavramına dair farklı tanımlara değinmek yerinde olacaktır.

Sosyal problem kavramı Jamrozik ve Nocella’ya (1998) göre; toplumun kendisi tarafından üretilmiş olan ve yine toplum eliyle çözümlenen problemlere karşılık gelir.

Kelleher ise sosyal problem kavramını; toplum içerisindeki bir grup, toplumsal bir değişimi kendi değerlerine tehdit olarak değerlendirdiğinde ve bu değişimden etkilenen bireylerin sayısal olarak fazla olması durumunda, bir sosyal problem ortaya çıkmış olur (2004, s. 10), şeklinde ifade etmektedir.

Poplin’e (1978, s. 4) göre, bir sosyal problem, toplumun tamamına veya bir kısmına ya da kurumlarına tehdit içeren bir davranış modelidir. Örneğin deprem ve kasırgalar sıklıkla ortaya çıktığı toplumun genel düzenini bozar, düzenli sosyal davranış kurallarını parçalar. Ancak tabii ki deprem ve kasırgalar birer sosyal problem değildir. Çünkü bir davranış modeli içermezler ve sosyal etkileşim sonucu ortaya çıkmazlar, insan davranışlarının

değiştirilmesi yoluyla da ortadan kaldırılamazlar. Bir sorunun toplumsal bir sorun olarak ifade edilebilmesi için insan eliyle ortaya çıkan bir davranış değişikliğini içermesi gerekir. Ancak deprem ve kasırga gibi doğal afetler kendileri bir sosyal problem olmamalarına rağmen yarattıkları sonuçlar itibariyle sosyal problemlerin kaynağı olabilirler. Örneğin yıkıcı etkileri olan bir depremin ardından yağmalama ve hırsızlık olayları artış gösterebilir, krizi kendileri için fırsata çevirme arayışında olanlar depremde zarar görmüş, can ve mal kaybına uğramış insanlara güya yardım etme bahanesiyle afet bölgelerine giderek oraları istila etme girişiminde bulunabilirler. Açıkça suç davranışı olarak ifade edilebilecek bu tür davranışlar açık bir sosyal problemdir, çünkü suç bir kişi veya grubun diğer kişi ve grupları tehdit eden, haklarını ihlal eden ve toplumsal düzeni bozan davranış kalıplarını içermesi nedeniyle önemli bir toplumsal sorundur (Adak, 2009, s. 19).

İnsanların çoğunun zihninde toplumsal problemler, topluma zarar veren olaylar olarak karşılık bulur, ancak toplumsal problemler konusu sadece bundan ibaret değildir. Çünkü gündelik dilde kullanılan terimler olarak "zarar" ve "toplum" kelimelerinin anlamları açık olmaktan uzaktır. Bazı insanlar için zararlı sosyal problemler olarak düşünülen olaylar, bazıları için yararlı dahi olabilir (Coleman, 1998, s. 2). Örneğin hava kirliliğini düşünelim. Bir tarafta otomobil üreten girişimciler için, otomobillerin üretiminde ortaya çıkan çevre kirliliğini önlemek amacıyla ihtiyaç duyulan kanunlara, üretim maliyetlerini artırdığı için, devletin serbest girişimciliği düzenlemesini bir sosyal problem olarak sunabilirken; diğer taraftan da bu kirlilikten etkilenen kent sakinleri, devlet yöneticilerinin bu otomobillerin yarattığı çevre kirliliğini ortadan kaldırmak adına attığı adımların başarısızlığının bir sosyal problem olduğunu düşünebilir. Atıkların insanların sağlığı ve refahı için tehditler yaratmasından dolayı zehirli otomobil atıklarını devletin yasaklamamasını başarısızlık ve sosyal problem olarak görürler. Bu bağlamda bazı insanlar için sosyal problem olan bir durumun başka insanlar için bir çözüm olabileceği ifade edilebilir. Açıkçası bazı insanlar kendi çıkarlarına ters düşen ya da zararlı görünen bazı şeyleri sosyal problem olarak tanımlar (Coleman, 1998, s. 2).

Matris de toplumsal sorunu zarar bağlamında tanımlamaktadır. Ona göre toplumsal sorun, bilimsel araştırmalarla kanıtlanmış insan iyiliğine zararlı değerler ve toplumsal koşullardır (Manis, 1976, s. 25). Manis ise, tanımında toplumsal soruna nesnel bir yaklaşımla ampirik dünyadaki tehdit edici ve zararlı koşullara odaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, toplumsal sorunlar, toplumsal ilgiden ve bu koşullarla ilgili kamu bilincinin haricinde var olmaktadır. Buna göre, toplum veya siyasetçiler bu koşulları sorun olarak görmese dahi toplum bilimcilerin toplumsal sorunları ölçme ve belirleme gücüne sahip olduğu söylenebilir (Adak, 2009, s. 19).

Spector ve Kitsuse'nin (1977, s. 75) toplumsal sorun tanımlamasına göre, toplumsal sorun varsayılan belirli durumlar hakkında dilek ve şikayetlerini dile getiren bireylerin veya birey gruplarının faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır.

Konu ile ilgili literatürde en yaygın kabul gören tanımlardan biri de Fuller ve Myers (1941, s. 320) tarafından yapılan tanıımıdır. Bu tanıma göre sosyal problem belirli bir davranışın, geniş bir kitle tarafından paylaşılan normlardan sapması olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla her sosyal problem, nesnel bir durum (koşul) ve öznel bir tanımdan oluşur. Nesnel koşullar; varlığı ve büyüklüğü tarafsız ve eğitilmiş gözlemciler tarafından kontrol edilip doğrulanabilen, örneğin doğum oranı, işsizlik vb. koşullardır. Sübjektif bir tanım ise, bireylerin bir durumu belirli paylaşılan değerlere tehdit olarak görmesidir. Örneğin, küretaj bazı kişiler için sorun olabilirken diğerleri için sorun olmayabilir. Sonuç olarak, bu tanımın hem nesnel hem de öznel unsurları vardır.

Loseke (1999, s. 5-7), toplumsal sorunları kamusal algı merkezli olarak tanımlama girişiminde bulunmuştur. Buna göre, bir toplumsal sorunu tanımlamanın dört temel unsuru vardır. Bunlar:

1. Sosyal problemler bir şeylerin ters gittiğini göstermek için kullanılır. Toplumsal sorunlar, elverişsiz toplumsal koşulları içeren çok kötü sorun alanlarıdır. Örneğin; iyi sağlık koşulları, refah, eşitlik, mutlu aileler popüler anlayışta sosyal sorunlar değildir. Sosyal sorun terimi, sorunu belirtmek için kullanılır.

2. Toplumsal sorunların ikinci kısmı sert ve istenmeyen görünmektedir: Bir durumun toplumsal sorun olarak kabul edilebilmesi için yaygın olması, yani birkaç kişiden fazlasının etkilenmesi ve zarar görmesi gerekir. Örneğin bir toplumda bir kişinin işsiz olması toplumsal bir sorun değildir. Fakat bir toplumda çok sayıda işsiz varsa, ancak o zaman işsizlik toplumsal bir sorun haline gelir. Bazı durumların toplumsal bir sorun olabilmesi için önemli sayıda insanı etkilemesi gerekir.

3. Sosyal sorunların tanımı bir miktar iyimserlik içerir. Sosyal problemler olarak etiketlenen koşullar, değiştirilebilecek ortak özelliklere sahiptir. İnsanlardan kaynaklandığı düşünülen ve bu nedenle insanlar tarafından değiştirilebilen sorunlardır. Ölüm söz konusu olduğunda elbette zor ve yaygın ama değişmez bir durumdur. Bu nedenle ölüm toplumsal bir sorun değildir. Deprem ve fırtına gibi doğal afetler sosyal problemler midir? İnsanlar tarafından önlenemediği için toplumsal bir sorun değildir. Ancak bu felaketler sonucunda ortaya çıkabilecek örneğin; açlık, yoksulluk, salgın hastalıklar, hırsızlık ve yağmacılık vb. toplumsal sorunlardır. Sosyal problemler terimi, zor durumların insanlar tarafından belirlendiğine inanıldığında kullanılır.

4. Sosyal problem tanımının dördüncü kısmı, sosyal problemin değiştirilebilen bir durumun adı olduğudur. Buna göre bir durum sorunsal ve sık sık yaşıyorsa, yani yaygın ve değiştirilebiliyorsa değiştirilmelidir. Bir şeyin sosyal bir sorun olduğunu söylemek, bu konuda bir şeyler yapılması gerektiğini vurgulamaktır.

Yapılan tanımlamaları sınıflandıracak olursak; objektif tanım (Manis'in tanımlaması), yapısalcı tanımlama (Spector ve Kitsuse'nin), objektif ve

sübjektif ögeler taşıyan karma tanımlama (Fuller'in tanımlaması) olmak üzere temel olarak üç tip sosyal problem tanımıyla karşılaşmaktadır (Adak, 2009, s.21).

2.Sosyal Problemlerle İlgili Temel Kavramlar

Sosyal problemler incelenirken; sapan davranış, değer çatışması, toplumsal çözülme, kurumsal kriz, toplumsal patoloji vb. gibi kavramlara sıkça başvurulur. Bu kavramların ne anlama geldiklerinin kısaca tanımlanması sosyal problem konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

2.1.Sapma Davranış

Sapma “Doğrudan, gerekliden ya da iyiden sapma; normdan, normalden ve kültürel olarak kabul edilebilir olandan sapma.” olarak tanımlanırken (Budak, 2000, s. 657), toplumsal sapma ise; toplumdaki yaşam biçiminin bir parçası olan değer yargılarından ve toplum tarafından kabul edilen davranışlardan uzaklaşma olarak tanımlanabilir (Erkal ve Baloğlu; 1997, s. 256). Sapma ile ilgili literatür incelendiğinde nesnel olarak sapma ve sübjektif bir olgu olarak sapma olmak üzere iki farklı yaklaşım göze çarpmaktadır.

Sapkınlığı nesnel bir olgu olarak ele alanlar; incelenen toplumdaki normlara, değerlere, normalin tanımlarına odaklanırlar ve bunlardan sapan her türlü tutum, davranış ve düşünce sapma olarak kabul edilir. Bu yaklaşım üç varsayıma dayanmaktadır: 1. Toplumlarda normların ve değerlerin tanımlanmasında bir fikir birliği vardır. Bu fikir birliği, sapmanın tanımını kolaylaştırır. 2. Sapma; kınama, dedikodu, yasal işlem veya muamele gibi yaptırımları tetikler. 3. Sapkınlığa gösterilen tepki, toplumdaki normalin ortak normlarını ve tanımlarını pekiştirir. Öznel bir sorunsal olarak sapkınlık, toplumda hangi sosyal tanımların var olduğunu ve bu tanımların/etiketlerin taraflar arasındaki etkileşimi nasıl yönlendirdiğini sorgular. Bu bağlamda; bir yandan etiketlenen kişinin bakış açısını ve etiketlemeyi belirleyen faktörleri incelerken, diğer yandan etiketlenen kişinin toplumda nasıl görünür hale geldiğini, başkalarının ona nasıl davranma eğiliminde olduğunu ve ayrıca etiketlenen kişinin bakış açılarını ve tepkilerini de incelerler (Rubington ve Weinberg; 1969 akt. Çelebi, 1994, s. 188-189).

Görüldüğü gibi nesnel bir olgu olarak sapkınlık ele alındığında, sapkın davranışta birey ve içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar dikkate alınırken, öznel bir olgu olarak sapmada sapkın davranışın ve bireyin etiketlenme süreci ele alınmaktadır. Örneğin alkolizmi toplumsal bir sorun olarak incelerken birinci tanımı (objektif bir olgu olarak sapkınlık) benimseyenler, alkoliklerin hangi toplumsal norm ve değerlere uymadıklarını veya alkoliklerin dağılan ailelerden mi yoksa olumsuz sosyo-ekonomik çevrelerden mi geldiklerini araştırırken; ikinci tanımı (sübjektif bir fenomen olarak sapkınlık) benimseyenler daha çok kimin alkolik olarak etiketlendiğine ve bu etiketi kimin yaptığına odaklanmaktadır (Adak, 2009, s. 22).

2.2. Değer Çatışması

Değerler, insanların düşünce, tutum ve davranışlarında ölçüt olarak ortaya çıkan toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır. Değer, en basit tanımıyla toplumda neyin uygun neyin uygun olmadığını gösteren fikirlerdir. Bir toplumun üyelerinin başarmayı ve sürdürmeyi uygun bulduklarına işaret eder (Adak, 2009, s. 22).

Değer çatışmasına geçmeden önce değer kavramıyla yakından ilişkili olan inanç ve tutum kavramlarını açıklamak faydalı olacaktır. İnanç; bir fikre gönülden bağlanmak, birine duyulan güven ve inanma duygusudur. İnançlar, neyin doğru olduğunu gösteren, kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişen fikirlerdir. Tutum kavramı ise bir bireye atfedilen ve bir nesneyle ilgili olarak düşünceleri, duyguları ve muhtemelen davranışları organize eden bir eğilimi ifade etmek için kullanılır. Örneğin; alkol kullanmaktan nefret etmek, tek eşliliği benimsemek vb. bir toplumda var olan değerler, inançlar ve tutumlar, insanların toplumsal koşullara karşı öznel tepkilerini gösterir. Değişen değerlere, inançlara ve tutumlara bağlı olarak toplumsal sorun olarak kabul edilenler de değişmektedir (Adak, 2009, s. 22).

Karmaşık, heterojen toplumlar farklı değerlere sahip gruplardan oluşur. Toplumun farklı kesimlerini oluşturan bu grupların değerleri zaman zaman çatışabilmektedir. Bazı değer yönelimleri tüm toplum tarafından paylaşılırken bazıları paylaşılmaz ve bu durumda değer çatışmaları ortaya çıkar. Bazı sosyologlar, toplumsal sorunların kökeninde değerlerdeki farklılıkların yattığını öne sürerler. Bireysel ve toplumsal düzeyde çatışma, hızla değişen bir kültür ve toplumda bir dizi değer ve norm birbiriyle rekabet ettiğinde ortaya çıkar. Örneğin, ailenin ana geçimini sağlayan kişinin erkek olduğuna inanacak şekilde sosyalleştirildik. Bu değer, erkeklerin kadınlardan daha fazla kazanması gerektiği inancına yol açmaktadır. Kadınlar erkek rolünün bu tanımını kabul ettikleri sürece, cinsiyetçilik toplumsal bir sorun olarak kabul edilmiyor. Bununla birlikte, günümüzde artan sayıda kadın, kadınların ekonomik olarak da başarılı olabileceğine inanmaktadır. Bu değer, erkeklerin egemen olduğu bir işgücü piyasası fikriyle çelişmektedir. Bu değer çatışması noktasında cinsiyetçilik toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Adak, 2009, s. 23).

Çatışmacı yaklaşımı benimseyenlere göre toplum, çatışan gruplar arasındaki gücü eşitleyerek sorunları çözer. Güç eşitsizliği, sosyal sorunları uzatır ve devam ettirir. Daha güçlü grup daha az güçlü grubun sosyal durumundan yararlanır (Adak, 2009, s. 23).

2.3. Sosyal Çözülme

Toplumsal çözülme; toplumdaki işbirliğinin, ortak değerlerin, inançların, birlik ve disiplinin çökmesidir. Toplumu ayakta tutan kuralların bağlayıcılığının azalmasıdır. Temelde karamsar bir nitelik taşır ve tehlikeli bir duruma işaret eder (Kızılcılık ve Erjem, 1992, s. 371). Bazı sosyologlar toplumsal çözülme, yani geleneksel toplumsal normların bozulmasını ya da çürümelerini toplumsal sorunların altında yatan neden olarak görürler. Bu

yaklaşım; toplumun görece istikrarlı, güçlü, iyi bütünleşmiş olduğu ve her bir unsurun sistemin devamı için bir işlevinin olduğu varsayımına dayanmaktadır. Toplumsal sorunların çözümü, sistemin parçalarının daha iyi çalışmasıyla sağlanır (Adak, 2009, s. 23).

Toplumlar hızla değişiyor. Ancak toplumun tüm kesimleri aynı hızda değişmemekte, bazıları hızlı değişime ayak uydururken, bazıları daha yavaş değişmektedir. Buna göre, toplumu oluşturan kesimler arasındaki eşgüdüm eksikliği, toplumsal ayrılmaya yol açabilmekte ve toplumsal sorunları artırabilmektedir (Poplin, 1978: 14). Geleneksel toplumlarda yaşlılar çocukları ve torunları ile aynı çatı altında yaşar ve ihtiyaçları aile içinde karşılanırdı. Sanayileşme ve hızlı kentleşme toplumda önemli değişimlere neden olmuş ve günümüz toplumlarında geleneksel geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Böylece geleneksel geniş aile içerisinde bakım ve beslenme gibi ihtiyaçları aile içinde karşılanan yaşlıların bakımı, kentlerde toplumsal bir sorun haline gelmiştir (Adak, 2009, s. 23).

2.4. Kurumsal Krizler

Toplumsal kurum, bir toplumu oluşturan bireylerin, uzun dönem temel ihtiyaçlarını gidermelerini sağlayacak davranış ve uygulama şekillerinin oluşturduğu kalıcı bir organizasyondur (Ergil, 1984, s. 193). Toplumsal kurumlar, kültür ve toplumun nispeten sabit yapısal çerçeveleridir. Aile, eğitim, din, hukuk, ekonomi, siyaset vb. gibi kurumlar toplumsal kurumların en önemli olanlarıdır. Bu tür kurumlar insanların bireysel ve sosyal gereksinimlerini gidermek amacıyla kullandıkları, gerekli, uyumlu faaliyetlerin, karşılıklı ve ortak uygulamaların sistemli bir bütünüdür (Güçlü, 2005, s. 19).

Bütün toplumların üyelerini sosyalleştiren kurumları vardır. Kurumlar mal ve hizmet üretir, kriz zamanlarında insanlara yardım eder ve toplumsal düzeni sağlar. Kurumlar görevlerini gereği gibi yerine getirmezlerse toplumsal sorunlar artabilir. Örneğin aile kurumu, gelecek neslin bakımını ve sosyalleşmesini sağlaması ve insanlara ihtiyaç duydukları birincil grup bağlarını sağlaması nedeniyle hayati bir kurumdur. Ancak aile, önemli miktarda çatışma ve anlaşmazlık ta yaratabilir. Toplumsal sorunlar üzerinde çalışanlar, artan boşanmaları ve gayri meşru doğumları ve ortaya çıkan yeni evlilik ve aile biçimlerini hesaba katmalıdır. Hem toplumun hem de bireyin ihtiyaçlarını karşılayan aile kurumu ve evlilik modelleri geliştirilmez ve desteklenmezse toplumun varlığını sürdürmesi tehlikeye girecektir (Poplin, 1978, s. 17).

3. Sosyal Problemlere İlişkin Sosyolojik Yaklaşımlar

Sosyoloji -toplumun ve sosyal davranışın bilimsel çalışması- olayları, düşünceleri ve inançları organize etmek için bir çerçeve sağlar. Toplumsal sorunları anlamlandırmak için gereken bakış açısını ve yöntemi sunar. Sosyolojik bakış açısı kullanılarak problem çözme programları geliştirilebilir ve sonuçlar değerlendirilerek uygulamaya konulabilir (Coleman, 1998, s. 2).

Sosyologlar sosyal sorunları çözmek için farklı yaklaşımlar kullanırlar. Bu çalışmada toplumsal sorunları açıklamak için üç ana bakış açısı kullanılacaktır. Bu bakış açılarından ikisi makro bakış açısı olarak nitelendirilebilecek işlevselci ve çatışmacı bakış açısı, üçüncüsü ise mikro bakış açısı olan etkileşimci bakış açısıdır.

3.1. İşlevselci Yaklaşım

İşlevselcilik sosyolojinin ana geleneklerinden biri olarak adlandırılabilir. İşlevselcilik, toplumu zaman içinde bir arada tutan sosyal yapı üzerine odaklanan sosyolojiyi sosyal düzenin bilimi olarak görür. Toplum; *değerleri* (bilgi, dürüstlük, başarı), *statü durumlarını* (mesleki statü, sınıf yapısı, toplumsal cinsiyet rolleri), *kurumları* (aile ve evlilik, din, siyaset kurumu) içerir. Bu öğelerin her biri bütünsel toplumun işleyişinin sürdürülmesinde önemli işlevlere sahiptir (Parrillo ve Stimson, 1995, s. 16).

İşlevselcilik, bir toplumu oluşturan tüm unsurların (kurumlar, roller, normlar vb.) bir amaca yönelik olduğu ve toplumun uzun vadede varlığını sürdürmesi için vazgeçilmez olduğu varsayımına dayanır. İşlevselci bakış açısını savunan ilk sosyologların çoğu toplumu yaşayan bir organizma olarak görmüştür. Nasıl ki insan canlı bir varlık olarak kalp, beyin, karaciğer gibi çeşitli organlara sahipse ve bu organların insanın yaşamını devam ettirebilmesi için görevlerini yerine getirmesi gerekiyorsa; toplumda da din, siyaset, aile, eğitim ve sağlık gibi kurumlar toplumun varlığı ve sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için hayati öneme sahip kurumlardır. Bu kurumlar arasında yakın bir ilişki ve etkileşim vardır. Herhangi birinde meydana gelen bir değişiklik veya gelişme diğerlerini de etkiler. Örneğin ekonomi kurumundaki bir değişiklik eğitim kurumuna da yansiyabilir (Adak, 2009, s. 25).

İşlevselcilik, bir sosyal sistemin, tüm bileşen parçalarının bir dereceye kadar iç tutarlılıkla işlev gördüğü işlevsel bir birliğe sahip olduğunu varsayar. Aynı zamanda, tüm kültürel veya sosyal olayların olumlu bir işlevi olduğunu ve vazgeçilmez olduğunu iddia eder. Sistemin üyeleri tarafından amaçlanan ve onaylanan sonuçlar anlamında açık işlevler, ne amaçlanan ne de onaylanan gizli işlevlerden ayrılır (Coleman, 1998, s. 8). Örtük işlevler toplumsal sorunların açıklanmasında çok önemlidir. Özellikle toplumsal bir olay veya düzenlemenin yol açabileceği beklenmeyen sonuçların tahmin edilmesi ve açıklanması açısından değerli içgörüler sağlayabilirler (Adak, 2009, s. 25).

Merton, sosyal sistemdeki bir öğenin olumlu işlevleri olduğu kadar olumsuz işlevleri de olabileceğini savunur. Yani sistemin uyumuna ve bütünleşmesine katkı sağlayan fonksiyonlar olabileceği gibi bu uyumu ve bütünleşmeyi azaltan hatta yok eden fonksiyonlar da olabilir. Merton, bu tür işlevler için işlev bozukluğu (disfonksiyon) kavramını kullanır. Örneğin din kurumu toplumun bütünleşmesine katkı sağlarken çatışmalara da yol açabilmektedir (Adak, 2009, s. 26).

İşlevselcilere göre normlar ve değerler tutkal gibi; grupları, kurumları ve tüm toplumu bir arada tutar. Herkesin sıkı kapalı ilişkiler içinde olduğu

küçük aşiret toplumlarında ortak ideallerin sürdürülmesi genellikle ufak güçlülere sahipken, Fransız sosyoloğu Emile Durkheim'in işaret ettiği gibi toplumlar büyüdükçe ve daha karmaşık bir hale geldikçe normlar ve değerler hakkında görüş birliklerini sürdürmeleri zorlaşır. Böylece çağdaş sosyal problemlerin başlıca kaynaklarından biri olan sosyal uzlaşmanın zayıflama durumu ortaya çıkar. İşlevselciler, sosyal kuralların davranışlarımız üzerindeki kontrol gücünü kaybettiği zaman insanların intihar, akıl hastalığı, ilaç bağımlılığı gibi problemlere karşı daha zayıf hale geldiklerini gösteren düşündürücü kanıtlardan bahsederler (Coleman, 1998, s. 8).

İşlevselci düşüncedeki temel eksik, geniş toplumu kapsamayan; lokal olan uzlaşmadır. Merton'un önerileri takip edildiğinde ve her örgüt veya sosyal grubun yerine getirdikleri işlevlere bakıldığında her bir sosyal birliğin tüm toplumun değil kendinin sahip olduğu belli ihtiyaçları karşıladığı görülür. Hükümet daireleri, aileler, arkadaş grupları ve birlikler veya profesyonel gruplar her biri hayatta kalmak için özel bazı işlevlere sahiptir. Bu özel işlevler sıklıkla birbiriyle çatışır (Parrillo ve Stimson, 1995, s. 18).

İşlevselciler toplumda; onun kurumlarındaki ahenk ve uyumun bozulması neticesinde ortaya çıkan düzensizliklerin, sosyal problemlerin nedeni olduğunu düşünürler. Bu düzensizlikler toplumsal yapının çöktüğünü gösterir ki sosyal yapıyı oluşturan çeşitli öğeler olması gerektiği gibi birbiriyle pürüzsüz bir şekilde çalışmamaktadır. İşlevselciler sosyal düzensizlikler için birçok neden ileri sürerler: Aile konutundaki problemlerden dolayı genç insanlar yetersiz sosyalleşebilirler veya toplum yeterli sosyal ve ekonomik fırsatları üyelerine sağlamakta başarılı olmayabilir. Böylece bireyi suça veya topluma zarar veren başka davranışlara özendirilebilir. Bazen bir toplumun çevresiyle ilişkileri, yetersiz yiyecek, enerji, yapı malzemeleri veya başka kaynaklar olmadığı için bozulmuş olabilir. Ancak modern endüstriyel toplumlarda sosyal düzensizliklerin bir nedeni, diğerlerini de teşvik eden hızlı sosyal değişimdir (Coleman, 1998, s. 8).

Modern çağda geçmişe göre çok hızlı ve büyük değişimler yaşanmaktadır. Dünya, özellikle teknoloji alanında akıl almaz gelişmelere tanık oldu. 1950'lerde William F. Ogburn tarafından geliştirilmiş olan kültürel gecikme teorisine göre, hızlı kültürel değişim toplumsal gerilimlere neden olmaktadır. Bu teoriye göre toplumsal sorunlar, kurumlar arasındaki değişimin hızındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sosyologlar genellikle daha çok teknolojik yenilikler ve bazı toplumsal kurumların bu yeniliklerin getirdiği değişim hızına ayak uyduramaması sonucunda ortaya çıkan uyumsuzluklar ve dengesizlikler üzerinde durmuşlardır. Örneğin cep telefonu (maddi kültür) hızla yaygınlaşıyor ama kullanım biçimleri (manevi kültür) aynı hızla gelişmiyor. Bunun sonucu olarak da insanlar halka açık yerlerde yüksek sesle konuşmakta ve okul, hastane, tiyatro, cami gibi yerlerde kapatılmasına dikkat etmemektedir (Adak, 2009, s. 26-27).

Kültürel gecikme sosyal düzensizliklerin en başta gelen nedenlerinden biridir. Örneğin 19. yy.da beslenme, halk sağlığı ve tıbbi teknolojide önemli ilerlemeler olmuş ve bu konulardaki artan bilgi tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak bebek ve çocuk ölümleri azalarak, ortalama yaşam süresi artış eğilimine girmiştir. Ancak aile ve aile planlamasına ilişkin geleneksel değerler yeterince hızlı değişmediği için dünya sosyal bir problem olarak nüfus patlamasıyla karşı karşıya kalmıştır (Coleman, 1998, s. 8).

İşlevselcilik sosyal problemlere standart teorik yaklaşımlara sahip olmasına rağmen birçok eleştiriye uğramıştır. Bireyden daha çok bütünsel topluma vurgu yapmaları ve değişmeyi yeterince açıklayamamaları eleştirilmektedir. İşlevselciliği eleştirenler belli bir sosyal olgunun toplumun tamamı için işlevsel olup olmadığını söylemenin imkânsız olduğunu iddia ederler. Çünkü genellikle olguların farklı gruplara farklı etkileri olmaktadır. Örneğin yasaya göre kamuya ait binalarda uyumak yasaktır. Bu rahatsız edilmek istemeyen zengin insanlar için yarar sağlar fakat evsizleri incitir çünkü onların başka gidecekleri yer yoktur.

İşlevselcilik; toplumun yapısındaki daha temel kusurlar olarak gördükleri bazı şeyleri görmezlikten gelirken, bazen sosyal problemlerin suçunu bireysel sapmalara ve geçici sosyal düzensizliklere atarlar. İşlevselcileri eleştirenler bir şeyin mevcut durumun (statüko) yararına çalıştığı zaman işlevsel olduğunu söylemekle suçlarlar (Coleman, 1998, s. 9).

3.2. Çatışmacı Yaklaşım

Toplumsal problemleri; yapısal toplumsal örgütlenmenin temelindeki değerlerin ve kaynakların eşit olmayan dağılımından kaynaklanan çelişki ve çatışmanın bulunmasından dolayı ortaya çıktığını savunan bir yaklaşımdır. Toplumda farklı düzeylerde ve taraflar arasında sürekli tekrar eden çatışmaların olduğunu savunan bakış açısıdır (Adak, 2009, s. 27).

Yapısal uzmanlaşma ve farklılaşma toplumsal yasaları ve düzeni zayıflatmıştır. Sadece birkaç yüzyıl önce pek çoğumuzun atalarının yaşadığı küçük tarım toplumlarında sadece beş iş vardı: köylü, toprak sahibi, esnaf, asker ve din adamı. Her biri sınırları oldukça kesin belirlenmiş hak ve ayrıcalıklara sahipti. İnsanlar kim olduklarını ve neyi yapmalarına izin verildiğini bilirdi. Endüstrileşme; bilimsel ve teknik icatlar, politik devrimler toplumu dönüştürdü. Bu nedenle bugün gelinen noktada mesleklerin sayısını hesaplamak ve modern toplumda var olan ayrı ayrı tüm alt grupları tanımlamak imkânsızdır. Bazıları aynı değerler ve amaçlara ulaşmak için koalisyon kurabilirler ancak birçoğu ekonomik ve sosyal fırsatlar için rekabet halindedirler. Örneğin topraklamada kalan çiftçiler çok önemli sosyal problemlere sahipler, topraklarını kaybedenler veya topraklamadan kovulmuş olan eski çiftçiler de tehlikededirler ve kentlerde iş bulamayabilirler. İnsanlar oldukça benzer geçmişlere (background) sahiplerdir ancak onların sahip oldukları farklı statüleri onları doğrudan toplumun yardımı ve desteği için rekabete sevkeder (Parrillo ve Stimson, 1995, s. 19).

Sosyal hayatın temel gerçeği toplumun yapılandırılmış olmasıdır ve böylece bazı bireylerin diğerlerinden daha fazla gücü ve ayrıcalığı vardır ve eşit olmayan nadir ekonomik kaynakların ve ödüllerin dağıtımını ve bunlara bağlı olarak gücü kontrol eder. Avantajlarını sürdürebilmek ve bu avantajları gelecek nesillere geçirebilmek için daha fazla deneyime sahip olacaktırlar. Onların yapıyı eşitlemek için daha az teşebbüs şansları vardır. Çatışma kuramcılarına göre eşitsizliğin olduğu sosyal yapıyı değiştirmeden suç, fakirlik, çevre kirliliği, eksik ve sorunlu sağlık hizmetleri ve ekonomik çöküş gibi sorunların ortadan kaldırılması mümkün olmayacaktır (Parrillo ve Stimson, 1995, s. 19).

Teorisyenler çatışmacı perspektifle çağdaş dünyayı incelediklerinde çok farklı bir dünya görürler. İşlevselciler; toplumu kamu yararını sağlamak ve kendi kendini devam ettirmeye çalışan az ya da bütünleşmiş bir bütün olarak görürler ancak çatışmacı teorisyenler refah, güç, prestij için mücadele eden tüm sosyal grupların karmaşık bir koleksiyonu olarak görürler. İşlevselciler toplumu bir arada tutmada paylaşılan değerler, tutumlar ve normların önemine vurgu yaparken; çatışmacı teorisyenler sosyal düzenin daha çok gücün kullanımı tarafından desteklenen yetki tarafından sürdürüldüğü konusunda ısrar ederler. Örneğin işlevselciler, insanların çoğunun kurallara uymanın doğru olduğunu düşündükleri için bu kurallara uydularına inanırlar. Diğer taraftan çatışmacılar pek çok insanın hapse girmekten, tutuklanmaktan hatta kurallara uymadığı takdirde öldürülmekten korktuğu için kurallara uyduğunu söylerler (Coleman, 1998, s. 9).

3.3. Etkileşimci Yaklaşım

Topluma vurgu yapan işlevselci ve çatışmacı perspektifin tersine etkileşimciler, aktif bireye vurgu yaparak bireyin toplum tarafından belirlendiği görüşüne karşı çıkarlar. Bireyler, karşılaştıkları nesnel gerçekliğin önyargılı bir yorumunu kabul etmek yerine, nesnel dünyasına özgül anlamlar yüklerler; toplumsal yapı kendinde bir gerçeklik değil, toplum üyelerinin ortak eylemlerinin bir ürünüdür (Poloma, 1993, s. 236) ve ortak eylemler dil ve jestler aracılığıyla taşınır.

Karşısında var olan, onu etkileyen ve davranışlarına yön veren bir çevreyle çevrili birey yerine, nesnelere gerçek resim ve devam eden etkinliklerden yola çıkarak inşa eden birey vardır. Birey, farklı nesnelere kendisine göre konumlandırır, onlara anlam verir, eylemine uygunluğunu sorgular ve yargısına göre kararlar verir (Blumer, 1969'dan akt. Poloma, 1993, s. 226).

Etkileşimcilik, davranışlarımızı sahip olduğumuz düşünce ve inançlar ile hayatımıza verdiğimiz anlam açısından açıklar. Etkileşimciler, bireysel davranışı açıklamak için dünyaya aktörlerin gözünden bakmaya ve onların kendilerini ve çevrelerini nasıl tanımladıklarını görmeye çalışırlar. Kendi başımıza keşfettiğimiz bu koşulların anlaşılması, durum tanımı olarak bilinir ve başkalarıyla etkileşim sürecinde öğrenilir (Coleman, 1998, s. 11-12).

Örneğin içki dükkanı işleten bir kişi için içki almaya gelen sarhoş bir kişi müşteri olarak görülebilirken, sokakta devriye gezen bir polis için asayişçi bozabilecek bir vatandaş olarak görülebilir (Adak, 2009, s. 29).

Başkalarıyla olan etkileşimlerimiz bize belli bir sosyal durumu nasıl tanımlayacağımızdan daha fazla şey öğretir ve hatta genelde dünyayı nasıl tanımlayacağımızı öğretir. Bu etkileşimler ayrıca kim ve ne olduğumuzu inşa eden düşüncelerin temelidir ve böyle kavrayışlar bize diğer insanlardan ne bekleyeceğimizi ve belli sosyal bağlamlarda nasıl davranacağımızı söyler (Coleman, 1998, s. 11-12).

Etkileşimlerden sosyal problemleri nasıl ortaya çıkarırız? Birincisi, alkolizm veya gençlik suçları gibi sosyal problemler için bir etkileşimci problem davranışının diğerlerinden öğrenildiğini tartışmalıdır. Bu perspektifte göre hiç kimse bir suçlu olarak doğmaz. Öğrenilen diğer roller gibi nasıl suçlu hale geleceğini öğrenir. Bu perspektif çocuğun suç davranışını kimden ve nasıl öğreneceği sorusuna cevap aramamasına karşın diğerleriyle etkileşim yoluyla sapkın davranışın nasıl öğrenildiğini açıklamaya çalışır. İkinci olarak sosyal problemler kendi kendine tanımlamalardan çıkar. Nesnel sosyal sorunlar yoktur, ancak tanımlandıkları ya da etiketlendikleri zaman gerçek olurlar. Bir sosyolog bu perspektifi kullanarak, kim ve neyin sapkın veya sosyal bir problem olarak tanımlandığını ve problemi tanımlayanın kim ve hangi grup olduğunu inceleyecektir (Leon-Guerrero, 2005, s. 13).

4.Sosyal Problemlerin Tahlil Edilmesinde Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar

Her organizmanın bir yapısı olduğu gibi toplumun da bir yapısı vardır. Teknik olarak yapı, elemanlar arasındaki bağımlılık ilişkilerinden oluşan bir bütündür. Bir yapının strüktürü temel, duvar ve çatı gibi ana unsurlar arasındaki bağlantı ve ilişkilerden oluşur (Gökçe, 2019, s. 5). Bu bağlamda toplumsal yapı, toplumda örgütlenen toplumsal ilişkiler ve bunların karşılıklı etkileşimlerinden oluşan bir bütün olarak anlaşılmalıdır (Özkalp, 1995, s. 8). Toplumsal yapıyı oluşturan temel unsurlar sadece bireyler değil, bireyler (karı-koca, öğretmen-öğrenci) ve toplumsal örgütler (aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din gibi) arasında seçilen rollerdir. Örneğin aile yapısından bahsettiğimizde; aile üyeleri arasındaki ilişkiler, otorite gibi imajlar ve ilişkiler aklımıza gelir. Benzer şekilde, siyasetten bahsettiğimizde de hükümet, siyasi partiler, parti içi örgütler, ideolojiler, seçmenler ve aralarında kurulan ilişkiler anlaşılmalıdır. Bu bağlamda toplumsal yapı, bir toplumun kurulması ve işleyişi ile ilgili bir takım görevleri yerine getiren örgütlü ilişkilerden oluşan bir düzen olarak da tanımlanmaktadır (Yasa, 1973, s. 2).

Bilindiği gibi bir toplumdaki siyasi, ekonomik ve sosyal olaylar birbirinden bağımsız düşünülemez. Birbirleriyle ve diğer kurumlarla ve toplumsal hayatın sorunlarıyla iç içedirler. Sosyolojik bakış açısı veya paradigma, insan eyleminin genel kabul gören ve resmi olarak tanımlanmış amaçlarının ardında yatanlara bakmayı gerekli kılar (Berger, 1978, s. 41).

Dolayısıyla sosyolojik bakış, toplumsal yapıların ve ilişkilerin dış yüzüne değil, bu yüzün ardında yatan belirleyicilere bakmayı gerektirir. Toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarının değerlendirilmesinde ve anlaşılmasında bu gerçek göz önünde bulundurulmalıdır. Kapkaç olayları sosyolojik açıdan bir sorun olduğu kadar bir sonuç olarak da görülebilir. Belki de asıl sorun, toplumsal yapıdan ve özellikle toplumsal yapının ana unsuru olan kurumların gereği gibi işlev görememesinden kaynaklanmaktadır. Sosyolojik bakış açısı esasen olup bitenlere sosyal etkileşim açısından bakmaktır (Berger, 1978, s. 50).

Sosyal sistemlerin en önemli özelliği, kesinlikle sosyal işlevlere dayalı olmalarıdır. Sosyal sistem kavramı ucu açık genel bir kavramdır. Üst, alt ve yardımcı sistemlerle işlevsel ilişkiler içindedir (Nirun, 1994, s. 7). Bu bağlamda ele alındığında toplumsal yapı içerisinde yer alan kurumlar; toplumsal yaşamın oluşması, işleyişi, devamı ve gelişimi için vazgeçilmez yapılardır.

Kurumlar işlevlerini yerine getiremediğinde veya işlevlerini yitirmeye başladığında toplumda bir boşluk oluşur. Bu boşluk derhal doldurulmalıdır. Doğanın boşluğa tahammülü olmadığı gibi toplumların da boşluk ve düzensizlik içinde yaşayamayacağı bir gerçektir. Dolayısıyla toplumdaki herhangi bir kurumun etkisiz kalması veya özgün işlev ve sınırlarının dışına çıkması, tüm toplumsal yapıya zarar verir. Toplumun kalabalıklaşmasını ve karmaşıklaşmasını beraberinde getiren teknolojik gelişme ve toplumsal değişim, insanların uymak zorunda olduğu kuralları, dikkat etmesi gereken durumları ve ortak kabulleri artırmaktadır. Bunların hepsi birlikte rol ve norm çatışmalarına, değer ve inançlarda değişikliklere neden olur. Dolayısıyla toplumsal işleyişi düzenleyen normlar ve kurumlar sorumlu oldukları işlevleri yerine getirmekte zorlanırlar. Böylece toplumun önemli bir bölümünü rahatsız eden toplumsal sorunlar kendini göstermektedir (Stark, 1975, s. 47-57).

Toplumun belirli bir kesiminde rahatsızlığa neden olan toplumsal sorunların temelinde, toplumsal standartlar ile toplumsal gerçeklik arasındaki bariz uyumsuzluk yatmaktadır (Balcıoğlu, 2001: 17). İnsanların yaşamak istedikleri ile bunu sağlayacak koşullar arasındaki uyumsuzluk, toplumsal bir sorunun varlığına işaret eder.

Toplumsal yapı içindeki kurumlar birer saat gibi düşünülebilir. Bilindiği gibi saat, yapısal ve işlevsel öğelerin birbirine bağlılığından oluşan bir sistemdir. Saat örneğinde, toplum olarak saatin genel çevresi düşünüldüğünde, aile kurumu ilk toplumsal kurumdur. Çevre veya merkez olarak hareketin merkezine veya saatin en önemli noktasına yerleştirilebilir. Eğitim, din, siyaset ve ekonomi gibi kurumlar, saatin diğer ana yapısal çarklarına ve unsurlarına benzetilebilir. O halde toplumsal yapı içindeki kurumlar, birbiriyle ilişkili birçok temel ve alt kurumdan oluşan ve bir saat gibi işleyen bir yapı veya sistem olarak görülebilir. Nasıl ki bir saatin çarklarından herhangi birinin arızalanması saatin zamani yanlışı göstermesine

neden oluyorsa, toplumsal kurumların iç yapısında ve diğer kurumlarla olan ilişkilerinde meydana gelen olumsuzluklar da işleyişinde bir takım düzensizliklere yani sorunlara neden olmaktadır. Bu durum bize gösteriyor ki genel toplumsal hayatın sağlıklı işleyişi ile toplumun temel kurumlarının işlevleri ve kurumlar arası ilişkiler arasında doğru bir orantı vardır. Başka bir deyişle kurumların işlevselliği ile kurumsal değerlerin uyumu, toplumun düzenli bir şekilde yaşaması ve gelişmesi için bir ön koşuldur. Örneğin aile kurumunun işlevsellik ve değerleri ile ekonominin veya eğitim kurumunun işlev ve değerlerinin birbiriyle uyumlu ve tamamlayıcı olması gerekir (Türkkahraman, 2009, s. 28).

Bu bağlamda toplumsal sorunların sosyolojik olarak incelenmesi, esas olarak olayların arkasında yatan ya da altında yatan etmenlere bakmayı gerektirmektedir. Kısacası toplumsal sorunlar olgusu, toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılar ve bunlar arasındaki etkileşim çerçevesinde incelenmelidir.

İnsan toplulukları; toplumsal hayatın zorunlu bir sonucu olarak her zaman ahlaki, dini ve yasal kuralları oluşturmuş ve üyelerini her zaman bunlara uymaya zorlamıştır. Bir toplumda sosyal kuralları çiğneyenlerin sayısı ya da toplumun suç olarak gördüğü davranışların yaygınlaşması, toplumsal yapının düzgün işlemediğinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Bu gibi durumlarda toplumda normal kurallardan ayrılmayı veya suç teşkil eden davranışların yayılmasını etkileyen bazı faktörler var mı, varsa bunlar nelerdir sorusunun cevabının aranması önem arz etmektedir. Başka bir deyişle, hangi durum ve koşullar altında toplumdaki sosyal sorunların oranında artış olmaktadır sorusunun cevaplanması gerekir.

Toplumsal sorun teşkil eden durum toplumdaki topluma ve zamandan zamana değişmektedir. İşsizlik, eşitsizlik, boşanma, şiddet, suç, sigara ve alkol bağımlılığı, anomi ve yabancılaşma, trafik, sağlıksız kentleşme, gettolaşma düzensiz göç ve azınlıklar günümüzün önemli toplumsal sorunlarını oluşturmaktadır.

Sonuç

Sosyoloji, toplumdaki gözlemlenebilir ve nesnel olguları ele alan ve bu olgular arasındaki nedensel ilişkileri genelleştirerek ve formüle ederek geleceğe ilişkin öngörülerde bulunan bilim dalıdır.

Sosyolojik yönelim, sosyal problemlerin kaynağı ve onları besleyen sosyal güçlerin anlaşılmasına ve problemlerin gelecekte topluma verebileceği en bozucu zararın tahmin edilmesine yardım eder (Parrillo ve Stimson, 1995: 21).

Toplumsal sorunlar tahlil edilirken öncelikle şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

- Kurumların fonksiyonları, fonksiyon usulleri ve farklılaşmalar.
- Sosyal kurumlarda statüleri işgal eden bireylerin rol davranışları.

Özellikle toplumda referans değeri yüksek olan kişilerin dolayısıyla toplumdaki etkisi yüksek olur. Eylemcinin statüsü ne kadar yüksek ise onun tutum ve davranışlarının diğer insanlar ve kurumsal yapıya etkisi o kadar yüksek olur.

Toplumsal sorunlar tahlil edilirken iki usule göre hareket edilmelidir.

1-Toplumsal sorunların meydana gelmesinde etkili olan sosyal, siyasi, ekonomik vb. unsurların değişken olarak ele alınması ve bu açıdan değerlendirme yapılması. Örnek olarak işsizlik konusunun intihar ile ilişkisinin göz önünde bulundurulması.

2-Toplumsal sorunlara öngelen sürecin tahlil edilmesi gereklidir. Toplumsal sorun baştan itibaren tarihsel süreç içerisinde, en baştan itibaren tahlil edilmelidir. Burada önceki olayın sonraki olayı tamamen belirlediği fikri abartıdır, ancak etkileşim süreci içinde metodolojik uygunluk için çok eski bilgilerden başlayarak eğer ulaşılabiliyorsa o dönemde yaşayan kişilerin eğitim, gelir seviyesi gibi özelliklerine bakmak gerekir. Çünkü insanların eylemlerine etki eden unsurlar geçmiş ile günümüzde aynı etkiyi göstermez. Dolayısıyla toplumsal sorunlar tahlil edilirken olayın başlangıcı ve gelişimini anlayabilmek için içinde bulunulan dönemin şartları ve kabulleri göz önünde bulundurulmalıdır. Örnek olarak yoksulluk izafi bir kavramdır. Mutlak yoksulluğa değil yoksulluk algısına ve dönemin özelliklerine bakılmalıdır.

Ayrıca problemin kolektivite kazanmış olması toplumsal problemlerin analizinde oldukça önemlidir. Kolektivite kazanmamış bireysel problemler toplumsal problem olarak kabul edilemez. Örneğin işsizlik ilk bakışta bireysel bir sorun olarak görülebilir. İşsiz bir kişinin bireysel sorunları ve zorlukları vardır. Bu kişinin işsizlik sorununun çözümü, son durumunun incelenmesi, becerilerinin gözden geçirilmesi, iş fırsatlarının değerlendirilmesi ve başvuruların yapılmasından geçmektedir. Bu şekilde işsizlik gibi problemler sadece bir kişiyi değil, milyonlarca insanı ilgilendirmektedir. Böylece kişisel problemler kamusal problemler ve sosyal problemler haline gelmektedir (Leon-Guerrero, 2005, s. 2).

Görünen gerçek şudur ki, parçaları birbiriyle uyum içinde olmayan ve düzgün çalışmayan toplumlar, tabiri caiz ise düşkünler veya sakatlar doğurmaktadır. Yani bu tür toplumlarda yanlışlar ve suçlar önlenemez. İnsanlar neyin doğru olduğu konusunda kafa karışıklığı yaşarlar. Dış dünyadan baktığımızda; rüzgarın önünde savrulan yaprak, nehre düşen dal gibi diğer toplumlar karşısında güçsüz ve korunaksız hale gelirler. Denize düşenin yılanı yapacağı anlayışıyla dışarıdan bir kurtarıcı ararlar.

Kaynaklar

- Adak, N. (2009). *Sosyal Problemler Sosyolojisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
Balcioglu, İ. (2001). *Şiddet ve Toplum*, Bilge Yayınları, İstanbul.
Berger, P. (1978). *Invitation to Sociology*, Penguin Books, Harmondsworth.
Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
Coleman, J. W. (1998). *Social Problems A Brief Introduction*, Longman, New York

- Çelebi, N. (1994). "Sosyolojiden Psikiyatriye", *Kriz Dergisi* 1994, 2 (1), 188-192
- Ergil, D. (1984). *Toplum ve İnsan*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Erkal, M.ve Baloğlu, B. (1997). *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul.
- Fuller, R. ve Myers, R. (1941)."The Naturel History of a Social Problems", *American Sociological Review*, Vol.6, No.3,1941, p.320-329
- Gökçe, B. (2019). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumları*, Savaş Yayınları.
- Güçlü, S. (2005). "Toplumsal Kurumlar", *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Birey Kitabevi, İstanbul.
- Jamrozik, A. ve Nocella, L. (1998). *The Sociology of Social Problems Theoretical Perspectives and Methods of Intervention*, Cambridge University Press.
- Kelleher, M. J. (2004). *Social Problems in a Free Society Myth, Absurdities and Realities*, University Press of America, Oxford.
- Kızılcılık, S. ve Erjem, J. (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Gökso Matbaası, Konya.
- Leon-Guerro, A. (2005). *Social Problems: community, policy, and social action*, Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Loseke, D. (1999). *Thinking About Social Problems, An Introduction to Constructionist Perspectives*, New York: Adline de Gruyter.
- Manis, J. (1976). *Analyzing Social Problems*, New York: Praeger.
- Parrillo, V. N. ve Stimson, J. (1995). *Contemporary Social Problems*, Boston: Allyn and Bacon.
- Polama, M.(1993). *Contemporary Sociological Theory*, Çeviren Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Poplin, D. E. (1978). *Social Problems*, Scott, Foresman and Company, Glenview, Illinois.
- Nirun, N. (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özkalp, E. (1995). *Sosyoloji*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Spector, M. ve Kitsuse, J. (1977). *Constructing Social Problems*, Menlo Park, CA: Cummings
- Stark, R. (1975). *Social Problems*, Random House, U.S.A.
- Türkkahraman, M. (2009). Teorik ve Fonksiyonel Açından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Y.2009, C.14, S.2 s.25-46.
- Yasa, İ. (1973). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, TODAİE Yayınları, Ankara.

**STUDY ON THE ALTERNATIVE WEAVING PATTERNS ON FOUR
SHAFT LOOMS**

**DÖRT ÇERÇEVELİ TEZGAHLARDA ALTERNATİF DOKUMA
TASARIMLARI**

*Fatma Nur BAŞARAN**
*Esra BEKİROĞLU***

Özet

Kumaş, dokuma, dokuma tasarımı gibi kavramların akla ilk getirdiği araçlardan biri dokuma tezgahlarıdır. Dokuma kumaşın tasarlanmasında “hedef kitle, kullanım alanı, hammadde özellikleri” ile başlayan sorular, desen ve renk özelliklerinin tespiti konusunda yürütülen çalışmalarla devam etmektedir. Bir dokuma kumaşın tasarlanmasında üretimde kullanılacak tezgahın özellikleri büyük ölçüde söz sahibidir. Bezayağı bir dokuma her tezgahta uygulanabilmesine rağmen, pek çok dokuma deseni ve tekniği her tezgahta üretilmez. Dolayısıyla tezgah, tasarımı yapılan dokuma kumaşın teknik özellikleri yanında desen özelliklerine de doğrudan etki etmektedir. Renk faktörü, iplik faktörü ve elle yapılan müdahaleler haricinde, armürlü dokuma makinelerinde veya basit mekikli dokuma tezgahlarında desen çeşitliliği ve kumaş içerisinde tekrar eden motif büyüklüğü tezgahın sahip olduğu çerçeve sayısına göre şekillenmektedir. Tezgah özelliklerinden kaynaklanan sınırlılıklara rağmen pek çok alternatif uygulamanın yapılabileceğini vurgulamak amacıyla hazırlanan bu çalışmanın hedef kitlesi dokuma tasarımcıları ve özellikle tekstil tasarımı eğitimi alan öğrencilerdir. Dokuma tasarımlarında çerçeve sayısının az olması durumunda bile çok çeşitli tutum, desen ve yüzey görünümleri elde edilebileceği örneklenmeye çalışılmış, çerçeve sayısı sabit tutularak uygulanabilecek olasılıklardan bazıları uygun konu başlıkları ile ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, tasarım, tezgah, çerçeve, iplik, renk

Abstract

In the design of a woven fabric, the features of the loom to be used in production have a great deal of impact. Although a plain weave can be applied on any loom, many weaving patterns and techniques cannot be created on every loom. Therefore, the loom directly affects the pattern features as well as the technical features of the woven fabric

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Tekstil Tasarımı Bölümü Ankara TÜRKİYE
fatma.basaran@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-6024-1709

** Doktora öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Ankara TÜRKİYE
esra.bekiroglu@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-8253-1440

designed. Except for the color factor, yarn factor, and manual interventions, the pattern variety and the repetitive motif size in the fabric are shaped according to the number of shafts the loom has in dobby weaving machines or shuttle weaving looms. The target group of this study, which was designed to emphasize that many alternative applications can be made despite the limitations originating from the loom characteristics, is weaving designers and especially students studying textile design. The current study aims to help them create their designs in their course projects or weaving competitions.

Keywords: Weaving, design, loom, shaft, harness, yarn, color

INTRODUCTION

One of the first tools brought to mind by concepts such as fabric, weaving, and weaving design is looms. Questions starting with “target group, usage area, raw material properties” in the design of woven fabric continue with studies on which features, patterns and colors will be produced.

The action that allows at least two yarn groups to intersect following the weave structure used is called weaving, and the surfaces formed as a result of this action are called woven fabric. With another definition, woven fabrics are textile products consisting of the intersection of warp and weft yarns, which have a certain thickness, weight, flexibility, durability, and drape, depending on the yarn number used, raw material, density, and weave structure (Başaran, 2022 p. 5). The loom used in the formation of these surfaces is one of the most important elements, and the weaving design takes place within the framework of the possibilities provided by the loom.

Woven fabrics have developed in various ways according to the geography, time, and cultural environment in which they are produced. Although differences such as raw material, pattern, color, composition, and production method increase the variety of woven fabrics, one of the most important elements serving this diversity is the loom. In addition to the looms with the simplest features, looms that are shaped according to changing needs and living conditions, gaining new features, and providing fast and mass production with automatic layouts from manual use, seem to be different from each other. However, the most basic task of a loom is to keep the warp threads that make up the main structure taut and to perform the basic weaving movements. Additionally, shedding, warp release-cloth wrapping devices, the number of shaft or harness, production type, speed, etc. properties provide new qualities to woven fabrics. Therefore, every new feature attained by the looms used in traditional and industrial productions has also developed and diversified the weaving reports/diagrams.

Even in the simplest weaving loom, draft plan and drawing-in is the prearrangement of the warp threads for later movements. In the historical process, it has been tried first on paper, then on cardboard, and even on wooden planks. Later on, the complex mechanism, which appeared as a jacquard system, enabled the weaver to encode the information on punched cards for

later use, and in a sense formed the preparatory steps of the primitive computer. These special looms that provide pattern control have been developed in close cooperation with art and technology (Başaran, 2023, p. 9). Depending on the jacquard capacity in the productions made with such looms, each of the warp threads in the report receives a separate command and gains movement. Therefore, the jacquard system ensures that the warp threads in high numbers such as 1200, 2400, 4800, and 9600 in a pattern can move differently. In this way, it offers much more detailed patterning possibilities.

In shuttle weaving looms or dobby systems, each warp in the unit report is given a separate movement, but it is not possible to give movement to the warp threads in high numbers as in the jacquard system. Although this number reaches 24 in dobby looms, the number of shafts/harnesses used in industrial production is usually 16. In this case, up to 16 warp threads can be moved separately. Therefore, since each different movement in the weave diagram is subject to a shafts, weave designs should be prepared in smaller reports.

For weaving production, a loom must have at least two shafts that will perform opposite movements of each other. These two shafts are loom parts that obtain the most basic and simplest weave, plain or plain derivatives. Although the two shafts offer limited application opportunities, various designs can be achieved with colored weaving or additional hand interventions. However, increasing the possibilities regarding pattern variations is directly proportional to the increase in the number of shafts. The shafts are assigned as a simple computer coding following the drawing-in plan in the weaving preparation stages of the warp threads and act according to the dobby plan working together with the draft plan in the weaving process, ensuring the formation of weaving patterns. In this study, the types of textures and patterns that can be obtained in four-shaft looms are discussed and explained under appropriate subheadings to include two-shaft looms and to increase the possibilities in terms of design.

1.MATERIALS AND METHODS

1.1.Materials

In the study, a dobby loom and yarns of various raw materials and counts were used for sample weaving surfaces, some samples were prepared in the NedGraphics Dobby module, and simulation views were obtained.

1.2.Methods

Woven surfaces can generally be produced with a flat surface or dimensional, that is, a relief effect. A design in the simplest plain weave structure can be dimensioned with only warp, only weft, or colored yarn arrangements in yarn groups, patterns, or yarn thickness differences. Additional fancy yarns, thick roving, etc. can also be added as an extra

dimension. Density differences in warp threads or weft rows are applications that change the surface appearance. In some warp yarns, tension difference or the use of elastane yarn can provide a relief effect with simple loom structures. By increasing the number of shafts and including weaving options in the design, pattern possibilities can be increased with drawing-in and dobby arrangements. In this case, it turns out that there are many possibilities in weaving designs. Therefore, in this study, which was prepared within the framework of texture and color main headings, texture and pattern types that can be obtained with only four shafts are discussed, and the unit weaving report is limited to 4x4. A wide variety of attitudes, patterns, and surface appearances can be obtained even when the number of shafts is low in weaving designs. Some of the possibilities that can be applied by keeping the number of shafts constant are discussed with appropriate topics. The features applied to the fabrics after weaving and gained by finishing processes are excluded from the scope.

2.RESULTS AND DISCUSSION

2.1.Texture and pattern designs

One of the most attractive aspects of a fabric is its textural design, which is achieved with different types of weaving. The warp and weft threads are intertwined in a certain way following the design. The smallest unit of weaving, known as the pattern or weave plan, is repeated side by side and over and over to create the required design in the fabric. For these repetitions to occur, drawing-in plans are used as well as weave diagrams. These diagrams form the basis of the designs and create simple or complex structures depending on the chosen structure and color palette.

The smoothness of the weaving surface, its texture feel, and its appearance are closely related to the weaving threads used in the fabric, as well as the properties such as raw material and density. The weave selection for the design is made by considering the shaft features of the loom to be used. Therefore, the type of weaving that can be produced on a four-shaft loom is limited to a certain extent.

2.2.Weavings that can be applied with four shafts

While the effects of weave, thickness, porosity, and bulkiness on the inner structure of the fabric or vice versa determine the properties of the fabric such as strength and casting. Effects such as sleekness and smoothness on the surface structure also determine the surface handle and strength of the fabric. In these respects, weave structure is an important design element (Başer, 2005, p. 8).

The simplest of weave called “plain weave” or “tabby weave” in sources it is formed as a result of the repetition of two opposite yarn movements in the

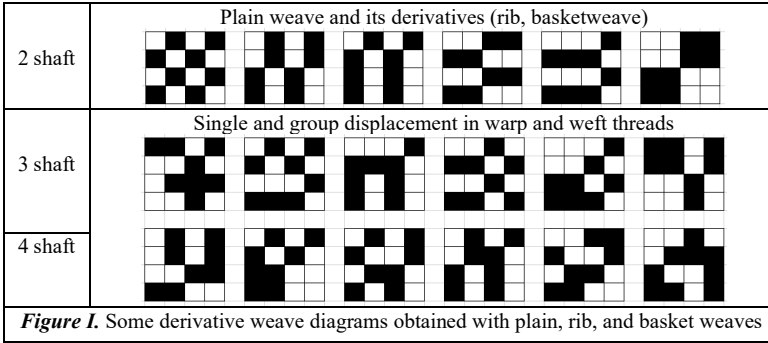
weft and warp direction and provides the most intense intersection. Twill is the second basic weave after the plain weave, which has no pattern feature without the use of special yarn for design purposes or color arrangement, and which creates a flat surface under normal conditions.

Twill weaves are the type of weave in which each of the weft and warp yarns crosses over two or more yarns in the perpendicular direction and are formed by arranging the cross or diagonal jumps on the fabric side by side (Başer, 2004, p. 84-85; İmer, 1997, p. 18-20; Başaran, 2022, p. 60-61). Satin, which is among the basic weaves, is excluded because it requires at least five shafts.

In weave derivation studies, one weave or several weave reports can be used. Due to the scope, basket and rib weaves, which are derivatives of plain weave, can be used as well as plain weave patterns in a 4x4 pattern on a four-shaft loom. At this stage, displacement of yarn movements individually or in groups is a frequently used method (Figure 1).

Most simply, plain 2x2, rib weaves 2x4 or 4x2, basket weaves needs 4x4 and produces the smallest unit reports. Each of them can be woven with two shafts. The examples in the middle part of Figure 1 can be woven with 3 shafts. When they are woven on a four-shaft workbench and assuming a straight draft is applied, they must be prepared in a 4x4 area. To create a different surface effect in weaving designs, weave variations can be made by changing the warp columns or weft rows of these reports individually or in groups. In this case, a wide variety of reports can be obtained. The twill weaves, the smallest of which is three, on the other hand, are weft-faced in the most basic way, in the area prepared 4x4 on a four-shaft loom (Twill $\frac{1}{3}$), equal/balanced (Twill $\frac{2}{2}$) or warp-faced (Twill $\frac{3}{1}$). When these fundamental weaves are calculated in terms of diversification within the 4x4 unit, many combinations occur mathematically.

The weave pattern has a total of 16 squares in a 4x4 area, and each warp and each weft (each column and each row) must have at least one movement to form a surface. In this case, at least 4 and at most 12 of 16 squares must be filled, provided that the columns and rows are not all filled or empty. The answer was sought to the question “What is the number of weaves that can be formed on the condition that there is at least one full and at least one empty square in each row and each column?” (Figure 2).

The number of filled squares satisfying the desired conditions for a single row is 14, because there are 2 options for each square, excluding the completely filled and completely empty cases $2^4 - 2 = 14$ is obtained.

$$N_0 = 14^4 \quad (1)$$

$$N = N_0 - N_1 + N_2 - N_3 + N_4 \quad (2)$$

$$\underbrace{(2^{4-k} - 1)^4}_{\substack{\text{The number of dyeing for other} \\ \text{columns when} \\ \text{all first "k" columns are filled}}} + \underbrace{(2^{4-k} - 1)^4}_{\substack{\text{The number of dyeing for other} \\ \text{columns} \\ \text{when all first k columns} \\ \text{are empty}}} + \underbrace{(2^k - 2)2^{4(4-k)}}_{\substack{\text{Number of dyeing when at least} \\ \text{one of the first "k"} \\ \text{columns is completely filled} \\ \text{and at least one is completely} \\ \text{empty for the other columns}}} \quad (3)$$

$$N_k = \binom{4}{k} [2(2^{4-k} - 1)^4 + (2^k - 2)2^{4(4-k)}] \quad (4)$$

$$N = 14^4 + \sum_{k=1}^4 (-1)^k \binom{4}{k} [2(2^{4-k} - 1)^4 + (2^k - 2)2^{4(4-k)}] \quad (5)$$

Let's call a row or column that has at least one empty square and at least one filled square 'fit'. If we do not take the columns into account, the number of shaft with each row congruent would be like Equation (1).

If we represent the number of squares with N_k in which all rows are compatible but k of the columns are incompatible, then Equation (2) is the number we are looking for, following the principle of inclusion-exclusion.

The number of shaft can be obtained with all rows harmonious and the first k columns inconsistent, as in Equation (3). On the other hand, the equation is calculated as Equation (4) since there are $\binom{4}{k}$ different ways to determine the incompatible k column. As a result, the number we are looking for takes the form of Equation (5) and the result of the calculation is $N = 22874$. In this counting process, it is accepted that the weaves obtained by rotating or taking the symmetry are different from each other.

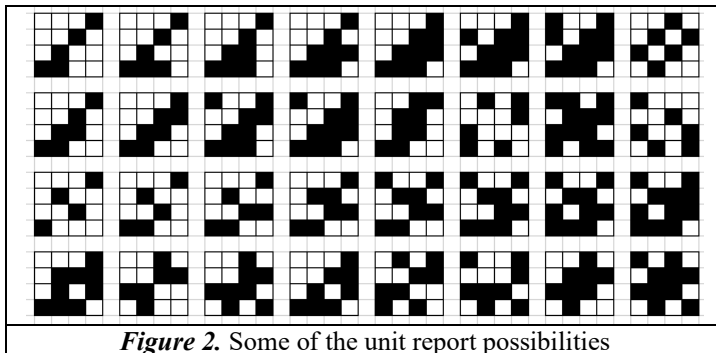

Table 1. Some prepared unit reports and pattern effects

Weave diagram	The resulting surface	Weave diagram	The resulting surface

Straight draft was used in the examples in Table I. When a color factor is added to the combinations in question, the possibilities and the pattern features to be obtained will reach larger numbers. The number of wefts can be increased at the desired rate (4x6, 4x10, 4x16, etc.) as well as the 4x4 weave pattern prepared as four warps and four wefts with different movements, thus increasing the possibilities obtained as a result of the calculations. In addition, a wide variety of designs will be achieved even in the simplest four-shaft looms when the density, tension, and yarn factors are included with the new arrangements to be made in the drawing-in and weft plans.

2.3.Designs obtained with yarn properties

Weaving, fabric structure, raw materials used, density and color are also of great importance in the formation of relief effects in woven fabrics. With the variability of all these factors, an infinite number of fabric types can be provided (Kurtuldu and Önlü 2022, p. 97).

The main features of the yarns, which form the basic material of weaving, are raw materials, twists, and numbers are extremely decisive in weaving designs. As Collingwood emphasizes, although structure is all-important, the physical characteristic on an object is naturally also influenced by the material used in this making. The resulting interaction between material and structure is an absorbing study; for sometimes the material is dominant and sometimes the structure is dominant (Collingwood, 1987).

Depending on the raw material, fiber and yarn properties enable the fabric to gain different visual effects than it is. Fiber and yarn properties are the most important design elements that determine the visual and usage properties of the fabric. These properties can be increased or decreased with appropriate finishing processes (Yaşar, 2016, p. 175). The yarn structure also greatly affects the configuration of the fibers forming the yarn and the comfort properties of the fabrics. Therefore, yarn blends produced from different fibers may differ in shrinkage rates depending on fiber properties as a result of finishing processes, and this affects the fabric handle and surface appearance. Such effects need to be taken into account in the design.

As Acuner (2001, p. 157) and Başer (2005, p. 7-8) remarked, two of the most important structural properties of yarn are “yarn diameter and yarn twist”. Yarn diameter is a parameter that affects the mechanical behavior of the fabric. In addition to being an important factor that determines the fabric thickness, it also largely determines the fabric weight. Yarn twist is the main factor that keeps the fibers in the yarn structure. Twisting can be defined as the winding of the fibers around an axis, on each other to provide the necessary strength against the tension forces that the yarn will undergo during fabric formation. Since it increases the resistance of the yarn against bending and friction, it is also effective on the mechanical properties of the fabric.

Light-shadow effects can also be obtained on fabrics produced with yarns with different twist directions. This feature is also used in the production of denim fabrics, and when the twill weave direction is applied differently with the yarn twist direction (for example, Z-directional twill, S-twisted yarn), the twill lines are made more distinct. In some designs, the use of yarns with twisting properties in different directions on the entire surface or regionally may result in crepe, fold, and pleat effects. On the other hand, yarn counts are an important element in weaving projects. The number is expressed with numbers such as 30/2, 50/2, and generally the first number gives the yarn number in a ply and the second number gives the number of plies. Yarn count directly affects weaving weight, thickness, and handle, as well as its appearance. Planning the design in a warp-faced or weft-faced view is one of the points to be considered in yarn selection.

The yarn twist provides the fabric with properties such as air permeability, strength, moisture absorption, and brightness, and it is also effective in terms of aesthetics. Therefore, another option that can be used for the texture differences that can be achieved with a four-shaft loom is to take advantage of the yarn twist variety. Using yarns with different twist degrees together in such designs creates different surface effects. As “highly twisted yarns become more elastic” (Sundaresan and others, 2021, p. 655-664), they form different draped shrinkage zones in the weaving.

The characteristics of different types of yarn become very obvious when they are highly twisted. Worsted yarns begin to create textures at much lower levels of twist than woollen yarns, and the patterns are also slightly different. Stiff worsted yarns tend to form large-scale spirals, while softer woollen yarns are able to bend more easily and form smaller scale spirals (in relation to the thickness of the yarn). These differences impact on both the tracking and undulating patterns described above, so that woollen yarns generally produce textures that are less bold and crisp than those of worsted yarns (Richards, 2022, p. 50).

The raw material properties of the yarns cause each fabric to gain appearance and attitude throughout that raw material. In addition to these life-specific features, the use of yarn in different numbers is one of the methods used to obtain relief areas in weaving designs or to make the weaving pattern more evident. When these applications are applied equally to the entire surface of the warp and weft yarns, balanced fabric structures are obtained or different thicknesses, different attitudes, and different pattern effects can be achieved by making regional changes. For example, in a weaving produced with a plain weave, rib appearances can be obtained with yarn thickness or ply differences, and pile, loop, or height effects can be added to these weaves with a flat surface. Similarly, the preparation of several layers by bringing the weft threads together, and some layers are composed of threads of different colors

following the design or theme, can provide a better emphasis on the chosen theme (Figure 3, Figure 4).

Figure 3. Examples of weaving with rib effect (Coifman; Rataj; Esra Bekiroğlu 2019)

Figure 4. The effect of weft yarn prepared with yarns of different colors on weaving

The use of yarns with different properties in woven fabrics causes textural areas to be prominent. These properties can be increased by weaving elastane yarns by using yarns such as tightly twisted, untwisted, bulky, pile, neppy, hairy, fibrous, soft, or hard material (Başaran and Berber, 2019, p. 61). Since the use of elastane yarns with flexible properties in the warp will continue throughout the fabric, it can cause pleat effects that are folded parallel to the width of the fabric. The use of elastane in weft threads results in relief effects as it will cause swelling and collapses on the fabric surface (Figure 5). The elastane yarn is in the warp and weft group causes the weaving to be drawn in both directions and relief sections of various sizes are formed. Regardless of which yarn group is used, the rate of inclusion of elastane yarn in the fabric structure, that is, the yarn course, affects the size of the said effect areas. For example, a 1:1 yarn ratio will cause shrinkage at a very close distance, so the raised areas will be tight and small, and ratios such as 3:1, 5:1, and 15:1... will ensure larger puffiness. These rates can also be planned regionally following the design.

Fancy yarns can contribute to three-dimensionality when used as weft yarn depending on the weave structure of the fabric with their voluminous, crimped, textured, or looped structures. In addition, materials such as tape, ribbon, and interlining used as yarn add a third dimension to the fabric with the volume they create with their natural width structures (Halaçeli, 2009, p. 79). In such applications, when a few rows of smooth, well-folded yarn are used between materials of different construction types, the fabric structure is stronger and the weave hidden by the fancy yarn can be seen.

2.4. Designs obtained with weaving densities

Weaving, such as honeycomb, in which long yarn floats occur, creates textures and relief regions arising from their structure. The size of these regions can vary with the size of the report, the yarn number used, as well as the weaving density. In the case of the application of different densities on the whole surface, even if the weave structure and yarn properties do not change, changes occur in the attitude and appearance.

The reed is the element that primarily affects the weaving density. The dent number at ten cm determines the reed number and one or more threads can be passed through the dent intervals according to the yarn thickness to be used in the warp by selecting the appropriate apparatus for the fabric density. The reed must be evenly spaced and smooth to prevent warp breaks. Reed systems, which are generally chosen according to metal and weaving width, also appear in different appearances and features for new designs. In industrial production and freelance designs, flat reeds that are parallel to the fabric width are placed in the slot on the sley. In addition to these classical applications, wavy, zigzag reeds or modular reed systems have been developed especially for use in new design works. In particular, modular reed elements that can be mounted on the sley can be expanded and contracted during production thanks to their special designs, thus creating texture and appearance differences

throughout the fabric, bringing weaving designs to very different dimensions (Figure 6-7-8). When the “V” shaped modules are expanded, the warp threads, which are expected to be at equal intervals in conventional fabrics, move away from each other and create sparse regions, or, on the contrary, tighter textures can be obtained with applications.

Figure 6. Normal and special design reeds (Blureed; Rios)

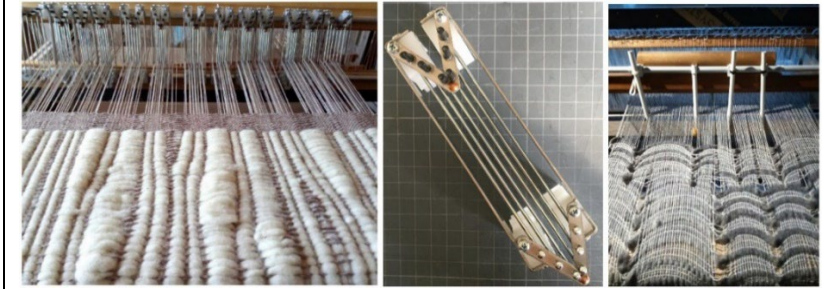

Figure 7. Modular reed systems (Railreed)

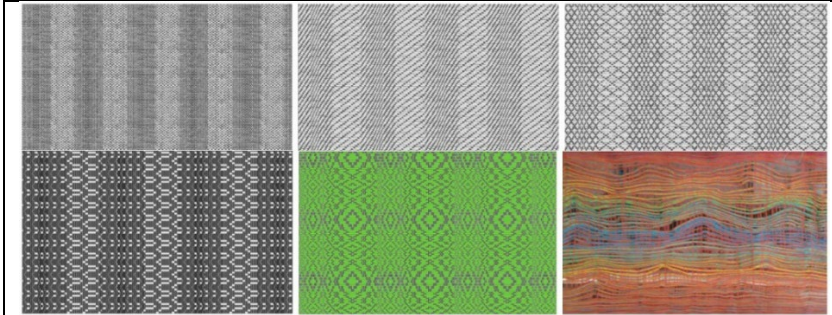
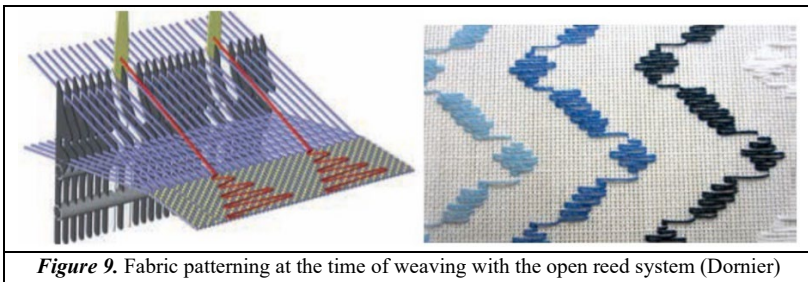

Figure 8. Simulations obtained with density differences on the flat reed and weaving example

Apart from these special options, designs can be diversified on normal reeds. For example, when two threads are passed through each dent space on a number sixty reed, there are one hundred and twenty warp threads in ten centimeters and intersect with the weft threads at 90° angles. In addition, many different placements can be obtained by skipping threads or placing multiple warp threads on the same thread. Thus, the intersection angles of the warp and weft threads are greater or less than 90°, creating pattern effects on the fabric.

Plain and rib effects occur on the same surface in these applications made with the simplest weaving weave plain, while diagonal twill lines result in wavy effects under normal conditions. By applying the same process as other derivative weaves that can be obtained on a four-shaft loom, with the addition of color and yarn properties, the design options can be greatly expanded.

Another way to create reed density differences is the Open Reed Weave (ORW) technology, which has also been used in weaving machines in recent years. This system greatly increases the variety of patterns in fabrics produced for home textiles or clothing and is also used in the production of technical textiles for special reinforcements (Dornier).

If the open reed system is used on a simple four-shaft loom, apart from the above example, special effects can be achieved if more warps are placed between the reed dents. Empty reed dents are left between them, and if the weaving is continued with the same system or with alternative displacements.

2.5.Designs obtained by drawing and dobbie arrangements

Obtaining woven surfaces depends on the displacement of the warp threads with alternative movements. This displacement is achieved through the pre-coding of the warp threads, in a sense. In other words, each warp thread is located on the loom within a plan called draft plan or drawing-in. Although the drawing-in plan provides the assignment of separate shafts for each different movement in the weave diagram, the continuation of the shaft movements in

regular rows or the movement in the form of skipping, repeating, and grouping increases the pattern variety. For equal twill with four unit weave diagrams, the smallest report of the drawing-in plan is four. However, when other drawing-in types are preferred without changing the number of shafts, the unit weave diagram is placed repetitively according to the drawing-in plan. In this case, as the shaft number of the drawing-in report gains importance, the drawing-in width also has a say in the warp calculations. For example, in Figure 11, the unit weave diagram is repeated eight times in the drawing-in plan, which includes 32 warp threads.

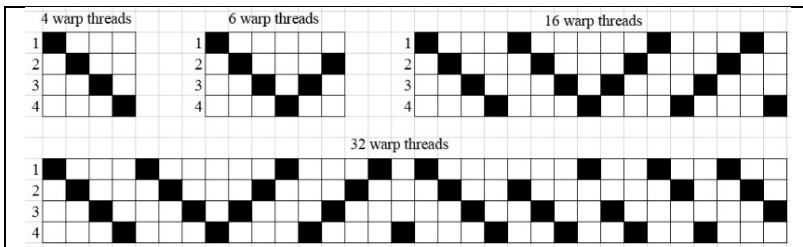
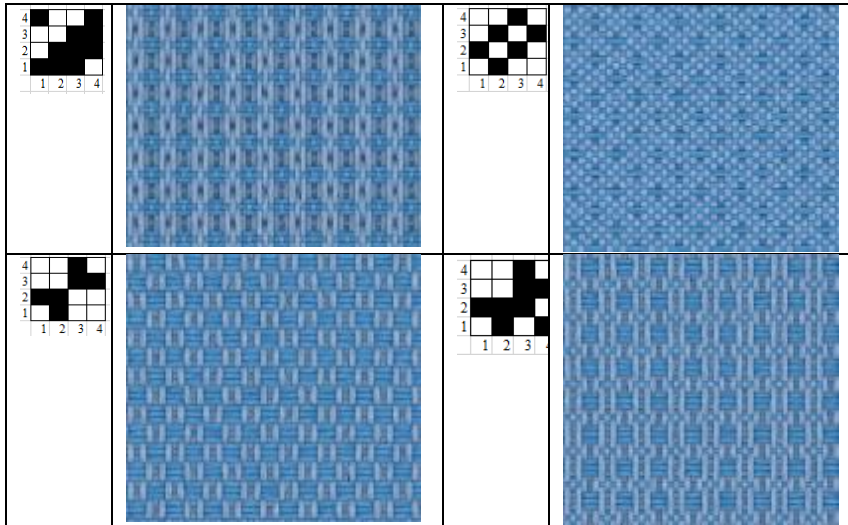

Figure 11. Four-shaft drawing-in plans with different warp counts

Another plan, which is closely related to the weave diagram and drawing-in plan, is the dobby plan and shows the shafts that need to be moved in the weft rows. Plans can be used in the same or different order with the drawing-in order by making arrangements in the weft rows as in the drawing-in width. The use of these applications in both drawing-in and weft rows can bring the surface effects, which continue uniformly with sequential arrangements, to motif views.

Table 2. Examples obtained with a pointed drawing-in plan and pointed weft arrangement

Weave diagram	The resulting surface	Weave diagram	The resulting surface

Except for the examples given in Figure 11 and Table 2, texture effects can be increased by changing weaving diagrams and preparing drawing-in arrangements in different sequences. When the arrangement applied in the drawing is also applied as weft planning, the dobby will change according to this plan and the obtained looks will be able to reach new effects. When colored arrangements are made in the warp and weft groups of the samples applied with dark warp and light color weft, the pattern designs can be increased with the combinations formed by the colored yarn groups.

2.6. Designs obtained by tension differences

Tension differences are important in terms of the handle, hardness, transparency, and weave properties of the fabrics to be achieved. Tension is the phenomenon of forcing the fabric texture into a certain structure by changing its shape with the forces applied by the yarn under the geometric limitations of the machine, in the formation of fabric with both weaving and knitting techniques. Tension differences occur in the weaving structure as a result of the situation where the weft and warp threads move away from each other due to their intersection in the areas where they connect, and the floating thread groups are stacked on each other without connecting. As a result, distortions occur in the woven structure (Acar, 2004, p.167).

The weaving structures that can be obtained with tension differences are pile weavings with high tension ground and less tension pile warps, except for terry weavings resulting in loop/curl effects. Weft threads are processed with all warps, generally in a plain weave, during weaving. For the pleat, the wefts continue to form the texture only with the pile warps wrapped in different beams, and the ground warps make long floats on the reverse of the fabric at

this stage. As with terry and warp velvets, these floats are twice as long as the resulting pleat. Therefore, pile warps are prepared 4-5 times longer than ground warps, depending on the pleat width. In addition to the differences in appearance and touch, the most important feature that distinguishes pleat weaving from towels produced with similar looms is that the curl obtained with the yarn is replaced by the fabric layer that creates the texture with the warp and weft.

Pleats designed with warp do not require too many shafts due to the weaves used. Although the number of shafts can be increased to reduce the yarn frictions, only three shafts are sufficient for the upper and lower warps in a pleat work to be produced with plain weave (Başaran, 2023, p. 276- 289).

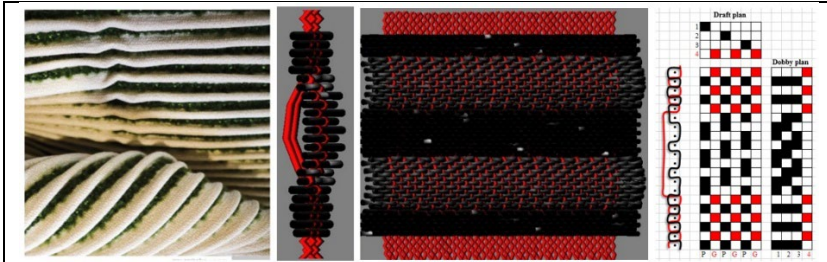

Figure 12. Examples of pleat weaving with plain and twill ground (Esra Bekiroğlu 2022; Başaran, 2023: 282-284)

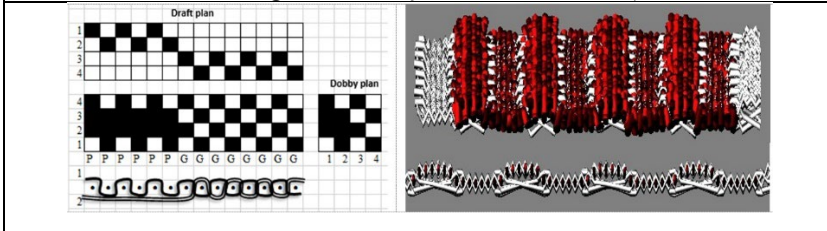

Figure 13. Vertical pleat weave, draft and doobby plans and simulation views (Başaran, 2023: 289)

In cases where tension difference cannot be realized, structures formed parallel to the fabric length can also be used. In the weaving report, the presence of non-connecting regions between the parts where frequent intersections such as plain weave are provided, creates vertical pleat effects due to fabric density differences. In such studies, the preference for elastane yarns by making use of the yarn properties provides relief effects to occur a little more clearly.

Another type of weaving that can be obtained with tension differences is seersucker fabrics. Although it is two-dimensional, some researchers state that seersucker fabrics have three-dimensional effects thanks to the technological

parameters used during weaving. Considering the definition of 3D textile structures, seersucker woven fabrics, which are increasingly used in the textile industry, have a third dimension that cannot be neglected: thickness and puffiness. The seersucker fabrics have these properties a) using chemical treatments, b) using yarns with different degrees of elasticity in the weft direction, or c) as a result of varying yarn tension in the warp. Since the embossing effect is a result of the shrinkage differences between the ground yarn and the embossed yarn, when two separate beams are used, the ground yarn is placed in the lower beam and the embossed warp in the upper beam. This arrangement is made because positive release control on the lower beam is crucial to achieve proper shrinkage in the fabric. In this case, some parts of the warp threads have significantly less tension than others. While the part of the fabric formed by the more tense warp threads has a flat surface, shrinkage occurs in the parts formed by the low-tension warps, and flat stripes with different surface effects in the warp direction are formed on the fabric surface (Frączak and others, 2018, p.1; Cotton Incorporated, 2003, p. 3). Although such loom structures can be found in industrial production, simple arrangements can be made on looms that do not have such a device, and different tensions can be added to the embossing and ground yarns. In addition, as mentioned in the previous titles, yarn density, raw material or number differences can be used. This method has also been applied in traditional weaving.

2.7. Designs obtained with supplementary pattern yarns

Supplementary or backing yarn weavings, which are included in the composite weaving structures and have different face and reverse appearances, are produced for reasons such as making a single-ply fabric heavier and increasing its thickness and strength. Supplementary yarns can be made by adding warp and/or weft and are included in the structure by floating on the reverse of the fabric, without creating a fabric structure of its own. In this case, the purpose is simply to reinforce and strengthen. When the supplementary yarn is used as a warp, there are at least two warps, one weft, and when it is used as a weft addition, there is one warp and at least two wefts. On the other hand, if the pattern and motif features are added to the weaving, these supplementary warp or weft threads emerge on the fabric surface within the designed motif borders and continue floating from the bottom until the next motif (Figure 14).

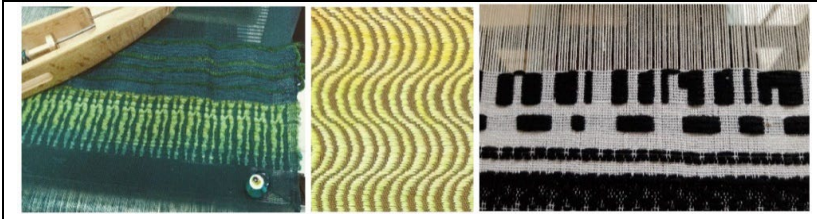

Figure 14. Examples with supplementary pattern wefts made with the dobby system or hand intervention (Esra Bekiroğlu 2019)

In dobby looms, when supplementary pattern yarns are used floating on the yarns including the motif without making connections following the pattern report prepared, two shafts are sufficient for the floor, and the number of shafts required by the motif is used for the pattern. In some designs, detailed patterns of up to 24 shafts can be prepared and easily woven on these looms. However, in a four-shaft loom, such yarn additions must be made mostly in the direction of weft addition and by hand. In such applications, the supplementary pattern yarn can form the pattern by floating over the warps, and it can also be included in the plain movements, especially in the applications made in local weavings.

2.8. Color designs

In weavings where the warp and weft threads are same color, the pattern is realized depending on the weave structure used. Color, on the other hand, is in a different communication with the weave structure in the fabric. The patterns created by color depend on the weave connections, that is, on the structure parameters of the fabric. Colored sequences made in various numbers in warp and weft threads can sometimes result in the combination of two different colors, or due to the weave pattern used, it can combine with its color and create motifs/figures formed with pure color areas (Figure 15).

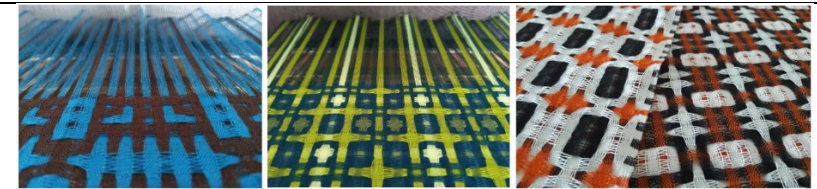

Figure 15. The use of colored yarn in warp and weft and its interaction with different weaving structures (Başaran 2023)

Even fabrics that do not have a pattern effect on their own, such as plain, can reach very different dimensions and rich appearances with the use of color. Which color will be used, with which color it will be combined and especially the amount are the points that gain importance in colored weaving. Color can bring depth, voluminous appearance, and aesthetic dimension to weaving, and

even a flat surfaced weaving can be carried to different levels with color and basic design information.

In colored fabric designs, the designer needs color knowledge as well as weaving knowledge. There are various color circles developed for this purpose, such as analog which chooses the neighboring color, and complementary which chooses the opposite color. Split chooses the colors next to the opposite color, triadic determines the color with the help of triangles in the circle, and monochromatic, which is often used by fashion designers with color tones (Başaran, 2022, p. 299). Apart from these color circles, the yarns to be used in weaving projects are brought together and photographed in black and white, and the inclusion of yarns that create a distinctive tone in the image obtained creates positive results.

The color factor in weaving becomes more important in design, especially when more than one color is combined. In addition to the colors interact with each other in terms of hue, value, and intensity, their characteristics such as having warm or cold features and playing an active role in visual perception are factors that should be considered (Acar, 2004, p. 211).

In addition to the color selection, how many colors will be used in the design, how many warps, and how many wefts it will be used is also a matter of consideration. Especially for the designs that are planned to use colored yarn in warp yarns, warp color plans must be created before the warp preparation phase. The same or different numbers of colored sequences in warp and weft threads do not always result in plaid appearances. The combination of colored yarns, such as the type of weave used, warp or weft faced, and single or multiple ply, results in various pattern formations on woven surfaces.

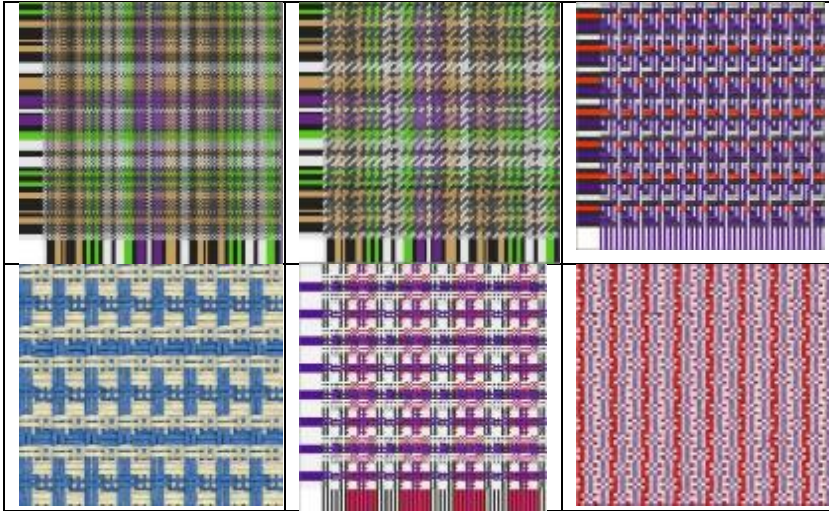
In weaving designs planned with four shafts, vertical lines running along the fabric are obtained with colored warp-single color weft. Line thicknesses are directly proportional to the number of colored yarns used in the warp and the density of the fabric. With a warp-faced weaving, the color can be emphasized more. In addition, in designs made with single-color warp-colored weft groups, the pattern is shaped in the same direction, only the line effects occur horizontally, that is, parallel to the fabric width. Colored yarns in the warp and weft groups generally create plaid patterns that are very well known with names such as “madras, plaid, check, tartan”. However, the color ratios in the yarn sequences also affect these pattern formations. The use of a 1:1 colored yarn ratio in warp and weft yarns in plain or twill weaves creates different pattern formations, “while uses such as 2:2, and 4:4 result in classical fabric patterns” (Başaran and Keşikçi, 2020, p. 37) such as “dogstooth or houndstooth”.

In addition to these factors in colored fabric designs, group arrangements to be made in drawing-in and dobby plans, regular or irregular repetitions, and

breaks ensure that unlimited patterns are obtained and also prove how broad the subject is (Başaran, 2022, p. 301).

Traditionally, colored fabrics are produced by three main methods: printing, dyeing, and weaving with colored threads. Today, digital printing technology is an application that enables almost any complex design, continues to develop rapidly, and achieves very successful results. However, designs made with colored threads achieve the appearance of a high-quality fabric with a higher appeal. Although this method is a difficult process for designers or design students as it requires testing how complex fabric structures and color combinations will result, the design process is fun and the production result is satisfactory thanks to the right applications. The preparation of designs made with colored yarns with “CAD systems” (Başaran, 2022, p. 168-184; Başaran and Arslan, 2020), where the final appearance of the designs can be simulated and various alternatives can be seen instantly, not only prevents high costs but also ensures that the time is well planned in the production process. For this reason, computer-aided woven fabric design has been the first subject of automation in the textile industry and has been developed as one of the most effective processes today. In the study, samples prepared in NedGraphics software were used in some of the images exemplifying the subject.

Table 3. Examples obtained by using colored warp-weft patterns and four shafts

In the literature, the same color schemes can be used in warp and weft threads, as well as different sequences in the warp and different in the weft. Although it can be understood with which weaves some patterns are produced at first glance in color intersections, it can be difficult to recognize the unit weave report in patterns obtained with derivative structures that realize unique

intersections. Explaining the weave used in such studies with its representation in a formula or diagram provides ease of work.

There are also ikat weavings, which have an important place among the weaving designs made with colored threads. “Warp ikat for weaving made using a single-color weft by dyeing the warp threads according to the pattern, weft ikat is the name for the weavings made with single-color warp threads and weft ikat dyed according to the pattern. The weavings in which both warp threads and weft threads are dyed according to the pattern are called double ikat” (Güneş and Akpınarlı, 2020, p.1553). In four-shaft weaving designs, moire-like patterns can be obtained as a result of coloring the warp threads with pre-reserved dyeing methods. The use of weft yarns with reserved dyeing on a single-color warp on the loom creates another alternative design.

3.CONCLUSION

In a weaving design, one of the factors affecting the designer and directing the design is the different amount of movement to be given to the warp threads. The number of different movements required by the design also determines the production method of the fabric. Although dobby systems can be used for up to twenty-four movements, production can be made with jacquard mechanisms in cases exceeding this number. The number of shafts in fabrics to be produced by dobby systems, as in jacquard systems, expresses the pattern capacity of that design. The high pattern capacity means that larger or more detailed productions can be made. The factors that have a say in the design and gain importance after the production method are raw material, yarn counts, fabric density, weave structure to be used, and warp and weft color schemes. The use of colored yarn in the design is another feature that limits the designer, as it is related to the number of weft selectors in industrial production.

Since the number of shafts is closely related to the weaving design, in this study, which aims to emphasize that there are many options with looms with limited possibilities, the applications that can be realized with four shafts are tried to be exemplified. It is desired to draw attention even a simple loom can realize designs that result in very different textures and patterns with certain elements. In line with the examples made with various woven fabric samples and computer simulations for this purpose, some alternative application results on a four-shaft loom are as follows:

- In addition to the known surfaces with plain and twill weave structures, derivative reports to be created from these weaves have a considerable number of possibilities.
- The negative-positive use of weaving reports together provides dented and raised effects on the fabric surface. Single-layer structures such as cord and honeycomb containing yarn floats and dense textures or composite

structures such as pique and knitwear obtained with negative-positive weaves can be examples of these structures. Even if the number of shafts is four, these surface effects can be obtained with the reports to be developed in front of the weft.

- Yarns have a say on all properties of the fabric. The selection of the same raw material in the yarns to be used in the design and the use of different raw material yarns in the warp or weft yarns create texture differences. As well as creating different shrinkage zones depending on the fiber properties as a result of various washing processes applied after weaving.

- Yarns in a wide variety of raw materials, counts, and twists can be used with these weaves, which are allowed by four shafts. The properties of these yarns should be determined in the direction that serves the design. Yarns with different raw materials or numbers result in relief effects such as seersucker in the same structure.

- The use of yarns twisted in different or the same direction results in relief zones on the fabric surface. The use of weft yarns with different twist directions in some of the designs with the same twist direction in warp and weft yarns creates separate regions that interpenetrate and repel each other on the fabric surface, thus creating fluffy effects from place to place.

- There are also many options for the reed, which determines the weaving density. Thanks to these reeds, the surface properties that enrich the design can be achieved by controlling the density and changing the angles of the warp threads to each other.

- Even with a normal reed, different density applications also bring features that carry the design to different dimensions. In this way, normal twill lines can create patterns with softer slopes.

- The drawing-in report, which is the plan of passing the warp threads through the strengths, is a plan that can be effectively evaluated in weaving designs. Motif effects (Başaran and Akçam, 2020) can be created on the weaving surface when applied alone or in the same or different patterns with the weft order.

- Working with some of the warp threads with harder tensions achieves bulky effects such as wrinkling, folding as pleats, or seersucker on the fabric surface.

- Adding an element of color to all these factors brings weaving designs to almost unlimited dimensions. The use of colored threads only in warp threads, only in wefts, or both together is not limited to vertical, horizontal lines and plaid appearances. In addition to classical weaves, regular or mixed color arrangements prepared with derivative weaves create patterns depending on the weave structure used.

- The number of yarns used in the design should be chosen according to the usage area of the fabric. There are many options offered by the yarn

industry to designers. Features such as raw material, yarn count, and twist constitute the basic features of woven fabric.

- Except for all the factors and applications mentioned, the addition of the finishing processes applied after weaving will increase the number of alternative designs that are tried to be exemplified.

Acknowledgement

All weaving examples, diagrams, and simulations without references belong to the authors.

We would like to thank Prof. Dr. Ali DOĞANAKSOY for contributing to our study in probability calculations at Middle East Technical University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Mathematics professor and Assoc. Prof. Dr. Fatih SULAK from Atılım University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Mathematics.

References

- Acar, Sedef. 2004. "An Investigation of the Factors Providing the Formation of Visual and Physical Properties of Woven Structures in terms of Design". Master's thesis. Dokuz Eylül University.
- Acuner, Altuğ. 2001. *Design and Construction Principles*. Istanbul: Mart Printing.
- Akpınarlı, Feriha H., and Başaran, Fatma N. 2012. "Maramas in Crimean Culture". *National Journal of Folklore* 12 (94): 162-172.
- Başaran, Fatma N. 2018. "Some Examples of Anatolian Traditional Cloth Weaving and Its Current Status". *Arış Journal* 13: 14-25.
- Başaran, Fatma N. 2022. "CAD Systems Used in Weaving Design". *Textile and Engineer*, 29 (127), 168-184.
- Başaran, Fatma N. 2022. *Simple Structured Weaving Techniques* (2nd ed.). Ankara: Nobel Academic Publishing.
- Başaran, Fatma N. 2023. *Compound structure weaving techniques* (2nd ed.). Ankara: Nobel Academic Publishing.
- Başaran, Fatma N., and Akçam, Şengül. 2020. "The Effects of Drafting and Dobby Arrangements on Weaving Design". *The Journal of International Social Research* 13 (70): 327-339.
- Başaran, Fatma N., and Arslan, Pınar. 2020. "Jacquard Woven Fabric Pattern Design and Reporting Types in the Example of NedGraphics". *Folklore Academy Journal* 3, (4): 94-115.
- Başaran, Fatma N., and Berber, Gülşen Ş. 2019. "Color Factor in Woven Fabrics in terms of Relief Effect". *Researcher: Social Science Studies* 7 (1): 60-71.
- Başaran, Fatma N., and Keşikçi, Nazlı. 2020. "The Effect of Color Arrangements on Pattern Appearance on Woven Surfaces". *Researcher: Social Science Studies* 8 (1): 20-39.
- Baser, Güngör. 2004. *Weaving Technique and Art, Basic Weaving Technique and Fabric Structures*. Volume I, Izmir: Punto Publishing.
- Baser, Güngör. 2005. *Weaving Technique and Art*. Volume II, Izmir: Punto Publishing Ltd. Sti.

- Bluereed. n.d. Accessed January 13, 2023, <https://bluereed.es/en/reeds-category/weaving-reeds-en/>
- Coifman, Lucienne. n.d. Accessed January 01, 2023 (<https://lucienne-repweave.com/info>)
- Collingwood, Peter. 1987. *Textile and Weaving Structures: A Source Book for Makers and Designers*. B.T. Batsford Ltd., London, ISBN 0-7134-5645-0.
- Cotton Incorporated. 2003. Technical Bulletin. 6399 Weston Parkway, Cary, North Carolina, 27513. Accessed March 19, 2023, <https://www.cottoninc.com/wp-content/uploads/2017/12/TRI-2003-Processing-Woven-Cotton-Seersucker-Fabrics.pdf>
- Domier. n.d. Accessed March 19, 2023, https://www.lindauerdornier.com/media/filer_public/65/57/65578185-24d6-4b95-a354-bc59fcc3afa3/dornier_pdb_orw_stickeinrichtung_gb.pdf
- Frączczak Ł, Rafał D, Piotr Z., and Matusiak M. 2018. "Parameterization of Seersucker Woven Fabrics Using Laser Techniques". *AUTEX Research Journal*, DOI: 10.1515/aut-2018-0042 © AUTEX. 1-7.
- Güneş, Hanife Y, and Akpınarlı, Feriha H.. 2020. "Examination of Ikat Weaving Art". *İdil* 74: 1550–1567.
- Halaçeli, Havva. 2009. "Three-Dimensional Approaches in Woven Fabrics Containing Elastane". PhD diss., Dokuz Eylül University.
- İmer, Zahide. 1997. *Weaving Technique I, Fabric Analysis of Simple Textures and Professional Calculations with 369 Colored Pattern Samples*. (3th ed.). Ankara: Cem Web. Offset Ltd. Sti.
- Kurtuldu, Elif D., and Önlü, Nesrin. 2022. The Relief Effects of Thermoplastic Structured-Shrunken Yarns on Woven Fabrics. *Textile and Apparel* 32 (2): 87-98.
- Open-reeds. n.d. Accessed March 19, 2023, <https://www.weaverhouseco.com/weaving-tools/open-reeds>
- Railreed. n.d. Accessed January 13, 2023, <https://www.railreed.ee/>
- Rataj, Amanda. n.d. Accessed March 19, 2023, <https://www.gist yarn.com/blogs/how-to-weave/color-theory-for-weavers-part-two>
- Richards, Ann. 2022. *Weaving Textiles That Shape Themselves*, (2nd ed.). Ramsbury, Marlborough Wiltshire SN8 2HR: The Crowood Press Ltd. ISBN:9781847973191.
- Rios, Karina N. n.d. "Weaving With the Fan Reed". Accessed January 13, 2023, <http://byrios.blogspot.com/2010/04/weaving-with-fan-reed.html>
- Shalaby Heba A, and Khozaim Adel A. 2017. "Development Of Textile Effects On Design Using The Open Reed Weaving". *International Journal of Advance Research in Science and Engineering* 6 (02): 221-231.
- Sundaresan Dr.S., Arunraj A., Abhijit raj AR, Kavin A., and Tharani T. 2021. "Study On High Twist Yarn and Its Woven Fabric Properties". *IJARIIIE-ISSN(O)-2395-4396*, 7 (3): 655-664.
- Yaşar, Neslihan. 2016. "The Effects of Yarn Properties on Clothing Forms and Appearances in Woven Fabrics". *Seven: Journal of Art, Design and Science* 15: 174-175.

**OSMANLI ARŞİVLERİ CEVDET TASNİFİ ASKERİYE
EVRAKINDA MUĞLA BÖLGESİ DOKUMACILIĞI İLE ALAKALI
BAZI BELGELER**

**SOME DOCUMENTS RELATED TO MUĞLA REGION WEAVING
IN THE MILITARY DOCUMENTS OF THE OTTOMAN ARCHIVES
CEVDET CLASSIFICATION**

*Ahmet AYTAÇ**

Özet

Orta Asya kökenli Türk el dokumacılığı milli kültürde önemli bir yer tutmaktadır. Orta Asya'dan çıkışla gittikleri her yere kültürlerinde var olan dokumacılığı da beraberlerinde götürmüşlerdir. Özellikle Muğla bölgesi Yörük ve Türkmen iskânından sonra halı ve kilim dokumacılığında önemli bir yer edinmiştir. Milas, Fethiye ve Bodrum köyleri halı ve kilim dokumaları ile önemli merkezler olmuştur. Geçmişe ait, el dokuması gibi etnolojik öneme sahip yöresel üretimlerin çoğunluğu genellikle o döneme ait eserlere dayalı incelemeler üzerinden değerlendirilmiştir. Arşiv kayıtlarına dayalı olarak bu alanda çalışma yok denecek kadar azdır. Bu bildiri de Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Cevdet Tasnifi Askeri Evrakı'nda yer alan Muğla dokumacılığı ile ilgili belgelerin bir kısmının içeriğine değinilecek olup, hem askeri açıdan hem de Osmanlı döneminde Muğla'da el dokumalarının günlük kullanımı ve dolayısıyla Türk kültürünün önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: El dokumacılığı, kültür, halı, arşiv.

Abstract

Turkish hand weaving, originating from Central Asia, has an important place in the national culture. They took the weaving that exists in their culture with them wherever they went from Central Asia. Especially the Muğla region has gained an important place in carpet and rug weaving after the Yörük (Nomadic) and Turkmen settlements. The villages of Milas, Fethiye and Bodrum have become important centers for carpet and rug weaving. Most of the local productions belonging to the past, which have ethnological importance such as hand-woven, are generally evaluated through the studies based on the works of that period. Based on archival records, there is hardly any work in this area. In this paper, the content of some of the documents related to Muğla weaving in the Cevdet Classification Military Document of the Presidency Ottoman Archive will be mentioned, and the daily use of hand weaving in Muğla in both military

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Aydın / TÜRKİYE
cicimsumak@gmail.com ORCID: 0000-0001-5424-4607

terms and in the Ottoman period and therefore the importance of Turkish culture will be emphasized.

Key words: Hand weaving, culture, carpet, archive.

Giriş

Üzerinde barındırdığı renkler, yanırlar ve teknik özellikleri ile tarihi seyirde Orta Asya'dan günümüze el dokumaları, geçmiş ile günümüz arasında bir köprü oluşturduğu gibi, günümüzde de gerek ekonomik girdi gerekse kültürel özellikleri ile hala önemini korumaktadır.

Avrupa halıyı, I. Haçlı Seferi sırasında tanımıştır¹. Pamuklu dokumaların gerek giysi gerekse döşemelik kumaş anlamında Osmanlı'da geniş bir kullanım alanı vardı².

Osmanlı döneminde dokumacılık oldukça önemli bir sektördü ve Avrupa'nın bile bu sektöre yoğun ilgisi vardı. XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile ekonomik ilişkileri olan Batı Avrupalı büyük devletlerin bir yandan kapütülasyonları kendi ülkeleri açısından daha avantajlı kılmağa çalışırken, öte yandan imparatorluğa zaman zaman gönderdikleri ticari ajanları ve konsolosları yardımıyla Osmanlı pazarlarında fiyat, kalite koşullarını izledikleri buna göre de ticari faaliyetlerini yönlendirdikleri bilinmektedir³. Ustaların, sanatçıların tezgâhı palet, düğümleri fırça gibi kullanılarak düşünce heyecan, sevinç, hüzün vb. gibi duygularını estetize ederek yansıttığı, bazı mesajlar aktardığı bu halılar Anadolu ve çevresi Türk halı sanatının çeşitli dönemlerde Konya ve dışında yapılmış çok sayıda örneği bulunduğunu ortaya koymaktadır⁴.

Dokuma Sanatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî, iktisadî, sosyal ve ticarî hayatında çok önemli bir yer almıştır. Bir saray sanatı olarak devlet hazinesine büyük gelir ve kâr sağladığı için gelişmesini devlet kontrolü altında sürdürmüştür⁵. Osmanlı Devleti'nde dokumalarla alakalı belgelerde genellikle, “*kaliçe (küçük ebatlı halı)*”, *halı, kilim, deve kilimi, sayıs kilimi, un*

¹ DÖLEN, Emre, *Tekstil Tarihi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, TEF Yayınları, İstanbul, 1992, No:92/1, s. 350.

² DÖLEN, Emre, *a.g.e.*, s. 374.

³ İNALCIK, Halil, “Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pamuk Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü”, *ODTÜ Gelişme Dergisi, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar II*, 1979-1980 özel sayı, s. 12.

⁴ BARIŞTA, H. Örcün, “Halı Sanatının Bazı Azeri, Türkmen, Kırgız ve Kazak Örnekleriyle Benzerliklerine Dair”, *3. International Symposium Azerbaijan Carpet And Traditional Applied Arts, Ministry of Culture of the Republic of Azerbaijan*, Bakı, 2005, s.102.

⁵ YARDIMCI GÜRCAN, Kevser, “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, S: 2, 2016, s. 221.

çuvalı, harar, torba, yelken bezi, çuval, alaca, kirpa, garar, puşide gibi isimlerle anılan ürünlerden zikredilmektedir.

Osmanlı Arşivi denilince, İstanbul’da Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara’da Vakıflar Genel Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime arşivleri ve taşrada kurulmuş çok sayıda vilâyet, kaza, nahiye arşivi de vardır⁶. Osmanlı dönemi dokuma sanatı ve kültürü ise genellikle dönemin eserlerine bakılarak mercek altına alınmıştır. Ancak ağırlıklı olarak desen özellikleri bakımından veya bir şehir, bölge esas alınarak değerlendirilmiştir. Karşılaştırma tekniği kullanılarak, kültür tarihi bakımından yapılan çalışma sayısı fazla değildir. Bu alanda yapılan çalışmalar genellikle yörede ya da müzede dokumaların teknik, desen, vb. yönlerden incelenmesi temeline dayalı alan çalışmalarıdır. Osmanlı dönemi halı kilim ve kumaşları genellikle eser üzerinde yapılan incelemelere dayalı çalışmalardan ibarettir. Oysa Osmanlı dönemine ait dokumalarla alakalı pek çok belge vardır arşivlerde.

Fotoğraf: 1, Milas halısı (A. Ayaç arşivi).

Dokuma kültürü Muğla ve çevresinde köklü bir geleneğe sahiptir ve yörede kirkitli dokumalar en fazla uğraşılan dokuma türüdür. Başta Fethiye olmak üzere sırasıyla Bodrum, Marmaris ve Milas el dokuması halı ile kilim ve diğer düz dokumaların yaygın olarak dokunduğu önemli merkezlerdir. Aynı zamanda bu yörelerde dokuma halkın geçim kaynağı olarak da önem taşımaktadır⁷.

Bodrum ve Milas ilçesinin belde ve köylerinde Milas halısı olarak tanınan halılar ile Milas İlçesi’nin sadece Karacahisar Köyü’nde dokunan ve “Karacahisar” adıyla bilinen ve Bodrum’un Mumcular (Karaova) beldesi ve çevresinde dokunan “Karaova”, Fethiye’de de bugün Kaya Köy’de dokunan

⁶ KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Konya Şehri’nin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler I*, Konya, 2004, s. 4.

⁷ ETİKAN, Sema ve ÖLMEZ, Filiz Nurhan, *Muğla ve Yöresi Kirkitli Dokumalarının Sanatsal ve Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerine Bir Belgelendirme ve Katalog Çalışması*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, Muğla. 2013, s. 1-4.

ve “Kaya” olarak adlandırılan köşeli ve göbekli dokumalar yörenin el dokuması halıcılığını oluşturmaktadır. Muğla ilinin geleneksel düz dokumaları ve bunların dokunduğu merkezler ise Bodrum ilçesinde Geriş, Çamlık ve Kızılağaç köylerinde düz kilim tekniği ile dokunan Parmaklı, Turnalı (Aynalı) ve Çubuklu kilimler, Fethiye İlçesi’nde, Seki, Kemer, Seydiler, Athdere, Eldirek, Boğalar, Esenköy, Kayabaşı, Dodurga, Arsaköy, Kadıköy başata olmak üzere ilçenin birçok yerleşim yerinde dokunan ve Seydiler kilimi, Eldirek kilimi (Kırmızı kilim), Yantırlı kilim, Alaçul, Sarı namazlağı ve Alara adlarıyla bilinen kilim, cicim ve zili teknikli düz dokumalar ve Marmaris ilçesinde azalarak da olsa devam ettirilen yine kilim ve cicim tekniği kullanılarak üretilen dokumalardır⁸. Günlük kullanım, dekoratif süsleme ve yöresel yaşam biçiminden kaynaklı taşıma ve depolama amaçlı üretilen dokumalar, renk, motif ve desen bakımından yöresel farklılıklara sahip olmuşlardır. Yöre bakımından önemli görülen bazı dokumalar, o yörenin teknik özellikleri bakımından kimliğini oluşturmuşlardır⁹.

Muğla ve çevresinde halı dokumacılığında tezgâh, kirkit, makas ve bıçak kullanılan başlıca araçlardır. Yörede dokuma tezgâhi olarak ahşap ya da metal sarmalı ve germe tezgâh kullanılmakta ve tezgâha yöresel olarak ahşap sarmalı tezgâhlara “ıstar” adı verilmektedir.

Muğla Bölgesi Dokumacılığı Arşiv Belgeleri

Gerek Osmanlı Devleti döneminden günümüze ulaşan, sadece Osmanlı Arşivi’nde miktarı 150 milyonu bulan belge ve defter serilerinden, gerek belgelerin tanzim ediliş tarzı, büyük bir hassasiyetle korunmuş olmalarından, gerekse bürokrasinin her kademesindeki yazışmaların mutlaka deftere kaydedilmesiyle ilgili emir ile nizamnâmelerden anlaşılmaktadır ki, Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren resmî belgeleri muhafazaya, bugünkü tabirle arşivciliğe büyük önem vermiştir¹⁰.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Cevdet Tasnifi

Fotoğraf: 1, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Kağıthane-İstanbul¹¹.

⁸ ETİKAN, S., F., N., Ölmez, *age.*, s. 1-4.

⁹ KILIÇARSLAN, Hande, “Yalvaç Yöresi Heybe Dokumaları”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S: 43, 2019, s. 137.

¹⁰ ANONİM, *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, İstanbul, 2010, s. XXVII.

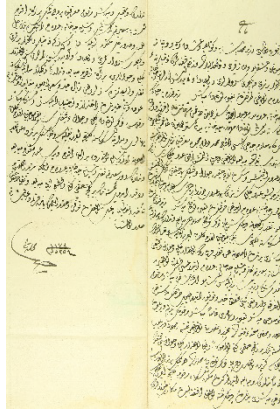
¹¹ AYTAÇ, Ahmet, “Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri’nde Hatay (Antakya) İpekçiliği İle Alakalı Bazı Belgeler”, *Uluslararası Zanaattan Sanata Kongre ve Jürili Karma Sergisi*, 14-16 Aralık 2021, Uşak-Türkiye, s. 284.

Muallim Cevdet'in öncülüğünde oluşturulan komisyonca yapılan tasniftir. 1932–1937 yıllarında konulara göre bir tasnif yapılmıştır.

İcra Vekilleri Heyeti kararıyla 8 Ekim 1932 tarihli Muallim Cevdet başkanlığında oluşturulan tasnif heyeti Muallim Cevdet'in 1935 yılında istifa etmesine rağmen 1937 yılına kadar tasnife devam etmiştir. Cevdet Tasnifi olarak adlandırılan bu çalışmada 218.833 belge tasnif edilmiştir¹².

Miladi 1553–1904 tarihlerini içeren Adliye, Askeriye, Bahriye, Belediye, Dâhiliye, Darphane, Evkaf, Eyalet-i Mümtaze, Hariciye, İktisad, Maarif, Maliye, Nafia, Sıhhiye, Saray, Tımar ve Zaptiye bölümlerinden oluşmaktadır. Arşivlerdeki katalogların bir kısmı halen bilgisayar ortamında taranmakta, bir kısmı üzerinde ise tashih çalışmaları devam etmektedir¹³.

Cevdet Tasnifi, Askeriye Evrakı, 1147 Dosya, 50957 Gömlek Numaralı, 1764 Tarihli Belge

Fotoğraf: 2.

Sefer-i Hümayun takımından Vidin Kalesi'ne gönderilen kilim, çuval vesairenin yerine konmak üzere Kütahya, Uşak, Simav, Banaz, **Muğla**, Aşıklı, Dazkırı'dan mübayaa edilerek gönderilmesine dair, Anadolu Valisi Vezir Mehmed Paşa'ya hüküm...

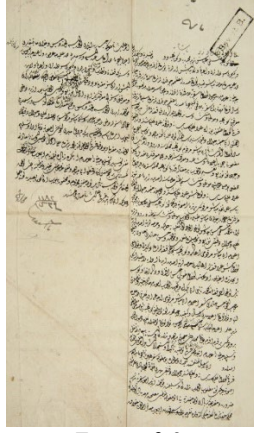
Cevdet Tasnifi, Askeriye Evrakı, 844 Dosya, 36044 Gömlek Numaralı, 1768 Tarihli Belge

¹² ANONİM, *age*, s. XLII.

¹³ AYTAÇ, Ahmet ve İLBAK, Merve, *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde El Dokümanlarına Dair Önemli Kayıtlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 18.

Ahmet AYTAC

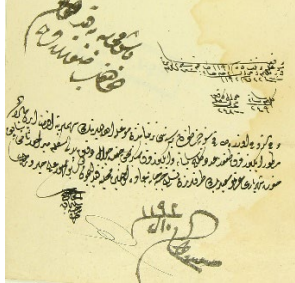
Osmanlı Arşivleri Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakında Muğla Bölgesi Dokumacılığı ile Alakalı Bazı Belgeler / Some Documents Related To Muğla Region Weaving in the Military Documents of the Ottoman Archives Cevdet Classification

Fotoğraf: 3.

İhtiyacat-ı askeriye için Kütahya, **Muğla**, Menteşe ve civarlarından mübayaa olunacak kilim ve çuvallara dair hüküm...

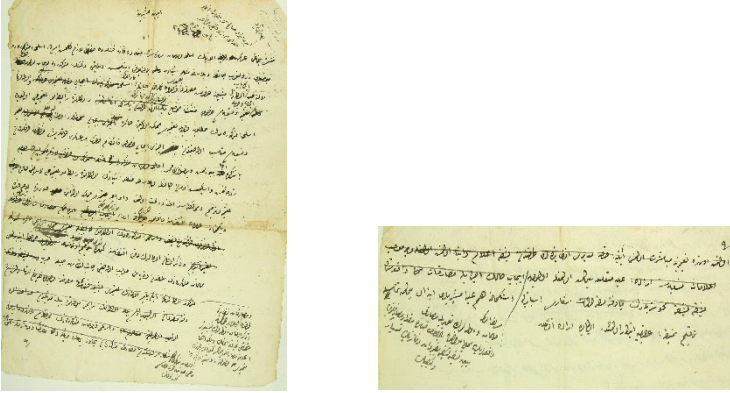
Cevdet Tasnifi, Askeriye Evrakı, 977 Dosya, 42550 Gömlek Numaralı, 1778 Tarihli Belge

Fotoğraf: 4.

Seferiye tertibinden **Muğla** ahalişi hissesine düşen kilim ve çuvallın sabık ikinci mir-ahur Sait Bey tarafından teslim olduğuna dair Cebecibaşı Hacı Süleyman imzasıyla ilmuhaber...

Cevdet Tasnifi, Askeriye Evrakı, 901 Dosya, 38813 Gömlek Numaralı, 1842 Tarihli Belge

Fotoğraf: 5-6.

Muğla'daki kıışlada muhafaza edilen **Menteşe Sancağı Redif Alayı**'nın silah ve palaskalarının oraca tamiri kabil değilse, **İstanbul**'a gönderilmesi ve kıışla odalarının beş yüz kuruşla tamiri hakkında irade çıktığı (**Aydın Müşiri**)...

SONUÇ

Muğla Osmanlı döneminde bu yana dokumacılık faaliyetleri bakımından önemli yerleşim birimlerinden birisi olmuş ve arşiv belgeleri dikkate alındığında sadece eser üzerindeki incelemelerle bilinenlerin dışında da çok farklı ve fazlaca bilgiye ulaşılabilirdiği ortaya çıkmaktadır.

Dokumacılık sektörü bağlamında Osmanlı döneminde **Muğla bölgesinin** ne kadar önemli olduğu yine arşiv belgeleri ile ispat olmaktadır.

Ayrıca özellikle ordunun ihtiyacı olan dokumaların hatta ordu sefer levazımında kullanılacak kilimlerin dahi **Muğla bölgesinden** devlet eliyle satın alma yöntemi ile temin edildiği **Cevdet tasnifi Askeriye belgelerinden** anlaşılmaktadır.

Sefer-i Hümayun olarak tanımlanan padişah sefere bizzat katıldığı durumlarda lazım olacak malzemenin aynıyat dahilinde hazır tutulduğu zaman zamanda ordu ihtiyacı olan dokumaların bu levazımattan sağlandığı ve eksilenlerin derhal satın alma ciheti ile tamamlandığı görülmektedir.

Kaynakça

- ANONİM, *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, İstanbul, 2010.
AYTAÇ, Ahmet ve İLBAK, Merve, *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde El Dokumalarına Dair Önemli Kayıtlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2014.
AYTAÇ, Ahmet, "Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde Hatay (Antakya) İpekçiliği İle Alakalı Bazı Belgeler", *Uluslararası Zanaattan Sanata Kongre ve Jürili Karma Sergisi*, 14-16 Aralık 2021, Uşak-Türkiye, s. 282-288.

Ahmet AYTAÇ

Osmanlı Arşivleri Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakında Muğla Bölgesi Dokumacılığı ile Alakalı Bazı Belgeler / Some Documents Related To Muğla Region Weaving in the Military Documents of the Ottoman Archives Cevdet Classification

- BARIŞTA, H. Örcün, “Halı Sanatının Bazı Azeri, Türkmen, Kırgız ve Kazak Örnekleriyle Benzerliklerine Dair”, 3. *International Symposium Azerbaijan Carpet And Traditional Applied Arts, Ministry of Culture of the Republic of Azerbaijan*, Baku, 2005, s. 102-107.
- DÖLEN, Emre, *Tekstil Tarihi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, TEF Yayınları, İstanbul, 1992, No: 92/1.
- ETİKAN, Sema ve ÖLMEZ, Filiz Nurhan, *Muğla ve Yöresi Kirkitli Dokumalarının Sanatsal ve Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerine Bir Belgelendirme ve Katalog Çalışması*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, Muğla. 2013, s. 1-4.
- İNALCIK, Halil, “Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pamuk Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü”, *ODTÜ Gelişme Dergisi, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar II*, 1979-1980 özel sayı, s. 12-14.
- KILIÇARSLAN, Hande, “Yalvaç Yöresi Heybe Dokumaları”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S: 43, 2019, s. 128-139.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Konya Şehri'nin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler I*, Konya, 2004.
- YARDIMCI GÜRÇAN, Kevser, “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, S: 2, 2016, s. 219-241.

**KAMAN KALEHÖYÜK ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN
SERAMİK YÜZEYLERDEKİ GEYİK MOTİFLERİ**

**DEER MOTIFS ON CERAMIC SURFACES FOUND AT KAMAN
KALEHÖYÜK ARCHAEOLOGY MUSEUM**

*Hande KILIÇARSLAN**
*Pınar MACAR KÖKSAL***

Özet

Türkler'de kurt ve geyik vd. kimi hayvanlar geçmişten beri kutsal sayılmış, Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdikleri ve birçok efsane ve hikâyelerde bahsi geçmiştir. Zaman zaman Ağaç ana ile yer alması tanrıçanın ata-anası olarak görülmesine ve kültürümüzde kutsal hayvanlar arasında sayılmasının nedenlerindedir. Anadolu'da çeşitli bölgelerde yapılan arkeolojik kazılar sonucu elde edilen parçalarda özellikle seramik formlar üzerinde çeşitli geometrik, bitkisel ve hayvansal motiflere rastlanılmıştır. Bu parçalar ve üzerlerindeki motifler, 1985 yılında kazı çalışmalarına başlanılan Kaman Kalehöyük arkeolojik kazılarında da tespit edilmiştir. Türklerde kutsal olarak görülen geyik motifleri, bu araştırma kapsamında Kırşehir ili Kaman ilçesi Çağırkan Kasabası Kalehöyük Arkeoloji Müzesi'ndeki seramik yüzeylerde incelenmiştir. Araştırma, bölgede devam eden kazı çalışmaları, müze yetkilileri ve enstitü çalışanları ile gerçekleştirilen karşılıklı sözlü görüşme yöntemi ve yerinde belgeleme çalışmasından yararlanılarak konu kapsamında bilgilere erişilmiştir. Bu kapsamda kazı çalışmalarında elde edilen buluntuların tespiti, geçmiş medeniyetlere ait geyik motifinin neden kullanıldığını açıklaması açısından bu çalışma önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kaman Kalehöyük, Arkeoloji Müzesi, Seramik, Geyik motifi.

Abstract

Wolf and deer et al. some animals have been considered sacred since the past, and they were brought to Anatolia from Central Asia and mentioned

* Doç. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Kırşehir/ TÜRKİYE hande.kilicarslan@ahievran.edu.tr ORCID: 0000-0001-9332-4730

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Kırşehir/ TÜRKİYE pnmcrkksl@gmail.com ORCID: 0000-0002-6272-8692

in many legends and stories. The fact that it is sometimes associated with the Tree Mother is one of the reasons why it is seen as the ancestor-mother of the goddess and why it is considered among the sacred animals in our culture. Archaeological excavations in various regions of Anatolia have yielded various geometric, floral and animal motifs, especially on ceramic forms. These fragments and the motifs on them were also identified during the archaeological excavations at Kaman Kalehöyük, which began in 1985. Deer motifs, which are considered sacred by the Turks, were analyzed on ceramic surfaces in the Kalehöyük Archaeology Museum in Çağırkan Town, Kaman District of Kırşehir Province. The research is based on the ongoing excavations in the region, oral interviews with museum officials and institute staff, and on-site documentation. In this context, this study is considered important in terms of determining the finds obtained during the excavations and explaining why the deer motif of previous civilizations was used.

Keywords: Kaman Kalehöyük, Archaeology Museum, Ceramic, Deer motifs.

Giriş

Geçmişteki bilgiyi günümüze aktaran arkeoloji bilimi sayesinde insanoğlu medeniyetlerin gelişmesiyle, yüzyıllardır tarihin farklı dilimlerinde kendilerinden birtakım izler bırakmaya çalışmışlardır. Bunun için çeşitli yüzeylere, mağara duvarlarına, topraktan çanak çömleklere (seramiklere) resmetmişlerdir. Kimi zaman ise halı ve kilimlere kadar anlatmak istediklerini dokumuşlardır. İlk insanların yaptıkları bu tip semboller, işaretler o dönemin yaşam tarzlarını, inançlarını ve kültürel birikimlerini günümüze yansıtmaktadır.

Türklerin İslamiyet'ten önce geçim kaynakları hayvancılık ve tarım olmasından ötürü, yetiştirdikleri ve avladıkları hayvanların etlerini tüketerek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Avladıkları hayvanların başında da geyik gelmektedir. Geyik, Türklerde kurttan sonra ikinci öneme sahip kutsanan hayvandır (Mandaloğlu, 2013:382,385). Türklerde geyiğe önem verildiğini kurganlardan çıkarılan tekstil veya eşya buluntuların yanında geyik maskelerinin de olduğu bilinmektedir (Durmuş, 1993: 96; Durmuş, 2002: 19; Durmuş, 2009: 112). Bereket ve uğur sembolleri arasında sayılan koç, boğa, yılan gibi hayvan sembollerinin yanı sıra geyik de bu grup içerisinde yer almakta ve el sanatları ürünlerde sıklıkla görebilmekteyiz (Erbek, 2002:46; akt. Etikan vd, 2016:412).

Anadolu kültüründe geyik, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdıkları ve birçok efsane ve hikâyelerde geçtiği önemli değerlerden biridir. Ağaç ana ile anılıp yaratıcı tanrıçanın ata-anası olarak görülmesi kültürümüzdeki kutsal hayvanlar arasında olmasının nedenlerindedir (Diyarbakirli, 1972: 130, Ögel, 1993:573, Dalkesen, 2015:59). Tanrılara, İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra evliyalara ve düşkün insanlara geyiğin

hizmet ettiğine inanılmıştır. Anadolu’da geyik motifinin hâlâ kutsal sayılması ve Orta Asya sanatında sıklıkla kullanılan motif olması da bir başka önemini vurgulamaktadır (Ögel, 1993: 573).

Türk folklorunda oldukça zengin biçimde karşımıza çıkan geyik petrogliflerden başlayıp günümüze kadar Türk kültüründe önemini sürdürmüş hayvanlardır (Aytaç, 2022: 208).

Öyle ki bu geyik motifleri 4300 yıllık zaman zarfında bu coğrafyada yaşayan 7 medeniyetin inanç şekline, kutsal atfettiği canlılara, neye inandığına ve estetik anlayışına dair bilgiler vermektedir. Neolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Kalkolitik Çağ, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağı’nda yani Orta Anadolu’nun insanlığı misafir ettiği her dönemde, araç-gereç ve çeşitli sanat eserlerinin üzerinde geyik motiflerine sıklıkla rastlanması geyiğin Anadolu’da insanlıktan da eski bir tarihe sahip olduğunun göstergesidir (Koç, 2021, sözlü görüşme).

Anadolu medeniyetlerinin tarihini araştırmak adına çeşitli yerlerde yapılan arkeolojik kazılarda geyik motifine sıklıkla rastlanılmaktadır. Çeşitli yüzey ve tekstil parçalarında bulunan bu motif, 1985 yılında başlayan Kaman Kalehöyük arkeolojik kazı buluntularında da görülmektedir. Kırşehir ili Kaman ilçesi Çağırkan Kasabası Kalehöyük Arkeoloji Müzesi’ndeki seramik yüzeylerde görülen geyik motifleri araştırma kapsamı içerisinde incelenmiştir.

Araştırma, bölgede devam eden kazı çalışmaları, müze yetkilileri ve enstitü çalışanları ile gerçekleştirilen karşılıklı görüşme yöntemi ve yerinde belgeleme çalışması yapılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda kazı çalışmalarında elde edilen buluntuların tespiti, geçmiş medeniyetlerdeki geyik motifinin neden kullanıldığını açıklaması açısından bu çalışma önemli görülmektedir.

1. Kaman Kalehöyük

Kalehöyük, Kırşehir ilinin 52 km kuzeybatısında, Kaman ilçesinin de 3 km kuzeydoğusunda ve Kırşehir-Kaman kara yolunun üzerinde yer almaktadır. Höyük, 27 m yükseklikte ve yaklaşık 300x190 m ebatlarındadır. Höyüğün üst kısmı güneye doğru eğimli iken, orta kısmı kuzey tarafa doğru hafif bir şekilde yükseklik gösterir. Höyüğün, yaklaşık 30 m olan batı ve doğu kenarları, güneyden kuzeye doğru akan ve kuzeydoğusunda yaklaşık 150 m eğimle birleşen iki küçük akarsu yer almaktadır (Fotoğraf 1).

Kızılırmak eğimi içerisinde yer alan Kaman Kalehöyük’ün, çevreyle ulaşımının kolay olması ve göç yolu olarak nitelenen bir yol üzerinde yer alması höyüğün yoğun şekilde bozulmasına neden olmuştur (Ruben, 2003:103). Kalehöyük’te İlk Tunç, Hitit dönemi, Demir çağı, Helenistik dönem, Roma, Bizans ve Türk-İslam dönemlerine ait yerleşimler

görülmektedir (Alkım, 1956:69-70). Ayrıca, ilk Tunç Çağı'nda da Anadolu'nun merkezlerinden biri olmuştur (Yiğit, 2003:173).

Fotoğraf 1. Kaman Kalehöyük (<http://www.kirsehir.gov.tr/japon-bahcemiz> 2021)

1985 yılında Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü'nün girişimiyle kazı çalışmalarına başlanılan Kalehöyük, tarihi İpek Yolu üzerinde bulunmaktadır. O yıllarda Ankara Üniversitesi arkeoloji öğrencisi Sachihito Omura, hocası Prof. Dr. Tahsin Özgüç ve Japon Prensi Takahito Mikasa'nın kazılara finans sağlaması sonucunda kazılara başlanmıştır. Kalehöyük'te Osmanlılardan Eski Tunç Çağı'na hatta Kalkolitik ve Neolitik Çağlara değin uzanan buluntular, 40 yıla yakındır devam eden kazıların sonucudur ve Orta Anadolu'nun 4300 yıllık bir özeti niteliğindedir (Koç, 2021, sözlü görüşme).

Kalehöyük'te yapılan araştırmalarda, Hitit Dönemi'nde erzak olmadığı, çevre yerleşkelerden toplanan erzağın vergi olarak burada toplandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, Kalehöyük'ün bir yönetim merkezi olduğu ve o dönemde erzağın korunması için yerleşkenin surlarla çevrildiği belirtilmektedir (Omura, 2013:290).

Kalehöyük'te, 1985 yılında Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi tarafından ön kazı çalışması başlatılmıştır. Kazı çalışmaları, 1986 yılında Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi başkanı ve kazı heyeti başkanı Prens Takahito Mikasa tarafından aktif hale getirilmiştir. Bu yerleşimi dünya mirasının bir parçası olarak gören, Dr. Omura öncülüğünde üç farklı ekip tarafından üç farklı bölümde yürütülmektedir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Kaman Kalehöyük Kazı Alanı (<http://www.kaman.gov.tr/kalehoyuk-arkeoloji-enstitusu-ve-muzesi> 2021)

Erken Demir Çağı yerleşimlerinden biri olan Höyükteki Hitit İmparatorluğu Dönemi'ne ait tabakalar, Orta Anadolu'daki diğer yerleşim yerleri ile benzer özelliklere sahiptir. Demir Çağı'na ait tabakalarda ise merkezler ve bölgeler daha farklıdır. Höyükte, küçük yerleşimlerin (evlerin) yanı sıra büyük bir savunma sistemi de tespit edilmiştir. Bu durumda, surlar, kuleler, hendeklerle çevrili, konum itibari ile önemli ve sürekli tehdit altında bir kent olduğu söylenebilmektedir (Matsumura, 2005: 510).

Kalehöyük, yapısal olarak M.S. 15. yüzyıl ile M.Ö. 3. yüzyılın kapsayan dört kültür katından oluşmaktadır. Bu katlar;

M.S. 15. yüzyıl ile M.Ö. 4. yüzyıla ait olan I. kültür katında, Osmanlı dönemlerine ait bilgiler mevcuttur. Bu höyükte herhangi bir iskânın olmadığı kabul edilmektedir.

M.Ö. 12. ve 4. yüzyılı kapsayan ve Demir Çağı'na ait olan II. kültür katı, kendi içerisinde dört evreye ayrılır (Omura, 2013: 291). Bu evrelerde de farklı yapı katları mevcuttur. Her yapı katında mimari kalıntılar görülmektedirken, boyalı seramiklerden çanak çömleğe göre büyük farklılıklar bulunmaktadır (Omura, 1999: 220). İlk safhada boyalı çok sayıda seramik elde edilmişken, ikinci safhada seramik obje bulunmamaktadır.

M.Ö. 20. ve 12. yüzyıllar arasında olan III. kültür katı, Orta ve Geç Tunç Çağlarını kapsamaktadır. Bu dönemde Hitit İmparatorluğu, Eski Hitit Dönemi ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na rastlanılmaktadır.

M.Ö. 2300-2000 yıllarına ait olan IV. kültür katı, Erken Tunç Çağı ile Orta Tunç Çağı arasındaki dönemi temsil etmektedir. Bu dönem, mimaride taşların yanı sıra kum taşlarının da kullanıldığı, çamurlu moloz taşlarıyla örülü, tek odalı bodrumlu yapılara sahiptir. Yapıların inşası sırasında mimari kalıntılar tahribata uğramıştır. Düz zemin üzerine kurulan mimari yapı, temel taşların üzerine kerpiç dizilerek oluşturulmuştur (Omura, 1991: 321).

2. Kalehöyük Arkeoloji Müzesi

Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü, Dr. Sachihiro Omura tarafından 1998 yılında kurulmuştur. Müze, "Kültürel Mirası Koruma Projesi" kapsamında Japon Hükümeti tarafından hibe olarak kurduğu, dış 830 m² ve iç 470 m² toplam 1.500 m²'lik bir alana sahiptir. Sergi alanı oluşturabilmek için, 2008 yılında başlanılan müze inşaatı Japon ve Türk hükümetlerinin ortak iş birliği çerçevesinde başlatılmıştır. Müze, 2010 yılında açılmıştır.

Müzeye gelen yerli ve yabancı ziyaretçiler için, müze höyük şeklinde inşa edilmiştir. Bunun amacı hem buluntuları hem de kazı alanının çalışmalarını görebilmeleri sağlanmıştır. Bu nedenle müze, Kalehöyük'ün kendi formundan esinlenilerek, kazısı devam eden höyük şeklinde tasarlanmıştır (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Kaman Kalehöyük Maketi (Macar Köksal, 2021).

Müze girişinde yer alan höyükten çıkarılan iki adet Hitit Aslanı heykeli, ziyaretçileri karşılamaktadır. Hitit yerleşimlerinde, şehri düşmanlardan korumak ve anıtsal yolu süslemek amacıyla aslan heykelleri yaygın olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Hitit Aslan Heykelleri (Macar Köksal, 2021).

Müzedeki; sergi salonu, araştırma ve inceleme yapabilmek için kütüphane ve restorasyon çalışmalarını izlemek adına laboratuvar ve bazı

teknik alanlar yer almaktadır. Kaman Kalehöyük kazılarında çıkarılan eserler, müzede yeniden eskiye doğru sıralanmaktadır. Bunun en büyük sebebi kazıların hala devam etmesi ve alt katmanlarda nelerle karşılaşılacağına bilinmemesidir. Demir Çağ'ı, Hitit ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait eserlerin ağırlıklı olduğu müzede, Eski, Orta ve Genç Tunç Çağları, Demir Çağ'ı ve Osmanlı Dönemine ait eserler yer almaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Kaman Kalehöyük Müzesi Sergi Alanları (Macar Köksal, 2021).

Kaman Kalehöyük'te elde edilen buluntular, dönemin günlük yaşantısı ile ilgili bize bilgiler vermektedir. Toplumların inançları, gelenek, örf ve adetleri bakımından önem attıkları semboller ve toplumsal yapılar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Dokumacılıkta kullanılan araçlar, pişmiş topraktan yapılmış kâseler, seramik parçaları ve bu seramikleri ürettikleri seramik ocakları, bronz deliciler, kolye ve boncuklar, ok uçları, yüzükler ve insan kemikleri o dönemlerin yaşam biçimleri hakkında bilgi vermektedir. Bulunan hayvan kemikleri arasında aslan ve geyik kemiğinin bulunması o dönemlerde aslan ve geyiğin Anadolu'da var olduğunu göstermektedir. Geyik figürü daha çok seramik parçalar üzerinde görülmektedir.

2.1. Kalehöyük Kazılarında Çıkan Seramik Yüzeyle

Kaman Kalehöyük kazılarında erken ve geç Dönem Firik seramiklerine rastlanılmıştır. Bu eserler; seramik ve kabartmalı vazolar, mühürler olarak kategorize edilmektedirler. Kazı esnasında erzak depolarının bulunduğu ve bu depoların korunaklı yapılar olduğu da tespit edilmiştir. Yerin altında hala kazılmayı bekleyen katmanlar bulunmaktadır.

Orta Anadolu'da Kızılırmak ve çevresinde görülen kırmızı astarlı çanak çömlek çeşitlerinin bu bölgedeki kazı çalışmalarında da ortaya çıkması bölgesel benzerliği göstermektedir (Omura, 2003: 273). Geç Tunç Çağı döneminin devamı olan bu seramik geleneğinin yerini, zikzaklı ve çizgisel boyalı seramikler ile elde yapılan seramikler olduğu gözlemlenmektedir (Omura, 2001: 392-393). Seramikler, genellikle çark yapımı olup bunların yanı sıra siyah perdeli el yapımı seramik gruplarının da olduğu ortaya çıkmıştır. Bu

seramiklerin en karakteristik özelliği dalgalı çizgili motiflerle bezemeli olmalarıdır (Matsumura, 2005: 510).

Seramiklerin seri üretiminin tipik bir özelliğini taşıdığı, form açısından az ama standardının belirgin olduğu, aynı şekilde Hitit Çağı'nda izlendiği ama Hitit İmparatorluk döneminin bitmesiyle yüksek standartlara sahip seramik üretiminin de yok olduğu görülmüştür. Bu durum Kalehöyük'te de benzerlik göstermektedir (Matsumura, 2008: 42).

Demir Çağ'ı pişmiş toprak kap parçalarından oluşan seramik kap parçaları üzerinde geometrik, bitkisel ve hayvansal motif çeşitleri görülmektedir. Müzede yer alan seramik yüzey örneklerinden bazıları Fotoğraf 6a, b; Fotoğraf 7; Fotoğraf 8; Fotoğraf 9'da verilmiştir.

Bikrom (çift renkli) geometrik motifli kahverengi ve krem rengi uygulanarak, bordür üzerine krem rengi kullanılıp, ince kareler çizilerek, içi krem rengi noktalarla süslenmiştir (Fotoğraf 6a). Tikrome (üç renkli) ince kahverengi bordürlerle beyaz zemin üzerine açık kahve renkte dörtgenler ve iç tarafları taralı kırmızı kahverengi dörtgenler uygulanmıştır (Fotoğraf 6b).

Fotoğraf 6a, b. a: *Bikrom Geometrik Motifli Kap (Ağız ve Gövde Parçası)*, b: *Tikrome Geometrik Motifli Kap (Gövde Parçası)* (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Bikrom (çift renkli) kahverengi yüzey üzerine geniş krem rengi bordür uygulanıp üstüne de dörtlü çapraz stilize yaprak motifleri uygulanmıştır (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7. *Bikrom Yaprak Motifli Kap (Gövde Parçası)* (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

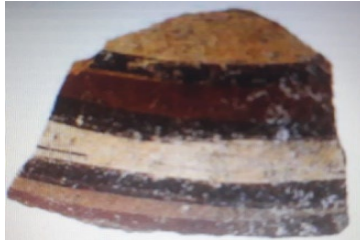
Bikrom (çift renkli) kabin yüzeyi koyu kırmızı astarla kaplanıp kalın beyaz bordür üzerine beyaz astar boya ile içi noktalı kelebek motifi yerleştirilmiştir (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8. *Bikrom Kelebek Motifli Kap (Gövde Parçası) (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).*

Müzedeki yer alan poligrom (çok renkli) seramik yüzeyli örnekte en alt kısımda devetüyü rengi onun üzerine siyah çizgi, kırmızı kahve ve açık kahve bordürlerle renkler siyahtan açık kahveye doğru sıralanmıştır (Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9. *Poligrom Bezemeli Kap (Gövde Parçası) (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).*

Kaman Kalehöyük'te çıkan seramiğin kökeninin Güney'de aranması gerektiği ve Geç Tunç Çağı seramik geleneğinin devamı olması yerine el yapımı seramiğin izlendiği görülmektedir. (Omura, 2001: 392). Seramikler genellikle çark yapımıdır ama bu evrenin sonuna doğru siyah perdahlı el yapımı bir seramik grubu da ortaya çıkmıştır (Matsumura, 2005:510).

Orta Anadolu'da Erken Demir Çağı seramik geleneği birbirinden farklı küçük seramik formlar arasında kâse, bardak biçimli geniş ağızlı formlar, bardak biçimli geniş ağızlı kaplar dikkat çekmektedir (Dupre, 1983:244-246, Matsumura, 2008:42-43).

Orta Anadolu'da, Erken Demir Çağı seramik geleneği birbirinden farklı küçük seramik bölgeleri ile karakterize edilmiştir. Bunun kanıtı Kaman-Kalehöyük'te elde edilen seramiklerin genellikle el yapımı olmasıdır (Genz, 2011: 346) (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10. El Yapımı Seramikler (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Kaman Kalehöyük'te elde edilen seramiklerin çoğu, çift renkli ve boya bezemeli, ağızları hafifçe içe doğru kalınlaşmış, geniş dalgalı çizgili ve çapraz dalgalı çizgili olmak üzere iki grup bezeme taşımaktadırlar. Geniş dalgalı çizgilerden oluşan motiflerin Ege'de Miken seramiklerinde de görüldüğü, dolayısıyla Kaman-Kalehöyük ile Akdeniz kıyı çizgisi arasında muhtemel bir ilişkinin de söz konusu olabileceği düşünülmektedir (Matsumura, 2008: 42).

Seramiklerdeki renklerin, geometrik renk bezemelerinin, seramikte yeniliğe işaret etmesi, Hitit İmparatorluk Çağı'nın geç döneminin devamı niteliğindedir. Bazı çanaklarda ve kâselerde formların dış yüzeylerindeki işlemler, üretim geleneği ve fırınlama tekniği açısından bize ipucu vermektedir (Mora ve d' Alfonso, 2012: 389).

Kaman Kalehöyük'te erken Demir Çağı'ndan Tunç Çağı'na kadar arkeolojik buluntular, Anadolu platosunun güneyinde yer alan yerlerde kültürel bölgelerde elde edilen seramik gruplarının yeniden gün yüzüne çıkarılmasına olanak sağlamaktadır.

Fotoğraf 11'de Osmanlı ve Selçuklu dönemine ait renkli seramik parçaları bulunmaktadır ve I. Katmana aittir. 1987-88 yıllarında çıkarılmıştır. Renkleri yeşil, mavi, kahverengi, sarı ve sırlı seramiklerdir. Mavi fincan, Çin porselenidir, Çin'den ithal edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Sarı ve yeşil seramikler ise Selçuklu ve Osmanlı dönemine aittir (Koç, 2021, sözlü görüşme).

Fotoğraf 11. Osmanlı ve Selçuklu Dönemine Ait Renkli Seramik Parçaları (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Seramiklerin güneyden ithal edildiği, Batı ile bir ilgisi olmadığı, çanak çömlek geleneğinin bir sonraki evrede de varlığını sürdürmesi mimari geleneğinin batıdan, çanak çömlek geleneğinin güneyden gelmesi kültürün devamının olduğunun göstergesidir.

Bu örneklerin çanak çömlek grubunun öncüleri sayıldığı ve boyalı olduğu bilinmektedir. Kahverengi veya kızıl kahverengi rengin kullanıldığı geometrik motifli gruptan el yapımı ürünlerdir. Kullanılan renklerde özellikle siyah renk ve perdahlı seramik gruplarındandır. Seramiklerde, tabakalar arasında önemli ölçüde farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıklar sadece bu örnekler de değil aynı zamanda Tunç Çağı'ndaki eserlerde de görülmektedir (Omura, 1994b:47). Vazo ve testilerin çark yapımı, kırmızı renkte ve parlak açıklıkta olması, Kaman Kalehöyük'te yapılan kazı çalışmalarında da görülmektedir (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12. Çark Yapımı Vazo ve Testiler (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Müze sergi alanında yer alan ve Erken Tunç Çağı'na ait olan seramik yüzeyle kaplı Pitos (küp) saklama kaplarıdır (Fotoğraf 13). Eski dönemlerde tahıl ve sıvıları depolamada kullanılmışlardır ve Yassıhöyük kazılarında elde edilmişlerdir.

Fotoğraf 13. Pitos/Phitos Büyük Saklama Kapları (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Fotoğraf 14'te görülen topraktan yapılmış kaseler Osmanlı ve Selçuklular dönemine aittir ve müzede sergilenmektedir.

Fotoğraf 14. Toprak Kaseler (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Kazı sezonu elde edilen seramik yüzeyler, müzede bakım ve temizliğe tabii tutulurlar ve bu işlemler konservatörler tarafından laboratuvarlarda yapılır. Tümlenme çalışması yapılan yüzeylerin çizimlerinin yapılması ve belgeleme çalışması için fotoğraflarının çekilmesi, tüm kazı alanının temizlenerek statigrafik planı ve profilinin çıkarılması şarttır (Esen, 2021, sözlü görüşme).

Tümlenme, profil tarağı ile yapılan milimetrik çizimlerdir. Bambudan yapılmış ahşap profil tarağı ile küçük buluntunun kâğıt üzerine milimetrik çizimi yapılmaktadır. Arkeolojik kazı sırasında bulunan tüm maddi kalıntıların çizimleri, ilk önce kâğıt üzerine ölçekli olarak yapılır daha sonra bilgisayar destekli çizim programları vasıtasıyla bilgisayarlara aktarılır. Böylece, kazı sırasında çıkan seramik parça yüzeylerin belgelenmesi ve sınıflandırılması açısından önemli görülmektedir (Esen, 2021, sözlü görüşme) (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15. Tümlenme Çalışması (Kaman Kalehöyük Enstitü Binası, Macar Köksal, 2021).

2.2. Müzede Yer Alan Seramik Yüzeylerdeki Hayvansal Motifler

Ölümden sonraki yaşamın varlığı ve inancı nedeniyle hayvansal motiflerin sanat eseri olarak günümüze kadar ulaşmasındaki en önemli faktörler arasındadır. Türkler, bu inanışla sanat eserlerini kurganlar aracılığıyla günümüze kadar taşıyabilmiştir.

¹ Tümlenme: çanak çömleklerin seramik parçaların çizimlerini yaparak daha detaylı incelemek için hangi döneme ait olduğu, kaçınıcı tabakada bulunduğunu öğrenmek için başvurulan bir yöntemdir (Esen, 2021, sözlü görüşme).

Boğazköy ve Kaman-Kalehöyük'te bulunan hayvan kemikleri üzerinde gerçekleştirilen ayrıntılı analizler sonucunda, Demir Çağı boyunca topluluklar tarafından koyun ve keçinin önemli görüldüğü, ağırlıklı olarak etinden sütünden yararlandığı, ayrıca bunları yük hayvanı olarak da kullandıkları anlaşılmıştır (Fotoğraf 16).

Fotoğraf 16. *Kaman Kalehöyük Müzesi'nde Sergilenen “Keçi Motifi” (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).*

Kaman Kalehöyük'te yaban hayvanları avlanarak, özellikle Erken Demir Çağı'nda önemli bir besin kaynağı olmuştur. Bunlar arasında alageyik ve yaban domuzu öne çıkmaktadır (Genz, 2007:136).

Hitit toplumunda Baş Tanrı olarak kabul edilen boğa, metinlerde ve tasvir edilmiş sanatsal eserlerde karşımıza çıkmaktadır (Gavaz, 2016:81). Kaman Kalehöyük kuzey ve güney cephelerinde yapılan kazı çalışmalarında çok sayıda Eski Tunç ve Demir Çağı'na ait, hayvan kemiklerine rastlanılmıştır. Boğa ve boğa başı Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, kaplarda form olarak sıklıkla kullanılmıştır (Özgüç, 1986:105-115, Ölmez, 2022: 432) (Fotoğraf 17). Boğa ve özellikle boynuzun gücü temsil ettiği Anadolu'da kadın ve toprak bağdaştırılarak bu sembolle birlikte kullanılmıştır (Ateş, 1996; Eyüpoğlu, 1998; akt. Karakelle vd 2018:2512).

Fotoğraf 17. *Kaman Kalehöyük Müzesi'nde Sergilenen “Boğa Başı” (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).*

Fotoğraf 17'de görülen boğa başı Demir Çağ'daki seramiklerde görülmektedir. Bir kraterin ağız ve gövde parçasına ait olan “Boğa Başı” parçasında, bordür üzerinde çok az kahverengi astar kullanılarak, zıt yönlerde

siyah çizgili üçgenlerle sıralanmıştır. Boğanın gözlerinde beyaz renk, göz çevresi ve yüzündeki detaylar da ise siyah renk kullanılmıştır (Adıbelli, 2021, sözlü görüşme).

Fotoğraf 18. Kaman Kalehöyük Müzesi'nde Sergilenen Çanak Üzerindeki “Kuş Motifi” (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Fotoğraf 18’de Demir Çağ’ına ait seramik bir kap üzerinde kuş motifi görülmektedir. Devetüyü rengindeki çanak üzerinde kahverengi ve siyah geometrik şekiller de yer almaktadır.

2.2.1 Müzede Yer Alan Seramik Yüzeylerdeki Geyik Motifleri

Kaman Kalehöyük seramik yüzeylerinde yer alan geyik motifleri, Orta Anadolu Demir Çağı boyalı seramik geleneği bakış açısı yeni bir ivme kazanmıştır. Bu dönem seramik örnekleri ile diğer örnekler karşılaştırıldığında geyik motifinin seramikler üzerindeki kullanımının önemi ortaya koymaktadır. Tunç ve Demir Çağı’na ait Kalehöyük’te yapılan kazı çalışmalarında bulunan eserler bu anlamda önemli veriler sunmaktadır. Geyik motifli seramikler, bu geleneğin sürdürülmesi ve Orta Anadolu Demir Çağı kronolojisinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır.

Anadolu’da hayvan çeşitliliğinin fazla olması ve hayvanların doğal yaşamlarında da yaşamasını sağlamıştır. Bu yaşam geyik için de geçerlidir ve Anadolu tarihinde ve icra edilen sanatlarda sıklıkla kullanılmıştır. İlk kez geyik bezemeleri Paleolitik Çağ’da görüldüğü gibi farklı dönemlerde de (Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağın’da) farklı sanat eserleri üzerinde kullanılan süslemelerde görülmektedir.

Geyik kelimesi; Türkçe’de “keyik/kiyik” biçiminde kullanılırken, maral, elik, elikkeçi, karaca, ceylan gibi türlerle de aynı isimle “kutsal geyik” olarak anılmıştır (Kaya, 2014:232).

Hitit inanışlarına göre; geyik, felaketlerden koruyucu anlamına gelen ve “Koruyucu Tanrı” olarak simgeleştirilmektedir. Ayrıca Güneş Tanrıçası kültüyle de anılmaktadır. Bu sebeptendir ki Hitit döneminde geyiğin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Gavaz, 2016:81, Kaya, 2014:232).

Orta Çağ ve Demir Çağı geyik bezemeli seramikleri karşılaştırdığımızda başta Alişar olmak üzere, Boğazköy, Gordion, Konya-Alaattin Tepe, Kültepe, Sultan Hanı, Porsuk/Zeyve Höyük, Bolus-Aktepe, Maşat Höyük, Kayapınar, Yıldızeli-Arğaz Höyük, Kınık Höyük, Çadır Höyük, Uşaklı Höyük, Nevşehir Cami höyük, Suluca Kara Höyük, Kaman-Kalehöyük ve Kırşehir-Yassıhöyük gibi yerleşimler ile karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türklerde Kurt, geyik gibi bazı hayvanlar kutsal olarak sayılmaktadır. Bunun nedeni olarak hayvanların soyundan gelme anlayışı hâkim olduğu görülmektedir (Mandaloğlu 2013: 385-386, Etikan 2023: 312). Kurttan sonra Türklerde ikinci önemli hayvan ise geyiktir. Divan-ı Lugat'it Türk'te "ıwık", "keyik" olarak geçmektedir. Hun efsanelerinde geçen geyik figürü, Göktürk ve Uygurlar'ın kurtta türeyişi ile ilgili efsanelerde geçmesi sebebiyle Türk mitolojisi açısından önemli olduğu görülmektedir. Orhun abidelerinde de geçen geyik, Türkler için bir av hayvanı olduğu "Geyik yiyerek, tavşan yiyerek oturuyorduk" ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bilge Kağan Abidelerinde (Batı) geyik, "dağda yabancı geyik gürlese, öylece mateme gark oluyorum" ifadeleriyle dağda yaşayan hayvan olduğu, konar-göçer toplulukların avlanma hayvanı olarak görüldüğü bilinmektedir (Mandaloğlu 2013: 385-386). Betimlemelerde geçen ejder (iri yılan) motifinin dışı geyik tarafından oluşturulduğu ve su kaynaklarının da koruyucusu olduğu ifade edilmektedir (Ölmez vd, 2021: 266).

Geyik motifi, Türk mitolojisi kadar Dünya (Çin, Japon, Kızılderili ...) mitolojisinde de önemli yer verildiği görülmektedir. Geyik, "hızlılığı, çabukluğu, uzun ömürlü" oluşu temsil etmektedir. Türk boylarında keyik, bolan, bulan, suğun ...gibi isimlerle de anılmaktadır. Ayrıca, Şamanist törenlerinde giyilen kıyafetlerde, Pazırık Halısı'nda geniş kenar sularında, Türk halk inanışlarındaki efsanelerde kutsal sayılan hayvanlardan biridir (Atnur, 2005:215).

Kaman Kalehöyük'te boyasız seramik örnekler sıklıkla görülürken, boyalı seramikler içerisindeki en yoğun grubu geometrik bezemeli örnekler oluşturmaktadır. Boyalı seramikler grubundaki örnekler arasında hayvan motifli örneklerin en başında geyik motifli grup gelmektedir.

Kalehöyük seramiklerinde görülen geyik motifleri, erken evrede "stilize silüet geyikler" ve geç evrede ortaya çıkan "yarı doğal geyikler" şeklinde stil gelişimlerine bağlı olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kalehöyük'te büyük ebatlı çömlek kaplar üzerinde görülen geyik motifleri, tek renkli (monokrom) boyalı örneklerden oluşmaktadır.

Kaman Arkeoloji Müzesi'nde toplam beş adet geyik motifli eser tespit edilmiş olup bunların tamamı müzenin halka açık bölümünde sergilenmektedir (Koç, 2021, sözlü görüşme).

Fotoğraf 19. Yay Boynuzlu Geyik Motifi (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Krem astar üzerine kahverengi boya ile yapılmış motiflerin en yakın benzerleri Alışar, Büyükkaya Kültepe, Maşat Höyük, Kaman-Kalehöyük, Gordion, Göllü Dağ ve Bolus-Aktepe'de bilinmektedir. Geyiklerin boynuzlarının genellikle geriye doğru yay biçimli ve çatalsız olduğu gözlemlenmektedir (Fotoğraf 19).

Geyik motifi, Anadolu'da Neolitik Çağ'a kadar inen bir geçmişe sahiptir. Seramik bünye üzerinde geyiklerin boynuzları, abartılı bir şekilde işlenmiş, boynuzların ağırlığını dengelemek için belirgin şekilde ileri doğru uzatılmıştır. Erkek geyiğin en önemli organı olan boynuzları gerekenden daha büyük ve biçimsel olarak farklı görülmektedir (Fotoğraf 20).

Fotoğraf 20. Çatal Boynuzlu Geyik Motifi (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Kızılırmak kavisi içinde yer alan ve höyüklerde bulunan çanaklar üzerinde geyik motiflerinde daha çok boynuzlu ve boynuz çıkıntıları görülmektedir. Motif üzerinde tarak dişi biçiminde yukarıya dönük çataları bulunan geyik motifleri olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu eserlerde tek merkezli daire motifleri de görülmektedir (Fotoğraf 21).

Fotoğraf 21. *Tarak Boynuzlu Geyik Motifi (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).*

Geyik motifinin yer aldığı bir başka örnek ise; boyalı çanak çömlek motiflerinin öncüleri olduğu varsayılan, kahverengi veya kırmızı kahverengi rengin kullanıldığı basit motifli bezemeli testi üzerindeki geyik motifi devetüyü ve siyah geometrik şekillerin olduğu kırmızı pişmiş çamurdan yapılmış testi örneği Fotoğraf 22’de görülmektedir.

Fotoğraf 22. *Testi Üzerindeki Geyik Motifi (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).*

Müzedede sergilenen geyik motiflerin ilham kaynağı olan ve Demir Çağı'na ait olduğu saptanan bir ala geyik boynuzu ise Fotoğraf 23'te verilmektedir.

Fotoğraf 23. Geyik Boynuzu (Kaman Kalehöyük Müzesi, Macar Köksal, 2021).

Sonuç

Kırşehir ili Kaman ilçesine bağlı Çağırkan Kasabası'nda bulunan Kalehöyük Arkeoloji Müzesinde yer alan seramikler ve seramik yüzeylerde bulunan geyik motifleri incelenerek yapılan çalışmalar ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Kalehöyük'te yürütülen yüzey araştırmaları halen Kaman-Kalehöyük, Kırşehir-Yassıhöyük ve Kırıkkale Büklükale mevkiğinde düzenli aralıklarla yürütülmektedir. Devam eden kazı çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular, geyik motifinin Anadolu kültüründe ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Anadolu'da Paleolitik Çağ'da görülen geyik tasvirleri Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit Çağın'da da farklı sanat eserleri üzerinde de görülmektedir.

Araştırma kapsamında müzede seramik yüzeylerde yer alan 5 adet farklı geyik motifi ve versiyonları incelenmiştir. Bu tespitlerde seramik parçalarının farklı çağlara ait olduğu da görülmektedir. Seramik parçaların tam form hali, geyik boynuzu, kırık parçalar şeklinde kazılarda tespit edilmiştir.

Arkeoloji biliminin diğer pozitif bilimlerle doğrudan kurduğu ilişkiler sebebi ile de Kaman-Kalehöyük kazıları oldukça önemlidir. Bu kazı alanında elde edilen birçok eser hem farklı bilimlerin yardımına başvurularak elde edilmiş hem de arkeoloji, jeoloji, antropoloji vs. gibi farklı bilimlere de katkı sunmuştur. Tüm bu katkılar bu toprakların şu anki misafirleri olarak geçmişimizle geleceğimiz arasında köprü kurma vazifesidir.

Kaynaklar

Adıbelli, I. A. (Dr.) (2021). Arkeolog, 50 Yaşında, Sözlü görüşme, KIRŞEHİR.

- Alkım, U. B. (1956). *Kırşehir Höyüğü ve Toprak Üstü Buluntular*. Belleten, 20/77, 61-77.
- Atnur, G. (2005). *Kazı Körpeş ile Bayan Sulu Destanında Geyik Motifi*. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı, 28, 213-222.
- Aytaç, A. (2022). *Türkistan Coğrafyasından Anadolu'ya Tekstillerde Damga/Tamgalara Dair*, Prof. Dr. Necati Demir Armağanı, Ankara, 2022, 185-226.
- Dalkesen, N. (2015). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Kültüründe Geyik Kültü*. Milli Folklor Dergisi, 106, 27, 58-69.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Durmuş, İ. (1993). *İskitler (Sakalar)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Durmuş, İ. (2002). *İskit Kültürü*, Türkler, Cilt IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Durmuş, İ. (2009). *Bilge Kağan, Köl Tigin ve Bilge Tonyukuk*, Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Dupre, S. (1983). *Porsuk I. La Ceramique de l'age du Bronze et de l'age du Fer*, Ed. Recherche sur les Civilisations, Memoire 20, Paris.
- Esen, İ. (2021). Kaman Kalehöyük Müze Müdürü, 52 Yaşında, Sözlü görüşme, KIRŞEHİR.
- Etikan, S., Ölmez, F. N. (2016). *Milas Hahlarında Halk İnanışlarında İzler*, Uluslararası Türkiye-Çekya İlişkileri Sempozyumu, 10-14 Temmuz 2016, (akt.) 408-420.
- Etikan, S. (2023). *Kırşehir Kilimlerinde Kurtağzı Motifleri ve Çeşitlemeleri*, Güzel Sanatlar Alanında Yeni Trendler (Ed. Prof. Dr. Kader SÜRMEİ), ISBN:978-625-8261-59-2, 311-331.
- Gavaz, Sir, Ö. (2016). MÖ 2. Bin Yıl Bazı Gelenek ve Halk Motiflerinin Günümüze Yansıyan Örnekleri, TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, 19, 79-91.
- Genz, H. (2007). *Kızılırmak Bölgesi'nde Demir Çağı*, Friglerin Gizemli Uyarlığı, Ed. Hasan Sivas, Taciser Tüfekçi Sivas, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genz, H. (2011). *The Iron Age in Central Anatolia, The Black Sea, Greece, Anatolia and Europe in the First Millennium BC*. Ed. Gocha R. Tsetsckhadze. Leuven – Paris.
- Kaya, M. (2014). *Uyarlıklarda Kutsal Geyik Motifi ve Geyik Motifine Bağlı Yer Adları*. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 11, 231-259.
- Karakelle, A., Kayabaşı, N. (2018). The Birth and Death Symbolizes Motifs In Hatay/Reyhanlı Kilims, International Journal of Eurasia Social Sciences, 9, 34, 2504-2523.
- Koç, Ö. (2021). Arkeolog, Sözlü görüşme, Kaman/KIRŞEHİR.
- Mandaloğlu, M. (2013). *Türk Mitolojisinden Anadolu'ya Taşınan Kültür: Geyik Motifi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6, 27 (Yaz), 382-392.
- Matsumura, K. (2005). *Die eisenzeitliche Keramik in Zentralanatolien aufgrund der Grundlage der von Kaman-Kalehöyük*, Berlin: Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades am Fachbereich Geschichte und Kulturwissenschaftlicher Freien Universitätversitat, 510.
- Matsumura, K. (2008). "The Early Iron Age in Kaman-kalehöyük: The Search for its Roots" Fundstellen: Gesammelte Schriften zur Archäologie und Geschichte

- Altvorderasiens ad honorem Hartmut Kühne, By. D. Bonatz, Rainer M.Czichon, F.Janoscha Kreppner, Harrassowitz Verlag Wiesbaden, 41-50.
- Mora, Clelia. and d' Alfonso. (2012). *Anatolia After the end of Hittite Empire. New Evidence from Southern Cappadocia Origini*. Preistoria e protostoria delle civiltà antiche, Ed. Gangemi, Sapienza Università di Roma, 385-398.
- Omura, S. (1991). *1990 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları* 13. Kazı Sonuçları Toplantısı, Çanakkale: Ankara Üniversitesi Basımevi, I, 319-326
- Omura, S. (1994a). *1993 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları* 16. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, I, 313-330.
- Omura, S. (1994b). *1985-1992 Kaman-Kalehöyük Kazıları* 1993 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara: Müze Eserleri Turistik Yayınları, 3, 46-57.
- Omura, S. (1999). *1998 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları* 21. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, I, 217-228.
- Omura, S. (2001). *2000 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları* 23. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, I, 389-396.
- Omura, S. (2003). *2001 Yılı İç Anadolu da Yürütülen Yüzey Araştırmaları* Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara: Kültür Bakanlığı Dösim Basımevi, 20, 2, 271-274.
- Omura, S. (2013). *Kaman Kalehöyük'teki MÖ. II Binyıl Yuvarlak Siloları*, M. Doğan Alparşlan, M. Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 291-297.
- Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi* (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ölmez, F. N., Etikan, S., Kılıçarslan, H. (2021). *Kırşehir Hahlarındaki Hayvan Betileri*, 1. Uluslararası Balkanlar, Anadolu, Kafkasya ve Türkistan Coğrafyası Sanat, Kültür, Tarih Ve Folklor Kongresi/Sanat Etkinlikleri, 6-8 Eylül 2021, SBN: 978-605-73815-4-5, 261-268, Aydın.
- Ölmez, F. N. (2022). *Bir Gösterge Olarak Motiflerde Anlam(landırma) Sorunsalı*, Hars Akademi, 5, Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı, 430-445.
- Özgüç, T. (1986). *Kültepe-Kaniş II, Eski Yakınoğu'nun Ticaret Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 105-115
- Ruben, W. (2003). *Kırşehir, Eine Alttertümliche Kleinstadt Inneranatoliens*. Germany: Ergon Verlag, 103.
- Yiğit, T. (2003). *İlk Tunç Çağı'nın Son Evresin de Anadolu'nun Siyasal Görünümü*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 21/ 33, 167-182.
- Fotoğraf 1. <http://www.kirsehir.gov.tr/japon-bahcemiz> (Erişim Tarihi: 03.09.2021)
- Fotoğraf 2. <http://www.kaman.gov.tr/kalehoyuk-arkeoloji-enstitusu-ve-muzesi> (Erişim Tarihi: 03.09.2021)
- Fotoğraf Çekimi: Pınar MACAR KÖKSAL, 2021

Not: Kullanılan fikir ve sanat eserleri görselleri için telif hakları düzenlemelerine uygun olarak, kaynak belirterek kullanılmıştır.

**DEVELOPING OF CROP PATTERN BY USING DECISION
SUPPORT SYSTEM IN A SAMPLE FARM**

**ÖRNEK BİR TARIM İŞLETMESİNDE KARAR DESTEK
SİSTEMİNDEN YARARLANARAK ÜRÜN DESENİNİN
GELİŞTİRİLMESİ**

Sedef KURTULDU -Yıldız KEN**
Sait ENGİNDENİZ*** -Murat KILIÇ*****

Abstract

The purpose of this research is to develop the optimum crop pattern by using a decision support system in a sample farm. In the research, the data of a farm belonging to a farmer operating in the Menderes district of Izmir were used and the optimum crop pattern was determined by computer modeling. In the research, data belonging to the farm and obtained from other institutions for the year 2021 were used. The objective function is to maximize the net income from agricultural production with optimum crop pattern. As a result of running the model created by defining the objective function and constraint equations, it was determined that the farmer could generate more net income by including cotton, maize (for silage) and tomato (for paste) in the crop pattern instead of producing only maize (grain) on his 150 decares of irrigable land. However, it should be taken into account that natural, social, economic and political factors can be effective in the agricultural sector and the results that can be obtained may differ from year to year.

Keywords: Crop pattern, farm planning, decision support system, agricultural foresight

Özet

Bu araştırmanın amacı; örnek bir tarım işletmesinde karar destek sisteminin yararlanarak ürün deseninin geliştirilmesidir. Araştırmada, İzmir'in Menderes ilçesinde faaliyet gösteren bir üreticiye ait tarım işletmesinin verileri kullanılmış ve bilgisayar modellemesi ile optimum ürün deseni belirlenmiştir. Araştırmada işletmeye ait ve diğer kurumlardan elde edilen 2021 yılına ait veriler kullanılmıştır. Araştırmada amaç fonksiyonu, optimum ürün deseni ile tarımsal üretimden elde edilen net geliri maksimize etmektir. Amaç fonksiyonu ve kısıt denklemlerinin tanımlanmasıyla oluşturulan modelin çalıştırılması sonucunda, üreticinin 150 dekar sulanabilir

* Zir. Müh. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü İzmir / TÜRKİYE sedefkurtuldu35@gmail.com ORCID: 0000-0003-2682-5580

** Zir. Müh. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü İzmir / TÜRKİYE yildizken@gmail.com ORCID: 0000-0002-2849-9400

*** Prof. Dr. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü İzmir / TÜRKİYE sait.engindeniz@ege.edu.tr ORCID: 0000-0002-7371-3330

**** Doç. Dr. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü İzmir / TÜRKİYE kilic.murat@ege.edu.tr ORCID: 0000-0002-7755-5595

arazisinde sadece dane mısır üretmek yerine, ürün desenine pamuk, silajlık mısır ve salçalık domatesi dâhil ederek daha fazla net gelir elde edebileceği saptanmıştır. Ancak tarım sektöründe doğal, sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin etkili olabildiği ve elde edilebilecek sonuçların yıldan yıla farklılık gösterebileceği de dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ürün deseni, işletme planlaması, karar destek sistemi, tarımsal öngörü

Giriş

Decision making is the process of choosing and choosing the most suitable one among various alternatives. Today, rapidly changing environmental conditions force managers to have a rich decision-making process for a successful business. Decision Support System is a computer-based information system that supports business or corporate decision-making activities of this process, usually based on ranking or choosing among alternatives. In short, it can also be expressed as decision making software (Prasad et al., 2008).

Decision Support Systems are information systems focused on solving the problems faced by decision makers in business and corporate decision making processes. Due to the complexity of the human brain and the difficult decision-making process, it is necessary to use many data, documents and communication technologies. All data and technologies used in this process are described as Decision Support System (Vigneswaran and Selvaganesh, 2020).

Decision makers in the agricultural sector are faced with risks and uncertainties. This complicates the decision-making process in agriculture. Although the objectives of a farm such as maximizing production and obtaining the highest profit are taken into consideration, an environmentally friendly orientation is also required (Günden et al., 2010). One of the most important elements for a farm is the continuity of production. With the fluctuations of the economy in the agricultural sector, there is a cycle in deciding the products to be produced. When analyzing the process of deciding on the product pattern, the economic criteria of the farmer should be taken into account, as well as factors such as physical conditions, environmental factors, product characteristics, input costs, and how price and demand have followed in the past years. Among the various alternatives, in determining the most suitable crop pattern for farmers, the one that is more realistic and will provide the production with the most profit or the least risk should be preferred (Abacı and Demiryürek, 2019).

It is seen that some researches have been carried out in Turkey and other countries for the development of the decision support system in the agricultural sector. For example, in a research conducted, a decision support system that is reliable, simple and suitable for Turkey's current limited data accumulation,

which only deals with the environmental dimension of the issue, has been proposed in order to examine the option of transferring water from another basin to meet the water need in the light of scientific data (Karakaya and Gönenç, 2006). In a research conducted on livestock enterprises, a system that can predict risks and increase profitability and efficiency in agriculture and livestock has been developed with easy-to-use computer software systems (Akın et al., 2014). In a study conducted in Konya, a land evaluation was made using the Geographical Information System and Multi-Criteria Decision Support Analysis integration to determine the agricultural potential of a 5,140 ha land with Linear Combination Technique, and a suitability map for agricultural use of the region's lands was produced (Dedeoğlu and Dengiz, 2018). In another study, a decision support system was developed to classify raw milk samples into quality classes using fuzzy system design, and the results were compared with expert decisions (Akkaptan, 2012). In a study on beekeeping, a beekeeping decision support software was developed, where beekeepers can record colony inspection data and obtain effective business plans based on these records (Yıldız, 2012).

In a study conducted in Tanzania, a mobile-based information system was designed that can be used to analyze the problems faced by smallholder farmers in accessing agricultural information and to provide information that they can access when they need to make decisions in their daily lives (Nassor, 2017). In a study conducted in Spain, an automatic Intelligent Irrigation Decision Support System was created to manage irrigation in agriculture. The system estimates the weekly irrigation needs of a plantation based on both soil measurements and climate variables (Navarro-Hellín et al., 2016). It is seen that researches on irrigation are also carried out in other countries (Pluchinotta et al., 2018; Lie et al., 2018; Torres-Sanchez et al., 2020). In a study conducted in Slovenia, with a designed system (AgroDSS), integration with existing farm management information systems was provided and a cloud-based decision support toolbox was created, allowing farmers to upload their own data, use various data analysis methods and take their outputs (Rupnik et al. et al., 2018). In a study conducted in Italy, a system (DSS LANDS) was developed to monitor agricultural products in Sardinia. In this way, various types of data are collected, organized, integrated and analyzed with different mathematical models (Fenu and Mallocci, 2020). Again in a study conducted in India, water availability, average temperature, soil pH, farm location, soil type, production period, etc. A system has been developed that gives the most suitable product pattern with the data (Shirsath et al., 2017).

The purpose of this research; It is the development of the optimum product pattern by using a decision support system to realize the farmer's goals. For this purpose in the research, the data of an agricultural business belonging to a producer operating in the Menderes district of İzmir were used and an

exemplary system was created to determine the product pattern with computer modeling.

General Characteristics of the Research Area

The farm included in the scope of the research operates in the Menderes district of Izmir. The distance of Menders district, which is located in the south of Izmir, to the city center is 20 km. The district is surrounded by Seferihisar in the west, Gaziemir and Karabağlar in the north, Buca in the northeast, Torbalı in the east, Selçuk in the southeast, and the Aegean Sea in the south. The area of the district is 777 km² (Figure 1).

Figure 1. Location of Menderes District

The typical Mediterranean climate prevails in Menderes district. Summers are hot and dry, winters are mild and rainy. The average temperature in summer is around 27.5 °C and in winter it drops to around 9.6 °C. The relative humidity is 43.8% in summer and 73.5% in winter. Precipitation and frequency data for 2021 are presented in Table 1.

Table 1. Average Monthly Climate Data in Menderes District (2021)

Months	Precipitation (mm)	Average temperature (°C)	Hot day (°C)	Cold night (°C)
January	97	7.5	17	-4
February	92	10.5	19	-4
March	69	10.5	23	-2
April	52	14.5	29	2
May	23	19.5	33	6
June	5	23.5	38	10
July	1	26	40	12
August	1	26	40	12
September	12	22	36	7
October	39	17.5	31	3
November	78	12.5	25	-1
December	102	9	19	-3

Source: Anonymous, 2021a.

The population of Menderes district, which has a lot of immigration from the east of Turkey, is 106,173. The population of the district constitutes 2.38% of the population of Izmir and 0.12% of the population of Turkey (Table 2).

Table 2. Population Characteristics in Izmir Province and Menderes Districts (2022)

Population characteristics	Turkey	Izmir province	Menderes district
Provincial and district population	79,613,279	4,462,056	106,173
Town and village population	5,666,274	-	-
Total population	85,279,553	4,462,056	106,173
Annual population growth rate (%0)	7.1	8.2	19.3

Source: Anonymous, 2022.

The economy of Menderes district is based on animal husbandry, agriculture and tourism. In the district, plant production is still carried out on a total of 215,099 da of land (Table 3). Greenhouse vegetables, barley, corn, wheat, cotton and tobacco grown in the district are known as the biggest source of income in terms of economy.

Table 3. Usage Status of Agricultural Lands in Menderes District (2022)

Land characteristics	Total land (da)
Fruits, beverage and spice crops land	90,107
Vegetable land	24,584
Ornamental plants land	1,615
Grains and other crops land	98,793
Total	215,099

Source: Anonymous, 2023.

There are still 23,706 cattle, 32,127 sheep, 11,165 goats, 19 horses and 1 camel in Menderes district (Anonymous, 2023).

The Çileme District, where the farm is located, is the region where more than half of the agricultural production is carried out in the district. Its area is about 28 km². According to 2022 data, its population consists of 1,919 people. Çileme, which was in the status of a village until 2012, became a neighborhood after the change in the law. Age distribution of the population in the region; 34% young, 18% old and 48% middle-aged. The gender distribution of the population was determined as 51% female. There are 206 farmers registered in the Farmer Registration System in Çileme.

Material and Methods

The main material of this research is the data obtained from a sample farm operating in the Çileme neighborhood of the Menderes district of Izmir. The farmer, the owner of the farm, was informed about the aims of the research and was provided to share his data voluntarily. In addition, some data compiled from the Ministry of Agriculture and Forestry, Izmir Provincial and Menderes District Directorate, Izmir Meteorology 2nd Regional Directorate and TURKSTAT were also used.

In calculating the net income of the crops that can be included in the crop pattern in the research, the production costs are subtracted from the gross production value. Soil cultivation costs, material costs (seed-seedling, fertilizer, pesticide, etc.), labor costs, land rent, interest of variable costs and management costs are taken as basis in calculating the production costs of the crops. Soil tillage costs are calculated over the cost of tool-machine rental in the region with the alternative cost principle. Half of the interest rate on crop production loans of the Ministry of Agriculture (5% for six months) was taken into account in the calculation of the interest of variable expenses, and 3% of the variable costs in the calculation of the management costs (Kıral et al., 1999).

In the research, optimum crop pattern planning was made for the farm. The methodology used in this research is within the scope of the "Linear programming and optimization model". This method is also widely used in different resarch areas. As it is clear from the model formulation, all inputs consist of parameters specific to each farm. In other words, each solution process gives specific results to that farm. When the same model is run on the basis of parameters belonging to another farm, completely different results will be obtained because each farm's land size, lower and upper limit values, economic infrastructure, production preferences and many other features will be completely different from each other. This research covers a planning process at the level of a sample farm. When the data of the sample farm for the next years are included in the model, it will be able to create new crop patterns.

The objective function is the maximization of the net income from agricultural production (Kızıloğlu et al., 2006; Fayrap and Kızıloğlu, 2010).

Objective function;

$$Z_{max} = \sum_{i=1}^n C_i X_i \quad (1)$$

i = Index value for the crops that are envisaged to be grown in the research area ($i=1 \dots n$),

C_i = net income from unit area by growing i crop (TL/decare),
 X_i = The size of the land allocated for the growing of the i crop (decare).

Constraint equations;

1. The maximum land to be allocated to the crop i that is envisaged to be grown in the research area.

$$X_i \leq A_{imax} \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad (2)$$

A_{imax} = Maximum land size to be allocated to crop i (decare),

2. The minimum land to be allocated for crop i , which is envisaged to be grown in the research area.

$$X_i \geq A_{imin} \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad (3)$$

A_{imin} = The minimum land size to be allocated to crop i (decare),

3. The total land allocated to the crops envisaged to be grown in the research area, cannot be more than the land size of the sample farm.

$$\sum_{i=1}^n X_i \leq A \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad (4)$$

A = total land size of the farm (decare),

4. The constraint of non-negative; The size of the land allocated to the crops cannot take a negative value.

$$X_i \geq 0 \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad (5)$$

In the research, decare (1 decare = 0.1 hectare) was used as the production area and Turkish Lira (TL) was used as the currency. 1 USD=8.91 TL in 2021.

Results and Discussion

The owner-farmer is 50 years old and has a university degree. All kinds of tools, machinery, tools and equipment required for agriculture are available in the farm. Since the farmer resides in the neighborhood (Çileme) where the

farm is located, he has the means to store most of his materials in the courtyard of his house and in the warehouses (Figure 2).

Figure 2. Farm Yard and Equipments

The farmer's family consists of 4 people. Since mechanized agriculture is preferred, family labor is not used in agriculture. Some herbal products are grown in certain parts of the operating land, which has a total of 150 decares, and some of them are rented. Although a large part of the land is devoted to grain maize growing, cotton growing is carried out in some parts of it for some years (Figure 3). However, no tomatoes were produced in the farm in the past years. The reason for this is the high demand for labor and input for tomatoes. There is no state irrigation in the vicinity of the farm. The region's farmers have carried out licensed drilling works in order to irrigate. The farmers irrigate their lands with the drip irrigation method. In terms of water resource capacity, there is no restriction that adversely affects irrigation.

Figure 3. A View From the Farm Lands

The farm was visited in May 2022 and data records were compiled by conducting on-site inspections. According to the operational data and the data of the Ministry of Agriculture and Forestry Izmir Provincial and Menderes District Directorate, the main crops grown on irrigable lands in the region in 2021; cotton, maize (grain), maize (for silage) and tomato (for paste). The production costs for these crops that can be included in the crop pattern are determined as in Table 4. As can be seen, the highest production cost is for tomato, and the lowest production cost is for maize (grain). Since only maize (grain) was produced in the farm in 2021, the data related to maize (grain) in the Table 4 were compiled from the farm records and other data were compiled from the specified institutions.

Table 4. Production Costs of Crops Grown on Irrigated Lands (2021)

Cost items	Crops			
	Maize (grain) (TL/da)	Maize (for silage) (TL/da)	Cotton (TL/da)	Tomato (for paste) (TL/da)
1.Tillage costs	303.91	609.05	774.19	595.00
2. Labor costs	147.08	347.44	305.02	355.00
3.Seed-seedling costs	201.39	180.58	128.34	800.00
4.Fertilizer costs	295.31	347.61	515.11	1716.00
5.Pesticide costs	33.92	42.09	314.82	1100.00
6.Irrigation costs	283.50	272.77	295.15	180.00
7.Others	65.45	188.36	199.65	300.30
I.Total variable costs (1+2+3+4+5+6+7)	1,330.56	1,987.90	2,472.28	5,046.30
8.Land rent	597.71	381.77	671.89	891.02
9.Interest of variable costs (5%)	66.53	99.39	123.61	252.31
10.Management costs (3%)	39.92	59.64	74.17	151.39
II.Total other costs (8+9+10)	704.16	540.80	869.67	1294.72
Total production costs (I+II)	2,034.72	2,528.70	3,341.95	6,341.02

Source: The data of the farm; Anonymous, 2021b, c.

Net incomes from crops that can be included in the crop pattern in 2021 are calculated as in Table 5. As can be seen, the highest net income is provided by cotton production, and the lowest net income is provided by maize (for silage) production.

Table 5. Net Income from Crops Grown on Irrigated Lands

Crops	Yield (kg/da)	Price (TL/kg)	Gross production value (TL/da)	Production costs (TL/da)	Net income (TL/da)
Maize (grain)	1282	2.58	3307.56	2034.72	1272.84
Maize (for silage)	6234	0.49	3054.66	2528.70	525.96
Cotton	520	11.49	5974.80	3341.95	2632.85
Tomato (for paste)	10000	0.80	8000.00	6341.02	1658.98

Source: The data of the farm; Anonymous, 2021b, c.

In the farm, maize (grain) was produced in all of the fields in 2021. Therefore, the total income that can be obtained from all the lands under the current conditions is determined as 190.926 TL (150 x 1272.84). The aim is to determine how much this income can be exceeded by including the above products in the crop pattern.

When the crop pattern was asked to be created from three crops, the result in Table 6 was obtained from the model. As can be seen, the highest income is obtained when the crop pattern is formed as 75 decares of maize (grain), 45 decares of maize (for silage) and 30 decares of cotton.

Table 6. Model Solution (1)

Global optimal solution found		
Objective value:	198116.7	
Infeasibilities:	0.000000	
Total solver iterations	1	
Variable	Value	Reduced cost
X ₁ (maize-grain)	75.00000	0.000000
X ₂ (maize-silage)	45.00000	0.000000
X ₃ (cotton)	30.00000	0.000000
Row	Slack or surplus	Dual price
1	198116.7	1.000000
2	0.000000	746.8800
3	30.00000	0.000000
4	0.000000	2106.890
5	75.00000	0.000000
6	45.00000	0.000000
7	30.00000	0.000000
8	0.000000	525.9600

As can be seen from Table 7, the net income that can be obtained from the triple crop pattern is 198116.70 TL in total. In other words, it is higher than the income (190.926 TL) of the farmer by producing only maize (grain).

Table 7. Net Income from the Three-Crop Pattern

Crops	Production area (da)	Net income (TL/da)	Total net income (TL)
Maize (grain)	75	1,272.84	95,463.00
Mısır (for silage)	45	525.96	23,668.20
Cotton	30	2,632.85	78,985.50
Total	150	-	198,116.70

When the crop pattern was asked to be created from four crops, the result in Table 8 was obtained from the model. As can be seen, the highest income is obtained if the crop pattern is formed as 75 decares maize (grain), 15 decares maize (for silage), 30 decares cotton and 30 decares tomato (for paste).

Table 8. Model Solution (2)

Global optimal solution found		
Objective value	232107.3	
Infeasibilities	0.000000	
Total solver iterations	1	
Variable	Value	Reduced cost
X ₁ (maize-grain)	75.00000	0.000000
X ₂ (maize-silage)	15.00000	0.000000
X ₃ (cotton)	30.00000	0.000000
X ₄ (tomato-paste)	30.00000	0.000000
Row	Slack or surplus	Dual price
1	232107.3	1.000000
2	0.000000	746.8800
3	60.00000	0.000000
4	0.000000	2106.890
5	0.000000	1133.020
6	0.000000	525.9600
7	75.00000	0.000000
8	15.00000	0.000000
9	30.00000	0.000000
10	30.00000	0.000000

As can be seen from Table 9, the net income that can be obtained from the quad crop pattern created is 232,107.30 TL in total. In other words, it is higher than the income (190,926 TL) of the farmer by producing only grain maize and the income obtained from the triple crop pattern (198,116.70 TL).

Table 9. Net Income from the Four-Crop Pattern

Crops	Production area (da)	Net income (TL/da)	Total net income (TL)
Maize (grain)	75	1272.84	95,463.00
Mısır (for silage)	15	525.96	7,889.40
Cotton	30	2,632.85	78,985.50
Tomato (for paste)	30	1,658.98	49,769.40
Total	150	-	232,107.30

In a study conducted in the Tire district of Izmir, it was determined that the farmers based on the price of the crop to grow, and the land size, suitability and soil structure when deciding on the area to grow the crop (Öztürk et al., 2010). In a study conducted in the Çanakkale Kumkale Plain, it was determined that the farmers primarily based on the cost factor when making land use decisions (Everest and Everest, 2020). In a study conducted in the Bafra district of Samsun, the factors that farmers are affected when deciding on crop patterns; The characteristics of the crops to be grown, the land characteristics, the characteristics of the farm, the climate characteristics, the irrigation characteristics and the labor characteristics were determined (Abacı and Demiryürek, 2019).

Conclusion

In this research, it was tried to develop a crop pattern according to the different characteristics of a sample farm. The optimum crop pattern was determined with the 2021 data of a sample farm. In the research, it was taken into account that it was not difficult and healthy to keep records in the farms, and a model could be created with the available data. However, in the model created, it is possible to obtain results by using the future data of the farm. When the literature on the subject is examined, it is determined that one year data is taken as a basis in many studies on crop pattern planning in Turkey and other countries (Khan et al., 2005; Kızıloğlu et al., 2006; Fayrap and Kızıloğlu, 2010; Şahin and Miran, 2010; Ziaee et al., 2014; Mirzaei et al., 2018; Soleymani et al., 2021, as can be seen in the studies on the planning of a sample farm (Çakır et al., 1994; Coşkun and Özarlan, 2020).

In the research, a farm planning was conducted and a model was developed for this farm. Research results should not be expected to represent all farms in the region. Because farms in the region may differ in terms of socio-economic and agricultural characteristics. For this reason, planning studies should be done separately for each farm. However, it is still possible to get results when the data of another farm is used in the model created in the research. The results of the research may serve as an example for the researches to be carried out in the region and other regions.

Farmers in the region can grow different crops on irrigated lands. However, basic crops were included in the study in this respect. Farmers decide on these crops by taking into account different factors. For example, it is seen that the farmer tends to maize (grain) production since it is the product with the least demand for labor. In the research, it has been researched that the farmer can increase his income for which crops he allocates his land in the same production period. Otherwise, it is possible for the farmer to grow these crops in different years by crop rotation.

In this research, the crop pattern in which the farmer can obtain the highest income was determined by making use of the decision support system in a sample farm. The results of the research show that the farmer can earn the most income if he grows four different crops on his irrigable land. However, the knowledge level of the farmer about these crops, production habits, mechanization and availability of energy resources, input demand of the crops and price fluctuations in the markets are the main determinants in determining the realistic crop pattern. On the other hand, climate change and uncertainties in economic conditions can also affect farmer decisions.

In Turkish agriculture, it can be encountered that the producers do not need to benefit from some innovations as a result of too much experience and confidence in their own knowledge. Agriculture in Turkey dates back to ancient times, and since then, all progress has been made by trial and error, and has been passed down from one generation to the next. Although the benefits of this continuity are many, today's highly advanced technology makes a contribution that cannot be ignored. If it is used correctly in the agricultural sector, as in every field, it helps to act more rationally, to obtain more efficient products and to obtain higher profits. For this reason, first of all, it is necessary to blend the agriculture sector and technology more. From this point of view, it is thought that Decision Support Systems will make a significant contribution.

Farmers may choose this option as they find it safer to evaluate their own production area with a single product. However, when some conditions are taken into consideration and the necessary researches are carried out, growing several crops at the same time can often yield more profitable

results. Therefore, instead of focusing only on the crop that is constantly productive, it would be appropriate to research crops that can maintain regional diversity and generate more profit. Therefore, farmers should support their production decisions with marketing research.

References

- Abacı, N. & Demiryürek, K., (2019). Factors affecting farmers' decision making on product pattern: a case of vegetable producers in Baflra District of Samsun Province, Turkey. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 7(3),426-434. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v7i3.426-434.2359>.
- Akkaptan, A. (2012). Fuzzy logic based decision support system in livestock, (Unpublished Master Thesis). Ege University Graduate School of Natural and Applied Sciences, Izmir.
- Akın, T., Yıldırım, C. & Çakan, H. (2014). Information-based decision support systems in agriculture and animal husbandry. XVI. Academic Informatics Conference, 5-7 February 2014, Mersin, p.659-663.
- Anonymous (2021a). Records of the 2nd Regional Directorate of Meteorology for 2021, Izmir.
- Anonymous (2021b). İzmir Provincial Directorate of Agriculture and Forestry Records for 2021, Izmir.
- Anonim (2021c). Menderes District Directorate of Agriculture and Forestry 2021 Records, Izmir.
- Anonymous (2022). TURKSTAT Address Based Population Census Results-2022, Ankara.
- Anonymous (2023). Crop Production, Livestock and Price Statistics. <http://www.tuik.gov.tr/>, Access: 22.01.2023).
- Çakır, C., Engindeniz, S., Karahan, Ö., Armağan, G. (1994). Planning of Menemen Research, Application and Production Farm of Faculty of Agriculture of Ege University, Department of Agricultural Economics of Faculty of Agriculture of Ege University, Izmir.
- Coşkun, B., Özarslan, C. (2000). Determination of optimal crop pattern and appropriate equipment set for a model of farm. *Journal of Agricultural Sciences*, 6, 73-82. https://doi.org/10.1501/Tarimbil_0000000934.
- Dedeoğlu, M. & Dengiz, O. (2018). Determination of land suitability classes by using integrated geographic information systems with multi-criteria decision making analysis, *Journal of Faculty of Agriculture of Süleyman Demirel University*, 13(2),60-72.
- Everest, B. & Everest, T. (2020). Analysis of factors affecting farmers' decision on land use types: the case of Kumkale Plain, *Anadolu Journal of Aegean Agricultural Research Institute*, 30(2),221-228. <https://doi.org/10.18615/anadolu.834940>.
- Fayrap, A. & Kızıloğlu, F.M. (2010). Determination of optimal crop pattern for the irrigation project area of Demirdöven. *Journal of Faculty of Agriculture of Gaziosmanpaşa University*, 27(1),35-41.
- Fenu, G. & Mallocci, F.M. (2020). DSS LANDS: A decision support system for agriculture in Sardinia. *HighTech and Innovation Journal*, 1(3),129-135. <https://doi.org/10.4018/IJDSST.2021.010102>.
- Günden, C., Miran, B., Şahin, A. & Cankurt, M. (2010). Analysis of farmers' decision-making processes to determine crop patterns. *TÜBİTAK TOVAG*

- Project, No. 1090512, Ankara.
- Karakaya, N. & Gönenç, İ. (2006). TA decision support system proposal for interbasin water transfer in Turkey, *Journal of Water Pollution Control*, 16(1-3),79-90.
- Khan, I.A., Khan, M.A., Hassan, I., Cheema, N., Maryam, R. (2005). Use of linear programming model to determine optimum cropping pattern in Bahawalpur, Punjab, Pakistan. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*, 3, 21-23.
- Kıral, T., Kasnakoglu, H., Tatlıdil, F.F., Fidan, H. & Gündoğmuş, E. (1999). Cost calculation methodology and database guide for agricultural products. Institute of Agricultural Economics and Policy Development Publication No.37, Ankara.
- Kızıloğlu, F.M., Kuşlu, Y., Şahin, Ü. & Diler, S. (2006). Determination of Optimal Crop Pattern the Irrigation Project Area in Erzurum Daphan Plain by Using a Linear Programming Method. *Journal of Faculty of Agriculture of Atatürk University*, 37(1),73-80.
- Li, H., Li, J., Shen, Y., Zhang, X. & Lei, Y. (2018). Web-based irrigation decision support system with limited inputs for farmers, *Agricultural Water Management*, 210,279–285. <https://doi.org/10.1016/j.agwat.2018.08.025>.
- Mirzaei, A., Layani, G. H., Azarm, H., Jamshidi, S. (2018). Determination optimal crop pattern of Sirjan county central part based on stability of water resources and environmental. *Journal of Agricultural Economics Researches*, 9, 283-303.
- Nasoor, O. M. (2017). Web-based decision support system for smallholder farmers on the island of Zanzibar, Tanzania. (Unpublished Master Thesis), Eskisehir Osmangazi University Institute of Science and Technology, Eskişehir.
- Navarro-Hellín, H., Martínez Del Rincón, J., Domingo Miguel, R., Soto Vallés, F. & Torres Sánchez, R. (2016). A decision support system for managing irrigation in agriculture. *Computers and Electronics in Agriculture*, 124,121-131.
- Öztürk, G., Miran, B. & Tekiner, G. (2010). Examining the factors affecting the producers' decision to determine production pattern: The case of Tire district. Turkey IX. Agricultural Economics Congress, 22-24 September, 2010, Şanlıurfa.
- Pluchinotta, L., Pagano, A., Giordano, R. & Tsoukiàs, A. (2018). A System Dynamics Model for Supporting Decision-Makers in Irrigation Water Management. *Journal of Environmental Management*, 223,815-824. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.06.083>.
- Prasad, J.R., Prasad, R.S. & Kulkarni, U.V. (2008). A decision support system for agriculture using natural language processing (ADSS), *The International Multi Conference of Engineers and Computer Scientists (IMECS)*, 19-21 March, 2008, Hong Kong.
- Rupnik, R., Kukar, M., Vracar, P., Kosir, D., Pevec, D. & Bosnic, Z. (2019). AgroDSS: A decision support system for agriculture and farming. *Computers and Electronics in Agriculture*, 161, 260-271. <https://doi.org/10.1016/j.compag.2018.04.001>.
- Shirsath, R., Khadke, N., More, D., Patil, P. & Patil, H. (2017). Agriculture decision support system using data mining, *International Conference on Intelligent Computing and Control Systems*, June 23 - 24, 2017, Coimbatore-India.
- Soleymani, S., Mehrjerdi, M.R., Amirtaimoori, S., Boshhrabadi, H.M. (2021). Environmental approach to determining optimal cropping pattern. *Environmental Resources Research*, 9, 79-88.
- Şahin, A. Miran, B. (2010). Farm planning in risk conditions: game theory approach,

- Journal of Animal Production*, 51, 31-39.
- Torres-Sanchez, R., Navarro-Hellin, H., Guillamon-Frutos, A., San-Segundo, R., Ruiz-Abellón, M.C. & Domingo-Miguel, R. (2020). A decision support system for irrigation management: analysis and implementation of different learning techniques. *Water*, 12,1-17. <https://doi.org/10.3390/w12020548>.
- Vigneswaran, E. & Selvaganesh, M. (2020). Decision support system for crop rotation using machine learning. *Fourth International Conference on Inventive Systems and Control*, January 8-10, 2020, Coimbatore-India.
- Yıldız, A. K. (2012). Development of decision support and database management software (arisoft) to be used in beekeeping, (Unpublished Master Thesis), Gaziosmanpaşa University Institute of Science and Technology, Tokat.
- Ziaee, S., Kavand, H., Kalbali, E., Soltanii, S. (2014). The Determination of optimal cropping pattern using mathematical programming with an emphasis on sustainable agriculture: case study Boroujerd City. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 4, 21-25.

ALLAHSIZ GENÇLİK: METAFİZİKSEL DEĞİŞİM VE TANRI ARAYIŞI

YOUTH WITHOUT GOD: METAPHYSICAL CHANGE UND SEARCH FOR GOD

Recep BODUR *

Özet

Alman edebiyatında büyük bir yer edinmeyen ve genç yaşta vefat eden Ödön von Horvath (1901-1938), yaşadığı dönemi eserlerine tüm şeffaflığı ile aktarmaya çalışan sürgün edebiyatı yazarlarından biridir. Eserlerine genel olarak Nasyonal Sosyalizm döneminde yaşananları yansıtan Von Horvath, *Allahsız Gençlik* adlı eseri ile hem dönemine ayna tutmuş hem de Tanrı inancını kaybetmiş bir öğretmenin Tanrı arayışını ve metafiziksel değişimini konu edinmiştir. Von Horvath'ın daha geniş kitlelere açılmasını sağlayan bu eseri, edebiyat çevrelerince genellikle gençlerin Hitler döneminde nasıl barbarlaştırıldığını ve dönemin mevcut zihniyetinin eğitim üzerinden gençlere nasıl aşılandığını gözler önüne seren bir okul romanı olarak kabul görmüştür. Ancak bu çalışma ile romana bambaşka bir perspektiften yaklaşıp, ön plana gençlerin çıkarılmadığı, aksine romanın başkahramanı olan öğretmenin nasıl Tanrı arayışına girdiği ve bu süreçte neler yaşadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun için de Alımlama Estetiği (Rezeptionsästhetik) ve Yorumlayıcı İnceleme (Hermeneutik) yöntemlerine başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ödön von Horvath, Allahsız Gençlik, Metafiziksel Değişim, Tanrı Arayışı.

Abstract

Ödön von Horvath (1901-1938), who did not have a great place in German literature and died at a young age, is one of the writers of exile literature who tried to convey the period he lived in to his works with all transparency. Von Horvath, who generally reflects the experiences in the period of National Socialism in his works, deals with the search for God and metaphysical change of a teacher who both mirrored his period and lost his belief in God with his work titled Youth Without God. This work, which opened Von Horvath to a wider audience, was generally accepted by literary circles as a school novel that reveals how young people were barbarized during Hitler's era and how the current mentality of the period was instilled in young people through education. However, with this study, the novel was approached from a completely different perspective and the young people were not put in the foreground, but on the contrary, it was tried to explain how the teacher, who is the protagonist of the novel, went in search of God and what he went through in the process. For this, Reception Aesthetics and hermeneutics methods were applied.

* Dr. Milli Eğitim Bakanlığı 12 Haziran Anadolu Lisesi, Amasya / TÜRKİYE recepbodur@windowslive.com ORCID: 0000-0002-4362-2403

Keywords: Ödön von Horvath, Youth Without God, Metaphysical Change, Search for God

GİRİŞ

Ödön von Horvath'ın 1937 yılında yayımlanan romanı *Allahsız Gençlik*¹, Nasyonal Sosyalizm döneminde bir lisede geçmektedir. Roman, lisede tarih ve coğrafya dersleri veren bir öğretmen üzerinden kaleme alınmıştır. Faşizmin tüm toplumun üzerine kara bulut gibi çöktüğü bir ortamda, tanrı inancını kaybetmiş bir öğretmenin ve okuldaki militarist ve faşist propagandalar sonucu öğrencilerin geldiği nokta gözler önüne serilmektedir. Lakin kitap her ne kadar faşizme odaklansa da kitabın başından sonuna kadar vicdani hesaplaşmaya, inancın insan hayatındaki önemine ve ahlaki değerlere değinen çok katmanlı bir eser olduğu ortaya çıkmaktadır.

Horvath'ın eserini bir yandan vicdan, sorumluluk duygusu, suçluluk kompleksi, insanlık ve insani değerlerin savunulması: adalet, doğruluk, özgürlük, sevgi ve insan onuru, aptallığa, yalana, gaddarlığa ve kolektivizme karşı mücadele gibi özellikler oluştururken, diğer yandan eserde derinden sarsılmış bir yazarın zorluklar karşısında yaşadığı metafiziksel değişim ve Tanrı arayışı (metaphysische Wendung und Gottessuche) dile getirilmektedir (Schröder 1981, s. 131). Bu açıdan esere ahlaki, siyasi veya siyasi olmayan, faşist ya da antifaşist gibi yorumlar getirilmiştir.

“Horvath Allahsız Gençlik’te sadece yüzeysel bir eğlence mi sunuyor yoksa faşizme ve onun yıkılmasına olan ilgisini okumaya teşvik etmek için sorumsuzca kötüye mi kullanıyor? Kitap temelde genel bir insan sorununu ele alan politik olmayan bir roman mı? Yoksa bu çalışma antifaşist sürgün edebiyatına önemli bir katkı mı?” (Kaiser 1981, s. 37)

Çalışmamızda yer yer ilgili dönemin siyasi yönlerine değinsek de romanın *“ahlaki çatışma durumu”* ve *“metafiziksel boyutu”* (Horvath, mit einem Kommentar von Tworek 1999, s. 166) üzerinde duracağız. Zira roman, başkahraman öğretmenin inançsızlıktan Tanrı'ya giden yolunu, başka bir ifadeyle, Tanrı'nın insanların güvenilebileceği hakikat ve adalet olduğunun farkına varılmasına giden yolu anlatır. Dolayısıyla bu yolda öğretmenin ahlaki bir dönüşümü vuku bulmaktadır (Kaiser 1981, s. 40).

Ödön von Horvath, kitabın ana karakterinde kendisini anlamaya çalışan ve kimlik sorunları yaşayan bir figürü konu edinir. Eserde öğretmen, dönüşüm olarak değişim açısından yeniden yapılandırılır. Von Horvath, öğretmenin *“pencerelerde oturan [...] alacalı bulacalı bebekleri”* (Horvath 1973, s. 48) boyayan çocuklarla yaşadığı deneyimi en önemli olay olarak belirtir ve öğretmen burada ilk kez bu koşulların suçlularını arar. Bu olayla birlikte öğretmen hem suçluluktaki kişisel payının hem de bununla bağlantılı insanlık

¹Eserin başlığı *“Allahsız Gençlik”* olmasına rağmen, romanın içerisinde *“Allah”* ve *“Tanrı”* nosyonları bir arada kullanılmıştır. Biz de çalışmamızda her iki nosyondan faydalanacağız.

suçunun farkına varır (Feigl 1970, s. 64). Bu insanlık suçu ve suçluluk bilinci, öğretmende dini anlamda anlaşılması gereken içsel bir değişime yol açar.

Genel olarak söylemek gerekirse, öğretmenin değişimi hem pasiflikten aktifliğe giden bir yol hem de içsel bir dönüşüm olarak görülebilir. Dolayısıyla romanın konusu bu açıdan bir tür inanç konusuna ve onun üstesinden gelinmesine indirgenmiştir: “Hayır, ben Allah’tan korkmuyorum artık!” (Horvath 1973, s. 108). Bu kelimelerle öğretmenin mükemmel dönüşümü tezahür eder. Tanrıya olan güven krizi sona ermiş olur (Feigl 1970, s. 113).

Biçimsel açıdan baktığımızda ise eser, kısa kısa 44 bölümden oluşmaktadır ve her bölümün bir başlığı vardır. Başlıklar içerikle örüntülüdür ve ilgili bölümün ana mesajı, o başlıklarda yatmaktadır. Bölümler arası geçişler birbirleriyle son derece ilintilidir (Bodur 2022, s. 141). Eserin analiz bölümünde ise okur gerçeğini ön planda tutarak belirsizlikleri belirli hale getiren, boşlukları dolduran ve soyut alanları somutlaştırmak gibi bir işlev üstlenen (Özbek 2005, s. 12), tüketiciye söz hakkı veren Alımlama Estetiği (Rezeptionsästhetik) yönteminden, ayrıca eseri incelerken temel ve belirleyici öge olarak yazarın bilinçsiz eğilimlerini gören ve bu eğilimlerin yorumlama yoluyla açıklanabileceğini savunan Yorumlayıcı İnceleme (Hermeneutik) yönteminden faydalandık (Erkurt 2021, s. 29). Bu iki yöntem birbirlerinin işlev sahalarına geçiş yapmakta ve eş zamanlı kullanılabilir (Erkurt 2021, s. 29).

I. Metafizik Nedir?

Üzerinde çalıştığımız eseri metafiziksel açıdan ele aldık, dolayısıyla işe öncelikle metafiziğin ne olduğunu anlamakla başlayalım. Metafiziği tanımlamak her ne kadar kolay olmasa da metafizik, genel itibariyle varlık ile ilgilenir ve varlığın varlık bakımından tahlil edilmesidir (Heidegger 2017, s. 15). Martin Heidegger’in tanımıyla; “var olanı olduğu gibi ve evrenselliği içinde, müdrikeye tekrar kazandırmak için, var olanın ötesini araştırmak demektir” (Heidegger 2017, s. 51). Metafizik zaman içerisinde farklı görüşler kazanmıştır. İlkçağda ontoloji merkezli bir nitelik kazanırken, ortaçağda teoloji nitelikli metafizik anlayışı zuhur etmiştir. Ortaçağın metafizik anlayışı, var olanları varlık kaynağı olan Tanrı ile ilişkisi içinde ele alma anlamında teoloji olarak metafizikten meydana gelir. Bu felsefenin merkezinde Tanrı vardır ve doğal olarak en temel konusu Tanrı’dır. Ortaçağda metafizik bu eksenle belirlenmiştir: buna göre, varlık söz konusu olduğunda temel problem Tanrı-dünya ilişkisi, Tanrı’nın yaratma tarzı ve kötülük problemidir (Akt.: Şulul 2003, s. 62-63). Bu anlayış şekli, yeniçağ ile birlikte yerini bilgi kuramına bırakmıştır (Şulul 2003, s. 63). Biz ise eserimizi ortaçağ eksenli metafiziksel anlayışla ele aldık.

II. Ödön von Horvath ve Nasyonal Sosyalizm Dönemi

Ödön von Horvath, 9 Aralık 1901’de, günümüzde Hırvatistan’ın sınırlarında kalan, o dönemler Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun toprağı olan Fiume (Rijeka) şehrinde dünyaya gelir. Babası Macar bir diplomattır ve dolayısıyla küçük yaşlardan itibaren sürekli göç etmek zorunda kalmıştır; Belgrad’a, Budapeşte’ye, Münih’e, Bratislava’ya ve Viyana’ya. Daha sonra Münih üniversitesinde tiyatro, sanat ve edebiyat seminerlerine katılır (Bodur 2022, s. 137).

Münih’ten üniversiteyi bitirmeden ayrılan Horvath, yazar olmaya karar verir. 1923 itibarıyla Yukarı Bavyera’daki Murnau’da ve Berlin’de yaşar. 1927’de ilk piyesi “Revolte auf Côte 3018”in ilk gösterimi yapılır ve aynı yıl Bavyera makamları Horvath’ın vatandaşlık dilekçesini reddeder. Horvath, Macar vatandaşlığına sahiptir. Başarılarının zirvesinde olduğu 1931 yılında en iyi halk tiyatrosu eserleri “Italienische Nacht” (İtalyan Gecesi) ve “Geschichten aus dem Wiener Wald”in (Viyana Ormanlarından Masallar) ilk gösterimleri yapılır. Aynı yıl Kleist ödülünü kazanır ve ön plana çıkmaya başlar. Bir sonraki yıl bir diğer önemli tiyatro oyunu olan “Kasimir und Karoline” (Kasimir ve Karoline) sahnelenir. İlerleyen yıllarda piyesleri arka arkaya sahnelenmeye devam eder. Nazi kanadındaki düşmanlığının artmasıyla Horvath, 1933’te Viyana’ya taşınır. Piyeslerinin artık Almanya’da oynanmasına izin verilmez. Evlenir, ancak birkaç ay sonra boşanır. 1937’de Nazi diktatörlüğündeki faşizmi konu alan “Jugend Ohne Gott” (Allahsız Gençlik) romanı, Amsterdam’daki bir sürgün yayınevinden neşredilir. 1938 yılında (ölümünden kısa bir süre sonra) diktatör liderlerin olduğu bir ülkedeki bir askerin hikayesini konu edinen, *Allahsız Gençlik* eserindeki gibi dönem eleştirisi yapan “Ein Kind Unserer Zeit” (Çağımızın Çocuğu) adlı romanı yayımlanır (Bodur 2022, s. 137). Horvath’ın eserleri 1938’in başlarında Gestapo tarafından “pasifist eğilimleri nedeniyle zararlı ve istenmeyen belgeler listesine” (Kastberger, Polt-Heinzl 2010, s. 52) alınır.

1938 yılında Avusturya’nın Nazi Almanya’sı ile birleşmesi üzerine Horvath Paris’e kaçır. 1 Haziran 1938’de, daha otuz sekiz yaşındayken, Şanzelize caddesinde (Champs-Élysées) birden patlak veren kasırganın kopardığı bir çınar dalıyla beyni parçalanarak ölür (Horvath 1973: s. 7).

III. Allahsız Gençlik

Eser, anlatıcının (öğretmenin) doğum gününün ev sahibesi tarafından hatırlatılmasıyla başlar. Anlatıcı, anne ve babasından iyi dileklerini belirten doğum günü mektupları da almıştır. Annesi “Her şeye kadir olan Tanrım sana mutluluk, sağlık versin ve hoşnutluk ...” (Horvath 1973: s. 11) diye yazarken, babası da benzer ifadelerle “Her şeye kadir olan Tanrım sana mutluluk, memnunluk ve sağlık versin” (Horvath 1973: s. 11) ifadelerini kullanır. Yazılanlarda açıkça tekdüzelik kendini belli eder. Öğretmenin bu mektuplara tepkisi, kendisini sorgulamasının başlangıcı olur. “Fakat memnunluğa

gelince? Hayır, gerçekten de memnun değilim” (Horvath 1973: s. 11) şeklinde bir tepki gösterir ve sonra “İyi ama, halinden memnun kim var ki! ...” (Horvath 1973: s. 11) diyerek bir genelleme yapar. Öğretmen, bu cümlelerle insanların içinde bulunduğu durumdan ve yaşadığı hayattan memnun olmadığını anlatmaya çalışır.

Öğretmen, bu düşünceler içinde gelgitler yaşar ve mesleki açıdan da kendini sorgulamaya başlar: “Emeklilik hakkı olan sağlam bir işin var. Yarın dünyanın dönüp dönmeyeceği bile belli olmayan şu zamanlar için bu kadarı da az değil. [...] ekonomik tasarlardan uzak olarak yaşlanıp bunayabilirsin, daha ne istersin?” (Horvath 1973, s. 12). Öğretmen her ne kadar işinden memnun olmasa da içinde belirmiş olan belirsizliği ve memnuniyetsizliği, maddi güvenlik gerekçesiyle dindirmeye çalışır. Ancak bu durum, çok uzun sürmez ve yeni gelişmelerle daha somut bir şekil almaya başlar. Öğretmen, Mili Eğitim Müfettişliği tarafından verilen “Niçin sömürgelerimiz olmalıdır?” (Horvath 1973: s. 12) konulu kompozisyonu düzeltirken 14 yaşındaki çocukların Hitler Almanya’sında sömürgeci, savaştan ve nefretten başka hiçbir şeyle meşgul olmadıklarını görür. Hitler Almanya’sının savunduğu görüşler ile hiçbir ortak noktası olmayan ve mesleğinden zevk almayan öğretmenin, N. adlı öğrencisinin kompozisyonunda yazdığı “Bütün zenciler hileci, korkak ve tembeldir” (Horvath 1973: s. 14) cümlesiyle huzursuzluğu iyice belirir.

Roman, öğretmenin içinde bulunduğu huzursuzluğunu, kendi memnuniyetsizliğini ve bu dünyaya uymadığını fark etmesiyle başlar. Kendi varlığının dışında olanın, ne olduğunu netleştirmeye çalışan bir sürecin başlangıcıdır. Dolayısıyla öğretmen de bu ‘iç ve dış’ varlık arasında nasıl bir farkın olduğunu bulmaya yönelir ve bunun için girişimlerde bulunur. Her ne kadar kendini çarka uyma noktasında dizginlese de, artık yanlış savunmamaya başlar ve bir bütünlük arayışının içine girer.

Öğretmen ve zamanın gençliği arasındaki görüş farklılıkları gittikçe artar. Dönemin düşünce yapısını benimseyen gençlerin veya öğrencilerin şiddet yanlısı olmaları, saldırganlıkları ve sadistlikleri bariz bir şekilde öğretmenin düşüncelerine terstir. Öğretmen ve öğrenciler arasındaki farklılık durumunu, yukarıda N. öğrencisinin zencilerle ilgili söylediği söze karşılık veren öğretmenin cevabında görebiliriz. “Zenciler de insandır” (Horvath 1973: s. 17-18). Bu ifadelerle sınırlar açıkça çizilmiştir. Bir yanda hümanizmayı savunan öğretmen, diğer yanda sömürgeleri ve ırkçılığı savunan öğrenciler bulunmaktadır.

Bu çatışmayı ve karşı görüşleri nasıl yok edeceğini düşünen öğretmen, bir akşam barda otururken eski meslektaşı Julius Cäsar ile karşılaşır ve Cäsar, öğretmenin karşı bir silah geliştirmesine aracılık eder. Yetişkin olmayan bir kız ile münasebeti olduğu için hapse atılan Cäsar’a göre sorun; özgürlük

duygusuna sahip olmayan, nihilist² edebiyatı okuyan, onurlarını kaybetmiş ve insanlarla uyum içinde olmak istemeyen gençlerdedir. “Külhaniler her çeşitten okuyorlar. Fakat bunu sadece alay edebilmek için yapıyorlar. Hepsi de bir sersemlik içinde yaşıyor. Tek ülküleri, kıyasıyla alaya almak. Aziz meslektaşım, dondurucu zamanlara, balık burcuna yaklaşıyoruz” (Horvath 1973: s. 31). Bu sahneyle bir nevi öğretmenin içinde bulunduğu şartlara yabancılaşmasının sebepleri açıklığa kavuşturulur. Nefret, verileni reddetme ve varoluşsal durumunun farkındalığı gibi ayırıcı özellikleri ortaya koyan kendini tanıma süreci başlar.

Öğretmen açısından dönüm noktası, kendisinin ve öğrencilerin 10 gün boyunca askerlik öncesi eğitim almaları gereken bir çadır kampının kurulduğu köyde geçer. Köy, bir önceki yıla kadar artık karlı olmadığı için kapatılan büyük bir bıçkıhaneden geçinmektedir. Köylülerin yarısı çok düşük ücretle eve iş alırlar ve çocuklarının üçte biri de yetersiz beslenmektedir. Öğretmen burada gördükleriyle yeni ortamı tanımaya başlar ve o kadar olaya şahit olur ki, hayatı ve hayatın adaletsizliğini daha çok sorgulamaya başlar. Artık dış dünyadaki aşinalıklar sürekli içselleştirilir.

Öğretmen hala varoluşunun suretini anlamaya çalıştığı kendini tanıma sürecindedir. Bu ücra köy hayatında yaşadıkları ve gördükleri, varoluşsal durumun kötüleşmesine yol açar. Yaşamının köklerine özlem duyarak kendini tanıma sürecinin ikinci safhasına geçer. Bunu en iyi “Baba Ocağına Dön” (Horvath 1973: s. 47) adlı bölümde görebiliriz.

Bir gün öğleden sonra öğretmen, işlerini halletmek için köye iner. Nahiye müdürünün yanında rahibe rastlar. Rahip ısrarla öğretmeni elindeki nefis şarabın tadına baktırmak için evine götürür. Köyde dolaşırken, öğretmen köye ve insanlara dair gözlemlerde bulunur. “Üst üste yığılmış kasvetli evler var. Açık pencerelerde oturan ihtiyar suratlı bir sürü çocuk alacalı bulacalı bebeklerini boyuyor. Evlerin içi kapkaranlık” (Horvath 1973: s. 49). Rahip hemen araya girerek; “Işığın tutumlu kullanıyorlar” der ve “Bana selam vermezler. Zavallıları aşılamışlar” (Horvath 1973: s. 49) diyerek devam eder. Öğretmen, çocukların gözlerini kendisinden ayırmadığını, hatta çocukların bakışlarında nefret okunduğunun farkına varır. “Nefretin arkasında da, şu karanlık odaların hüznü var. Evet, ışıktan nefret ediyorlar. Ama zaten ışıktan yoksunlar” (Horvath 1973: s. 49). Rahibin evine gelince rahibin evinin, gördüğü diğer evlerden farklı koşullara sahip olması, öğretmenin dikkatini çeker. “Rahibin evi daha sakın ve sevimli görünüyor. [...] evin bahçesini ise bir bahçe çevreliyor. [...] Rahibin bahçesinde zerzevat yetişiyor. [...] Rahibin evinin içi tertemiz. Havada tek bir toz yok” (Horvath 1973: s. 49). Öğretmen tüm bu gördükleriyle hayata dair sorgulamalara devam eder. Rahip, şarabı getirmek için mahzene gittiğinde öğretmen duvarda asılı olan tanıdık resme

² Nihilizm: Var olan bütün varlıkları, değerleri ve gerçekleri reddeden bir öğreti. Nihilist ise “nihilizm yanlısı olan, hiçbir, yokcu”dur. (<https://sozluk.gov.tr/>) Erişim tarihi: 25.06.2023

takılıp kalır ve şöyle düşünür: “[...] tanrıyı geçen savaşta terk ettim. Başı henüz havalı bir oğlandan, tanrının nasıl olup da bir dünya savaşına izin verdiğini kavramasını istemek fazla olurdu” (Horvath 1973: s. 49).

Öğretmen, resmi gözden geçirirken, resimdeki çarpmıha gerilmiş tanrının ölmüş olduğunu belirtir. Ayrıca baba ocağına ve çocukluk yıllarına özlem duyduğunu anımsar. “Fırtınada pencereden bakmak, ne güzeldi! Bulut iyice alçaldığı, gök gürlüdüğü, dolu yağdığı ve gün karardığı zamanlar ne hoş olurdu? Ve ilk sevgilimi hatırlıyorum” (Horvath 1973: s. 50). Öğretmen çocukluğu ile içinde bulunduğu zaman arasında bir bağ kurar.

“Hekim olmaktansa öğretmenliği tercih etmiştim. Hastaları iyi etmektense sağlamlara bir şeyler vermek, mutlu bir yarının gerçekleşmesi için ufak bile olsa bir taş ben de koymak istemişim. [...] Haydi, baba ocağına dön! Baba ocağına, doğduğun yere dön! Dünyada başka ne istersin ki! Artık mesleğimden hoşlanmıyorum. Haydi, baba ocağına dön!” (Horvath 1973: s. 50).

Alıntıdan anlaşılacağı üzere, öğretmen, geçmişte öğretmen olarak dünyayı değiştirebileceği umudu ile doludur, tam bir idealistlik örneği sergiler. Ancak içinde yaşanılan dönemin ve geçmişin durumunu bütünsel bir açıdan görmek, onun güçsüz varlığının farkına varmasına ve dolayısıyla bir çocuğun baba ocağındaki güvenlik hissine geri dönmesine yol açar.

Öğretmen ile rahip arasındaki sohbet, öğretmenin okul müdürü ile yaşadığı duruma-okul müdürünün Nasyonal Sosyalizm döneminde uygulananları savunmasa da emekliliği yaklaştığı için ters düştüğü fikirlere evet demesi - benzer niteliktedir. Lakin kilisenin ve ruhani dünyanın bir temsilcisi olan rahibin bu şekilde düşünmesi, insanlara karşı bu şekilde yaklaşması, artık öğretmenin bütün ümidini yıkar. İki dünya görüşü arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Öğretmen dünyayı yalnızca insani bakış açısından gören ve bu nedenle iyi-kötü, adaletli-adaletsiz arasındaki sabit ayrımlaşmayı düşünebilen bir koşullanmanın ürünü olan varoluşçudur. Öğretmenin saptadığı ve savunduğu mantık, iyi ve kötünün geleneksel düalizmine dayanır. Mantık çok basittir; eğer onun inandığı gibi bir tanrı varsa, savaşa izin vermemelidir, pencerelerdeki yoksul çocukları değil, onları bu korkunç duruma itenleri cezalandırmalıdır. Onun gözünde “Tanrı” demek “adalet” demektir, o zaman bu doğru değilse öğretmen Tanrı’dan vazgeçmeye hazırdır.

Öğretmenin bu görüşlerine karşı rahibin mantığı ise daha kurnazca ve sofistikedir. Rahibin düşünceleri en iyi “İnsanlığın İlkelerini Ararken” (Horvath 1973: s. 50) adlı bölümde kendini açığa vurur. Rahip, insanların sefaletinin sebebini, insanların inançsızlığına bağlar. Ona göre, aslında devlet de dahil olmak üzere her şey temelde ilahidir. Bunu da insanın tanrıdan uzaklaştığını sebep göstererek insanın özgür iradesinden kaynaklandığını düşünür. Aslında hepsi aynı kapıya çıkar, öğretmen tanrıya inanmaz, rahip ise

tanrıya inanır, insanlara inanmaz. Bunu da “zira bütün insan toplulukları bencillik, ikiyüzlülük ve çığ kuvvet esasına dayanır” (Horvath 1973: s. 52) cümlesiyle temellendirir. Ancak rahip diğer yandan “yeryüzünde var olan şeylerin en korkuncu tanrıdır” (Horvath 1973: s. 55) der.

Rahibin eski Yunan filozofu Anaksimandros’dan yaptığı şu alıntı onun dünyevinin ötesine geçtiği izlenimi vermektedir: “Kaderin tayin ettiği üzere, her şey nereden doğmuşsa oraya döner; zira çağın düzeni yaradılışlarının kusurundan olanları fide ve tazminata mecbur tutar”³ (Horvath 1973: s. 56). Rahibin, yoksulluğu asli günah temelinde meşrulaştırması, daha çok içkiden zevk alması, kurumsallaşmış varoluşuyla – bu durum okul müdüründe de geçerlidir - yetinmesi hayatta kalma korkusunu ortaya koymaktadır.

Burada rahibi ve savunduğu fikirleri saçmalık olarak görmek ve nitelemek çok sıradan olur. Zira alkol alan ve “yeryüzünde var olan şeylerin en korkuncu tanrıdır” (Horvath 1973: s. 55) diyen bir rahip kolayca görmezden gelinemez. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır; rahip, öğretmenin umudunu kıran görevi üstlenmiş ve bunu da başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. Zira öğretmen önce toplumsal bir kurum olan okul ile şimdi de Tanrı düşüncesine dayalı bir başka toplumsal kurum olan din ile hayal kırıklığına uğramıştır. Bu iki hayal kırıklığı arasındaki bağ, açıkça toplumun ulaştığı çöküntünün tezahürüdür.

Artık öğretmenin içinde boğuştuğu döngüye son vererek bir karara vardığı çadır kampındaki olaya geçelim. Z. adlı öğrenci bir anı defteri tutar. Öğretmen, Z.’nin bir gece nöbet tutarken bir kişiden mektup aldığını fark eder ve mektupta ne yazdığını merak eder. Bu merak yavaş yavaş saplantı haline dönüşür. Bu arada Z. yazdığı anı defterini bir kutuda saklar ve oda arkadaşı N.’nin bu defteri parçalamak istemesinden dolayı N. ile sürekli kavga eder. Öğretmen bunu öğrendikten sonra Z.’nin “kafasından geçenleri” (Horvath 1973: s. 66) kaleme aldığı anı defterini okumayı kafasına koyar.

Bir gün alay yürüyüşe çıktıktan sonra kampta öğretmenden başka kimse kalmaz. Bu durumu fırsat bilen öğretmen Z., R. ve N.’nin birlikte kaldığı çadıra girer, “mavi boyalı” ve “çürük bir kilidi” (Horvath 1973: s. 67-68) olan teneke kutuyu bulup içindekileri, özellikle aradığı mektubu okur. Bu mektuptan Z.’nin soyguncu çetesinin lideri Eva ile aşk yaşadığını öğrenir. Z.’nin anı defteri, Z.’nin hayata ve olaylara bakış açısını değiştirir. Hatta bu

³ Anaksimandros, sınırsız belirsiz şeylerin nasıl büyüdüğünü gösteren süreci açıklar. Ona göre şeyler, doğduğu yere geri döner. Başka bir ifadeyle ilk olarak biçimsiz, sınırsız olan şey elementlere ayrılır, bu elementlerin her birinin kendine ait yerleri vardır, sonradan bunlar ilk şeye geri dönerler ve bu süreç sonsuza kadar bu şekilde devam eder gider. Dolayısıyla Anaksimandros’ta meydana gelişler bitmez (Akt.: Kaygın, 2018 s. 274-275). Anaksimandros’ta dikkat çeken şey, seküler olan doğum ve ölümün, ahlaki bir dilde verilmiş olmasıdır. Var olanların ölmesi, aynı zamanda bir haksızlığın cezasının ve kefaretinin ödenmesi anlamına gelmektedir. Anaksimandros’a göre görünen dünya, çalmak ve soygunla varlık kazanmaktadır (Akt.: Kaygın, 2018 s. 275).

mektup öğretmenin bile bakış açısını değiştirmesinde etkili olur ve hırsız çetesinin farklı bir açıdan değerlendirilmesine olanak sağlar. Aç ve bebek boyayan çocukların bir parçası olan bu hırsız çetesi, büyük resmin bir parçası haline gelir. Bunu en iyi, anı defterinde yazan şu satırlardan anlayabiliriz:

‘Neden ağlıyorsun, dedim. Çünkü dedi, her şey öyle karanlık ki! Bu da nesi? Kız yine sordu: Zıyan olmuş bir yaratık olsa da kendisini sevecek miydim? Bu da ne demek? O vakit bana birçok şey anlattı: Anası, babası yokmuş, 12 yaşındayken bir aileye evlatlık alınmış, fakat evin beyi peşini hiç bırakmamış. [...] Bundan sonra kızı bir islah evine götürmüşler. [...] Artık bebek boyamak istemeyen dört köylü çocuğu da onunla berabermiş.’ (Horvath 1973: s. 72)

Z.’nin Eva ile olan aşk ilişkisi, Z.’de bir değişim yaratır ve Z. “artık kamptan hiç hoşlanmıyorum, her şey anlamsız” (Horvath 1973: s. 73) diyerek bunu dile getirir. Bu durum tıpkı öğretmenin “artık mesleğimden hoşlanmıyorum” (Horvath 1973: s. 50) cümlesiyle birebir örtüşmektedir. Toplumun “yabani ot” (Horvath 1973: s.43) olarak nitelendirdiği Eva ile Z.’nin ilişkisini başka açıdan da okumak gerekir. Bu ilişki, sözde düzen ve düzensizlik arasında ayırım yapan tüm kalıplaşmış değerleri ortadan kaldırır. Zira bu değerler açısından tıpkı zenciler gibi hırsızlar da toplum nezdinde hor görülmesi ve kendilerinden biri olarak sayılmamalıdır.

Z. ile aynı çadırı paylaşan N., bir gün taşla öldürülmüş halde bulunur. Z. her ne kadar suçlu olmasa da N. yi kendisinin öldürdüğünü kabul eder. Ancak öğretmen, N.’nin ölümünden kendini sorumlu tutar, zira kutuyu açan N. değil kendisidir. Bu suçluluk bilinci öğretmende günden güne artmaya devam eder. Gerçeği söylerse artık Tanrı ile kendisinin aynı eksende olacağını düşünür. Öğretmen, şu ana kadar ki “Tanrı eşittir adalet” formülüne bağlı kalmadığı, aksine belirli bir eylemi iyi veya kötü olarak nitelendiren bağlamları keşfetmekle ilgilendiği için, artık Tanrı varlığının gerekçesine dair mantığı kabaca bu şekilde ifade edilebilir. İyi-kötü ve adaletli-adaletsiz kavramları artık var olan kategoriler olarak kabul görmemekte, aksine göreceleştirilmektedir. İyi, sözde kötünün bir yansıması olarak görülür ve bunun tersi de geçerlidir.

N.’nin öldürülmesinin yargı süreci başlar ve öğretmen de şahit olarak tanıklık eder. Bu süreç aynı zamanda, öğretmenin, N.’nin ölümündeki suçluluğunun farkına vardığı bir dava olarak görülmelidir. Ancak doğruyu söylerse, yaslandığı güvenli limanın ayaklarının altından kaybolmasından korkar.

Tüm korkulara rağmen öğretmenin duruşma arasında dükkan sahibi ile yaşadığı olay, psikolojik çatışmaya son verir. Öğretmen duruşma arasında bir “sigara tellendirmek” (Horvath 1973: s. 100) ister ve “tütüncü dükkanı” (Horvath 1973: s. 101) aramaya koyulur. Öğretmen bir dükkan bulur, sigarasını alır ve ihtiyar kadını paranın üstünü eksik verdiği için gülümseyerek

uyarır. Kadın ürkererek, “Allah korusun” der ve öğretmen o anda kendi kendine “Allah’a güveniyorsan işin emniyettedir” (Horvath 1973: s. 101) diye düşünür. İhtiyar kadın parayı bozdurmaya gittiğinde, öğretmen ile dükkan sahibi ihtiyar adam duruşma üzerine konuşurlar. İhtiyar, durumu tamamen farklı okur ve bu cinayet davasında bütünsel bir yaklaşım sergileyerek “Olay pek ibret vericidir; zira Allah’ın elini apaçık seçmek kabil” der (Horvath 1973: s. 101). İhtiyar adam olayda “Allah’ın elini” (Horvath 1973: s. 101) görür: “Çünkü bu olayda bütün ilgililerin suçu var. Hatta başçavuşun, öğretmenin ve hatta analarının da!..” (Horvath 1973: s. 101). Suça genel bir perspektiften yaklaşır ve suçu sadece gençliğin değil aynı zamanda ana babaların da Allah ile ilgilenmemesine bağlar: “Evet; zira yalnız gençlik değil, fakat ana baba da artık Allah ile ilgilenmiyorlar. Artık, Allah yokmuş gibi hareket ediyorlar” (Horvath 1973: s. 101).

Öğretmen, para üstü için dükkanda uzunca beklemesinin - ihtiyar kadının bir türlü parayı bozduramamasının – bir hikmeti olduğunu düşünür ve bunu Allah’ın gizli bir planı olarak algılar. İkili arasındaki konuşma şu şekilde devam eder: “Allah’ın nerede oturduğunu bilmek kabil olsaydı” diyen öğretmene “Unutulmadığı her yerde hazır ve nazırdır, burada bizlerin yanında bile” (Horvath 1973: s. 102) diyerek cevap verir ihtiyar adam. Öğretmen o anda soluğunu tutarak bu sesin Allah’ın sesi olduğuna inanır.

‘Hayır, bu ses ihtiyarınki değildi, bu bir başka sestir.

Bana seslenen kim?.

Arkama dönüyorsun.

Ve yeniden aynı sesi işitiyorum.

«Adımı anarak tanık diye ifade verirken, küçük valizi kıranın sen olduğunu saklama!»

Küçük valizi mi?.

«Hayır. O vakit hırsız tevkif ettirmedığım için ceza yemekten başka bir şey olmayacak!»

«Bunu da hak ettin!»

«Fakat işimi de, ekmeğimi de kaybedeceğim ...»

«Yeni bir haksızlık olmaması için sen bunları kaybetmelisin»

«Anamla babam ne olacak?. Onlara ben bakıyorum!»

«Sana çocukluğunu göstereyim mi?»

Çocukluğum mu?.

Anam kıyametleri koparıyor, babam küfrediyor. Hiç durmadan kavgaya ediyorlar. Hayır, senin burada oturmadığın muhakkak. Buraya uğramadan geçersin ve senin gelişin de hiçbir sevinç getirmez...

Ağlamak istiyorum.

Ses: « Haydi söylesene, diyor valizi senin kıldığını söyle! Haydi beni hoşnut et ve bir daha beni incitme!» (Horvath 1973: s. 102-103)

Tanrı ile olan bu konuşma, Tanrı’nın varlığını hissedip, onun ruhuyla hareket etmenin ne anlama geldiğini bizlere göstermektedir: Korkusuzluk, nezaket, hakikat sevgisi ve her ne pahasına olursa olsun samimiyet, onun temel özellikleridir. Öğretmenin artık arkasına gizlenebileceği bir maskenin

kalmamasıyla “vicdanımın emrettiği gibi gerçeği söyleyeceğime ve hiçbir şey saklamayacağım üzerine Tanrı adına yemin ediyorum” (Horvath 1973: s. 106) diyerek yargı karşısında her şeyi olduğu gibi anlatır ve kendini üzerindeki yükten kurtulmuş hisseder: “[...] bu kadar sakin oluşuma hayret ediyorum. Kendimi o kadar hafif hissediyorum ki!” (Horvath 1973: s. 107-108). Öğretmenin gerçeği söylemesi, Eva’ya da gerçeği söyleme cesareti verir. Eva’nın mahkemeye sunduğu beyanda, öğretmen gibi aynı yolu izlediğini, korkularının onu doğruları söylemesine engel olduğunu anlatır.

«N.’i benim öldürdüğümü sanarak suçu üzerine almıştı. Bu işi yapanın başkası olduğuna onu inandıramadım.»

«Peki, biz mi sana inanalım?..»

Şimdi kız yine gülümsüyor:

«Bilmem, fakat bu iş böyledir.»

«Ve o suçsuz olarak da mahkum edilirken sen de sükûnetle seyredecektin, demek?..»

«Hiç de sükûnetle değil. Fazlasıyla gözyaşı döktüm. Fakat islahhaneden öyle korkuyordum ki! Hem sonra, sonra da suçlunun Z olmadığını söyledim işte...»

«Peki ne diye ancak şimdi söylüyorsun?..»

«Zira, bay öğretmen de gerçeği ancak şimdi söyledi» (Horvath 1973: s. 111).

Belki de burada vurgulanması gereken nokta, öğretmenin çatışmalarına asla bilinçli olarak çözüm aramamasıdır. Kolektif bilince ait olan adaletsizlik ve tanrısızlığın farkına vardıktan sonra artık enerjisini gerçekleştirmeye adayacağı ütopyik bir dünya görüşünü hayal etmeye çalışmaz. Tüm maskelerin düşmesi için yaşadığı dünyayı olduğu gibi gözlemlemesi gerekir. İnsanın bir yük olarak algıladığı varoluşsal durumunu bir anda yokmuş gibi gösteren Tanrı ile karşılaşma gerçekleşir.

Öğretmen, yargılama süreci sonunda suçu her ne kadar kendisi işlemese de⁴, ‘kutuyu’ açarak ölüme sebebiyet verdiği için işten atılır. Bu olayı gazetede okuyan rahip, bir gün öğretmeni ziyarete gelir ve artık işsiz olan öğretmene Afrika’da misyonerlik okulunda bir iş teklifinde bulunur. Öğretmen, yapması gereken bir işi olduğunu, onu hallettikten sonra gidebileceğini belirtir. Bir öğrencinin “Bütün zenciler hileci, korkak ve tembeldirler” (Horvath 1973: s. 14) sözü ile başlayan halka, öğretmenin “Zenci, zencilerine gidiyor” (Horvath 1973: s. 158) cümlesiyle son bulur.

SONUÇ

Sürgün Edebiyatının (Exilliteratur) önemli yazarlarından biri olan Ödön von Horvath, *Allahsız Gençlik* adlı eseri ile okurlarına bambaşka bir pencere aralamıştır. Anti-militarist bir roman olan *Allahsız Gençlik*, özünde her ne

⁴ N.’yi, T. adındaki bir öğrenci öldürmüştür. T.’de her şeye karşı müthiş bir öğrenme merakı vardır, her şeyi olduğu gibi öğrenmek ister, hatta bir insanın nasıl öldüğünü bile. Sırf bu merakı yüzünden korkusuz, ruhsuz, duygularını yitirmiş ve makine görevi üstlenen T., arkadaşı N.’yi öldürmüştür.

kadar Nasyonal Sosyalizm ideolojisinin okullarda nasıl öğretildiğini kaleme alsada, Von Horvath eserin içerisine metafizik ve din-ahlak konularını bir nakkaş ustalığıyla işlemiştir. Bu görevi de Hitler'in gelecek olarak gördüğü gençlere değil, eserin başkahramanı öğretmene yüklemiştir.

Allahsız Gençlik, bir dönüşüm hikayesidir ve Tanrı'ya inanmayan bir öğretmen, Tanrı'ya giden yolunu anlatır. Bunun için üç dönüşüm noktası mevcuttur. İlki, eski meslektaşı Julius Cäsar ile karşılaşmasıdır ve bu karşılaşmayla kendini tanıma süreci başlar. İkinci ve dönüşüm noktası olarak, üçüncü ve son safha ise öğretmenin cinayet duruşmasına verilen arada Tanrı ile yaptığı konuşmadır. Bu konuşma, dönüşümün son noktasıdır, bununla Tanrı'ya ve Tanrı'nın adaletine inanır.

Mistik deneyimlerle karakterize edilen romanın sonunda öğretmen, Tanrı'nın 'adalet' ile eş değer olduğunun farkına varır. *Allahsız Gençlik* romanı, bizlere adalet ve dürüstlüğü, kişinin kendi çıkarlarından ve çevre algısından daha önemli olduğunu gösterir.

Kaynaklar

- Von Horvath, Ö. (1973). *Allahsız Gençlik*, İstanbul: Sümer Matbaası.
- Von Horváth, Ö. (1999). *Jugend ohne Gott. Roman. Mit einem Kommentar von Elisabeth Tworek*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bodur, R. (2022). *Hermann Hesse'nin 'Çarklar Arasında', Robert Musil'in 'Öğrenci Törless'in Bunalımları' ve Ödön von Horvath'ın 'Allahsız Gençlik' Adlı Eserlerinde Eğitim ve Toplumun Birey Üzerindeki Etkileri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Erkurt, G. Ş. (2021). *Savaş Sonrası Alman Edebiyatı: Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Odaklı Karşılaştırmalı Çözümlemeler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Feigl, S. (1970) *Das Thema der menschlichen Wandlung in den Romanen Ödön von Horváths* (Dissertation). Universität Wien.
- Heiddeger, M. (2017). *Metafizik Nedir?*, (Çev: Mazhar Şevket İpşiroğlu, Suut Kemal Yetkin), 4. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kaiser, W. (1981). JOG - ein antifaschistischer Roman. In: Christian Fritsch, Lutz Winkler, Herbert Claas (Hrsg.). *Faschismuskritik und Deutschlandbild im Exilliteratur*. Berlin: Argument Verlag.
- Kastberger, K. Polt-Heinzl, E. (2010) *Erläuterungen und Dokumente. Ödön von Horváth. Jugend ohne Gott*, Stuttgart: Reclam Verlag.
- Kaygın, S. (2018). Ahlaki Doğa Algısı: Anaksimandros'un Kozmolojisinde Moira-Physis-Nomos İlişkisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:25, 273-288.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804466>
- Özbek, Y. (2005). *Postmodernizm ve Alımlama Estetiği*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Schröder, J. (1981). Das Spätwerk Ödön von Horváths. In: Traugott Krischke (Hrsg.). *Ödön von Horváth*. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.
- Şulul, C. (2003). Metafiziğin Tarihsel Evrimi, *HRÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, s. 57-69.
<https://sozluk.gov.tr/>

“YÜZ HƏDİS VƏ YÜZ HEKAYƏ” ƏSƏRİNDƏ LEKSİK
CƏHƏTDƏN ARXAİK FEİLLƏR
LEXICALLY ARCHAIC VERBS IN “ONE HUNDRED
HADİTHS AND ONE HUNDRED STORIES”

*Rəxşanə BABAZADƏ**

Özət. Ərzurumlu Mustafa Zərir türk ədəbiyyatının böyük müəlliflərindən biridir. Onun yaşlı vaxtlarında yazdığı “Yüz hədis və yüz hekayə” adlı son tərcümə əsəri türkcə yazılmış ilk 100 hədis toplusu sayılır. Nəsrə yazılmış bu əsər sadə, axıcı bir türkcə ilə, dövrün digər əsərləri kimi qısa cümlələrlə yazılmışdır. Əsər lügət tərkibi, fonetik, morfoloji, sintaktik və semasioloji xüsusiyyətləri baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Elm aləminə ən son 20 əlyazma nüsxəsi bəlli olan bu əsər qədim türk sözləri ilə, o cümlədən leksik cəhətdən arxaikləşən feillərlə zəngindir. Qeyd etməliyə ki, müasir Azərbaycan ədəbi dili üçün arxaik sayılan bu feillərin çoxu Türkiyə türkcəsində hələ də işlənməkdədir.

Mustafa Zəririn nəsrə yazılmış bu son əsəri Azərbaycan ədəbi dilinin yazılı qolunun formalaşdığı ilkin dövrlərə aid bir sıra qiymətli faktlar verir. Azərbaycan-türk dili tarixində xüsusi yeri olan bu yazılı abidənin hərtərəfli öyrənilməsi orta əsrlərdə yazılı ədəbi dilin formalaşması məsələlərinin həllində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: Zərir, hədis, hekayə, arxaizm, feil.

Abstract. Mustafa Zarir from Erzurum is one of the great authors of Turkic literature. His latest translation “One Hundred Hadiths and One Hundred Stories”, is considered to be the first collection of 100 hadiths written in Turkic. This work, written in prose, is written in a simple, fluent Turkic, with short sentences like other works of the time. This written monument has a great significance thanks to its lexicon, vocabulary, phonetic, morphological, syntactic and semantic features. This work, 20 manuscripts of which are known to the world of science recently, is rich in old Turkic words, as well as, with lexically archaic verbs. It should be noted that many of these verbs, which are considered archaic for the modern Azerbaijani literary language, are still used in Turkish.

This last work of Mustafa Zarir, written in prose, provides a number of valuable facts about the early periods when the written branch of the Azerbaijani literary language was formed. The careful research on this written monument that has

* Doktora Öğrencisi, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu Filologiya
Türk Dilləri Bölümü Bakü AZERBAIJAN
raxshana.babazada@dilchilik.science.az ORCID: 0000-0001-6185-3136

a great significance for the history of Azerbaijani-Turkic language is important to solve the problems on the formation of written literary language in Middle Ages.

Key words: Zarir, hadith, story, archaism, verb.

Əzrurumlu Mustafa Zəririn “Yüz hədis və yüz hekayə” əsəri hədis tərcümələrinə əsaslanan əsərlərdəndir. Dini və əxlaqi hekayələrə də yer verilən bu əsər, Kərdərli Mahmud Əlinin “Nəhcül-fəradis” əsərindən sonra türkcə yazılmış ikinci, yüz hədis toplusu kimi isə ilk əsər (Yıldırım, Yılmaz, 2005, s. 44; 46), bəzi müəlliflərə görə isə, “Nəhcül-fəradis” və “Behcətül-hədəyiq”dən sonra türkcə yazılmış üçüncü hədis kitabıdır (Özkan, 2011, s. 32; Yavuz, 2011, s. 50).

Əsər qədim türk sözləri ilə, o cümlədən arxaik feillərlə zəngindir. Əsərdə işlənmiş bütün feilləri 4 qrupa ayırmaq olar: müasir dilimizdə dəyişməyənlər, səs (fonetik) cəhətdən dəyişənlər, mənə (semantik) cəhətdən dəyişənlər və leksik cəhətdən arxaikləşənlər. Bu məqalədə leksik cəhətdən arxaikləşən feillərə nəzər yetirəcəyik.

Aramaq أرَمَق / أَرَامَق : axtarmaq

Çün oyandım, vardım olkişiyi *aradım* buldum (Zərir, s. 21);

Təbiblər otlar *arayar* da bir səbəbdür (Zərir, s. 136);

Adəm Həvvai *aramağa* başladı. *Ararkən* bir gözəl kişiyyə uğradı (Zərir, s. 179);

Aritmaq أَرَدَمَق : təmizləmək

Rəsul həzrəti buyurur ki: “Misvak ağız *aridur*, Tanrının xoşnudluğın görür”; Ali, raziyallahu ‘anhu, aydır: “Misvak unutsaqlığı gidərür, bəlgəmi *aridur*, dişləri bərk(i)dür və dişi ətin sağ(a)ldur və ağız qoqısının gidərür, Tanrı xoşnudluğın gətürür” (Zərir, s. 134);

Avmaq / Uvmaq / Evmək أَوَمَك / أَوَمَق : bir şeyə doğru qaçışmaq; cəld tərənəmək, tələsmək; bax: *ivmək*

Avuñ / Evüñ sadəqə virməgə ki, sadəqədən eyi nəsnə yoqdur (Zərir, s. 156);

Aymaq // Ayıtmaq // İtmək أَيْمَق / أَيْمَق / أَيْمَق : demək, söyləmək

Dərviş *ayıtdı* bəli. İbrahim *ayıtdı* (Zərir, s. 4,5...);

Biz *ayıtduk*: “Birisi oldur iqrar ayıdaruz Tanrının birliginə və sənün peyğəmbərliğinə...” (Zərir, s. 8);

Qapu ardında turdum, eşidürin *aydur*: “İlahi, başa səndən geyri kimsə gərəkmez!”, – dir (Zərir, s. 84);

(Allah c.c.) *Aydar*: “Bu qullarım iraq yerlərdən zəhmət çəküb bənüm evümə gəldilər. Siz şahid oluñ, bən bunları yarlığadum” (Zərir, s. 161);

Hüccac *itdi*: “Niçün?” Ə‘rabi *itdi*: “Səndən eyü yerdən çağırdılar, gərəkdür varam”. Hüccac *itdi*: “Nərəyə?” (Zərir, s. 177);

Azırğanmaq أَرَزْ عَتْمَق : az hesab etmək, kifayətlənməmək

Bir sabah gəldi, peyğəmbərə ayıtdı: “Ya Rəsulallahı, bəndəñ “Qul huvəllahu əhəd” oqurın, *azırğanu* deyin. Peyğəmbər həzrəti ayıtdı: niçün *azırğanursın*? Ol Tañrı həqqiçün “Qul huvəllahu əhəd” surəsi Qur’anuñ üç bəxşindən bir bəxşi yerindədir” (Zərir, s. 55);

Bəkləmək بَكَلَمَك / بَكَلَه مَك : (yolunu) gözləmək, qorumaq; gözləmək = güdmək

Bəndəxi anı *bəklərdim*. Bağdad əhli cümlə anı *bəklərlər* idi (Zərir, s. 20);

“Tañrı səni sin ‘əzabından *bəkləsün!*”, – didi (Zərir, s. 81);

Bən anuñ yavuz işin bilməzin, əmma dünlə çıqardı, qonşu qapuların *bəklərdi* (Zərir, s. 125);

Boğazlamaq بُوغَازَلَه مَق : boğmaq

Məgər bir kişi bir it ənigin anasına qarşu *boğazladı*, əsirgəmədi (Zərir, s. 10);

Bulmaq بُوْلَمَق : tapmaq

.. və əgər hiç niyyət yoğisə, hiç faidə *bulmaz* (Zərir, s. 3);

.. gəldi Yerün altına girdiki götürə, ayağın basacaq yer *bulmadı* (Zərir, s. 12);

Ayıtdılar: “Oyanıcaq var ol dərvişi *bulğıl*, halallıq dilə gil”;

Çün oyandım, vardım olkişiyi aradım *buldum* (Zərir, s. 21);

Vardılar ol erkək meymunu *buldılar* (Zərir, s. 77);

Bu kəz şifa *buldı* (Zərir, s. 136);

Xəlifə ayıtdı: “*Buluñ* gətürün, görəlim nə kişidür!”. *Buldılar* gətürdilər (Zərir, s. 164);

Bulunmaq بُوْلُنْمَق : tapılmaq; olmaq

Hiç nəsnəsi *bulunmadı* virməgə, bən ödəyü virdüm (Zərir, s. 59);

Buluşmaq بُوْلُشْمَق : görüşmək

Sənünə qatından çıxıcaq, vardı xısımına *buluşdı* (Zərir, s. 112);

Çözülmək چۆزۈلمك : açılmaq (düyün)

Ol yılan ölünəy boynından *çözüldü* girdi (Zərir, s. 41);

Devşirmək دوشۈرمك : toplamaq, yığmaq; **bax:** *dirşürmək / dirşirmək*

Bir gün yoldaşların *devşirdi* ‘işrət eyləməyə ki, oturdı bir qulina dörd aqça virdi, var bazardan nəsnə al didi (Zərir, s. 14);

Gördimki, bir su kənarında oturmuş, su üstündə gələy yapraçlıqların *devşirir* (Zərir, s. 21);

Təkəbbürlük eylədi, bir gün vəzirlərin *devşirdi* (Zərir, s. 70);

Dəpələmək دېلەمك : təpələmək, daş-qalaq etmək; başından basmaq, yerə batırmaq; öldürmək

Tarıyı tə‘ala aydur: “Qaçan qarı-qoca zina eyləsələr, ikisin dəxi taşilə *dəpələy*”;

Bir çuqur qazdılar, ikisin bilə ol çuquraha qoydılar, taşla *dəpələdilər* (Zərir, s. 77);

Süleyman, ‘aleyhis-səlam, anı *dəpələdi*, malın-tavarın aldı, üləşdürdi (Zərir, s. 138); Fir‘au(n) işinə bənzər, oğlancılıqları *dəpələy* (Zərir, s. 164);

Dəpələtmək دېلەتمك : daş-qalaq etdirmək

Həm peyğəmbər zina idəni taşilə *dəpələtdi*, Əbu Bəkir dəxi *dəpələtdi* (Zərir, s. 76);

Dirnəşmək دیرنەشمك : cəm olmaq, toplanmaq / toplaşmaq, yığılmaq / yığışmaq

Cümlə günahların *dirnəşdüğü* sücidür və dünya sevmək dükəli günahların başıdır (Zərir, s. 116);

Dirşürmək / Dirşirmək دیرشۈرمك / دیرشورمك : yığmaq, yığışdırmaq, toplamaq

Ayıtı: “Malik yeməyə, sini *dirşürməy*..” (Zərir, s. 9);

Andan sonra qavimlər gələ ki, “müslimanuz” dirlər, əmanətə hiyanətlik idərlər, .. mal *dirşirmək* ardınca olalar, səmirdələr (Zərir, s. 62);

Döymək دۈيمك : dözmək, tab gətirmək

Bən ziyadə zə‘if kişiyin, yüz qamçıya *döyəməzin* (Zərir, s. 145);

Eyni əsrdə (XIV) yazıb-yaratmış Qazi Bürhanəddinin dilində də eyni mənada işlənən bu söz müasir ədəbi dilimizdə tamamilə fərqli mənada – *vurmaq, əzmək, cəzalandırmaq* mənasında işlənmişdir.

Əmzürmək اَمَزُّمُك : əmizdirmək

Bir auru bir oğlanuğu aldı, bağına basdı, *əmzürdi* (Zərir, s. 104);

Əsirmək اَسِرُّمُك : sərxoş olmaq

Ramazan ayının əvvəl gicəsi xəmir içdüm, *əsirmişin*, bir yerdə yaturkən anam gəlmiş, bəni qaldurarkən urmuş bir gözün çıxarmışın (Zərir, s. 44);

Əskimək اَسْكِمُك : köhnəlmək

Dəxi bir əsəbi *əskidi* deməgil, yamayub geymətiyəncə (Zərir, s. 28);

Geyürmək كَيُّورُمُك / كَيُّرُمُك : geyindirmək

Şükür ol Tanrıya ki islam xil'ətini *geyürdi* və iman tacını buyurdu və hikmət güllərilə canları bağını doldurdu (Zərir, s. 1);

Qız anı əsəbi *geyürdi*, nicəki atası geyərdi (Zərir, s. 139);

Gidərmək كِيْدِرْمُك : a) uzaqlaşdırmaq; götürmək, aradan qaldırmaq, yox etmək; b) təmin etmək, yüngülləşdirmək

Başa du'a qıldı, ayıtdı: "Nitəki sən bənüm güssəm *gidərdün*, Tanrı tə'ala sənün güssəy *gidərsün*", – didi (Zərir, s. 59);

"İlahi, bu bənüm dünyada güssəm *gidərdi*", – dedi, – "Səndəxi bunun güssəsin *gidər!*", – dir (Zərir, s. 59-60);

Misvak ... ağız qoqısının *gidərür*, Tanrı xoşnudluğunu gətürür (Zərir, s. 134);

Və günahlardan qurtarıcıdır və gövdədən ağrı gidəricidir (Zərir, s. 160);

Gözətmək / Gözütmək كُوْرُتْمُك / كُوْرُتْمُك : 1. nəzarət etmək; güdmək; 2. qorumaq, mühafizə etmək;

Anı baqar, ol anı *gözədür* (Zərir, s. 13);

Aydur ki, "Ey bənüm Xüdəvəndigarum, dükəli gözlər uyudular, sən oyanuqsın və cümlə məxluqatı *gözədürsin*" (Zərir, s. 42);

Siz varun, bən bunu gicə *gözədəyim*;

Bən *gözədəürdüm*, çıxdı gitdi, ardınca bilə gitdüm (Zərir, s. 49);

Süleyman (ə.m.) ol yigidi *gözədəürdi* (Zərir, s. 156);

Gözütdüm, sabaha dəkin namaz qıldı (Zərir, s. 160);

Gözükmək كُورُكْمَك : görünmək (indi danışıqda bu sözdən başqa “görükmək” variantı da işlənməkdədir).

Rəsul həzrət əsbabın çıxardı, iki bağrını arasında peyğəmbərlik mühri *gözük*di, məscid nur ilə toldı,.. (Zərir, s. 174-175);

Günülmək كُنْلِمَك : qısqanmaq

..və şol nəsnəki yarınki gün sizün olmaya, anı *günülmə*nə.. (Zərir, s. 10);

Hayğırmaq حَايْغُرْمَق : fəryad etmək, vay-şivən qoparmaq

Anı anası gördi, oldəxi *hayğır*dı, öldi (Zərir, s. 47);

İlqamaq اَلْقَمَق : ötürmək; sonraya saxlamaq

Rəsul həzrəti buyurur ki, “Hər peyğəmbərün qəbul olunmuş du‘ası vardır. Cümləsinün du‘ası dünyada ikən qəbul oldı, əmma bən du‘amı axirətə *ilqadum* ki, ümmətimə şəfa‘ət idəm” (Zərir, s. 97);

İdinmək اِدْنِمَك : edinmək; əldə etmək

Var ol otcuğazla dərman *idin*. Ol otla dərman *idindi* (Zərir, s. 135);

Vəhy gəldiki: “Ya İsa, əvvəl sayru oldu, hiç dərman *idinmə*dün, şifa virdük..” (Zərir, s. 136);

İldırmaq اِلْدِرْمَق : çaxmaq (ıldırım), parlamaq

Şəms toqunicaq, ıldırım gibi *ıldır*ardı, göz nurın alurdi (Zərir, s. 71);

İlətmək / Ələtmək اَلْتَمَك / اَلْتَمَك : göndərmək; çatdırmaq

Saçından sürdilər tamuya *ələt*dilər (Zərir, s. 45);

Gətürdilər bir qumlu yerə *ələt*dilər (Zərir, s. 77);

Bir gün dəgirməyə bir yük buğday *ilə*tüm;

Qonşumuz dəgirməyə buğday *ələ*tmiş, kəndü çuvalı deyü bizüm çuvalı ügütmüş,.. (Zərir, s. 126);

Götür bu odunu zaidəylə evinə *ilə*t (Zərir, s. 131);

İmrənmək اِمْرُنْمَك : xoşu gəlmək, rəğbət bəsləmək

Bir zahidə aurat bir zahid kişi gördi, ibə(də)tinə *imrə*ndi, *ayı*tdı: “Ey zahid, aurat almağa həvəsün var mı?” (Zərir, s. 149);

İrmək اِرْمَك : çatmaq

Hər kim mənzilə *irəm*əyəm deyü qorqar, dünlə gidər. Hər kim dünlə gidər mənzilə *ir*ər, məta‘ alur. Erkəndən tədarik eyləmək gərək, yol ğayət uzaqdur (Zərir, s. 110);

İrişmək // İrəşmək // Ərişmək اِرْشَمَك / اِيْرشَمَك / اِيْرشَمَك / اِرْشَمَك
çatmaq, müvəffəq olmaq

“Və qaçankim qulum əlli yaşına *irişə*, anuñ hesabın asan eylliyəm. Və qaçankim altımis yaşına *irişə*, tövbə eyləməgi aña sevgülü eylləyəm. Qaçankim yetmiş yaşına *irişə*, fəriştahlara anı sevdürir. Qaçankim səksən *irişə*, Tañrı Tə‘ala “Anuñ öñündəki-soñunakı günahların yarlığarın”, – dir” (Zərir, s. 27);

Ya Aışə, əgər dilərsəñ baña *irəşə*sin, qəna‘ət eyləgil (Zərir, s. 28);

Yüz yıldur ‘ibadət eylərsin, bu mərtəbəyə *əriş*dün, bən içəri girəməzin..;

..Tañrınınuñ qüdrətilə ertəyə *əriş*mədin .. öldi (Zərir, s. 92);

Bir gün aña sordılar ki: “Bu mərtəbəyə nədən *əriş*din?” (Zərir, s. 126);

Eyü xülq səbəbilə kişi gündüz oruc dutub gicə namaz qılmaq mərtəbəsinə *iriş*ür (Zərir, s. 158);

İsmarlamaq / Ismarlamaq اِصْرَلْمَق : tapşırmaq: a. buyurmaq, göstəriş vermək; b. əmanət etmək

İbrahim bir qulına *ismarladı* ki: “Şol dərviş oyanıcaq al bənüm qa(t)ıma gətür”, – didi (Zərir, s. 4);

“*İsmarladum* Tañrıya sizi, dinüñüzi və əmanətüñüzi, yə‘ni toğırluquñuzu, dəxi ‘aqibətüñüzi”, – der idi (Zərir, s. 37);

“İlahi, bununuñ qarındaqını saña *ismarladum!*”, – didüm, gitdüm”;

Əgər aurətiñi dəxi *ismarlasa*ñ, anı dəxi sağ bulurduñ (Zərir, s. 38);

Hər bir qapunuñ biñ kişiyə *ismarladı*lar (Zərir, s. 71);

Var ol balı issinə *ismarla!* (Zərir, s. 147);

“Əgər bən də fəriştahlarla tanışaydum, soñra peşiman olmazdum”, – didi, *ismarladı* ki, “Səndəxi oğlanlarıña bu (ö)gütləri vir!”, – didi (Zərir, s. 154);

İvmək اِؤْمَك : tələsmək

Ol kişi ayıtdı: “Ey yegit, zinhar hiç bir nəsnədə *ivməgil*, nəki işlərsənə fikirle işləgil” (Zərir, s. 6);

Qaqımaq قَقِمَق : 1. qəzəblənmək; 2. acıqlanmaq, danlamaq

Süleyman *qaqıdı*, sarayına vardı, adam göndərdi Asfi çağırdı (Zərir, s. 140);

Tağrı Tə‘ala ol abidi yerə yutdurdı; ol abid ol oğlanları *qaqıyub*, xorusu alub azad itmədügiçün, yaramazdan qurtarmadıgiçün yirə yutdurduq (Zərir, s. 143);

Danişmənd hiç *qaqımadı* (Zərir, s. 159);

Ayıtdı: “İblis oğlanlarımdanım, adum *ğəzəbdür*, yə‘ni *qaqımaqdur*” (Zərir, s. 180);

Qaplamaq قَبْلَمَق : əhatə etmək, bürümək

Baylarımız hər şey‘i *qabladılar*, zira bizciləyin bunlar da namaz qıldılar, oruc tutarlar, mallarınun artuğın sadaqa idərlər (Zərir, s. 133);

Qılmaq قَلَمَق : etmək, eyləmək

Aydur: “Hər kişi ki, bu dərvişə dö(r)t aqça virə, bən ol kişiye dört du‘a *qılsam*, dört dürlü hacət rav ola” (Zərir, s. 15);

İlahi, başa rəhmət *qıl*, günahımı yarlığa! (Zərir, s. 43);

Dükəli xəlv anları gördilər, tə‘əccüb *qıldılar* (Zərir, s. 47);

Qındurmaq قِنْدُورْمَق / قِنْدُرْمَق : qıldırmaq (qayıdış), etdirmək, əməl etdirmək, tətbiq etdirmək, gerçəkləşdirmək

Tağrı Tə‘ala bir bəgə xeyir diləsə, anja bir eyi vəzir virür və əgər ol bəg xeyr işləməgi unudursa, ol vəzir anjdurur. Əgər anjarsa, vəzir anja *qındurur*. Qaçanki Tağrı Tə‘ala bir bəgə xeyir diləməsə, anja bir yaramaz vəzir virür. Ol bəg xeyri unudursa, ol anjdurmaz. Əgər anjarsa, *qındurmaz* (Zərir, s. 137);

Qocamaq قُوْجَه مَق : qocalmaq, yaşlanmaq

İslam din içində *qocasa*, anun qocalığı qiyamət günündə anja nur ola (Zərir, s. 26);

Quşatmaq / Quşanmaq قُوْشَاتْمَق / قُوْشَانْمَق : sarmaq / sarınmaq, əhatə etmək / əhatələnmək, dolmaq / dolanmaq

Belimə üç quşaq *quşatmışlar*. Bən ayıtdum: “Ömrümdə zünnar *quşanmadum*, bu nəyiki?”, – didüm (Zərir, s. 115);

Muştilamaq مُشْتِلَامَق / مُشْتِلَمَق : xəbər götürmək

a. gözdənlığı vermək (muştuluq):

Var *muştıla* ... Vardum *muştıladum*, “Ataı suçuıı bağısladı, səni görməgə gəlür”, – didüm (Zərir, s. 46);

b. bəd xəbər vermək:

Vardum xəmir kubların qırdım, cümlə qulum azad eylədim, malım Allah yolına sadəqə eylədim, hər yıl hacc idərin, hər yıl sənciləyin bir kişi gəlür, *muştılar*, “Taıırı səndən xoşnud degildür”, dir (Zərir, s. 44-45);

Nəsnəmək نَسْنَهُ مَك : nəse demək / etmək, bir şey demək / etmək

Asıf dükəli peyğəmbərləri ögdi, Süleymana gəldi, anı dəxi ögməgə başladı ki, “Ya Süleyman, küçük ikən nə yavaş idüıj və nə zahid idüıj və nə fəzil idüıj. Hökmüıj nə möhkəm idi və yüz işdən nə irəgidüıj”, – didi, geyri *nəsnəmədi* (Zərir, s. 139-140);

Oıımaq أُوْكَمَق : düzəlmək; sağıalmaıj

Rəsul həzrəti buyururki: “Sığımuıj Taıırıya qıtlıqdan və iş oıımaduğından və yavuz qəzadan və düşman mülaııı olmadan” (Zərir, s. 148);

Oııarmaıj أُوْكَاْرَمَق : bərpa etmək, təmir etmək, düzəltmək, sağıaltmaq, sağılamlaşdırmaq

Hər ki, Taıırı buyrığında ola, Taıırı Tə‘ala anuıj dinin və dünyasın *oııarur* (Zərir, s. 126);

Ögütləmək أُوْكُوْتَلَمَك : öyüd-nəsihət vermək, (doğıru) yol göstərmək

Abdullahi Cə‘fər ziyadə comərd idi, xəlqi *öğütlər*di, malını ziyadə üləşdürürdi (Zərir, s. 95);

Ügünmək أُوْكُوْنَمَك : üyüdülmək

Evə gəldüm gördüm un *üğünni*ş, ətmək bişmiş, eşək gəlmiş, yerim dəxi suvarılmış (Zərir, s. 126);

Saqınmaq صَقِيْنَمَق / صَقِيْنَمَق / سَقِيْنَمَق :

1. çəkinmək, ehtiyat etmək, gizlənmək; qorumaıj; qorunmaq:

Zinhar *saqın* zənginlər ilə turub-oturma!;

Dövlətlülərdən ziyadə *saqınurdum* kəndümi, hiç bütələrııj səhbətinə varmazdım (Zərir, s. 28);

Dünya tatludur və tazədür. *Saqınuıj* dünyadan və ‘aurətlərdən! (Zərir, s. 115);

Rəsul həzrəti iki sənə qəbrə uğradı. Gördiki, ‘əzab idərlər. İlla iki səhəl nəsnədən ötü(rü). Biri qocalığında(n) ötü(rü), biri sidügendən *saqın*maduğından ötürü ‘əzab idərlər (Zərir, s. 124);

Tağrı Tə‘ala qaçan bir qulı sevsə, dünyadan anı *saqınur*. Nitəki hər birisi xəstəsin sudan *saqınur* (Zərir, s. 155);

2. qısqaqmaq, çox görmək, xəsislik etmək, gizlətmək:

Tağrınuş rəhmətin bəndən *saqınurmısın?* (Zərir, s. 168-169);

Sanmaq سَنَمَق / سَنَمَق : zənn etmək, hesab etmək

Aydur ki, ey fulan, sən əlühdən gələni *işlə*düş, biz əlümüzdən gələni *işlə*məyavuz mı *sanursın?* (Zərir, s. 16);

Mənsur bin ‘Ammar aydur: “Bir gicə sabah oldı *sandum*, taşra çıqdum gördüm dəxi sabah olmuş” (Zərir, s. 17);

Bən sərxoş *sandum* (Zərir, s. 80);

Tağrı Tə‘ala aydur: “Ey qulum, sən virdügimi xərc eylə bənüm yolumda, gizləmə, əksilür *sanma* (Zərir, s. 95);

Hiç *sanurmısın* ki, bu aürət oğlanını oda bırağa?! (Zərir, s. 104);

Əfəndisi bunı işidicək ayıtdı: “Bən kəndümi səndən ulu *sanurdum*, illa sən bəndən yegmişsin” (Zərir, s. 121);

Bu hikayəti işidicək Rəsul həzrəti ayıtdı: “Şükür ol Tağrıya ki, bənüm ümmətimə ‘inayətlər idüb, *sanmaduqları* nəsnələri virdi” (Zərir, s. 132);

Müasir ədəbi dilimizdə işləkliyini itirən bu söz daha çox “sanki” modal sözünün tərkibində işlənməkdədir.

Sarqıtmaq سَرَقِشْمَق : sallamaq

Biş yıllıq yol uzununca quyruğun *sarqıtdı* (Zərir, s. 97);

Səmirtmək سَمِرْتَمَك : kökəltmək, yağlanmaq

Andan sonra qavimlər gələ ki, “müslimanuz” dirlər, əmanətə hiyanətlik idərlər, ... mal dirşirmək ardınca olalar, *səmir*dələr” (Zərir, s. 62);

Sımaq صَمَق : sındırmaq, yerə salmaq

Aydur ki, “İlahi, çox mə‘siyət eylədim, çox günah itdüm, illa gərəzüm sənün sözün *sımaq* degül idi, bəlki nəfsüm yəjəmədim..” (Zərir, s. 18);

Sormaq صَوْرَمَق : soruşmaq

İbrahim aña *sordı* ki “Ey dərviş, qarnuñ acmıdı?” (Zərir, s. 4);

Soram görəəm suçu nə idi (Zərir, s. 30);

Soraraq vardum buldum, yüzi nurlu bir yigit ibadətdən arıqlamış (Zərir, s. 44);

Ömər aydur: “Yəmən qaumi gəldükcə *sorardum* istərdüm. *Sorasora* buldum (Zərir, s. 56);

Hər kim ki, alimdən bir məs’ələ *sorsalar*, bilürkən cavab virməsə... (Zərir, s. 107);

Söyğəmək // Sögmək سُوِيْغَمَك // سُوِيْغَمَك : söymək

.. yalançılıq və geybət eyləmək və ğammazlıq və *sögmək* .., həp bunlar söyləməkdən qopar. Söyləməyən bunların afatından əmin olur (Zərir, s. 119);

Toğru kəlam söyləməyən kişiyyə *söyğəmən*, ol kəla(ma) zulüm itmiş olursun, toğru söyləyən kişidən gizləmə, ki ol kişiyyə zulüm itmiş kibi olursın! (Zərir, s. 157);

Sunmaq صُنْمَق / صُوْنْمَق : irəli uzatmaq, təqdim etmək, təklif etmək

Bəndəxi birisinə əlüm *sundum*, su dilədüüm (Zərir, s. 36);

Ayıtdı: “Zalım tutduğu biti biz tutmazuz”, – didi, yanındağı kişiyyə *sundı*” (Zərir, s. 102);

Aldı oğlanımı dənjizə biraqdı, ginə əlin *sundı* (Zərir, s. 105);

Talabımaq طَلَبِمَق : çırpınmaq, titrəmək

Atası anası gəldilər üzərinə talabıdılar, yuvaya çıxarmayub ‘aciz qaldılar (Zərir, s. 11);

Tutunmaq طُوْتُوْمَق : özünə tutmaq (qayıdış)

Ayıtdum: “Bir kişi şəfa‘ətçi *tutun*” (Zərir, s. 110);

Uğramaq اُوْغْرَمَق / اُوْغْرَمَق : baş çəkmək, dəymək; rast gəlmək, qarşılaşmaq

Gidərkən yenə bir kişiyyə dəxi *uğradum* (Zərir, s. 6);

Rəsul həzrəti iki sənə qəbrə *uğradı*. Gördiki, əzab idərlər (Zərir, s. 124);

Yolda nasraniyyə *uğradı* (Zərir, s. 151);

Andan keçdi, bir kişiyyə *uğradı* ki, əvvəlkilərdən gözəl (Zərir, s. 179);

Ulaşdırmaq اُولَشْدُوْرْمَق : çatdırmaq

Buradan gitmə ki, ol qul bu gicə gəlür, səni evünə *ulaşdurur* (Zərir, s. 50);

Ululamaq أولولمق : (özünü) yüksək tutmaq, üstün hesab etmək

Sə‘d adlu bir kişi əshablardan kəndüni *ululardı* (Zərir, s. 120);

Ululanmaq أولولمق : böyüklənmək, lovğalanmaq, təkəbbürlənmək

Və nə çirkin quldur şol qulki, *ululana*, zulüm idə. Tañrı aņmaya (Zərir, s. 69);

Uyumaq اويمق : yatmaq, yuxuya getmək (danışıqda: “uymaq”, “uyub getmək”)

Ol yufqai yedi, biraz su içdi, yatdı *uyudu* (Zərir, s. 4);

Bu qulun əfəndisi *uyudu*; düşündə bir avaza eşidür (Zərir, s. 16);

Gicə evündə üç aqça qodun, xərc itmədün, *uyudun* (Zərir, s. 115-116);

Ol qul hiç *uyumazdı*, əfəndisin dəxi *uyumağa* qomazdı. Əfəndisi ayıtdı: “Ey qul, niçün *uyumazsın*? Bizi dəxi *uyumağa* qomazsın”; “Bunları aņıcaq nicəv *uyuyayın*?!” (Zərir, s. 120);

Üləşmək / Üləşdürmək أولشدورمك / أولشتمك : bölüşmək / bölüşdürmək

Kafirlərdən alduğumuz maldan *üleşmədin* bir ton almış idi;

Bən bunı gənimət malından *üleşmədin* aldım; Hər kim kafir ilə cəngi idüb kafirdən gənimət ala, dəxi mal *üleşmədin* necəsi andan oğurlasa, anuñ köñlinə qorqu birağa (Zərir, s. 25);

Rəsul həzrəti buyurur ki, Tañrınınuñ qüdrət əli toludur, nə qədər *üleşdürüb* xəric idərsə, əksilməz (Zərir, s. 65);

Ya Harun, *üleşdürdüğün* mal sənün nəñdür? ol mal miskinlərküdüv və möhtaclarkudur və tul auratlarkudur. Sən bunlarınuñ haqqın *üleşdürürsün* (Zərir, s. 102);

Üleşdürülmək أولشندورلمك : bölüşdürülmək

Xəlqün rızqı hər *üleşdürüldi*, həris olmağun fəidəsi nə?! (Zərir, s. 118);

Üşənmək اوشنمك : 1. ərinmək, tənbellik etmək; 2. qorxmaq

Bəni-İsra’il zamanında bir kişi yetmiş yıl ibadət eylədi, hiç *üşənmədi* (Zərir, s. 67);

Ol yigit ayıtdı: “Anuñçun zəhmət çəkərin ki, Tañrıyı sevərin, ölümü də sevərin. Hiç *üşənməzin*” (Zərir, s. 94);

Varmaq وَارَمَق : getmək

Lakin *varanlaruñ* kimisi Tañrıyçun *vardı*, kimisi əlümə nəsnə girə deyü *vardı*, kimisi evlənəm deyü *vardı* (Zərir, s. 4);

Vardılar ol erkək meymunu buldılar (Zərir, s. 77);

Ayıtdum: “Əfəndüñə *varurmısın?*”. Ayıtdı: “Utanurum. Nə yüzlə *varayın?*” (Zərir, s. 110);

Bəni dəxi çağırdılar, *vardum* (Zərir, s. 115);

Bir kişi var idi, alimlər və bəglər anuñ ziyarətinə *varurlardı* (Zərir, s. 125-126);

Müasir Azərbaycan dilində bu feil “*var-gəl etmək*”, “*təfərrüatına varmaq*” kimi ifadələrdə qalmaqdadır.

Yarlığamaq يَرْلِغَمَق : bağışlamaq, əfv etmək

Qul ayıtdı: “Dəxi bir hacətüm oldur ki, Tañrı Tə‘ala bəni və əfəndümi və bu qövmi dəxi *yarlığə(ya)*” (Zərir, s. 15);

Tañrı səni və bəni *yarlığəsun!* Suçuñı ‘əfv eylədim (Zərir, s. 22);

Dəxi buyurur ki, “Hər kim “Düxan Hamim” surəsin oqusa, axşamdan sabaha dək yetmiş biñ fəriştə anuñ *yarlığəmasın* diləyələr” (Zərir, s. 51);

Ayıtdı: “Tañrı səni nə ‘əməliñdən ötürü *yarlığədi?* Sən fasiqdiñ” (Zərir, s. 52);

Ayıtdı: “İlahi, bəndəñi sən yeg bilürsən. Bənüm içimdə nə vardır, bunlar anı bilməzlər. Sən *yarlığəy* vir!”, – didi (Zərir, s. 123);

(Allah c.c.) Aydar: “Bu qullarım iraq yerlərdən zəhmət çəküb bənüm evümə gəldilər. Siz şahid oluñ, bən bunları *yarlığəadum*” (Zərir, s. 161);

Ərəb ayıtdı: “Bir du‘a qıldımki, əgər ol du‘anı bən saña ögr(ə)dürsəm, Tañrı səni *yarlığəar*” (Zərir, s. 168);

Yegləmək يَكْلَمَك : daha yaxşı hesab etmək, üstün tutmaq

Fani nəsnədən *yegləməgil*, əlündəki mala məğrur olmağı! (Zərir, s. 155);

Yeqmək يَكْمَك : qalib gəlmək

Aydur ki, “İlahi, çox mə‘siyət eylədim, çox günah itdüm, illa gərəzüm sənüñ sözüñ sımaq degül idi, bəlki nəfsüm *yeqmədim*, həm

dəxi gördüm nəki suç idərsəm, sən intiqam itməzdün. Ey vay başa, İlahi!” (Zərir, s. 18);

Yermək يَرْمَكُ : alçaltmaq, aşağı eləmək

Könlündə həqqi batıldən ayırub, ey yigit, qaçanki eyü kişilərlə oturasız, kəndüziñi bunların qatında yerər kibi eyləgil (Zərir, s. 6);

Yumşamaq / Yumşanmaq يُمِّشَمَقُ / يُمِّشَنَّمَقُ : yumşalmaq

“Müvəttə” dimək “yumşamış” və “dürilmiş” dimək”, – didi (Zərir, s. 88);

Qaçankim qul Tañrı zikrin eyləsə, köñli yumşanur, mərifət nuru artar.. (Zərir, s. 36-37);

Yürümək / Yürimək يُوْرِمَكُ / يُوْرِيْمَكُ : yerimək

Bunu işdicək ‘Ömər ilərü yürüdi (Zərir, s. 23);

Gəldi əlüm tutdı, ayıtdı: “Yürü!” (Zərir, s. 50);

Mustafa Zəririn nəsrilə yazılmış bu son əsəri Azərbaycan ədəbi dilinin yazılı qolunun formalaşdığı ilkin dövrlərə (XIII-XIV yüzillər) aid bir sıra qiymətli faktlar verir. Azərbaycan-türk dili tarixində xüsusi yeri olan bu yazılı abidənin öyrənilməsi orta əsrlərdə yazılı ədəbi dilin formalaşması məsələlərinin tədqiqi baxımından da çox dəyərlidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

- Clauson, G. (1972). *An etimological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*, Oxford, At The Clarendon Press.
- “*Divanü lügat-it-türk*” *tercümesi* (1985-86), 4 c., çevirən: Besim Atalay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Древнетюркский словарь* (1969). Ленинград, Издательство “Наука”.
- Этимологический словарь тюркских языков* (1974-2003), 7 т., Москва.
- Özkan, M. (2011). Eski Anadolu Türkçesi döneminde ortaya konan tercümelemin türk diline etkisi. *Dil ve edebiyat araştırmaları dergisi*, sayı 3, 1-64.
- Sarı, M. (2016). *Erzurumlu Darir, Yüz Hadis Yüz Hikaye; Türk dilinde art zamanlı değişmeler*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, K. (2011). XIV. Yüzyıl Batı Türk Edebiyatı II: Anadolu Sahası Şair ve Yazarları. *XIV.-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi, 2. Ünite, 48-50.
- Yıldırım, S., Yılmaz, N. (2005). *Darir Mustafa Efendi, 100 Hadis 100 Hikaye*. Darülhadis Yay., 2. Baskı, Erkam Matbaası, İstanbul.
- Zərir, M. *Yüz hədis və yüz hekayə*. Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir Kitaplığı, nr.108 (əlyazmanın fotosurəti).

DIGITAL SKILLS IN TEACHER COMPETENCIES

*Sevinç AKSAY ALBUZ**

Abstract

In the face of technological change and international competition, knowledge, skills and competencies and the vocational qualifications system based on their certification create the basis for important transformations in labor markets.

Studies on the determination of the standards of the professions and the formation of professional qualifications expressing the conditions sought for those who will practice that profession are continuing.

While establishing the scope and limitations of professional competencies need to be included in the discussion many binding elements such as;

- The aims, content, current problems and new opportunities of the profession,
- The status of the profession,
- Professional developments,
- The country's current resources, political perspective, priorities, tradition and culture,
- Expectations of society and employers,
- Teaching and learning of the profession,
- The social environment in which the profession is carried out,
- Professional international agreement, framework, exam, etc.

need to be on the agenda of the discussion.

The aim of this study is to determine the current situation by making comparisons about digital competencies, which are expected to have from teachers. Within the scope of this purpose, a document scanning study was carried out and comparisons were made over the teacher competencies in Turkey within the scope of the world literature on teacher competencies.

21st century teachers are losing their position as constant providers of information and central to education. One of the primary reasons for this situation is technological developments and digital transformations. In the context of these developments and transformations, learning resources and environments have

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Ankara / TÜRKİYE
sevincaksay@gmail.com ORCID: 0000-0002-5080-7043

changed in society and individuals. The creation of policy documents and frameworks regarding digital developments in the world and in education will be important for teachers to acquire and develop the digital skills.

While the reflections of digital skills, which are so important, on education in the world, especially in Europe, are met as frameworks, standards and skills, they are extremely limited in General Competencies for Teaching Profession and special field competence in Turkey. General Competencies for Teaching Profession need to be developed and updated urgently within the scope of digital skills.

Keywords: teacher, teacher education, digital skills, teacher competencies

Özet

Teknolojik değişim ve uluslararası rekabet karşısında bilgi, beceri ve yeterlilikler ile bunların sertifikasyonuna dayalı mesleki yeterlilik sistemi işgücü piyasalarında önemli dönüşümlerin temelini oluşturmaktadır.

Mesleklerin standartlarının belirlenmesi ve o mesleği icra edeceklerde aranan şartları ifade eden mesleki yeterliliklerin oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Mesleki yeterliliklerin kapsamı ve sınırları belirlenirken;

- Mesleğin amaçları, içeriği, güncel sorunları ve yeni fırsatları,
- Mesleğin durumu,
- Mesleki gelişmeler,
- Ülkenin mevcut kaynakları, siyasi bakış açısı, öncelikleri, gelenek ve kültürü,
- Toplumun ve işverenlerin beklentileri,
- Mesleğin öğretilmesi ve öğrenilmesi,
- Mesleğin icra edildiği sosyal çevre,
- Mesleki uluslararası anlaşma, çerçeve, sınav vb. tartışma gündemine alınır.

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerden sahip olunması beklenen dijital yeterliliklerle ilgili karşılaştırmalar yaparak mevcut durumu belirlemektir. Bu amaç kapsamında doküman tarama çalışması yapılmış ve öğretmen yeterliklerine ilişkin dünya literatürü kapsamında Türkiye'deki öğretmen yeterlikleri üzerinden karşılaştırmalar yapılmıştır.

21. yüzyıl öğretmenleri, sürekli bilgi sağlayıcı ve eğitimin merkezi konularını kaybediyorlar. Bu durumun başlıca nedenlerinden biri teknolojik gelişmeler ve dijital dönüşümlerdir. Bu gelişme ve dönüşümler bağlamında toplumda ve bireylerde öğrenme kaynakları ve ortamları da değişmiştir. Dünyadaki ve eğitimdeki dijital gelişmelere ilişkin politika belgelerinin ve çerçevelerin oluşturulması, öğretmenlerin dijital becerileri edinmeleri ve geliştirmeleri açısından önemli olacaktır.

Dünyada ve özellikle Avrupa'da bu kadar önemli olan dijital becerilerin eğitime yansımaları; çerçeve, standart ve beceri olarak karşılanırken Türkiye'de Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri'nde ve özel alan yeterliklerinde son derece sınırlıdır.

Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri'nin dijital beceriler kapsamında ivedilikle geliştirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: öğretmen, öğretmen eğitimi, dijital beceriler, öğretmen yeterlikleri.

Introduction

Societies need qualified individuals, especially qualified employees, for their economic and social development. Development will be possible with employees who are knowledgeable, well-qualified, productive, sensitive to society and the environment, able to seize opportunities in the field of business, and open to development. Occupational standard studies have been initiated in many countries in order to reach qualified employees.

In the face of technological change and international competition, the vocational qualifications system based on knowledge, skills and competences and their certification creates significant transformations in labor markets. In the structure where different stages of capitalism produce different skill regimes, there is usually a balance of “low skills low wages, high skills high wages”. The vocational qualifications system is also defined as the "collective skill building" system. (Canbey Özgüler, 2017) Studies on the determination of the standards of the professions and then the formation of professional qualifications that express the conditions sought for those who will practice that profession are ongoing.

In this study, which examines the digital competencies of teachers, qualitative research method was used. The study was designed according to document analysis, one of the qualitative research methods. The basic condition of this method is to analyze the contents of written, printed or oral documents related to the subject to be researched after obtaining documents suitable for the purpose of the research (Karasar, 2012). Afterwards, these descriptions are explained and interpreted, cause-effect relationships are examined and some conclusions are reached (Yıldırım & Şimşek, 2011, p. 224). The purpose of this type of analysis is to present the findings to the reader in an organized and interpreted form. Thus, the digital competencies of the determined teachers were scanned with the document review method.

In general terms, “professional standards” are norms that show the minimum knowledge, skills and competencies required to perform a profession at various levels. The standards include the minimum behaviors that an individual practicing a particular profession should exhibit, but the skills such as practicality, sensitivity, adaptability, communication or individual differences are not taken into account while presenting solutions to the complex problems or situations that the individual will encounter within the scope of his profession.

Competence differs from standard because competence is defined as the ability to perform complex actions with ease, precision, and adaptability. Academic and political studies continue on which competencies will be required while performing a profession or task, how these competencies will be developed in individuals, how they will be reflected in professional practices and how these reflections will be recorded. While establishing the scope and limitations of professional competencies many elements such as,

- The aims, content, current problems and new opportunities of the profession,
- Status of the profession,
- Professional developments,
- The country's current resources, political perspective, priorities, tradition and culture,
- Expectations of society and employers,
- Teaching and learning of the profession,
- The social environment in which the profession is carried out,
- International agreements, frameworks, exams and similar binding elements related to the profession

Need to be on the agenda of the discussion.

Teacher Competencies

Desired changes and arrangements to be made in the field of education are always very expensive and demanding investments. Getting the expected results from these investments is also a time-consuming process. Implementations with the right policies and effective planning in the field of education will increase the effectiveness of education systems.

Student-oriented education systems have come to a consensus that the most important guarantee of quality in teaching at all levels is qualified teachers. While planning the highest student benefit in education, it is also important to seek certain conditions for teachers, and to monitor, evaluate and reward teachers' professional development in order to increase the quality of education.

It is possible for teachers to perform their duties properly and to fulfill the professional responsibility expected from them, by increasing their professional qualifications in line with new understanding and needs. Changing information society dynamics, education reforms and the qualifications expected from teachers are changing in line with policies and practices related to increasing access and quality in education as an extension of international comparative studies. In this context, it is important to determine in a holistic, comprehensive and clear manner the competencies that teachers must have in order to fulfill their duties effectively and efficiently, including "knowledge, skills, attitudes and values".

Competencies in the World

Teaching skills are not static; they change at all the different stages of a teacher's career and are part of an ongoing process. Similarly, attributes cannot be represented as stationary. All standards should require improvement in "professional knowledge and understanding", "professional skills" and "professional values and commitment". In addition, the professional autonomy of the teacher has a critical importance in increasing the quality of education. (ETUCE, 2008)

In England, teachers are gathered in five categories, from those with the lowest level of standards to those with the most excellent skills, as a result of the evaluation and rating made in terms of having the prescribed performance standards. Accordingly, separate standards have been determined for each category. Professional standards for teaching were redefined in 2006. These standards are based on the understanding of lifelong learning. These standards cover six areas. Professional values and practices, learning and teaching, expert learning and teaching, planning learning, assessment of learning, access and development. Under each of these, sub-competences have been determined. In the UK, teacher standards are grouped under three interrelated general titles: professional qualifications, professional knowledge and understanding, and professional skills. (Şişman, 2009)

In Finland, being aware of and respecting the individual differences of students, being in cooperation and communicating with other teachers, working together with families and various branches of society, preparing and developing effective and appropriate learning environments and materials, and continuing their professional development are determined as teachers' general competencies. (Aras & Sözen, 2012)

Reform movements in New Zealand have also positively affected education. A Teachers Council has been established, similar to the General Teaching Council in England. This council is responsible for developing and implementing standards for the professional development of teachers. Professional development of principals and other school administrators, as well as teachers, is an important issue in New Zealand. (Locke et al., 2005)

In Canada, teachers' professional competencies being at the desired level is the first condition for starting the profession. Each state sets its own standards and determines how the teaching profession will be practiced. Candidates who meet these standards are given relevant certificates and they are allowed to start their duties. (Jaafar & Anderson, 2007)

A report on the preparation of teachers of the 21st century was prepared in the USA in 1986. The National Board for Professional Teaching

Standards (NBPTS) was established in 1987. It has developed standards for knowledge, skills and attitudes in 24 areas. These are for realizing effective learning. In order to obtain a certificate, it was foreseen that teachers should prepare four portfolios. Three of these are class-based. One relates to activities that take place outside the classroom (in the family, community, and colleges). In addition, it is envisaged that the candidates will make six applications where they can use their content information in the relevant certificate area. (Şişman, 2009)

In today's conditions, every society seeks the answer to the question of what should be the qualifications of the teacher who will train the individuals in question in order to raise individuals with the qualities they need. Of course, according to the characteristics of the individuals needed, the characteristics that each country expects from their teachers will also differ. In addition, the expectations of each group in the teacher's education environment from the teacher may differ. Each of the circles such as students, administrators, ministries and parents may have different expectations from the teacher. These expectations necessitate the definition of a competent teacher with all its characteristics and the implementation of teacher training policies prepared in this framework. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2017). Determination of teacher competencies is the holistic and consistent presentation of expectations from the teacher regarding his/her general and specific field. (Metev ve Gürsoy, 2013).

Mankind has dominated both its natural environment and its social environment by using education and technology as a tool throughout its life and has been able to achieve this thanks to these two tools. Education plays a very important role in revealing the innate characteristics and talents of human beings. It is also education that makes people stronger and enables them to mature, thus bringing the creative features of people to the fore. (Lortoğlu, 2008)

In education and training activities to be carried out within the framework of digital competence, components such as acquisition, pedagogical method, technological knowledge and equipment should be configured correctly and effectively. The teaching of digital competence, which is a new concept that cannot be fully understood, can only be provided by qualified and competent teachers. Within the scope of this competence, it is extremely important that teachers have a reference source about the knowledge, skills, attitudes and values they will need.

What Is Digital Competence and Where Does It Take Place?

Today, the continuous development of information and communication technologies increases the need for digital skills. The spread of activities in areas such as the Internet, digital applications, sharing

platforms, e-commerce requires people to increase their digital competence. This will be achieved by giving importance to digital competence in the field of education.

When field studies are evaluated, it is noteworthy that a generally accepted definition of the concept of digital competence cannot be made. The continuous development of digital technologies and the increase in their influence in all areas of life make it difficult to make a complete definition. In the researches that have been going on since the 1990s, the concept of digital competence is discussed with different dimensions in different fields. The concept of digital competence, which started to take place in education policies, first became one of the eight key competences within the scope of Lifelong Learning in the European Union documents. The European Council defines digital competence as; “It covers the safe and critical use of information technology for business, daily life and communication. Digital competence is supported by basic skills in information and communication: using computers to access, evaluate, store, produce, present and exchange information, and through participation and communication in common networks via the Internet.” (European Parliament And Council, 2006)

The European Digital Competence Framework (DigComp: the European Digital Competence Framework), developed by the European Commission and created to explain what it means to be digitally competent, was first created in 2013. This framework was later developed as a project and started to be applied to citizens. Within the framework, it is expected that a person with digital competence will have qualities such as:

- General knowledge and functional skills
- Using in daily life
- Specific and advanced competence for business and creative expression
- Technology-mediated communication and collaboration
- Information processing and management
- Privacy and security
- Legal and ethical aspects
- Balanced attitude towards technology
- Understanding the role of information technologies in society
- Learning and gaining knowledge with digital technologies
- Decisions about appropriate digital technologies
- Use for self-efficacy.

DigComp1.0 and 2.0 constitute the European digital competence framework, which aims to increase the digital competence of European citizens, to support laws and policies for this, and to develop training programs for target groups. Accordingly, the five competencies that make up

digital competence are expressed as "information and data literacy", "communication and collaboration", "creation of digital content", "security" and "problem solving". The requirements of each competency are determined separately for different levels as basic, intermediate, advanced and specialization.

One of the most up-to-date policy documents on teachers' digital competencies is the European Union's Digital Education Action Plan for 2021-2027. The European Union's Digital Education Action Plan (2021-2027) offers measures to help member states and education and training institutions seize opportunities and overcome the challenges posed by the digital age. (European Education Area, 2023) In this context, it has been stated that the European Union Commission will develop common guidelines that will guide teachers and education personnel in order to promote digital literacy and combat information pollution through education and training. In this context, the preparation of a European Union Council recommendation on the development and improvement of digital skills in education and training is among the steps to be taken. In addition, it has been stated that the European Digital Education Center will be established to improve cooperation in digital education at the European Union level. (Demirci, 2021)

It would be appropriate to evaluate the situation in Turkey after evaluating the exemplary policy documents and studies in Europe within the scope of digital competence.

Recently, the concept of digital competence has started to be used more and more in Turkey. One of the eight key competencies determined within the scope of Lifelong Learning in the Turkish Qualifications Framework (TYÇ) prepared in 2016 in line with the European Qualifications Framework is digital competency. After this starting point, other documents have been prepared that will serve as a source for Turkish education policies. The 21st century skills and competencies that individuals will need at the national and international level in Turkey have taken their place in the curriculum in accordance with the "National Education Quality Framework" and "Turkey Qualifications Framework" prepared in line with the "European Qualifications Framework" accepted by the European Parliament in 2008. In the 2023 Education Vision (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019) document prepared by the Ministry of National Education, there are limited goals regarding the establishment of an ecosystem related to the digital skills of teachers, content production and training. However, the goals and practices specific to digital competencies have not been clearly presented.

Digital Skills in Teacher Competencies

Clearly revealing the characteristics expected from the teacher is an important step in improving the quality of education. Because the teacher

assumes the most important role and the greatest responsibility in the achievement of the goals determined by the education programs by the student. Determining teacher competencies is directly related to educational goals.

In the Report on Digital Education at Schools in Europe, which covers the 2018 – 2019 academic year of the European Union (Eurydice, 2019). digital education indicators include teachers' digital competencies and countries' policies on this issue.

Primary and secondary education levels are examined in the report, which includes 43 education systems, including Turkey's. According to the data in the report, teacher digital competencies are among teacher core competencies in approximately two-thirds of education systems. On the other hand, the definition of this concept differs among countries. In some countries a general definition is provided, while in others the digital competence components are explained in detail. For example; Countries such as Austria, Croatia, Spain and Norway use broad digital competence frameworks, including the pedagogical use of technological tools, when defining teacher digital competence frameworks. In addition, in Spain and Austria, there are various assessment and evaluation tools for teachers to determine their digital proficiency level. In countries such as Ireland and Croatia, some digital standards or general characteristics, which we can call digital competences, have been determined for school management. In a few countries, including Turkey, the concept of digital competence is not included in teacher general competences, while teacher general competences have not yet been defined in seven education systems. (Demirci, 2021)

When the qualifications expected from him/her are clearly revealed, the teacher will structure his/her role in the education process in line with this information. For these reasons, countries or organizations such as the European Union determine the competencies they expect from their teachers and updates these competencies when necessary. The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) aims to find an answer to the question “What are the teacher competencies needed to help students learn and improve their well-being?” (OECD, 2015)

History of Qualification Studies in Turkey

National Vocational Qualifications: The minimum norm that shows what the necessary knowledge, skills and attitudes are accepted by the Vocational Qualifications Authority for the successful performance of a profession. (MYK, 2023)

Competence Area: Structures in which interrelated knowledge, skills, attitudes and values in a particular field can be seen as a whole. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2017)

Competence: The knowledge, skills, attitudes and values that must be possessed in order to perform a job effectively and efficiently. (Millî Eğitim Bakanlığı, 2017)

Competence is the knowledge, skills, attitudes and values that must be possessed in order to perform a job effectively and efficiently.

The professional competence level of teachers is also the main determinant of the quality of teaching at all types and levels. The low level of professional competence of teachers means that students move to primary, secondary and higher education with significant deficiencies in the knowledge and skills they need to acquire. The fact that teachers have problems with competency means that the human resources of our country are realized far below the potential. Therefore, identifying and developing teacher competencies is a national priority.

General Competencies of the Teaching Profession

The first official study on competency studies in Turkey is the "Teacher Qualifications" document that came into force in 2002.

The Teacher Competencies determined in 2002 by the General Directorate of Teacher Training and Development of the Ministry of National Education of the Republic of Turkey mentions the concept of "technology" as follows;

7.3.4. In the context of teaching competence, “knows that using a wide variety of materials alongside human and technological resources will enrich learning.” and “Appreciates the importance of making use of educational technology as much as possible in the teaching and learning process, attracting the attention and attention of the student, and establishing a link between what has been learned before and what will be newly learned.”

The next study on teacher competencies is the General Competencies of Teaching Profession, which includes the knowledge, skills, attitudes and values that teachers must have in order to carry out the teaching profession effectively and efficiently; A. Personal and Professional Values-Professional Development, B. Getting to Know the Student, C. Learning and Teaching Process, D. Monitoring and Evaluating Learning and Development, E. School-Family and Community Relations, F. Program and Content Information. The competency entered into force in 2006 with 31 sub-competencies and 233 performance indicators related to these competencies.

In General Competencies for the Teaching Profession, the list of competence and performance indicators regarding digital competence is as follows:

Under A. Personal and Professional Values - Professional Development competence area, within A5- Personal Development sub-competence, “A5.12 Is technology literate (has the knowledge and skills of technology-related concepts and applications)” and “A5.13 Follows the developments in information and communication technologies.”, within A6- Monitoring and Contributing Professional Developments sub-competence, “A6.2 Utilizes information and communication technologies to support professional development and increase productivity.” and “A6.9 Uses information and communication technologies (on-line magazine, packaged software, e-mail, etc.) for the purpose of sharing information.”

Under B. Getting to Know the Student competency, within B.2 The sub-competence of Considering Interests and Needs, “B2.3 Using information and communication technologies, he/she prepares suitable learning environments for students with different experiences, characteristics and abilities.”

Under C. Teaching and Learning Process competence area, within C1- Lesson planning sub-competence, “C1.9 Includes how to use information and communication technologies in the lesson plan.”, within C2- Material Preparation sub-competence, “C2.3 Uses computers and other technological tools in material preparation.” and “C2.9 Accesses teaching-learning resources in technological environments (databases, online resources, etc.) and evaluates them in terms of accuracy and relevance.”, within C3- The sub-competence of organizing learning environments, “C3.8 Sets an example for the effective use of technology resources and teaches them.”, within C7- Behavior management sub-competence, “C7.10 Implements measures that prioritize health and safety in learning environments where tools and technology are used.”

Under D. Learning, Development Monitoring and Evaluation competence area, within D3. Analyzing and Interpreting Data, Providing Feedback on Student's Development and Learning sub-competence, “D3.8 Shares the evaluation results with parents, school management and other educators by using information and communication technologies.”

When we examine the General Competencies of the Teaching Profession updated by the Ministry of National Education in 2017; despite the claim that it covers the previous Teaching Profession's General and Special Field competencies, it is noteworthy that technological knowledge and skills are "never included" in the A. Content Knowledge Proficiency Area, where the field knowledge, field education knowledge and legislation

knowledge that teachers should have are discussed. However, in the field of B. Vocational Skills Proficiency, which covers the competences of planning instruction, creating learning environments, managing the teaching and learning process, and monitoring and evaluating the teacher's in-class and out-of-class practices, technological knowledge and skills are shallowly mentioned only under B3. Competence in Managing the Teaching and Learning Process; “B3.9. Uses information and communication technologies effectively in the teaching and learning process.”

There is no mention in the field of C. Attitudes and Values, which includes general attitudes and values of the teaching profession, approach to students, national, spiritual, universal values, communication and cooperation, and personal and professional development competencies.

Special Field Competencies of Primary Education Teachers

One of the data obtained within the framework of General Competencies for Teaching Profession is that special field competencies are needed to express the knowledge, skills and attitudes necessary for teachers to better perform the tasks specific to their branches. In order to meet this need, the determination of Special Field Competencies began with primary school teachers. In this context, Special field competencies were prepared in a total of fourteen fields, including Turkish, foreign, language, social studies, religious culture and ethics, science and technology, mathematics, preschool, physical education, information technologies, music, classroom teaching, special education (vision, mental, hearing impaired) visual arts, technology and design, and were put into effect in 2008.

When we examine the Turkish course as special field competencies, under 1. Competence area of planning and organizing the teaching process, within 4. Competence to use technological resources in Turkish teaching, A1 level performance indicators “Knows the importance of utilizing technological resources for more effective learning.” and “Recognizes websites and software that can be used to access information in teaching Turkish.”; A2 level performance indicators “Evaluates and systematically uses technological resources in order to support Turkish teaching.”and “In line with the available opportunities, provides an appropriate environment for students to benefit from technological resources and provides equal access to these resources.”; A3 level performance indicator “Enables students to critically evaluate the technological resources they need in learning Turkish and use them effectively.” show the reflection of digital skills.

Special Field Competencies of Secondary Education Teachers

Secondary school teachers' special field competencies were determined in 2011 in eight fields, primarily Turkish language and literature, mathematics, physics, chemistry, biology, history, geography and

philosophy. Then, in 2012, special field qualifications of psychology, religious culture and ethics, health information, teaching profession and foreign language, music, physical education and visual arts teachers were completed in a way to cover primary and secondary education.

When we examine the Turkish Language and Literature Teaching Special Field Competence in the context of digital competencies, we observe that it is limited to performance indicator “B2.3. Organizes the resources that students can use in the field of language and literature through information technologies.” under B Field Education Knowledge competency, within B2. Competency to Benefit from Various Materials and Resources Related to Language and Literature Teaching.

Vocational Education Special Field Competencies

In the field of vocational and technical education within the scope of the Project for Improving the Quality of Vocational and Technical Education (METEK) in Turkey in 2016, a draft of special field competencies in fifty-one branches was determined but not published including electrical and electronic technology, public relations and organization services, information technologies, food and beverage services, renewable energy technologies and office management, shoe and saddlery technology, biomedical device technologies, child development and education, maritime, entertainment services, handicraft technology, journalism, shipbuilding, food technology, clothing production technology, graphics and photography, beauty and hair care services, land registry cadastre, patient and elderly services, animal breeding and health, firefighting and fire safety, chemical technology, accommodation and travel services, jewelry technology, laboratory services, machinery technology, printing technology, metallurgical technology, furniture and interior design, musical instrument making, marketing and retail, plastics technology, radio-television, rail systems technology, healthcare, art and design, ceramics and glass technology, agriculture, design technologies, textile technology, plumbing technology and air conditioning, aircraft maintenance, transportation services, justice, family and consumer services, industrial automation technologies, construction technology, metal technology, motor vehicle technology, accounting and finance.

However, in 2018, the previously published general and special field qualifications were removed on the grounds that they were no longer needed.

Looking at the criteria set in the General Competencies for Teaching Profession of the Ministry of National Education, it is understood that teachers are expected to be people who can use technology and be a model for their students in this regard. It is necessary to reveal the current qualifications that teachers should have and to examine the current situation in education-teaching environments. (Kayaduman et al., 2011)

Conclusion

21st century teachers are losing their position of being a constant provider of information and staying at the center. One of the primary reasons for this situation is technological developments and digital transformations. In the context of these developments and transformations, learning resources and environments have changed in society and individuals. The competences to be determined will be important in acquiring and developing the digital skills that teachers should follow and adapt to by creating policy documents and frameworks regarding digital developments in the world and in education.

Teachers should have the skills to raise awareness, use and set an example in the safe and beneficial use of information technologies. Therefore, of course, the qualifications expected from the teacher required for his/her field should be defined first (Mete, 2018). In recent years, many countries have tried to develop teacher standards or competences. It is an important fact that these standards and competencies should also cover digital skills. Otherwise, there will arise many risks in the field of education.

In particular, it is necessary for the teacher, who is the most basic element of teaching, to have the competencies required by the period in her profession (Candeğer, 2015). While the reflections of digital skills, which are so important, on education in the world, especially in Europe, are met as frameworks, standards and skills, they are extremely limited in General Competencies for Teaching Profession in Turkey.

General Competencies for Teaching Profession need to be developed and updated urgently within the scope of digital skills.

References

- Aras, S., & Sözen, S. (2012, 27-30 June). Türkiye, Finlandiya ve Güney Kore'de öğretmen yetiştirme programlarının incelenmesi [Conference presentation]. *X. National Science and Mathematics Education Congress*, Nigde, Turkey. <https://docplayer.biz.tr/16179222-Turkiye-finlandiya-ve-guney-kore-de-ogretmen-yetistirme-programlarinin-incelenmesi.html>
- Canbey Özgüler, V. (2018). İşgücü piyasalarında gençler ve mesleki yeterlilikler sistemi. *Verimlilik Dergisi*, (2), 115-132. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/verimlilik/issue/36498/414230>
- Candeğer, Ü. (2015). Tarih Öğretmeni Özel Alan Yeterliklerinin Hazırlanması. *Turkish History Education Journal*, 4 (1), 177-194. <https://doi.org/10.17497/tuhed.185615>
- Demirci, S. (2021, 24 Ağustos). Öğretmen Dijital Yeterlikleri. TEDMEM, Türk Eğitim Derneği. <https://tedmem.org/mem-notlari/degerlendirme/ogretmen-dijital-yeterlikleri#note-3791-50>

- ETUCE/ European Trade Union Committee For Education. (2008). *Teacher Education in Europe/ An ETUCE Policy Paper*. <http://ec.europa.eu>
- European Education Area. (2023). *Digital education action plan (2021-2027)*. European Commission. <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>
- European Parliament and Council. (2006) *Recommendation of the european parliament and of the council*. (2006/961/EC). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0005:0009:EN:PDF>
- Eurydice. (2019). *Digital education at school in Europe*. European Commission. [Digital Education at School in Europe | Eurydice \(europa.eu\)](https://eurydice.europa.eu)
- Jaafar, S. B., & Anderson, S. (2007). Policy trends and tensions in accountability for educational management and services in Canada. *Alberta Journal of Educational Research*, 53(2). <https://doi.org/10.11575/ajer.v53i2.55263>
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayaduman, H., Sırakaya, M., & Seferoğlu, S. S. (2011). Eğitimde FATİH projesinin öğretmenlerin yeterlik durumları açısından incelenmesi. *Akademik Bilişim*, 11, 123-129.
- Locke, T., Vulliamy, G., Webb, R. & Hill, M. (2005). Being a 'professional' primary school teacher at the beginning of the 21st century: A comparative analysis of primary teacher professionalism in New Zealand and England, *Journal of Education Policy*, 20 (5), 555-581. DOI:[10.1080/02680930500221784](https://doi.org/10.1080/02680930500221784)
- Lortoğlu, A. (2008). *Sınıf öğretmenlerinin yapılandırmacı öğretim programı kapsamında eğitim teknolojisi uygulamalarında karşılaştıkları güçlükler* (unpublished master's thesis, Selçuk Üniversitesi) Konya, Turkey. <http://hdl.handle.net/123456789/8720>
- Mete F., & Gürsoy Ü., (2013). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Öğretmen Yeterliklerine İlişkin Görüşler-Opinions of Teachers'Competences in Teaching Turkish As A Foreign Language, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (3), 343-357.
- Mete, F. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretmeni Değerlendirme Ölçeği: Faktör Analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 51(2). DOI: [10.30964/aucebfd.445699](https://doi.org/10.30964/aucebfd.445699)
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *2023 Eğitim vizyonu*. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_E%C4%9Fitim%20Vizyonu.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YZR_TMTENLYK_MESLEYK_GENEL_YETERLYKLERI.pdf

- MYK. (2023). *Ulusal mesleki yeterlilikler*. Sıkça sorulan sorular. Mesleki Yeterlilik Kurumu. <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/skca-sorulan-sorular/genel-sorular>
- OECD. (2015). *Future of Education and Skills 2030*. <https://www.oecd.org/education/2030-project/>
- Şişman, M. (2009). Teacher's competencies: A modern discourse and the rhetoric, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 63–82. <http://abakus.inonu.edu.tr>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

AZERBAIJAN'DA SIKLIKLA KULLANILAN BAŞLANGIÇ PIYANO METOTLARININ İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE BEGINNER PIANO METHODS FREQUENTLYUSED IN AZERBAIJAN

*Gamze PAŞA **
*Birsen JELEN***

Özet

Müzik eğitimi ve icrasında önemli bir yere sahip olan Azerbaycan'da klasik müzik eğitiminin başında piyano eğitimi gelmektedir. Dünyaca ünlü birçok Türk piyanistin eğitime başladığı yer konumunda bulunan Azerbaycan, piyano eğitiminin temelinde genel olarak Sovyet dönemi eserlerinin ve bestecilerinin etkisi olsa da Azerbaycan bestecileri tarafından yazılan eserlerle piyanoya milli benlik kazandırılmıştır.

Alanyazın incelendiğinde Azerbaycan besteci ve piyano eğitimcileri ile ilgili çalışmalar olduğu tespit edilirken, genel piyano metotları ile ilgili çalışmaların görece daha az olduğu tespit edilmiştir. Azerbaycan Kültürüne ait metotlar incelenerek, piyano eğitiminde farklı öğrenme yöntemlerinin önemi vurgulanmıştır. Bu araştırma Azerbaycan'ın piyanodaki başarılarının temelinde bulunan eğitimin başlangıcında, sıklıkla kullandıkları 3 piyano metodunun incelenmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda "Fortepianino Çalmaq Üçün İbtidai Dərslik Kitabı", "Fortepianoda Çalmaq Üçün Vəsait (Dərslik)", "Школа игры на фортепиано (School of Piano Playing)" metotları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Piyano Metotları, Azerbaycan Piyano Eğitimi

Abstract

In Azerbaijan, which has an important place in music education and performance, piano education comes first in classical music education. The piano education of Azerbaijan, which is the place where many world-famous

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Ankara / TÜRKİYE gamzepaspa.gp@gmail.com ORCID: 0009-0007-2714-787X

** Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Ankara / TÜRKİYE birsenca@gmail.com ORCID: 0000-0001-9712-4445

Turkic pianists began their education, even though it was generally influenced by the pieces and composers of the Soviet period, the piano was given a national identity with pieces written by Azerbaijani composers.

When the literature is reviewed, it has been detected that there are studies on Azerbaijani composers and piano educators, while there are relatively fewer studies on general piano methods. By examining the methods of the Azerbaijani culture, the importance of different learning methods in piano education is emphasized. This research aimed to examine the three piano methods that were frequently used at the beginning of education, which is the basis of the success of Azerbaijan in piano. In this context, the methods “Fortepianino Çalmağ Üçün İbtidai Dərslik Kitabı”, “Fortepianoda Çalmağ Üçün Vəsait (Dərslik)”, “Школа игры на фортепиано (School of Piano Playing)” were examined.

Keywords: Azerbaijan Piano Methods, Azerbaijan Piano Education

Giriş

Türk Devletleri arasında ilk cumhuriyeti kuran Azerbaycan Cumhuriyeti Doğu Avrupa ile Batı Asya'nın birleşim noktasında konumlanmaktadır. Güney Kafkasya' da en büyük yüz ölçümüne sahip olan, Hazar Denizinin kıyısında yer alan Azerbaycan aynı zamanda Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve İran'a komşudur. Türkiye ile sadece 17km'lik sınırı bulunmaktadır.

Azerbaycan, zengin kültürel mirasa sahiptir. Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkeler arasında opera, tiyatro gibi sahne sanatlarını barındıran ilk ülke olma özelliğini taşır (Svante, 2006).

Azerbaycan piyano medeniyetinin kökleri 20. Asrın sonlarında başlamıştır ve kısa tarihi bir zaman içinde gelişmeler göstererek, çağdaş sanatsal yaratıcılığın zirvesine ulaşmıştır (Seyidov, 2006).

Azerbaycan'da milli piyano kültürünün oluşumunda en önemli etken profesyonel piyano eğitimidir ve bu eğitimde Azerbaycan tarihinederin bir iz bırakan, önemli katkılar sağlayan Moskova Konservatuarı mezunu piyano sanatçısı Antonina Nikolayevna Yermolayeva'dır. A. N. Yermoloyeva 1895 yılında Bakü'de ilk müzik okulunu açmıştır. Eğitim yılı 6 yıl olarak belirlenen bu okulda, piyano haricinde keman, viyolonsel ve ses eğitimi de yer almaktaydı.

Azerbaycan'da Piyano eğitiminin temelini oluşturanlardan biri de Petersburg Konservatuarı mezunu Georgiy Georgiyeviç Şaroyev'dir. Şaroyev ömrünün 50 yılını Azerbaycan müzik kültürünün gelişimine adanmıştır (Seyidov, 2006).

Azerbaycan milli müziği ve milli piyano kültürüne; Üzeyir Hacıbeyov, Kara Karayev, Fikret Amirov, Asef Zeynallı, Tefvik Guliyev,

Emin Sabitoğlu, Vagif Mustafazade gibi birçok besteci ve piyano eğitimcileri çok değerli eserler bırakmışlardır.

Piyano eğitiminde teknik ve teorik bilgiler dışında, duyuşsalyetenekte çok önem arz etmektedir. Duruş, oturuş parmak numaraları, solfej gibi önemli müzik bilgilerinin yanında öğrencinin müziksel işitmesini sağlamak amacıyla melodi tekrarı ve bilinen milli şarkılara özellikle yer verilmektedir. Azerbaycan'da kullanılan metotlar öğretmene destek niteliği taşımaktadır. Genel teorik bilgileri ve ezgileri öğrenciyle doğaçlama olarak başlatıldıktan sonra metottan ders işlenmeye başlamaktadır. Piyano ile doğrudan, doğaçlama halinde tanışan öğrenciler, kulaklarına hoş gelen tınılarla daha verimli ve isteklidirler başlamaktadırlar.

1. Yöntem

Bu bölümde araştırma modeline, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına, verilerin çözümü ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, insanların yaşadıkları dünyayı ve buradaki tecrübelerini nasıl algıladıkları ve nasıl yorumladıklarını analiz etmek amacıyla geliştirilen araştırma yaklaşımlarını adlandırmak üzere kullanılan genel bir tanımdır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015). Çalışmada Doküman incelenerek literatür taranmış ve piyano metotlarına ulaşılmıştır.

1.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Azerbaycan Piyano Metotları oluşturmaktadır. Geniş bir yelpazeye bakarsak birçok farklı metot bulunmaktadır. Fakat biz bunlardan sadece 3 metodu incelemeye aldığımız için araştırmanın örnekleme bu metotlardır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Veriler toplanırken uzman görüşüne başvurularak 3 metot tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada farklı arama motorları, kitap, e- kitap, makale ve tezlerden yararlanılmıştır.

1.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Bu çalışmamızda içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Nicel çalışmada analizin temelini verinin sayısal boyutu oluştururken, nitel çalışmada verinin içerdiği anlamların analizi bu sürecin can damarını oluşturur. Bu nedenle nitel veri analizi alanyazında sıklıkla “içerik analizi” olarak tanımlanır ve verinin kavramsallaştırılması ve temalar yoluyla

kavramlar arasındaki anlamlı örüntülerin açıklanması bu sürecin temelini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Araştırmamızda öncelikle metotları yazan besteci ve editörlerimizin bilgilerine yer verilmiştir. Daha sonra metot içerisinde yer alan kuramsal bilgiler, öğretmen öğrenci eşlikleri vb. metotta bulunması beklenen özelliklerin uzman görüşleri ve literatür incelemelerinde bulduğumuz maddeler altında toplayarak karşılaştırması yapılmıştır. Piyano metotlarında bulunması gereken özelliklerin, metotta bulunup/bulunmadıkları yüzde hesaplamalarıyla tablolaştırılmıştır. Benzer bir çalışmayı Çağlak ve Ercan (2017) metotlarda yer alan özellikleri 17 maddede ele alarak yapmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde araştırılan piyano metotları ile ilgili bilgilere, piyano metotlarında bulunması gereken özelliklerin, metotlarda bulunup/bulunmadıklarına ilişkin yüzde hesaplama tablosuna yer verilmiştir.

2.1. Fortepianinoda Çalmağ Üçün İbtidai Derslik Kitabı

Lidiya Nikoyevna Yeqorova ve Regina İvanovna Siroviç tarafından yazılan editörlüğünü R. Seferaliyeva ve N. Resulov üstlendiği temel piyano eğitimin ders kitabı, 2018 yılında Azerbaycan Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. “Fortepianinoda çalmağ üçün ibtidai derslik kitabı” Piyano çalmak için temel ders kitabı anlamına gelmektedir.

Piyano eğitimine yeni başlayanların 2 yıllık eğitimi için hesaplanmış bukitağ, okullardaki metot ihtiyacına uygun olarak hazırlanmıştır. Ders

Kitabında Azerbaycan Müziğinin kurucusu Üzeyir Hacıbeyov'un rehberliği ile seçilmiş eserler bulunmaktadır. Daha sonraki basımında kitabı düzenleyenler halk şarkıları, Rus ve Batı Klasikleri eserleri, Azerbaycan halk dansları müziklerini ilave etmişlerdir.

Piyano çalmayı öğrenmeye başlayanlara birinci dersi şarkı materyali üzerinde işlemeye başladıkları görülmektedir. Sözlü olan alıştırmalar öğretmenle birlikte öğrenilmektedir. Öğrenci notaları okuyarak değil, duyduğu melodileri olduğu gibi piyanoda çeşitli notalardan başlayarak çalmaktadır. Önce sözleriyle daha sonra piyano tuşlarının isimleri söylenerek okunmaktadır. Öğrenci bu şarkıları okuduğu zaman seslerine ve bir-birine olan oranına (adımlayarak veya alkışlayarak) dikkat etmektedir. Notaları okumayı öğrenmek için, dizekte nota yazımından başlatılmaktadır. Dizekte notaların yazılması gerektiği, ölçü, ölçü çizgisinin önemi izah edilmektedir. Alıştırmaların artık piyanoda notalarla çalınmaya başlamasından sonra cümle hakkında bilgiler verilmektedir.

Metot 2 bölümden oluşmaktadır. I. Bölümü Şarkı Materyali üzerinde Notaların öğrenilmesi, II. Bölüm ise Eserler (Piyesler), Etüdlere ve Birlikte Seslendirmeler (Ansamblar) üzerine yoğunlaşmıştır.

Metotta önce sağ elde sol notası 3. parmak kullanılarak çalışmaya başlanır daha sonra aynı ezgi sol elde de tekrar edilmektedir. Parmak numarası bir notaya bağlı kalmadan çalınmaktadır. 3. Parmak daha sonra sırasıyla mi, fa, sol notalarında da kullanılmaktadır. Daha sonraki egzersizlerde 2. 4. 5. ve en son 1. parmak eklenerek alıştırmalar devam etmektedir. İlk derslerden itibaren öğretmen- öğrenci 4 el şarkılar seslendirilmektedir.

Metotta 5. alıştırmadan itibaren oktav tanıtılarak buna yönelik alıştırmalara geçilmektedir. Genel anlamda metodun ilk sayfalarında teorik bilgiler ve öğrenciye yönelik küçük notlara sıklıkla rastlamak mümkündür. 64. alıştırmaya kadar sadece sol anahtarı öğrenme amaçlanmaktadır. 65. Alıştırmadan itibaren fa anahtarı tanıtılarak ilk akorlarda seslendirilmeye başlanır.

Bu metotta Azerbaycan halk dansları şarkıları, çocuk şarkıları, Üzeyir Hacıbeyov eserleri, Azerbaycanlı besteciler tarafından yazılmış birçok eser, Rus Halk Şarkıları, Ukrayna Halk Şarkıları, Ukraynalı besteci İ. Berkoviç Etüdlere, Belarus Halk Şarkısı, Eski Fransız şarkısı, Çek Halk

Şarkısı, Herman Berens etüdlere, Gürcü Halk Şarkısı, Rus besteciler tarafından yazılmış eserler, Şüşter, Rast, Bayati-Şiraz, Şur, Segah, Şehnaz, Hümayun, Çargah makamından melodiler, İsviçre Halk Şarkısı, Pyotr İlyiç Çaykovski eserleri, Carl Czerny, Mozart, Beethoven, Fikret Amirov, Kara Karayev gibi önemli besteciler ve eserler bulunmaktadır.

2.2. Школа игры на фортепиано (School of Piano Playing)

A Nikolaev'in genel editörlüğünde Muzyka yayınevi tarafından yayımlanan bu metot A. Nikolaev, Vladimir Aleksandrovich Natanson,

L. Roshina tarafından derlenmiştir. Sovyet ülkelerinde en çok tercih edilen piyano metotlarından biri olması nedeniyle Azerbaycan'da da sıklıkla tercih edilmektedir.

Bu kitabın temel amacı, başlangıç seviyesinde olan bir piyanistin repertuarını niteliksel olarak geliştirmektir. Öğrencilerin müzik zevklerini ve genel olarak müzik sanatına karşı tutumlarını şekillendirmesinde ilk pratik temasın olduğu iyi bilinmektedir. Çoğu zaman, müzik pedagojisinde en zor ve en sorumlu olan bu aşamadır. Pratik eğitim için müzikal açıdan eksiksiz, estetik açıdan yüksek kaliteli malzeme olmadan hiçbir çaba istenen sonuca götürmemektedir.

Küçük bir müzisyen, yalnızca yüksek kaliteli müzikle uğraşmalıdır. Bu, çocuğun değerlendirme kriterini, gelecekte çok çeşitli müzikal fenomenlerde yönlendirme için güvenilir bir pusula görevi görebilecek olan müzikal 'içgüdüünü' oluşturur (Nikolaev, 2001).

Bu nedenle, bu metot pedagojik uygulamada haklı bir popülariteye sahip olan ve müzik ve pedagojik literatürün estetik açıdan değerli örnekleri olarak hizmet edebilen çok sayıda klasik eser, halk ezgisi düzenlemeleri ve modern bestecilerin eserlerini içermektedir.

İlk derste öğrenciden bilinen çocuk şarkılarını piyanoda herhangi bir sestem başlayarak çalması istenmektedir. Bu küçük çocuk şarkılarını öğrenirken klavyede işitme ve yönelim gelişimine, çeşitli aralıklardaki seslerin özümsemesine ve tuşların konumlarını öğrenmesine olanak sağlamaktadır. Öğrenciye dersin bu aşamasında yaratıcı görevler vermek, örneğin çocuk kitaplarından bazı tekerlemeler için müzik bestelemeye davet etmek çok yarar sağlamaktadır (Nikolaev, 2001).

Bu metot 2 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölümde;

I- Hissederek şarkı söylemek. Piyano bir melodi seçmek. Transpozisyon. Klavye ve Seslerin isimleri. Notalar, farklı süreleri, portedeki konumu.

II- Her iki anahtardaki melodilerin farklı parmaklarla (bağlantısız) icra edilmesi için örnekler.

III- Seslerin yüksekliğindeki değişim işaretleri (alterasyon).

IV- Parçaların ardışık icra edilmesi (Legato).

V- Daha karmaşık Ritmik Kalıplar.

VI- On altılık notalar.

2. Bölümde;

- Edinilen işaret ve becerilerin pekiştirilmesi ve geliştirilmesi.

- Dört el performansı için parçalar.

- Çok bölümlü geniş eserler.

- Etüdler bulunmaktadır.

Metotta ilk alıştırmalar kolayca hatırlanan melodik tınlar üzerine kurulmaktadır. Öğretmen bir örneği çalar veya söyler ardından öğrenciden bunun tekrarını istemektedir. Metotta bu örnekler sol notasıyla başlar ve daha sonra sırasıyla la, mi, re, fa, do notaları eklenerek ile devam etmektedir. İlk sayfalarda piyano klavyesinin tanıtımı yapılarak öğrenciye aralık, oktav, kontroktavlar ve alt kontroktavlar öğretilmektedir. Nota süresi, sus ve süreleri, fa ve sol anahtarı, fa ve solanahtarındaki notaların konumu, ölçü ve

piyano klavyesinin tanıtımı dailk derslerde öğretilmektedir. Birinci bölümün ikinci kısmında parmak numaraları ile orta do'dan alıştırmalar başlamaktadır. Sol Anahtarı ile başlayan örnekler, tonalite bilgisi ve değiştirici işaretler ile devam eder. Aralıksal yöntem ve orta do yönteminin bir arada kulladığı bu metotta fa anahtarının pratik olarak öğreniminden sonra akor çalışmalarına geçilmektedir. Kitabın sonunda majör-minör gam çalışmaları, arpej ve akorlarda oluşan egzersizler ve müzik sözlüğü bulunmaktadır.

Bu metotta Rus besteciler tarafından yazılmış eserler, Rusya çocuk şarkıları, Rusya Halk Şarkıları, Polonya Halk Şarkısı, Ukrayna Halk Şarkısı, Macar Halk Şarkısı, Fransız Şarkısı gibi eserler Mozart, Haydn, Çaykovski, Schumann, Bartok, Bach vb. besteciler bulunmaktadır.

2.3. Fortepianoda Çalmağ Üçün Vəsait (Dərslik)

Ferhad Bedelbeyli, Oktay Recebov, Sevda Ağayev tarafından yazılan Fortepianoda Çalmağ Üçün Vesait kitabı 2006 yılında Çırağ yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

Bu metota göre ilk ders öğretmen-öğrenci ilişkisi açısından önem taşımaktadır. İlk derste daha çok öğrencinin ilgi alanlarından konuşulup, bu alanların müzikle olan ilişkisinden bahsedilmektedir. Öğrencinin bildiğı ve sevdiğı şarkılarla piyanoya başlayarak sesler ve melodiler hakkında bilgi verilmektedir. Hatta şarkının karakteri hakkında bilgiler paylaşılmaktadır. Piyanodaki siyah ve beyaz tuşların öğretiminden sonraparmakların piyanodaki duruşu, oturma düzenini metotta fotoğraflarla gösterilmektedir.

Nota süreleri ve piyanodaki tuşların ölçüdeki konumu hakkında bilgi verilerek piyano eğitimine başlanmaktadır. Sol anahtarı ve sol notası ile başlayan derse milli çocuk şarkıları eklenerek hem söyleyip hem çalınarak devam edilmektedir. 10. Alıştırmadan itibaren 4 el çalışmaları başlamaktadır. 41. Alıştırmadan itibaren fa anahtarı öğretildikten sonra etüd ve menüetlerle devam edilmektedir.

Metotta Azerbaycanlı besteciler tarafından yazılmış milli çocuk şarkıları, Azerbaycan Halk Şarkıları, Ukrayna Halk şarkıları, Rusya Halk şarkıları, Pyes, Menuet, Etüd gibi eserler, İ. Berkoviç, Czerny, Mozart, Beethoven, Clementi vb. gibi önemli besteciler bulunmaktadır. Metodun sonunda Majör ve Minör Gam çalışmaları bulunmaktadır.

İncelenen bu metotlar doğrultusunda başlangıç piyano metotlarında bulunması beklenen özellikler: Görsel öğelere yer verilmesi, Duruş ve oturuş bilgisi, El tutuş pozisyonu bilgisi, Parmak numaralarının tanıtılması, Piyano klavyesinin tanıtımı, Teorik bilgiler, Öğretmen eşliğı, 4 el çalışmalar, Müzik

tarihi ve besteci bilgileri, Müzik sözlüğü, Şarkı sözleri, Tonalite bilgisi ve dizi çalışmaları, Egzersiz çalışmaları, Kulaktan çalma, Legato ve staccato çalışmaları, Akor çalışmaları, Yazma alıştırmaları olarak belirlenmiştir (Çağlak ve Ercan, 2017).

Başlangıç pişano metotlarında bulunması beklenen özelliklerin, metotlarda bulunup/bulunmadıkları ve yüzde dağılımları ile birlikte Tablo 1.' de yer almaktadır. Çalışmamızda “Fortepianino Çalmağ Üçün İbtidai Dərslik Kitabı” metodunu A1, “Школа игры на фортепиано (School of Piano Playing)” metodunu A2, “Fortepianoda Çalmağ Üçün Vəsait (Dərslik)” metodunu A3 olarak kodlanmıştır.

Tablo 1. A1, A2 ve A3 Metotlarının Karşılaştırılması ve Yüzde Dağılımı

	A1	A2	A3	% VAR	% YOK
Teorik Bilgiler	Var	Var	Var	100	-
Duruş- Oturuş Bilgisi	Yok	Yok	Var	33,3	66,6
Görsel Öğelere yer verilmesi	Yok	Yok	Var	33,3	66,6
Pişano Klavyesinin Tanıtımı	Var	Var	Var	100	-
4 El çalışmaları	Var	Var	Var	100	-
Legato-Staccato çalışmaları	Var	Var	Var	100	-
El Tutuş Pozisyonu Bilgisi	Yok	Yok	Var	33,3	66,6
Parmak Numaralarının Tanıtılması	Yok	Yok	Var	33,3	66,6
Öğretmen Eşliği	Yok	Yok	Yok	-	100
Müzik Tarihi ve Besteci Bilgileri	Yok	Yok	Yok	-	100
Müzik Sözlüğü	Yok	Var	Yok	33,3	66,6
Şarkı Sözleri	Var	Var	Var	100	
Tonalite Bilgisi ve Dizi Çalışmaları	Yok	Var	Var	66,6	33,3
Egzersiz Çalışmaları	Yok	Var	Var	66,6	33,3
Kulaktan Çalma	Var	Var	Var	100	-

Akor Çalışmaları	Var	Var	Var	100	-
Yazma Alıştırmaları	Yok	Yok	Yok	-	100

İnceleme sonucunda A1, A2 ve A3' de teorik bilgilere sıklıkla yer verilmiştir. Duruş ve Oturuş bilgisine A1 ve A2' de yer verilmezken A3'te görsel öğelerden de faydalanarak yeteri kadar yer verilmiştir.

Piyano Klavyesini A1, A2, A3 metotlarının hepsi öğrenciye tanıtmıştır. A1, A2 de görsel öğelere yer verilmezken, yukarıda da bahsettiğimiz gibi A3'te Duruş oturuş bilgisi ve parmak duruşunu anlatırken görsel öğelerden yararlanmışlardır. Azerbaycan'da öğretmen destekli bir eğitim benimsendiği için 4 el çalışmaları A1, A2 ve A3'te yer almıştır. Metot içeriklerin ilk sayfalarının çoğunluğu 4 el çalışmasından oluşmuştur.

Legato- Staccato çalışmaları A1, A2, A3 metotlarında bulunurken, El tutuş pozisyonu bilgisi sadece A3 metodunda bulunmuştur. Yeteri kadar 4 el çalışmalar bulunan bu metotlarda öğretmen eşliği bulunmamıştır. Müzik ve besteci bilgileri de bulunmamıştır.

Müzik Sözlüğü A2' de kitabın en sonunda çok açıklayıcı olarak sunulmuştur, parmak numaralarının tanıtımı sadece A3' de bulunmuştur.

Kulaktan eğitime önem veren bir sistem olduğu için bütün metotlarda bu madde bulunmamıştır, bununla beraber doğaçlamanın getirisi olan şarkı sözlü alıştırmalarda A1, A2, A3 metotlarında yer almıştır.

Tonalite ve Dizi Bilgisi, Egzersiz Çalışmaları A2 ve A3'te bulunmuş, A1de bulunmamıştır.

Yazma çalışmaları hiçbir metotta bulunmazken, Akor çalışmaları özellikle fa anahtarına geçtikten sonra bütün metotlarda bulunmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Müziği veya piyano çalmayı sadece teknik beceri olarak öğretmek yeterli değildir. Genel olarak müzik eğitiminde olduğu gibi piyano eğitiminde de teknik, tarihsel ve teorik bilgileri dengeleyerek öğretmek esastır. İyi bir piyano eğitiminin temelinde öğrencinin piyanistik becerileri bilinçli bir şekilde gerçekleştirmesi yatmaktadır. Bu noktada öğrencinin müzik teorisi bilgisi ön plana çıkmaktadır. Öğrencinin iyi bir performans sergileyebilmesi için müzik teorisi konuları olan armonik değişimler ve kompozisyonun yapısını anlaması önemlidir. Bu nedenle eğitimin ilk yılında majör, minör 5 parmak pozisyonları, majör ve minörtonik, subdominant ve dominant akorlar, aralıklar, diyez ve bemoller, majör tonlar öğretilir (Hood, 1982, s. 1; Bastien, 1973, s. 185). İncelediğimiz metotlardaki bulgular doğrultusunda görülmektedir ki; metotların %100'ünde teorik bilgilere yer verilmiştir. Bu

sonuç yukarıdaki düşüncelerli desteklemekte ve Azerbaycan'da sıklıkla kullanılan başlangıç piyano metotlarında teorik bilgiler konusunun öneminin bilincinde olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bir diğer sonuca göre incelenen metotların tamamında akor çalışmalarının bulunmasıdır. Akor çalışmalarının erken bir zamanda öğretilmesi sayesinde armonik anlayışın da temeli oluşturulmuş olur. Öğrenciler su sayede klavyenin tamamını tanır, tüm tuşlarda eşit derecede rahat olur. Bu sayede melodileri kolay bir şekilde transpoze edebilirler. Ayrıca bu yaklaşım piyano üzerinde keşif ve yaratıcılığa da teşvik eder, doğaçlama becerilerinin gelişimini sağlamaktadır. Akor çalışmalarının metotların tamamında bulunduğu dair bulgular Azerbaycan'da sıklıkla kullanılan başlangıç piyano metotlarının teorik bilgilerin pratikte uygulanmasıyla ilgili bağlantının sağlandığını göstermektedir.

İncelenen metotların ortak bir diğer özelliği 4 el çalışmaları ve şarkı sözlerinin popüler ve sevilen alıştırma olarak metotların tamamında bulunmasıdır. Müziğe yeni başlayan öğrenciler için eşlik ile çalmak öğrencilerin performans kaygılarını azaltan, dinleme alışkanlıklarını, ritmik kararlılıklarını ve deşifre okuma becerilerini geliştiren, eğlenceli ve heyecan verici bir hale getiren, motivasyonu sağlayan, işbirliği içinde olmasına teşvik eden önemli bir unsurdur (Scriba, 2010). Azerbaycan'da sıklıkla kullanılan metotların tamamında 4 el eşliği bulunması, bu eşliklerin piyano çalma sırasında öğrencinin ritim duygusuna yardımcı olması, öğrenci öğretmen iletişimini kuvvetlendirmesi, dinleme alışkanlığını geliştirmesi açısından faydalarının farkında olunarak yazıldığı sonucuna varılmıştır.

Kulağın seslere odaklanıp doğru tını ve çok sesliliğe odaklanılmasını sağlayacak çalışmalardan bir tanesi de kulaktan çalma çalışmalarıdır. Flechter'a (2002) göre başlangıçta nota yerine kulaktan eser çalmayı öğretilmesi piyanoda kaliteli bir ton elde edilmesi açısından çok önemlidir. Çünkü böyle bir çalışmada öğrenci sadece, yeni öğrenmeye başladığı notaları okuma, okuduğu notaları doğru yerlerde bulmaya çalışma ve nota değerlerini sayma gibi konulara odaklanmayarak, bunun yerine özellikle seslere odaklanması sayesinde ürettiği tonu rahatça duyup, öğretmen eşliğine ve eşlik ile ortaya çıkan armonik arka plana odaklanabilecektir. Ayrıca Flechter kulaktan çalma çalışmalarında seslere ve armonik arka plana odaklanmanın öğrencilerin hayal güçlerini harekete geçirmek açısından faydalı olacağını belirtmiştir (Flechter, 2002: 2-4). Piyano çalarken şarkı söylemenin de faydaları çoktur. Örneğin öğrenciler kolay çocuk şarkılarını öğrenirken klavyede işitme ve yönelim gelişimine, çeşitli aralıklardaki sesleri özümsemesine ve tuşların konumlarını öğrenmesine olanak sağladığı bilinmektedir. İncelenen metotların tamamında kulaktan çalma ve şarkı sözlerine yer verilmiştir. Bu bilgiler Azerbaycan'da sıklıkla kullanılan piyano

başlangıç metotlarında kulaktan çalma ve şarkı söyleme konusunun ön planda olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Alınan bir diğer sonuca göre piyano eğitiminde temel teknikler olarak uygulanan legato ve staccato çalışmaları ve piyano klavyesi tanıtımının metotların hepsinde mevcut olduğudur. Ayrıca tonalite ve dizi çalışmaları ve egzersiz çalışmaları A2 ve A3'te bulunurken A1' de bulunmamaktadır. Duruş ve oturuş bilgisine, görsel öğelere, müzik sözlüğüne sadece A2'de, parmak numaralarının tanıtılması ve el tutuş pozisyon bilgisi sadece A3'te bulunmuş, öğretmen eşliği, müzik tarihi ve besteci bilgisine hiçbir metotta yer verilmemiştir.

İncelenen metotlarda piyano çalmayı öğrenmeye başlayanlara sözlü şarkılardan yola çıkarak şarkı materyali üzerinde işlemeye başlandığı, çalma ve söylemenin birlikte yürütüldüğü görülmektedir. Bununla birlikte metotlar kulaktan çalma, melodi tekrarı, doğaçlama, besteleme, gibi unsurlar olmak üzere işitsel bir temele oturdulduğu görülmektedir.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi piyano eğitiminde teknik ve teorik bilgiler dışında, duyuşsal yeteneğin geliştirilmesi çok önem arz etmektedir. Ele alınan metotlarda öğretmenin öğrenciye çocuk kitaplarından bazı tekerlemeler için müzik besteleme gibi yaratıcı görevler verme konusunda çabalarının olduğu, şarkı ve melodi tekrarının mekanik bir tekrar olmadan özellikle hissederek şarkı söylemenin vurgulandığı, öğrencinin 'müzikal içgüdüsünün' oluşturulması için çaba sarf edildiği, müzik zevklerini ve genel olarak müzik sanatına karşı tutumlarının şekillendirildiği gözlemlenmiştir. Azerbaycan'da sıklıkla kullanılan metotların içeriğine baktığımızda özellikle duyuşsal gelişimin ön planda olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen metotlarda söz konusu başlangıç seviyesinde piyano eğitimi olsa da estetik hissiyatın oluşumu için gerekli kaliteli malzeme olan kaliteli müzik örneklerinin üzerinde çalışılmasına özen gösterilmiştir. Metotlarda müzik ve pedagojik literatürün estetik açıdan değerli örnekleri olan çok sayıda klasik eser, halk ezgisi düzenlemeleri ve modern bestecilerin eserlerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Azerbaycan kökenli Türk piyanistlerin oldukça hissiyatlı ve müzikal yorumları dikkat çekmektedir. Bunun önemli sebeplerinden biri piyano derslerinin başlangıcından itibaren öğretmenlerin yaklaşım ve tutumlarının, uygulanan metotların içeriği ve yönlendirmesi sayesinde olduğu söylenebilir. Benzer bir şekilde bu metotların ülkemizde de uygulanması ve bunlardan yola çıkarak öğrencilerin bildiği ve sevdiği kendi milli müzik ve şarkılarımızı içeren metot oluşumu konusunda çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Bastien, J. W. (1973). *How to teach piano successfully*. San Diego, Ca: Kjos Music Company.
- Bedelbeyli, F., Recebov, O., Ağayeva, S., (2006). *Fortepianoda Çalmağ Üçün Vəsait (Dərslik)*. Çıraq Yayınevi. Bakü.
- Çağlak, E., Ercan, N. (2017). Başlangıç Piyano Metotlarının İncelenmesi, *Turkish Studies Dergisi*.
- Fletcher, F. (2002). *The Leila Fletcher Piano Course 1*. Charles Dumontand Sons.
- Güler, A., Halicioğlu, M.B. ve Taşğın S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Hood, D. R. (1982). *The teaching of music theory in the piano lesson: a survey of methods*. (Master Thesis). Available from ProQuest Dissertation and Theses database. (UMI No. 1320048)
- Nikolaev, A., (2001). *Школа игры на фортепиано*. Muzyka Yayınevi. Moskova
- Scriba, G. W. (2010). The piano duet as teaching medium: an overview and selective syllabus for the beginner pianist. (Dissertation MMus). Accessed from <http://hdl.handle.net/2263/28090>
- Seyidov, T. (2006). *XX. yy'da Azərbaycan'da Piyano Kültürü*. Azərbaycan Devlet Yayınevi. Bakü.
- Svente, E. Cornell. (2006). The Politicization of İslam in Azerbaijan, *Washington: Central Asia-Caucasus İnstitute and Silk Road Studies Program*.
- Yegorova, L., Siroviç, R. (2018). *Fortepianino Çalmağ Üçün İbtidai Dərslik Kitabı*. Azərbaycan Kültür Bakanlığı Yayınları. Bakü.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

NECATİ DEMİR , OĞUZNAME (7 CİLT)

[1.Cilt: ATASÖZLERİ, 2. Cilt: UYGUR YAZILI PARİS NÜSHASI, 3 Cilt: REŞİDEDDİN OĞUZNAME Sİ, 4. Cilt: KAZAN NÜSHASI, 5. Cilt: İNGİLTERE NÜSHALARI, 6. Cilt: BAYATI - CÂM-I CEM-ÂYİN) 7. Cilt: KISA METİNLİ OĞUZNAMELER],

(KİTAP TANITIMI)

*Elif OĞUZHAN**

Demir, Necati, “*Oğuzname*” 7 Cilt, H Yayınları, İstanbul, 2021.

OĞUZNAME

Oğuzname; Türk dili, tarih, kültürü ve Türk dünyası için eşsiz bir eser olma vasfına sahiptir. Eserde Oğuz Kağan’ın uçsuz bucaksız bir coğrafyayı fethederek Türk yurdu yapışını gururla anlatmaktadır.

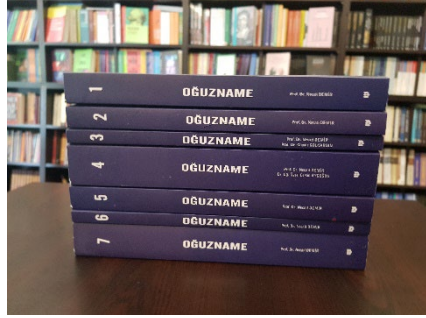
Oğuz Kağan bu kutlu yolculuğa ordusuyla beraber Issık Göl çevresinden hareketle başlayarak; sınır tanımaksızın (Asya, Avrupa, Afrika’nın kuzeyi), tüm dünya üzerine seferler düzenlemektedir. (Demir & Golkarian, 2021c, s. 9)

* Yüksek Lisans Öğrencisi; Sinop Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı ABD, elifoguzhanelif@gmail.com , 0000-0002-4675-3441

Prof. Dr. Necati Demir uzun soluklu ve emek gerektiren çalışmasında 7 ciltlik ve toplam 2250 sayfalık dev eser sunmakta; dünyadaki bütün Oğuzname nüshalarını ilk defa bir araya getirerek Türk dünyasına hediye etmektedir. Bahsi geçen yedi kitap şu şekilde sıralanmaktadır:

- Oğuzname 1 – Atasözleri
- Oğuzname 2 – Uygur Nüshası
- Oğuzname 3 – Reşideddin Oğuznamesi
- Oğuzname 4 – Kazan Nüshası
- Oğuzname 5 – İngiltere Nüshaları
- Oğuzname 6 – Câm-ı Cem-Ayin
- Oğuzname 7 – Kısa Metinli Oğuznameler

“Eserin müstakil nüshalarını altı cilt halinde yayıma hazırladık. Oğuzname'nin parçalar halinde bulunan veya çeşitli eserler içerisinde yer alan nüshalarını ise bir araya toplayıp yedi cilt olarak yayıma hazırladık. Böylece Oğuzname ile ilgili bilinen bütün eserler bir araya toplanmıştır.” Prof. Dr. Necati Demir (Demir, 2021f, s. 9)

Oğuzname 1 / Atasözleri

Oğuzname 1. Cilt Oğuz Kağan'ın evladı, Selçuklu Devleti Kurucusu Selçuk Bey'e ithaf edilerek başlanmaktadır...

Atasözleri geçmişten bu güne ışık tutan kültürel miras ve yol göstericidir. Günümüzde Türkçe öğretiminde ve kültürel değerlerin kazandırılması noktasında eğitim-öğretim kurumlarında atasözleri önemli bir unsur olarak müfredatlarda yerini almaktadır.

Prof. Dr. Necati Demir'in “*Oğuzname*” adlı eseri 1. cildi; Berlin Kral Kütüphanesi ve St. Petersburg Devlet Üniversitesi Şark Yazmaları Kütüphanesi'nden ulaşılarak kopyası alınan, iki nüsha ekseninde hazırlanmıştır.

Oğuzname (Atasözleri) el yazmalarının iki nüshasında da tarih, kaynak ve yazara dair bilgi bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalardan yola çıkarak her iki nüshanın kaynağının tek olduğunu düşüncesine varılmıştır.

Oğuzname-atasözü ilişkisi, büyük bir olasılıkla eser içerisindeki sözlerin Dede Korkut ve Oğuz Kağan tarafından söylendiği düşünülmesinden ve bu iki önemli kişinin, Türklüğün büyük atası olması vasfından kaynaklanmaktadır. Eserin ilk sayfalarında yer alan ifadede şöyledir: “*Oğuz*

Ata'ya ayıtmışlar: Âlemde ne bilemedün?" Sorunun devamında Oğuz Ata cevaplar verir ve cevaplar neticesinde Oğuzname meydana gelir. (Demir, 2021a, s. 9)

"*Oğuzname*" (Atasözleri) yazmalarının, yazılış tarihleri bakımından çok eski olması; yazmalarda, göze çarpan en önemli özellik olarak vurgulanmıştır. Kelimelerde gerçekleşen ses olaylarının, hangi yüzyıl Türkçesi ile uyum sağladığını; Prof. Dr. Necati Demir'in verdiği örnekler sayesinde daha iyi anlamaktayız.

XV. Yüzyılda kaleme alınmış olan Dede Korkut Hikâyeleri girişinde yer alan atasözlerinin bir kısmının her iki nüsha içerisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. Buradan yola çıkarak eserin X. Yüzyılda kaleme alınıp sonraki yazmalara taşınmış olduğu ve en kapsamlı atasözleri kitabı olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde yer alan atasözlerinin Kutadgu Bilig, Dîvânü Lügati't-Türk, Atabetü'l Hakayı'la benzer sözler içermesi ve arkaik Türkçe kelimeler göz önünde bulundurulduğunda şekil alışının IX-XI yüzyıllara tekabül ettiği görülmektedir.

"*Oğuzname*" (Atasözleri); deyim, atasözü, dua ve manzumeler bulunan değerli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde hemen hemen 4000 (tekrar ve benzerleri çıkaracak olursak 3000) civarında söz bulunmaktadır. (Demir, 2021a, s. 10)

Oğuzname 2 / Uygur Yazılı Paris Nüshası (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım)

Oğuzname 2. Cilt Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal ve onun dava arkadaşlarına ithaf edilerek başlamaktadır...

"Türk Milletinin pek çok ortak değeri bulunmaktadır. Dil birliği, tarih birliği, kültür birliği Türk milletinin en önemli ortak değerleridir. Dil birliği, tarih birliği ve kültür birliğinin en önemli unsurlarından birisi ise Oğuzname adlı eserdir." (Demir, 2021b, s. 9)

Eserde Prof. Dr. Necati Demir, Uygur harfleri ile yazılmış pek çok Oğuzname nüshası olduğunu ve bunun yanı sıra günümüze ulaşan (şimdilik varlığından haberdar olunan) tek nüshanın olduğunu belirtmektedir. Ulaşılan bu nüshanın Paris Bibliothéque Nationale, Supplement Turc 1001'de kayıtlı olduğunu; mevcut nüshanın başında, ortasında ve sonunda eksik sayfaların olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca eksik sayfaların tespiti için Hindistan, Mısır ve Moğolistan'da bulunan kütüphanelere bizzat giderek araştırdıklarını tam bir nüshaya ulaşamadıklarını belirtmektedir. (Demir, 2021b, s. 9)

Paris'te ulaşılan tek nüshanın adının eserin hiçbir yerinde yazmadığı; daha evvel yapılmış başkaca çalışmalarda "Oğuzname" ve "Oğuz Kağan

Destanı” olarak yayımlandığı gözlemlenmiştir. Prof. Dr. Necati Demir Bu durumun doğru olamayacağı kanısındadır. Bunu da şu sözleriyle açıklamaktadır: “*Bizce bu biçim de doğru olmamalıdır. Eserin içerisinde sadece birkaç tane Arapça ve Farsça kelime yer almaktadır. Bu durumda eserin adında “name”, “destan” ve “kitap” anlamına gelen Türkçe “bitiği” kelimesi ile kurulmuş olmalıdır. Yani eserin adı “Oğuz Kağan Bitiği” olmalıdır.” Ancak biz geleneklere uyararak adını “Oğuzname” koyduk.*” (Demir, 2021b, s. 10)

Yazılmış olan nüshanın yazarı belli değildir. Dil özelliklerinden anlaşıldığı üzere XIII. Yüzyılda Uygur Türkçesi konuşulan bir bölgede kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Kelime kökenlerine bakıldığında İslamiyetle tanışılmamış olduğu anlaşılmakta Arapça (beden) bir ve Farsça (ateş, dost, düşman, yakut) dört kelimeye rastlanmakta; Budizm ve Maniheizm dinlerinin etkisi de görülmemektedir. Tüm bu verilerden yola çıkarak İslamiyet öncesi “Gök Tanrı İnancı”nın hâkim olduğu Türklere ait bir eserdir.

Uygur harfleriyle yazılmış olan “*Oğuzname*” mensur bir eserdir; Oğuz Kağan’ın dilinden kayda geçen dört tane dörtlük şiir yer almaktadır.

Prof. Dr. Necati Demir tarafından kaleme alınan eserin: giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm, sözlük ve tıpkıbasım bölümlerinden oluştuğunu görmekteyiz.

Giriş Bölümü: Bu bölümde Oğuznameler ve nüshaları ile ilgili bilgiler verilmekte; Uygur yazısıyla yazılmış olan Paris nüshasının özellikleri tüm detaylarıyla anlatılmaktadır.

Birinci Bölüm: Bu bölümde Paris nüshası (Uygur yazısı ile yazılmış) transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Metin oluşturulduktan sonra önceden yapılmış çalışmalarla mukayese edilebilmesi niyetiyle eski çalışmaların (W. Bang-R. Rahmeti Arat, Paul Peelliot, A.M. Şerbak, Mehmet Ölmez ve Ferruh Ağca’nın transkripsiyonlu metinleri) -önemli bir kısmı- bu bölümde okuyucuya sunulmuştur.

Metin, Prof. Dr. Necati Demir tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Hazırlanan çevirilerin altına da bu çalışmadan önce çeviri yapmış (Dr. Rıza Nur, W. Bang-R. Rahmeti Arat, Ferruh Ağca) araştırmacıların çalışmaları eklenmiştir. Demir, çalışmaları bir arada okuyucuya sunulurken tarihin seyrinin ortaya konmasının hedeflendiğini ifade etmiştir.

Eserin araştırmacılar tarafından farklı dillere (Pelliot Fransızca’ya, Mehmet Ölmez ve Jonathan Ratcliff İngilizceye, Radloff, Bang ve Arat Almancaya son olarak Şerbak’ın da Rusça’ya) çevirdiğine dair detaylara da yine bu bölüm içerisinde ulaşmaktayız.

İkinci Bölüm: Uygur yazılı Paris nüshasının Türkiye Türkçesine aktarılan hali bu bölümde verilmektedir. Yine bu bölümde daha evvel yapılmış çeviri çalışmalarına da yer verilmektedir.

Sözlük Bölümü: Metinde geçmekte olan kelimeler ve anlamları; metin içerisindeki cümleler, sayfa ve satır numaraları ile verilmektedir.

Tıpkıbasım Bölümü: Bu bölümde üzerinde çalışılan nüsha tıpkıbasımlara ayrılmaktadır. (Demir, 2021b, s. 10-12).

Oğuzname 3 / Reşideddin Oğuznamesi (İnceleme-Metin)¹

Oğuzname 3. Cilt, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Sultan Alparslan ve dava arkadaşlarına ithaf edilerek başlamaktadır...

“Oğuzname, insanoğlunun yaratıldığı günden itibaren bütün Türklerin ortak tarihini, atalarını, nesillerini, toplum yapısını, özellikle devlet yapısını, dilini, hukukunu, geleneklerini ve yaşayış tarzını daha çok rivayetlere dayanarak anlatan eserlerdir. Dolayısıyla “Oğuzname”, Oğuz Türklerinin kimlik belgesidir. Eserin girişi dikkate alındığında da bir Dünya Tarihi'dir.” (Demir & Golkarian, 2021c, s. 9)

Prof. Dr. Necati Demir, yaptıkları çalışma ve incelemelerden yaptığı değerlendirmede, Oğuzname'nin Türkçe yazılmış olabileceği düşüncesinde olduğunu belirtmektedir. Reşideddin Fazlullah-ı Hemedani'nin eseri Türkçeden Farsçaya çevirdiği; eserde bulunan arkaik Türkçe ve Moğolca kelimelerin yazar tarafından bilinmesinin ihtimal dâhilinde olmadığı yorumunu yapmaktadır.

Pek çok yazar tarafından eser, İslami motiflerle bezenmiş olsa da; yapılan çalışmalar neticesinde, İslamiyet öncesi döneme ait olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Oğuznameler içerisinde, Oğuz Kağan'ın kişiliğinden söz eden en kapsamlı nüsha; Reşideddin'in Camiü't Tevârih adındaki Farsça eserin, II. Cildinde bulunan *“Türklerin ve Oğuz'un tarihi ve onun (yani Oğuz Han'ın) cihangirliğinin hikâyesi”* isimli bölümdür. Bu bölümde Oğuz Han'ın Anadolu'da yaptığı fetihler anlatılmaktadır.

Oğuz'un yurdu güneşin doğduğu yerle güneşin battığı yer arasındaki mesafe olarak anlatılmaktadır. Oğuz Kağan'ın sağlığında Türkistan, Uzak ve Yakın Doğu, Anadolu, Irak, İran, Mısır, Afrika'nın Kuzeyi, Frenk, Rum, Roma ve Arap Dünyası gibi çok geniş bir coğrafyayı Türk Ülkesi içerisine dâhil ettiği Oğuzname'de anlatılanlar arasındadır.

¹ Çalışmanın inceleme ve dizin bölümü Necati Demir, metin bölümü Ghadir Golkarian ve Necati Demir tarafından hazırlanmıştır.

Reşideddin'in Camiü't Tevârih içerisinde yer alan bahsi geçen bölümü daha evvel Zeki Velidi Togan (5 nüsha esas alınarak) tarafından tercümesi yapılarak yayımlanmıştır. Yine eserin İran'da Muhammed Ruşen'in 2005'te yayımlanmış olduğu neşri Tufan Gündüz tarafından Oğuz Kağan Destanı ismi ile 2016 yılında tekrar yayımlanmıştır. Prof. Dr. Necati Demir'in çalışması diğer çalışmalar dışında kalarak Reşideddin'in Camiü't Tevârih'in orijinali esas alınmak suretiyle (Muhammed Ruşen'in çalışması ile neşri karşılaştırılarak) Farsçadan Türkçeye çevirisi yapılmıştır.

Çalışma inceleme ve metin olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. İnceleme bölümünde genel manada Oğuznameler'den ve kitabın bu cildine konu olan Reşideddin Oğuznamesi hakkında bilgilerden oluşmaktadır. Metin bölümü ise Farsça metnin Türkçeye çevirisine yer verilmektedir:

A: Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi 2935 numarada kayıtlı bulunan nüsha.

B: Topkapı Sarayı Hazine 1653 numarada kayıtlı olan nüsha.

C: Topkapı Sarayı Hazine 1654 numarada kayıtlı olan nüsha.

D: Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Kitaplığı 919'da kayıtlı bulunmaktadır.

E: Reşideddin Fazlullah, “*Camiü't Tevârih*”, neşr. (Demir & Golkarian, 2021c, s. 9,10,11).

Oğuzname 4 / Kazan Nüshası (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım)²

Oğuzname 4. Cilt Oğuz Han'a ve onun nesline ithaf edilerek başlamaktadır...

Eserin en önemli özelliği Oğuz boyları damgalarının eser içinde bulunuyor olmasıdır. Bu damgaların değerli kılan, Reşüdüddin, Yazıcıoğlu ve Kaşgarlı'nın bizlere ulaştırdığı damgalardan farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Kazan Oğuznamesi, yapılan okumalardaki yanlış yazımlar ve başkaca aksaklıklar göz önüne alındığında; yüksek ihtimalle başka bir eserin kopyası niteliğinde bulunmaktadır.

Eserin bölümleri: “Giriş”, “Dil İncelemesi”, “Metin”, “Dizin” ve “Tıpkıbasım” gibi bölümlere ayrılmaktadır.

Giriş: Oğuznameler ile ilgili bilgiler verilmekte, sonrasında çalışmaya konu olan Kazan Oğuznamesi detaylı biçimde tanıtılmaktadır.

² Çalışmanın “Giriş” ve “Dil İncelemesi” Necati Demir, dizin bölümü Özkan Aydoğdu tarafından hazırlanmış; Metin kısmı ortak çalışma yapılarak oluşturulmuştur.

Dil İncelemesi: Eserde geçmekte olan tüm ek ve kelimeler detaylı incelenerek; Türkçenin farklı formları ile mukayese edilmiştir.

Metin Bölümü: Eserin bu bölümde, metnin yeni yazıya aktarılmış hali bulunmaktadır; incelikli bir çalışma ile eksiklik ve aksaklıklar -imkânlar dâhilinde- giderilerek çalışmada yerini almaktadır.

Sözlük Bölümü: Eserin içerisindeki bütün kelime ve eklerin bulunduğu bir dizin çalışması ortaya konmaktadır. Tüm kelime ve eklerle ilgili çok yönlü dilbilimsel çalışmanın, Necati Demir ve Özkan Aydoğdu tarafından titizlikle ortaya konulduğu anlaşılmaktadır.

Tıpkıbasım Bölümü: Bölümde, eserin fotoğrafına yer verilmekte; Doğu Türkçesi ile ilgili çalışan araştırmacılara kaynak olabilecek kıvama ulaştırılmıştır. (Demir & Aydoğdu, 2021ç, s. 11,12).

Oğuzname 5 / İngiltere Nüshası (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım)

Oğuzname 5. Cilt Osmanlı Devleti Kurucusu Osman Gazi ve onun dava arkadaşlarına ithaf edilerek başlamaktadır...

“Oğuzname” 5. kitap Oğuz Kağan’ın fetihleri ve Oğuzname’nin içeriği anlatılarak başlamaktadır. Çalışma İngiltere’de bulunan iki nüsha esas alınarak yapılmaktadır.

İngiltere Milli Kütüphanesi Nüshası I: Türkçe yazmalar bölümünde bulunan eserin adı Tercüme-i Oğuzname, yazarının Kadir Ali Bey olduğu verilen bilgiler arasındadır. 1596 yılı itibariyle istinsah edildiği görülse de yapılan detaylı inceleme ve karşılaştırmalar neticesinde bilginin yanlış olduğu kanısına varılmıştır.

İngiltere Milli Kütüphanesi Nüshası II: İkinci nüsha da aynı bölümde “Oğuzname” adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Bu eserde yazar, istinsah tarihi ve müstensihi ile ilgili bilgiye ulaşamamakta; nesih ile kaleme alındığı görülmektedir.

Prof. Dr. Necati Demir, çalışmasını giriş, metin, metnin Türkiye Türkçesine aktarılışı, sözlük ve son olarak da tıpkıbasım bölümlerine ayırmıştır:

Giriş: Bu bölümde İngiltere nüshalarının özellikleri hakkında bilgiler verilmektedir.

Metin Bölümü: İngiltere’de bulunan yazma nüshaların çeviri metinleri bu bölümde yer aldığı görülmektedir.

Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı: Mevcut metinler Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Sözlük Bölümü: Metin içerisinde geçmekte olan kelimeler, kelimelerin anlamları; cümleler, sayfa ve satır numaraları bu bölümde bir arada verilmiştir.

Tıpkıbasım Bölümü: Oğuzname'nin İngiltere Milli Kütüphanesinde bulunan -çalışmaya konu olan- nüshalarının tıpkıbasımı bu bölümde yer almaktadır. (Demir, 2021d, s. 9-10).

Oğuzname 6 / Bayatî – Cam-ı Cem Âyin (İnceleme-Metin-Tıpkı Basım)

Oğuzname 6. Cilt, Fatih Sultan Mehmed'e ve Cem Sultan'a ithaf edilerek başlamaktadır...

Eserin, Hasan bin Mahmud el- Bayatî tarafından kaleme alınmış olduğu bilgisi verilmiştir. Ebu Bekir-i Tihranî'nin yazmış olduğu, "Kitab-ı Diyarbekirriyye" örnek alınarak; 1482'de, Mekke'de kaleme alındığı ve manzum/mensur bir eser olduğu da devamında verilen bilgiler arasındadır.

"Oğuzname" 6. Kitapta, eserin içeriği ile ilgili bilgilerin de verildiği görülmektedir:

- ✓ Bayatî'nin beş beyitlik Farsça gazeli,
- ✓ Cem Sultan'ın, Bayatî'nin yazdığı gazele(7 beyitlik) Türkçe naziresini,
- ✓ Eserin yazımı ile ilgili bilgileri,
- ✓ Hz. Adem'den Cem Sultan'a kadar Osmanoğulları'nın şecerenamesini,
- ✓ Cem Sultan'ın ölmeden evvel annesine Göndermiş olduğu yirmi üç beyitlik manzumeyi,
- ✓ Hasan Bin Mahmut El Bayatî'nin yazmış olduğu tahmisi kapsamaktadır.

Cam-ı Cem Ayin, Oğuzlar ve Osmanoğulları'nın ilişkileri bakımından kaleme alınmış ilk tarih kitapları arasında olması nedeniyle önem teşkil etmektedir. Eseri önemli kılan bir başka unsurun; eserin bir Oğuzname örneği oluşunun yanında, farklı bilgiler içermesi olarak açıklanmıştır. Bayatî adında bir yazardan, Cem Sultan'ın bilinmeyen şiirlerinden, Selçuklu ve Osmanoğulları aileleri hakkında önemli bilgilerden bizleri haberdar ediyor oluşu hasebiyle de eser oldukça önem teşkil etmektedir. (Demir, 2021e, s. 9)

Prof. Dr. Necati Demir, yaptığı kapsamlı çalışma neticesinde 6 nüsha tespit ettiklerini ifade etmektedir:

1. Yanya Nüshası
2. Ali Emirî Nüshası
3. Nuruosmaniye Kütüphanesi Nüshası
4. Sermet Çifter Kütüphanesi Nüshası

5. Almanya Nüshası
6. Esadefendi Nüshası

Çalışmasında, Ali Emiri nüshasını esas almaktadır. Yanya nüshasının yeri bilinmemekte, bunlar dışında kalan yukarıda bahsi geçen tüm nüshaların titizlikle incelendiği bilgisini vermektedir.

Cam-ı Cem Âyin adlı eserin transkripsiyonlu metni ve Türkçeye aktarılmış hali Prof. Dr. Necati Demir'in çalışmasının giriş bölümünü oluşturmaktadır. Metinlerde gereksiz olan teferruatlardan kaçınıldığını da sözlerine eklemektedir. (Demir, 2021e, s. 10)

Oğuzname 7 / Kısa Metinli Oğuznameler

Oğuzname 7. cilt Oğuz Kağan'ın bütün evlatlarına ithaf edilerek başlamaktadır...

Yedi cilt olarak hazırlanmış olan Oğuzname'lerin sonuncusu olan "Oğuzname 7/ Kısa Metinli Oğuznameler" in içeriğini Prof. Dr. Necati Demir şu şekilde (yazılış tarihi esas alınarak) sıralamaktadır:

- ✓ *Kaşgarlı Mahmud, Divânu Lugati't-Türk (1070),*
- ✓ *Oğuzname'nin Uzunköprü Nüshası [Yazarı belli değil] (12-13. yüzyıl),*
- ✓ *Yazıcıoğlu Ali, Tevarih-i Âl-i Selçuk (1436),*
- ✓ *Oğuzlar Destanı [Yazarı belli değil] (1436),*
- ✓ *Mevlana Mehmed Neşri, Kitab-ı Cihannüma [Neşri Tarihi] (1493),*
- ✓ *Rüstem Paşa, Rüstem Paşa Tarihi [Tevarih-i Oğuzyan] (1561),*
- ✓ *Salar Baba, Salar Baba Oğuznamesi (16. yüzyıl),*
- ✓ *Dana Ata, Dana Ata Oğuznamesi (16. yüzyıl),*
- ✓ *Seyyid Lokman, Seyyid Lokman Oğuznamesi (17. yüzyıl),*
- ✓ *Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-i Terakime (1664),*
- ✓ *Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-i Türk (1666),*
- ✓ *Muhamed Andalıp, Andalıp Oğuznamesi (18 yüzyıl).*

Kitapta, bölüm başlarında bahsi geçen tüm eserlerin; yazar, yazılış tarihi ve nüsha bilgilerinin verilmiş olduğu görülmektedir. Metinlerin düzenlenmesinde, el verdiğince teferruata girmemeye hassasiyet gösterildiği, açıklanmakta ve anlaşılmalıdır. (Demir, 2021f, s. 9)

Sonuç ve Değerlendirme

Yaptığımız kitap incelemesi neticesinde, Prof. Dr. Necati Demir'in hazırladığı "Oğuzname" adlı eserin; uzun soluklu titiz bir çalışmanın ürünü olduğunu görmekteyiz. Eserin hazırlanış sürecinde geniş kapsamlı araştırmalar yapıldığı, eserin her cildinde kendini hissettirmektedir. Böylesine çok yönlü, hacimli bir çalışmanın; günümüzde ve gelecekte kült bir eser olmaya aday olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Prof. Dr. Necati Demir'in, şu ana kadar ulaşılabilen Oğuzname'lerin tümünü; dünyanın çeşitli bölgelerine giderek, yerinde bizzat incelediği - eserin künhünde- görülmektedir. Demir, eserini hazırlarken, daha evvel yapılmış çalışmaları da dikkate almıştır. Kendi bulguları ile karşılaştırmalar yapmış, eser içerisinde varılan sonuçları da okuyucuyla paylaşmıştır. Doğru ve güvenilir bilgiyi -yanlışları süzerek- bizlere ulaştırmaya gayret ve özen gösterdiği her sayfada kendini göstermektedir. Bu da eserin ne denli önemli, güvenilir ve kapsamlı olduğunun bir göstergesi olmaktadır.

Hazırlanmış her bir cildin salt bir değerlendirme ve inceleme olmadığı; geniş ve derinlikli bir çalışmanın ürünü olduğu görülmektedir. Eserin hem yeni yazıya aktarılmış hallerini hem tıpkıbasımını bir arada bulma; dil inceleme ve karşılaştırmalarını, sözlük bölümünü inceleyebilmekteyiz.

Prof. Dr. Necati Demir'in hazırlamış olduğu, 7 ciltlik "Oğuzname"de yepyeni bilgilere ulaşmaktayız. Eser, konu ile ilgili araştırma yapacak öğrenci ve araştırmacılar için de bulunmaz bir kaynak niteliğindedir.

Prof. Dr. Necati Demir Hoca'mız, Türk tarih, kültür ve edebiyatına aynı titizlik ve özveri ile 250 civarında kitap yazarak; önemli bir katkı sağlamıştır. Kendisine teşekkürü borç biliriz.

Kaynakça

- Demir, N. (2021a). *Oğuzname 1 / Atasözleri*. İstanbul: H Yayınları.
- Demir, N. (2021b). *Oğuzname 2 / Uygur Yazılı Paris Nüshası*. İstanbul: H Yayınları.
- Demir, N., & Golkarian, G. (2021c). *Oğuzname 3 / Reşideddin Oğuznamesi*. İstanbul: H Yayınları.
- Demir, N., & Aydoğdu, Ö. (2021ç). *Oğuzname 4 / Kazan Nüshası*. İstanbul: H Yayınları.
- Demir, N. (2021d). *Oğuzname 5 / İngiltere Nüshası*. İstanbul: H Yayınları.
- Demir, N. (2021e). *Oğuzname 6 / Bayatı – Cam-ı Cem Âyin*. İstanbul: H Yayınları.
- Demir, N. (2021f). *Oğuzname 7 / Kısa Metinli Oğuznameler*. İstanbul: H Yayınları.